

KOSZORÚ

A PETŐFI TÁRSASÁG KÖZLÖNYE

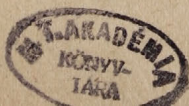
ÚJ FOLYAM

X. KÖTET

1943—44.

BUDAPEST

A PETŐFI-TÁRSASÁG PÁRTOLÓ TAGJAINAK TAGILLETMÉNY



	Lap
<i>Jankovics Marcell</i> : Világító ablakok	153
<i>Lám Frigyes</i> : Győr a magyar regény- és novellairodalomban, — Das ungarische Volkslied	52
<i>Sik Sándor</i> : Esztétika	49
„ „ Himnuszok könyve	123
<i>Török Sándor</i> : Bizalmas vallomások	84
<i>Vályi Nagy Géza</i> : Válogatott költemények 1917—1943.	50

A PETŐFI-TÁRSASÁG ÉLETE 53, 85, 124, 155, 188, 223



A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG ELNÖKE:
KORNIS GYULA

A BIZOTTSÁG TAGJAI:
GALAMB SÁNDOR, GÁSPÁR JENŐ, HAVAS ISTVÁN.

A SZERKESZTÉSÉRT ÉS KIADÁSÉRT FELELŐS: GÁSPÁR JENŐ
SZERKESZTŐSÉG: BUDAPEST, VI., BAJZA-UTCA 39.
KIADÓHIVATAL: BUDAPEST, VI., ANDRÁSSY-ÚT 16.

BUDAPESTI HIRLAPNYOMDA ÉS KIADÓ R.-T. — FELELŐS VEZETŐ: NEDECZKY LÁSZLÓ.

304225

KOSZORÚ

A PETŐFI TÁRSASÁG KÖZLÖNYE

TARTALOM

<i>Kornis Gyula: Herezeg Ferenc életműve. (Tanulmány.)</i>	2
<i>Agyagfalvi Hegyi István: Versek. (Köszöntő, Emberek a gáton.)</i>	15
<i>Falu Tamás: Utitárs. (Elbeszélés.)</i>	17
<i>Havas István: A hídon. (Költemény.)</i>	20
<i>Szász Károly: Petőfi színész-barátja. (Tanulmány.)</i>	21
<i>Vitéz Bodor Aladár: A magyar bor. (Költői elbeszélés.)</i>	24
FIGYELŐ: «Szeptember végén».	
(Dr. Lázár Béla.) — Író és poli-	

tika. (Gáspár Jenő.) — Népiró,	
táltos s más egyebek. (Dr. L.	
B.) — Az irodalmi társaságok	
reformja. (G. J.)	35

IRODALMI TÜKÖRKEPEK: (Sik	
Sándor: Esztétika. — Vályi Nagy	
Géza: Válogatott költemények	
1917—1943. — Gyallay Domokos:	
Egy földél alatt. — Lám Frigyes:	
Győr a magyar regény- és no-	
vellairadalomban. — Das unga-	
rische Volkslied.)	49
A PETŐFI-TÁRSASÁG ÉLETE	53

ÚJ FOLYAM

X. KÖTET

1. SZÁM

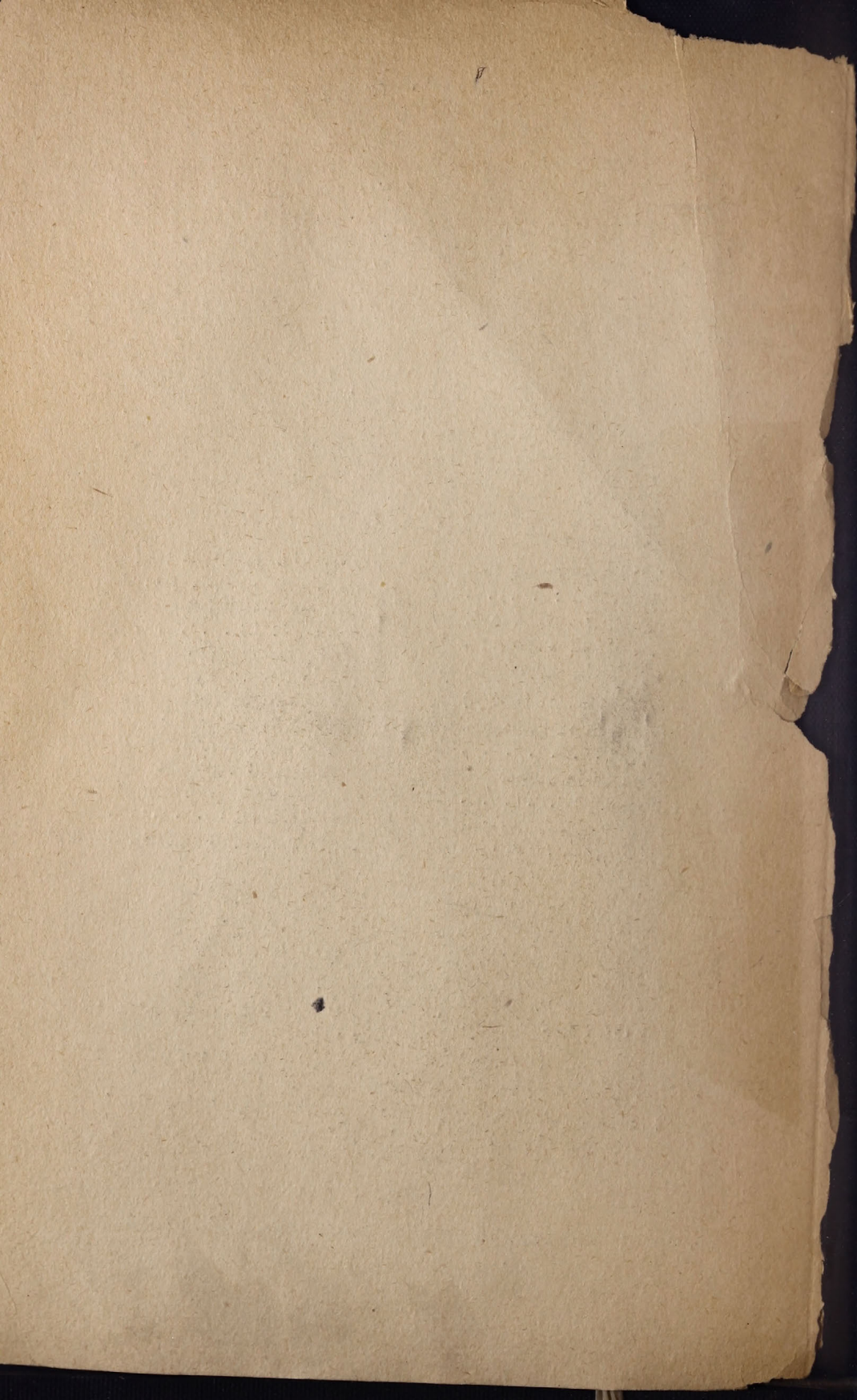


BUDAPEST

1943 OKTÓBER

ÁRA 1 P 50 f.

A PETŐFI-TÁRSASÁG PÁRTOLÓ TAGJAINAK TAGILLETMÉNY



KOSZORÚ

A PETŐFI TÁRSASÁG KÖZLÖNYE



HERCZEG FERENC 80 éves

Kossak utóda, Komáromi fényképe.



HERCZEG FERENC ÉLETMŰVE

IRTA: KORNIS GYULA

I.

A Gondviselés csodálatos testi életerővel és felsőbbrendű szellemmel ajándékozta meg: erős *Bios* és hatalmas *Logos* egyesül benne. S ezt a kivételes testi-lelki alkatot mire használta fel? Mit alkotott? Mivel szőtte bele magát a magyar szellemi élet fejlődésébe? Mi a maradandó életműve?

Fiatal korától először homályosan-ösztönösen, majd tudatosan érzi, hogy a pusztá létezésnél életének magasabb rendeltetése van: a költői-írói hivatás szolgálatába kell állania. A serdülő ifjában már megmozdul az írói küldetés: a szegedi gimnázium tanulóiból, alighogy jól megtanul magyarul, *Laetus-Klub* néven Diáktársaságot szervez, kis lapot szerkeszt, ezt jórészt maga írja és humoros illusztrációit maga rajzolja. Festő, író, jogász, vagy katona lesz-e, még nem tudja. A fehértemplomi iskola önképzőkörében költői elbeszélést, tankölteményt és humoros eposzt mutat be. Pestre kerülve, a bánsági jogász 1886-ban először még németül a *Budapester Tagblatt*-ba tárcanovellákat ír. Majd frissen patakozó elbeszélő kedve a következő évben novellát jelentet meg a *Pesti Hirlapban* (*A daruvári híd*) a huszártisztek mozgalmas világából. Nemsokára, a nyolcvanas évek végén *Fenn és lenn* regénye, majd *Mutamur* novelláskötete egy csapásra az irodalom első sorába állítja, Jókai és Mikszáth csillagcsoportjába.

Most már véglegesen és kizárólag az irodalmi hivatásnak él. Hogy erre született, annak biztos ismertetőjegye, hogy nem tudott hivatásérzése ellen cselekedni. Karizmatikus költő. Küldetési sugalmának majdnem hat évtizedre terjedő szakadatlan megvalósítása nagy életműve. Eleinte az irodalmi alkotást csak mintegy funkciógyönyörnek, erői kedvteli foglalkoztatásának, benső szükségletnek érzi. De ez az érzés csakhamar átalakul benne alkotó örömmé, tárgyi feladat tudatos teljesítésévé, művészi-költői szépségértékek tudatos és tervszerű megvalósításává: életművé. Alkotó életét ma már nem egyes darabjaiban s külön szakaszaiban, hanem a maga egészében kell szemügyre vennünk a folytonos íróművészi tevékenység félszázadnál hosszabb egységes távlatában: mi volt nemcsak énjétől szubjektív módon érzett, hanem műveiben tárgyi módon is megvalósult életfeladata? Mik voltak azok az értékek, amelyeknek megvalósítására magát esz-

köznek érezte s hogyan töltötte be a valóságban ezt a történeti misszióját?

Most, nyolcvanadik évében, a szakadatlan sok munka és alkotás együttes szemlélete közben, mintegy belülről is láthatjuk egész életének értelmét és célját: Herczeg Ferenc biodicaeáját, miért élt és dolgozott odaadó tárgyszerellel, a költői ihlet varázsával, a belső sugallat, a Géniusz parancsszavára? Mert íróvá nem *lett*, hanem *született*. Költői pályája nem külső, a sors-tól ráakasztott életforma, hanem belső, önmagából kiforrott küldetés. Az élmények művészi kifejezése, az írás, mint teremtető munka, felel meg igazán kezdettől fogva egyéniségének és tehetségének. Azért koszorúzza fiatal korától annyi babér homlokát, mert éppen a benne feszülő kivételes tehetségnek irányában érezte hivatását s fejtette ki szakadatlanul erőit. Szemlélt, megfigyelt, a tárgyba olvadt s élményeit művészi módon kifejezte: ezzel töltötte be saját szerű hivatását. Mindig a *maga* művén dolgozott, miközben egyénfölötti értékeket szolgált. Minden téren, a természetben és a történetben, az egyedben és a társadalomban, a fiatalokban és az öregekben, az állatokban és az emberekben, a nemzetekben és az emberiségben, mindenütt a lényegét meglátó s gyorsan megragadó egyetemes szellem. S amit lát, a legpontosabb s a legszabatosabb formában fejezi ki. Univerzális szellem, aki novellában, regényben, drámában, publicisztikában, szerkesztésben, revíziós nemzetvédelemben a magyar irodalmi-szellemi élet legmagasabb ormán nemzete javára hosszú életén át teljes odaadással kifejtette Istenadta tehetségét. Lelke mélyéből mindig újabb és újabb, eladdig rejtett rétegek törtek elő s jutottak felszínre: új és új irányú érdeklődése, kápráztatóan gazdag téma-választása mindig újabb, addig csak szunnyadó hajlamait indították mozgásba. Szellemi alkatának tektonikájában folyton termékeny rétegeltolódások mentek végbe. Innen rendkívül változatos tartalmú életműve. Mindig jelentős tárgyi munkába fog s nem forgácsolja szét erőit. A sas nem fogdos legyeket: *aquila non captat muscas*. Tehetése tudatában érzi, hogy „az istenek nem arra valók, hogy fazekat drótozzanak”.

Szellemi valója sokféle színben csillog s ezek a színek mind egységbe olvadnak össze, egyik a másik hatását erősíti és fokozza. Konzervatív-történeti világnézetű s mégis folyton haladó. A pátriarkák korát éli s mégis testben-lélekben fiatal. Hidegen és előkelően tartózkodó úr s mégis melegen érző s odaadó szívvel

segítő felebarát. Nemzetének hű és harcos fia, de az emberiség közös érdekeit is szíven viseli, az egyetemes humanizmus híve. Minden ízében jó magyar, de felsőbbrendű európai is, akinek egyik főproblémája Kelet és Nyugat szellemiségének kiegyenlítődése. Az antik világban éppúgy otthon érzi magát, mint a pogány ősmagyarok pusztáin, a renaissance fényes Rómájában, a Rákóczi kuruc-táborában, a rokokó Párizsában, a mai társadalom szövevényeiben. Az életet úgy énekli meg, mint a halált, a békét úgy, mint a háborút. A perzselő szerelmet éppúgy megéli, amint a modern házasság bonyolult problémáit. Az emberi élet ősfarmáit, erényeit és bűneit mindenütt azonnal megpillantó hatalma van. Látva látja az egyesek és a korok hibáit. A szatira ostorát gyakran pattogatja, és mégis szereti az embereket. A Jupiter csillag lakóinak s a majmoknak szemével nézi az emberi társadalom romlottságát és gazságát (*Cserebőrűek*, *Majomszínház*) és mégsem savanyul embergyűlölővé. Lelke többször romantikus álomba ring, s mégis hűvös klasszikus marad. Hístorizmusa szereti a Mult hőseit föltámasztani, de a Jelen ember-típusaiban is mindenütt frissen rájuk ismerünk. Nagyszerű szemléltető erővel tudja összeolvasztani az időbelit az időtlennel, a történetit az örökkévalóval, az egyszerit a mindenkorival, a szingulárist a tipikussal, a mulandót az eszmeivel.

Több, mint egy félszázadon keresztül mindig frissen hat a lelkekre s magához vonzza őket a szeget mindig fején találó szellemességével, a kifejezésnek előkelőségével, velősségével, fordulatos leleményességével, a humornak fölényével, a szatira csípős savával, gyorsan pergő dialógusaival, ezek tömörségével s mégis könnyedségével. Hatása minden rendű és rangú magyarra egyetemes: öregnek és fiatalnak, férfinak és nőnek, előkelőnek és polgárnak, hivatalnoknak és kézművesnek, városi és vidéki embernek kedvelt és szeretett írója mindenkor. Kevés magyar író szeretettette meg úgy az irodalmat és olvasást, mint Herczeg. Uralkodó szellemi hatalom fiatal kora óta az irodalomban, színpadon, ujságban és közéletben. Felülről látja az embereket, ezek meg alulról őt: önkénytelen tiszteletet gerjeszt. Mindig közvetlen és meleg kapcsolatban van az élettel: a történeti hagyomány éber őre s mégis minden ízében modern; hosszú életén át minden nemzedéknek van új, ennek lelkéhez mért mondanivalója. Mindig kitűnő tapintattal keresi és találja meg az időszerű, a társadalom közvetlen érdekkörébe vágó témákat és kérdéseket.

Azoknak az eszméknek és társadalmi-szellemi áramlatoknak ad hangot, amelyek a kor lelkét éppen eltöltik.

Mindmáig sohasem érzi magát befejezettnek: örökösen munkál lelkében az önkritika s a tökéletesedés vágya, a folytonos szellemi önkiegészülés szükséglete. Nem esik számos mai író módjára genyező önimádatba. Mindig fejlődik, tehetségét mindig újabb és magasabb irányban bontakoztatja ki, témaválasztásában és problémáiban mindjobban mélyül s gazdagodik. „Herczeg — mondja Mikszáth — még mindig fölfelé megy pályáján; láttam őt magam alatt, magam mellett s látni vélem már fölöttem.”

Lelki alkatának megkapó s hivatástudatának minden egyebet háttérbe szorító erejéről tanuskodó vonása: megmaradt végesvéig költőnek — írónak. Rálép ugyan a politika területére is, Tisza benső barátja, de vezérkedő szerepre sohasem vágyik. Megelégszik a közharcos szerepével, nem vállal kitűntető hivatali állást, pedig jelentőségéhez mérten bőven juthatott volna neki. Megelégszik írói babéraival, ezeket is inkább csak külső díszeknek tekinti. Dicsősége és népszerűsége nem teszi gögőssé és önteltté: becsvágya a továbbfejlődés, a szellemi gazdagodás, az írói teremtmény munka, a még nagyobb műgond.

II.

Hogyan járja be Herczeg a fejlődésnek útját? Mikép alakul ki hatalmas és maradandó életműve?

A magyar földbirtokos nemesség jórésze 1867 után, amikor már birtokában megfogyatkozik vagy elszegényedik, bevonul az újjászervezkedő s föllendülő állam hivatalaiba, de régi életigényeit és életformáit megtartani iparkodik. A birtokos gentryvel azonban életeszményben, társas szellemben s lelki alkatban egyenemű marad. Ez az uralkodó réteg, amely az alsóbb rétegeknek társadalmi kapillarizációs folyamatára is vonzó erőt gyakorol. A XIX. század végén az úri középosztály eszmeköre az irodalomban is uralkodó. A kilencvenes években a nemzetnek nincsen új nagy regény- és drámaírója. A regény területén még mindig Jókai a bálvány a maga derűs optimizmusával, a magyarság szívét elragadó romantikájával. Mikszáth csak ekkor kezdi nagyobb-élelketű művekben kibontakoztatni fényes tehetségét. A társadalmi drámában Csiky Gergely uralkodik.

Herczeg a nyolcvanas évek végén először novelláiban s regényeiben az úri rétegnek, főképp a vidéki, majd a városi

gentrynek életéből választja témáit, abból a körből, amelynek életét alkalma van frissen megfigyelni, közvetlenül tapasztalni. Új tárgykörben mozog, amikor huszárainak eleven életképével a magyar katonai-társadalmi szépirodalmat megteremti. A századvégi magyar középosztály világfelfogását és életmódját tükrözi. Megkapó művészi erején kívül itt van nagy és hirtelen népszerűségének forrása: a középosztály magát Herczeg művei tükrében szemléli, hálás iránta, megbecsüli s a maga klasszikusának tartja. Biztos szemű, találó ítéletű, éles megfigyelő, színes és mozgékony elmének, kristálytisztá és borotvaéles logikájú, fölényes humorú s félelmetes iróniájú szellemnek érzi.

Herczeg életművének különös jelentősége, hogy a XIX. század végének, majd a XX. század első felének magyar középosztálybeli társadalmi életét, ennek alkatát, érzés- és gondolatvilágát, problémáit, viselkedésmódjait, erényeit és bűneit a legbiztosabb kézzel boncolja és örökíti meg. Herczeg műveiben a jövőendő történetírója kész korrajzot és magyar tipológiát talál: az író jellemző ereje megbízható forrás lesz számára. Az arisztokrácia gögje, a gentry nagyralátása, a kispolgár feltörekvése, az újfent plutokrata szerencsefi viselkedése, a szemfüles zsidó ujságíró hetykesége, a protekció kóros jelensége, a politikusok jelszavas üressége stb. mint a korabeli társadalom jellemző jegyei és típusai mind helyet foglalnak Herczegnek az életről rajzolt képeiben s meseszövéseinek indítékaiban. Nem igaz, hogy erkölcsileg merőben közönyös és egykedvű szemmel nézi a tőle ábrázolt társadalom vétkeit. Csak külsőleg nem prédikál, tolakodó módon nem moralizál. A magasabbrendű erkölcsi felfogásnak ekkor is hódol: műveiben a bűnt a bűnhődés követi. Erkölcsi célzata nem kiált, hanem finoman sugalmaz; halkan, mintegy észrevétlenül lopja be magát a lelkekbe, anélkül, hogy a költőiség, az esztétikum rovására lenne. Mulatós, léha, sokszor gátlás nélküli alakjaiból is kihangzik a magasabbrendű élet után való vágy, az erkölcsi értékeknek a gyarló valósággal szemben való elismerése és tisztelete. Számos elbukott hőse a becsületes munkában tisztul meg. A szerelem, az életnek és a művészetnek ez az ősmotívuma, Herczeg költészetének is egyik legfőbb mozgatóereje. De nem esik bele a kora naturalisztikus irodalmát jellemző pansexualizmusba: finom ízlése ettől mindig megóvja.

Novelláiban új, termékeny s nagysikerű műformát teremtett meg, amely jól megfelelt az olvasóközönség szellemi igényei-

nek. Ebben a műfajban valóban virtuóz: kis terjedelme ellenére plasztikusan szemléletes, élénk feszültségű, gyors haladású, különös megjelenítő erejű. A novellában — s ennek ikertestvérében, az egyfelvonásos színdarabban — fényesen ragyogtatja cselekménytömörítő erejét s hirtelen odavetett vonásokkal biztosan jellemző művészetét. Jelentős újitása az elbeszélésnek közvetlen elegáns hangja, amely szakasztott olyan, ahogy a valóságos társalgásból hangzik ki. Egyik legfőbb művészi erénye a szavaknak adaequat, legjobban odaillő, tárgyhoz mért használata, a beszéd sokatmondó tömörsége, a találó metaforák cikázó szellemessége.

Már első novelláiban s regényeiben a költő hősei mögé húzódik, a maga felfogását alakjai szájába adja s így motiválja a mese továbbfejlődését. Nem a szubjektív elbeszélőtípusba tartozik, amely lelki alkatánál fogva mindenre én-je líráját önti, mindent közvetlenül érzelmeibe márt, hanem objektív típusú költő, aki mintegy alakjai mögött áll, ezeket beszélteti, ha mindjárt beszédük hangsúlyát az író érzelmei kölcsönzik is. Ez a művészi technika Herczeg gyakran emlegetett hidegsége, egyoldalú intellektualizmusa látszatát kelti. Mindenesetre olyan tulajdonság, amely az elbeszélőt könnyűszerrel drámaírássá hajlamosítja.

S valóban, Herczeg pár esztendei novella- és regényírás után — éppen ötven évvel ezelőtt — már színdarabot ír, *A dolovai nábob leányát*, amellyel a magyar társadalmi drámának új korszaka kezdődik. Egy csapásra átveszi a magyar színpadon Csiky Gergely szerepét s mindjárt felül is múlja a művészi párbeszédben, a drámai megjelenítő erőben, a szalóni könnyedségben, a velős rövidségben, de mégis életteljességben, az előadás gyors lüktetésében, a jellemek egyéni erejében, a társalgás sziporkázó szellemességében. A színpadunkon az időtájt uralkodó francia drámákkal Herczeg sikeres versenyre szállhatott, mert kitapogatta a magyar társadalomnak, főképp a középosztálynak problémáit és érdekkörét, s reális látásmóddal vitte ezeket a színpadra. Sikere ellenállhatatlan volt.

III.

A kilencvenes években a szórakoztató cél Herczeg műveiben még gyakran a mélység rovására uralkodik. Századunk eleje óta azonban a költő világfelfogása egyre mélyül, mindinkább nemzetünk történeti problémáival, a magyarság örökös életharcának gyötrő kérdéseivel telítődik. A század elején lélekrianás

támad a nemzetben, amely elválasztja a lelkeket. A magyar társadalom mélyén új problémák kavarognak s törnek a felszínre. Az igazi Herczeg tehetsége és művészi étosza ekkor bontakozik ki. Az a végső érték és cél, amely a költő személyes életművének reliefjét megadja, a nemzeti gondolat. Főkép történeti tárgyú regényeivel és drámáival sajátos módon a nemzeti eszme szolgálataiba áll. Ennek mély erkölcsi tartalma és sugalmazó ereje sugárzik ki költészetéből maradandó hatással a magyarság lelkébe. A nemzeti-történeti értékközösség fölemelő tudata, a magyar sorsba vetett rendíthetetlen hit az a „mitosz“, amely legszebb, legköltőibb s legmélyebb tartalmú alkotásaira ihleti. Így születik meg a *Pogányok*, *Ocskay*, *Bizánc*, *A hét sváb*, *Az élet kapuja*, *A híd*. A mult alapos tanulmányozása és lényeglátó szemlélete alapján olyan tárgyakat dolgoz fel, amelyek nagy szellemi áramlatoknak és világnézeteknek küzdelmét és tragikus összeütközését rejtik magukban, főkép Nyugatét és Keletét. Műveinek gyakran a multba rejtett, szimbolikus jelentése bírói ítélet a nemzet jelene fölött. 1919-ben, amikor a sors a nemzet testét darabokra marcangolja, Herczeg *A fekete lovas*-ban a délvidéki svábság negyvennyolcas magyarhűségével akarja megnyugtatni s vigasztalni nemzetét. Ma már éppoly fájdalmas kérdés, hol vannak Mikszáth „kedves tót atyafiai“, mint az, vajjon milyen úton járnak Herczeg negyvennyolcas hűséges svábjainak dédunokái?

Költészetével nemcsak gyönyörködteti nemzetét, hanem folyton figyelmezteti, öntudatra rázza, hibáitól és ferdeségeitől óvja, szeretettel vagy szatirájának fenyítésével neveli. Történeti regényeivel és drámáival egyik legnagyobb nemzetnevelő írónk. Költészetének ez a magyarság mult és jelen sorsára elevenen szemléltető vonása életművét különös jelentőségű zománccal vonja be. A nagy magyar költők és írók hagyományának folytatója, amikor az irodalmat a nemzet politikai életével szoros kapcsolatba forrasztja: a nemzetnek pártok felett álló politikai tanítómestere. Akár az ősmagyar *Pogányok* fürgeteges lelkét elemzi, akár *Ocskay* brigadéros árulását jeleníti meg, akár *Bizánc* társadalmának tragikus erkölcsi züllését és bukását dramatizálja, akár *Az élet kapujá*-nak történeti kulcsait töprengve keresi a magyar nép számára, akár *A híd*-ba sűríti bele a nemzeti lét egész problematikáját: a Mult útjait járja ugyan, de szemét mindig a magyarság jelenére és jövőjére függeszti; rég elporladt héroszokat támaszt föl, de kortársainak szól.

Az, amit a *Bizánc*-ban jelképesen megjövendőlt, bekövetkezett: a nemzet a forradalmak s a proletárdiktatúra mocsarába süllyedt. Mihelyt felocsudik s a Nemzeti Színház megnyílik, Herczeg *Prológusában* már az új magyar élet virradatát énekli. Nyelvének összetartó varázserejével vigasztalja a széttépett magyart: „És kezdetben vala a szó, a magyar szó. Ebből teremtdött az egész virágzó világ. Hű szolgád maradok, királyi nyelvem. Fogadom, hű szolgád leszek ... Aki Árpád nyelvét beszéli, az nem lesz többé rokontalan, testvére lesz minden magyar. És aki magyar, azt nem kell szánni; ha küzdött is közöttünk: emelt homlakkal tekint a téli fürgeteg elé.”

A trianoni siralomvölgyben töprengve, Herczeg mind mélyebben merül el a magyar nemzeti lélek természetébe és hivatásába. A két trianoni évtizedben ott ül a nemzet betegágya mellett: mind költői művészetével, mind politikai cikkeivel a lemondás rémképeivel szemben a jövőbe vetett rendíthetetlen hitnek orvosságát csepegteti be a nemzet lelkébe. Trianon ellen fegyvere: az Ige ereje.

IV.

Írói életműve nagyszerű épületének egyik jelentős szárnyát publicisztikai tevékenységével építi ki, a szellemnek ugyanabban az alkatában és stílusában, mint költészetét. Első pillanatra lélektudományi problémának tűnik fel, vajjon mikép alakul át az ideális szférák magasságában szárnyaló költő a reális élet elemzőjévé és kritikusrává: publicistává? A kérdés mélyebb szemléletéből kitűnik, hogy a költészet és a publicisztika egy lelki töről fakad. A költői mű ugyanis nem merőben esztétikai alkotás: a szépérzéssel együtt rezeg benne erkölcsi, nemzeti, politikai, társadalmi és egyéb lelki indíték is, ezek mögött pedig ösztönösen vagy tudatosan ott húzódik meg valamely érték, mint eszmény, amely megvalósítást követel. A klasszikus költői művek nagy és állandó hatásának forrása az esztétikai öröm mellett mindig a teremtő személyiség értékrendszeréből és világfelfogásából kisugárzó erkölcsi, vallási, társadalmi motívum. Az olvasó- vagy nézőközönség a regényben vagy a drámában rögtön megtalálja egyéni és társadalmi, érzelmi és akaratú életének, tipikus viselkedésmódjának hű és megkapó kifejezését: a költőnek legtöbbször nem is hangos, hanem halkszavú és rejtett sugallata alapján önmagára és életének nagy kérdéseire eszmél. Éppen ebben rejlik az irodalomnak mélyhatású lélekformáló s nevelő ereje, világ-

nézetet sugalló és társadalomalakító hatalma. A költői mű mindig alkotója és kora világnézetének is tükré és sugalmazója.

A publicista a költő és a politikus között lebeg, amikor közdolgokról ír: az értelemhez szól ugyan, de a művészi kifejezés-mód sugalló hatalmával az akaratot bizonyos társadalmi értékek, a saját világnézete irányába indítani iparkodik. Ennek megfelelően tudatosan választja ki a közéletnek kérdéseit s ezek kifejtésében magasabb elvi állásponton, felsőbbrendű erkölcsi és politikai értékrendszer alapján áll. Az igazán bensőleg megélt értékek forró élményéből önkénytelenül fellángol a stílusnak megkapó művészi lendülete, a szemléletes kifejezések plasztikusan megjelenítő költői sugalmazó ereje: a publicista az érzelmek és hangulatok művészi fölkelésével szélesebb társadalmi rétegekre akar hatni, ezeket a tőle helyesnek tartott eszméknek megnyerni. A költőnek a művészet esztétikai korlátai nem engedik meg, hogy társadalmi-politikai eszményeit nyíltan és irányzatosan képviselje, mintegy költői formában vezércikket írjon. Ezért a költő gyakran publicistává alakul át, hogy politikai eszméit a művészi követelményektől nem feszélyezetten hirdethesse. A lírikus költő politikai cikkeit is átítatja énjének izzó szubjektivitásával. Ellenben a vérbeli regény- és drámaíró, mint a költészet objektív fájának képviselője, itt is higgadtabb modort tanusít, tárgyával szemben hűvösebb távolságban áll, anyagát én-jével inkább szembe tudja szegezni és elemezni, politikai ítéleteit megbízhatóbb és egyetemesebb alapra helyezi.

Herczeg a költő-publicistáknak ebből a magasabbrendű fájából való. A *Pogányok*, *Ocskay*, *Bizánc*, *Az élet kapuja*, *A hét sváb*, *A híd* — hogy csak legragyogóbb klasszikus regényeit és drámáit emeljem ki — mind a magyarság sarkalatos sorskérdéseinek művészi megéreztetése. A magyarság történeti hivatásának lehellelte árad ki valamennyiből: a nemzet fennmaradásának és továbbfejlődésének gondolata, a magyar faj életének egy-egy súlyos problémája. Ugyanebből a lelki forrásból fakad Herczeg publicisztikai tevékenysége is. Költészete és közírása tárgyában és szellemében egészen egynemű.

A század elején Tisza Istvánnal megalapítja a *Magyar Figyelő*-t. Kivételes bátorsággal, szenvedélyes igazságérzéssel, izzó nemzetszeretettel harcra kél a jelszavas társadalomrombolókkal, saját szerű magyar erejének tudatára iparkodik rázni az elernyedtt nemzetet, a történeti hagyományok alapján elszántan

építeni akar. Nem önmegtagadás neki a politikai-közírói tevékenység: vérében van a bátor kiállás, a költői szemlélődés mellett a gyakorlati valóságérzés. Költészetében a valóság hű ábrázolója; a tisztult realizmus képviselője: a publicisztikában is ugyanezt az utat járja. Folyóiratában támadó hadjáratot indít a politikai radikalizmus, világpolgári gondolkodás, a történelmi materializmus, az erkölcstelen irodalom, a művészeti dekadencia s főképp az ellen a nyegle szellem ellen, amely bizonyos intellektüel-réteget arra izgatott, hogy a forradalom gondolatával kacérkodjék. Herczeg férfiasan és merészen nyakat vetett minden ellen, ami akkor divat, haladás, felvilágosodás, szellemi fölény, nyugatoskodó előkelőség vagy radikalizmus címén kellett magát. Hevesen síkra szállott a nemzetellenes ideológia ellen, amely a parlamentarizmus obstrukciós betegsége óta lassan úgy elborította a magyar látóhatárt, mint a felvonuló viharfelhő. Herczeget nem az újitóvágy bántotta, hanem az a leplezetlen gyűlölet és megvetés, amely mindannak szólt, ami magyar. Nemzeti gondolkodásmódja merőben elütött a nemzetközi radikálisokétól: tehát rájuk ütött. Később joggal állapította meg önéletírásában, *A gótikus ház*-ban, hogy már ekkor éppen azoknak lelki méregkeverésétől óvta a közvéleményt, akik nemsokára egytől-egyig a forradalom főkolompói, majd a véres tragikomédia után az emigráns sajtóban a magyarság galád rágalalmazói, vagy a csehek és románok kitarítottjai lettek.

Nagyszámú cikke Trianon után ennek a korszaknak történeti tükre: szemünkbe szökik belőlük, micsoda kérdések súlya nehezedik rá s feszíti ez időtájt a magára eszmélő magyar lelket? Sűrűn megjelenő cikkeiből fölényes életbölcsetség, forró nemzeti érzés és felelősségtudat, a magyarság jelen helyzetét és kérdéseit a történet nagy távlatába állító gondolkodás, átlátszóan világos elmejárás, de szívbe is szökő művészi forma árad ki. Herczeg nemcsak regényeiben és drámáiban nagy nemzetnevelő, hanem politikai írásaiban is: ezek konkrét tárgyát mindig elvi magaslatra emeli, az örök magyar természet és történeti aspirációk háttérébe állítja. Vannak régen leszűrt szilárd meggyőződései, kiérlelt gondolatai, biztos kategóriái: ha aztán időszerű politikai-társadalmi eset merül fel, erre törzsgondolatait rögtön termékenyen alkalmazza. Hol a komoly meggyőződés hangján, hol a bátor szatíra ostorozó modorában „történeti leckét” ad a nemzetnek. Támadja ősi hibáinkat: a széthúzást és gyűlölködést éppen a nagy történeti

fordulópontok előtt, az önző érdekeket szolgáló sallangos retorikát, a nagy szavak hazafias gargalizálását, a nemzeti neurastheniát. Nemes lendülettel izgat a nemzeti egység és összetartás mellett. Joga van ehhez, mert költő, tehát látnok is. A század elején egész világosan megjósolta a nemsokára bekövetkezett nemzeti tragédiát. Most meg nemrégiben, 1939 március elején, tehát fél-évvel a háború kitörése előtt, arra int, hogy minden erőnket egyeítsük, mert nemsokára kirobban az új világháború: „Hogy egy világégés tűzorkánja éppen Magyarországot elkerülje, az lehetséges, de nem bizonyos, sőt nem is valószínű. Számolnunk kell a lehetőséggel, hogy a magyarság fizikai és erkölcsi erejének előbbutóbb olyan próbát kell állania, amelyhez fogható az elmúlt ezer esztendőben csak kevés volt — mindössze talán három: Muhi, Mohács és Trianon.” Mind a három katasztrófának jórészt magunk voltunk az okai. A Sajó-menti pusztulás előtt a pesti csőcselék idegengyűlölete megöli a kun fejedelmet, aki nagy sereggel jött segítségünkre: ez a magyarság öngyilkossági kísérlete volt. A mohácsi vész előtt a pápai követ szerint az egyes társadalmi osztályok közt akkora a gyűlölet és irigység, hogy Magyarország már elveszettnek tekinthető: a nemzet egymás gyűlölésével százötvenesztendei török rabságra ítéli önmagát. És Trianon előtt az igazi hazafiság abban nyilvánult, hogy megobstruáltuk a véderőjavaslatokat, a monarchia haderejének modern fejlesztését. S fölszakad Herczeg lelkéből a lelkiismeretre rázó kérdés: jobban felkészültünk-e ezúttal a nagy erőpróbára, mint elődeink IV. Béla, II. Lajos vagy I. Ferenc József idején?

Herczeg életművének mind költői, mind publicisztikai épületszárnyából folyton az a tanulság hangzik ki, hogy a gyűlölet a magyarság szervezetének halálos mérge, az irigykedő marakodás vitte nemzetünket mindig pusztulásba. A politikai pártok, Deák Ferenc szerint, nálunk jobban gyűlölik egymást, mint szeretik a hazát. Herczeg a magyar múltban két embertípus kegyetlen játékát látja: a duhajokét, akik egyetlen lázas forradalmi órában elherdálják a magyar élet egész aranytartalmát; és a serényekét, akik követik az előbbieket s fillérenként megint összekaparnak valamit a hajdani gazdagságból. „A mindig jelenlévő duhajok nem tűrik, hogy a magyarság végleg fölépüljön; a serények nem engedik, hogy elpusztuljon.”

Publicisztikai írásai csak úgy szórják Herczeg elméjének gazdag kincseit, amelyek fénye nemcsak cikkei megjelenésének

napján, hanem állandóan ragyog, mert elvi aranyfedezetük van. Egy-egy cikke a hosszú élet tapasztalatainak s bölcsességének prizmáján keresztül szűrődött szellemi fénysugár: megcáfolhatatlan logikájával világít s művészi formájával melegít. Olvasásuk közben szellemi érverésünk fokozatosan gyorsul.

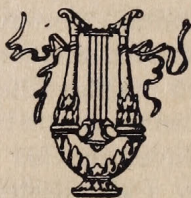
V

Írói nagysága elsősorban nem pompás írói technikájában, a mesterségbeli eszközök biztos használatában, az időszerű tárgyak friss kiszemlésében rejlik (mindez főképp nagy népszerűségének és sikerének forrása), hanem eredeti lényeglátó művészi tehetségében s Istenadta hivatásában. Költészete szemléletes is, meg elvont is, konkrét is, meg absztrakt is: a különöst a maga egyedi gazdagságában szemléli, de közben lepárolja belőle az általánost, az örökkévalót is. Egyikben sem egyoldalú: nagyszerűen eltalálja a szemléletesnek és az elvontnak viszonyában a költészetnek kellő vegyi arányát, a kettőt felsőbb összhangba, „a valóság égi másába” olvasztja. Nagyszerű megfigyelőtehetsége képesíti az aprólátásra, mintha realista lenne; de ösztönös idealista álláspontja képesíti az ideá-nak az egyesben való megpillantására, a típusalkotásra is, anélkül, hogy a szemléletes eszme, a típus keze között elvont fogalomná szürkülne. Lábával a valóság talaján áll, fantáziájával és értelmével az eszmék égboltját verdesi.

Szükszavú, de sokatmondó stílusa a magyar észjárásé. A pályája legkezdetén németül is író Herczeg minden ízében magyar íróvá emelkedik. Korán hatalmába keríti a magyar gondolkodásmód kifejező erejét, nyelvi gazdagságát, a legfinomabb árnyalatokban dús bőségét. Stílusának melódiája néha azt a benyomást kelti, mintha fülével írna. A bánsági fiú ma a magyar irodalom jelentős klasszikusa. A bizonyítványt erről nem kisebb magyar génusz, mint Mikszáth Kálmán állítja ki: „Ah, ez a Herczeg! Ez minden teóriát agyongázol, amit felépítettünk arról, hogy a nyelvet az anyatejjel kell beszívni. Előtte föltárta a fátyolát, mézét, rejtett szépségeit, gyönyörűséges formáit, gyöngédebb akarván hozzá lenni más idegenekhez képest, mintha mondaná: „Amiért olyan bolond voltál, édes fiam, hogy magyar író lettél, mikor világnyelven is írhattál volna, teljesen odaadom neked magamat.” És odaadta. Behatolt a magyar nyelv minden titkaiba. Friss és hajlékony az ő stílusa, néhol valóságos muzsika és rajta van a magyar muskátli-illat.”

Vérbeli magyar író, de mint ilyennek életműve beleszövődött a világirodalomba is: tizenöt nyelven sűrűn fordították. Az irodalom világfórumán is az egyetemes elismerés babérja övezi homlokát.

Szellemé élte folyamán mindjobban belenőtt szervesen a nemzet életébe; és a magyarság egyeteme is összeforrott az ő lelkével. Ha valaki azt kérdezi, mi a Herczeg életműve, a legtalálóbbs felelet egy újabb kérdés: mi hiányoznék a magyar irodalomból, ha Herczeg Ferenc nyolcvan évvel ezelőtt a magyar Délvidék rónáján meg nem született volna? Élete hatalmas munkájával a maga korának lerótt a ragyogó tehetsége és hivatása tartozását. De ezzel minden jövődő magyar korszak számára él.



Versek

Írta: Agyagfalvi Hegyi István.

Köszöntő

Nem Őt köszöntöm. Nem az embert.
Köszöntöm benne a békét.
Köszöntöm a régi nagy ország
márványemlékét.

Nem Őt köszöntöm, a nyolcvanévest,
lábához virágot téve...
Amit én benne köszöntök,
annak nincs éve.

Emberek a gáton!

„Te Jóska! ... Jóska, alszol-é?
A gát megroppant! Hallod-é?
Ébredjen kend is, Pál apám!
Cifra tánc lehet itt ma ám!”

„Ha roppan a gát, mit tegyünk?
Van nekünk őrző Istenünk!”
„No hát az nekem nem elég!
Amíg még bírok, hazamék!”

„Nem addig a! Az angyalát!
Te elfuthatsz, de a tanyád!
Az öreg szüléd ott szorul!
A pujád mind a vízba full!

S kend se legyen oly istenes!
Őfelsége itt mit keres?
Kubikot nem vállal sehol!
Kend helyett talicskát se to!l

Azért hát rajta szaporán
S hordjon kend rőzsét Pál apám!
S te Jóska, te se vakarózz!
Fogjad a fejszét és karózz!

Azután deszkát hozz ide!
Én földet hányok izibe!

Így ni! ... no úgy-é, megfogók!
Akarva, megy is a dolog!

Résen kell lenni: hol szakad?
Csak megijedni nem szabad!
De nem ám könnyen venni se! ...
Nincs baj... csak ember kell ide!“

*

A gát ropog, a gát recseg,
De helyükön az emberek.
És lám, az Isten is segít:
Erőt ad s reményt, reggelig!
Akkor majd lesznek más karok ...
Alhattok házak, állatok,
Fehér tanyákban száz család ...
Csak ember kell és áll a gát!



UTITÁRS

IRTA: FALU TAMÁS

Sok utas gyűlöli a másik utast. Gyűlöli azért, mert az is utazik. Gyűlöli, mert mikor ő megérkezett, akkor az már ott ül az ablaknál, ahol ő akart ülni, vagy ott ül az ajtónál, s lába van, melyen neki keresztül kell lépkednie. Gyűlöli azért, mert több poggyászt hozott magával, mint amennyinek hozatalára ő jogosnak tartja, gyűlöli, mert köhécsel, mert cigarettázik, vagy szivarozik, s olyankor eszik, amikor ő nem éhes. A gyűlöletnek ezer oka lehet, s ő mind az ezer okot kimeríti.

A legtöbb utas azt szeretné, ha a pályaudvaron az államvasutak elnökgazgatója fogadná, eléje tolatna egy vadonatúj Pullmann-kocsit, felszállna rá vele, felrántaná egy teljesen üres, piros bársonnyal bélelt hatszemélyes fülke ajtaját, s mély meghajlással így szólna:

— Méltóztassék helyeket foglalni.

Ő elfoglalná a helyeket, mind a hatot, elhúzná a függönyt, bereteselné az ajtót, s kényelembe helyezkedve kezdené meg az utazást.

Sajnos azonban ez megközelítőleg sem így történik. Az utast nagy tömeg várja az állomáson, tülekedés, idegesség, tolongás fogadja, s harcolnia kell a helyért. Ha nem fogad hordárt, a csomagja lehúzza, ha pedig hordárt fogad, minthogy a hordár a legtünékenyebb személy a földön, s csak a vonat indulása előtti percben lehet ráakadni, az izgalomtól kimerülve roskad helyére. Még jó, ha van hová roskadnia. Sok utas már akkor fáradt, amikor még el sem indult, s már akkor rosszkedvű, amikor még egyet sem fordult a vonatkerék.

Abban a fülkében, melyről most szó lesz, öten ültek. Két nő és három férfi. Mind az öten túl voltak már az élet felén, vagy legalább is közel voltak hozzá. Válogatottan keserű, savanyú, némán is zúgolódó, embergyűlöletet sugárzó utitársak voltak. Észre sem vették volna egymást egy világért sem. Mind-egyik úgy ült a helyén, mintha a másik négy nem is lett volna a fülkében, sőt a világon sem. Véletlenül sem történt meg, hogy tekintetük egymásba kapcsolódott volna.

Az egyik körmét nézte, a másik fent a poggyászat, a harmadik a vasúti fülke hat tagú számára szegezte szemét, a negye-

dik úgy tett, mintha aludnék, az ötödik egy ujságba femetkezett. Öt embernagyságú jégcsap ült az öt helyen, s olyan hideget teremtettek maguk körül, hogy valamennyien dideregtek benne.

A hatodik helyre, mely gazdátlan volt még, a jobboldali nő álszórakozottságból rátette a retiküljét, hogyha valaki benéz, azt lefoglaltnak higgye, a baloldali férfi pedig hasonló álszórakozottságból szürke kalapját tette rá, ugyanoly indokból.

A kalauz azonban átlátott a kalapon és a retikülön s az ajtó előtt megállva, odaszólt valakinek:

— Itt egy hely üres, tessék bemenni.

Meg is jelent mindjárt a kalauz nyomában egy magas, elegáns, feltűnően szép fiatal asszony, gyönyörű babaként ható szőkefürtű hároméves kislányával.

A fiatalságnak és a szépségnek Golf-árama elkezdett keríteni a megfagyott levegőben, a hatás olyan volt, mint mikor egy csokor illatos rózsát tesznek egy fekete terítővel bevont asztalra.

A kalauz udvarias ember volt, mikor az uriaszony beült helyére, megfogta a kislányt, felemelte, s odatette az anyja elé.

A jólnevelt kislány pedig, aki selypes volt, köszönetét selypesen fejezte ki, mondván:

— Tötönöm.

A szó átcsengett a fülkén, az ajtótól az ablakig, a padlótól a poggyszálóig, s az egész fülke mosolyogni kezdett. A mogorva úr térdére engedte ujságját, s a szeme szögletében megnyihult ráncok jelentek meg. A gyomorhajosnak látszó néni levette orráról szemüvegét, s üveg nélkül nézte a kislányt. A többi utasban is megmozdult valami, a legkisebb utitárs egyszerre az érdeklődés középpontjába került.

Nagyon beszédes gyerek volt, mindenre kíváncsi volt, s mindenre selypesen volt kíváncsi.

A másilágról még senkinek sem sikerült visszajönnie, s így nincsenek adataink arról, hogy hogyan beszélnek az angyalkák. Nagyon valószínű, hogy selypesen. Ezt az is hihetővé teszi, hogy a felnőtt csak raccsol, vagy pöszén beszél, de nem selypít. Csak a gyerek beszél selypesen, s mikor már előző életének angyali zománca tűnni kezd lelkéről, akkor hagyja el a selypítést.

A fülkében tehát valamilyen lelki mozgósítás történt. A hideg szívek aljáról meleg források kezdtek feltörni. A morcos öregek egymásután szólaltak meg, s beszélgetést kezdtek a kis-

lánnyal. Mikor elhallgattak, a kislány kezdte újra, nem tűrte a csendet, sem a mogorvaságot.

A kislányon keresztül az utasok most már egymáshoz is intéztek szavakat. Előbb csak közvetve, később már közvetlenül.

Cukorkák kerültek elő zsebekből és táskákból, és süteménydarabok varázsolódtak a kislány kezébe. Csak azért, hogy az ő angyali selypes nyelvén köszönetet mondjon érte. Egy nyári piknik boldog és derűs hangulata szállta meg a fülkét. A folyosón álldogálók irigykedve leskelődtek be, s az üvegen át próbáltak részeseivé lenni a benti ünnepélynek.

Egyszerre azonban a szép mama ijedten nézett órájára. Közeledett az állomás, melyen ki kellett szállniok.

A kislány nagyosan kezeltfogott utitársaival, tánciskolás kedvességgel meghajolt előttük, s eltűnt anyjával a vagon végén.

Az öt utas magára maradt. De már nem tudtak visszasüllyedni előbbi magányos ridegségükbe. A kislány emléke ott lebegett köztük, s láthatatlan fátylával összefogta őket.

Mikor a betegesképű férfi a hálóban lévő táskája felé nyúlt, a vele szemben ülő utitárs felugrott helyéről, s leemelte helyette. Az egyik borral kínálta a másikat, a másik zsemlet kínált a kenyeret evőnek. Mikor az ujságos férfi leejtette ujságját, a tulsó sarok utasa akarta távugrással felemelni.

A lelkek sisakján megnyíltak az induláskor szigorúan leeresztett rostélyok, meghitt és meleg beszélgetések kezdődtek, a fülske egy összetartó családdá változott át. Volt, aki noteszébe írta utitársa címét, hogy majd levélben folytatják a barátságot. A nők ételrecepteket cseréltek, a férfiak orvost és orvosságot ajánlottak egymásnak. Ismerni kezdték egymás családi dolgait, a gyerekeket, az unokákat, a vőket, a menyeket.

Fel voltak oldódva a közvetlenségben, s jóságban, melyet a kis szőkefejű angyal hagyott örökölni közöttük.

Így utaztak tovább a zörgő sineken, a reggelből az estébe.

Úgy látszik, valahol elhibázta az emberiség. Ősidőktől fogva az a rend, hogy a felnőttek nevelik a gyerekeket. Egyszer meg kellene próbálni, hogy a gyerekek neveljék a felnőtteket, akkor talán jobbá és szebbé lenne ez a gonoszságban tobzódó világ.

A hídon

Írta: Havas István

Kodakkal fölszerelve állok
a hídon, a Duna felett.
Zúg-zúg a víz, nyilatkozik alant,
de nem tudom, hogy a titáni lant
mit harsog, mily rejtelmeket!?

Két nagy folyó fut itt keresztben:
lent a víz-, fönt emberfolyam,
a nagy tömegbe olvadt egyedek,
az erős, önző, a víg és beteg,
aki a hajszán mind rohan.

Itt az élet — szólok a géphez —
hajtsd végre most szándekomat,
hármat, aki a hídon elhalad:
középkorút, vénet s egy fiataalt,
rögzíts lapodra, friss Kodak!

Csattan a gép. Ímhol az első!
Egy férfi, daliás alak,
meglátszik rajta: gond a kenyere,
de homlokán oly nyílt a föllege,
mint amelyen áttör a Nap.

A második egy halk öreg, ki
meg-megfeszíti erejét.
A földre néz, botjára görnyedez,
tekintete nem a távolba vesz, —
közébe, hova lába lép.

Egy ifjú jön víg harmadiknak.
Lobogó tűzben a szeme,
feje nem ing meg, nyaka megszegül
mellében vágy és akarat feszül,
s álom, a becsvágy kezdete.

— Elég, ismétlés vón' a többi,
sokat mondtál, három lemez:
Ifjú kezd, férfi küzd, végez a vén.
Ami különbség csak az árny s a fény
mivolta, de nem lényeg ez.

A körfolyamban egybefolyva,
nem cél, de való a halál.
... Duna, már értem harsány éneked:
az erős, önző, a víg és beteg
egy helyre jut, ha fut, ha vár!

PETŐFI SZINÉSZ-BARÁTJA

— SZINHÁZI EMLÉKEIMBŐL. —

IRTA: SZÁSZ KÁROLY

Éppen száz esztendeje, hogy Szuper Károly, a Württembergből Magyarorságra szakadt, s a Kiskunság Halas városában megtelepedett és teljesen megmagyarosodott család zenésztagja, az 1842/3-iki idényben Szabó József színtársulatába ajánlta a színéskedéssel már ismételten próbálkozott Petőfit. A költő aztán ott Borostyán név alatt teátristáskodott, s Szuperrel 1843 januáriusában egy szekéren utazott Kecskemétre, útközben nagy dárídót csapva Szabadszálláson, ahol Petőfi apja egykor mészároskodott, s ahol a politikai szereplésre is kívánczó poéta később a 48-iki követválasztáson megbukott.

Ezt a Szuper Károlyt én még láttam játszani gyermekkoromban Halason és pedig legkedvesebb és leghíresebb szerepében, *A peleskei nótárius*-ban. A mult század hetvenes éveinek első felében — 1873/4-ben — történt ez, mikor boldogult édesapám, mint jászkun-kerületi királyi tanfelügyelő, Halason tartotta székhelyét. Elemi iskolai tanuló voltam, mikor a Szuper Károly színtársulata felütötte sátorfáját a vendéglő nagytermében s egy szép téli nap beállított hozzánk a színlaphordó. Én akkor már a színház iránti rajongásomnak második időszakába léptem, mert két esztendővel ezelőtt már voltam a „színi tanoda”-nak egy vasárnap délutáni előadásán a Nemzeti Színházban, s lelkesedtem az ifjú Szacs vay Imréért és a még ifjabb Szigeti Jolánért, a későbbi kedves Vízvárinéért. Most boldogan vettem át a színlapot — akkor persze még nem volt nyomda Halas városában —, mely egy fél íven Gaál József bohózatát hirdette, s oly buzgón tanulmányoztam, hogy ma is, hét évtized eltelte után, nagyrészt emlékezem a színlap mindkét felére, szerepek és szereplők nevére egyaránt.

Hogy felejtetem volna el a nótárius jóízű alakítóját, amint Tóti Dorkát, a géczy boszorkányt megmenti a borsószalmán való megégetéstől, s amint a vasasnémetek ugyancsak megtáncoltatják, de különösen, ahogy letelepedett közénk a nézőtéren s nagy megkönnyebbülésemre felkapaszkodott a színpadra, hogy megszabadítsa a cigányképű szerecseny kezei közül a fehérarcú szépséges menyecskét. Valóban nagyon szép volt az az ártatlan asz-

szonyság, aki az életben éppen a mi családnevünket viselte: Szász Miklósné, született Lieszkovszky Lujza. Sok év múlva ez a bájos színésznő fölkeresett engem pesti lakásomon. Akkor-tájban lettem képviselő, s csakhamar tapasztaltam, hogy egy képviselőnek milyen rengeteg sok iskolatársa, s nemcsak neki magának, hanem még az édesapjának is milyen sok régi ismerőse bukkan föl a multból. Így jött hozzám Szászné, az egykori Desdemonája is, aki akkor már túl volt ugyan azon a koron, mikor a féltékeny Othellók megfojtják hitvesükte — de még mindig igen szép, előkelő megjelenésű úri hölgy volt.

A Halason hajdanában őrzöngő Othellót — a „rút fekete kos“-t — Bártfai — családi nevén Paczona — Antal adta, aki később az Országos Színészegyesület titkára lett, s mint ilyen, a színésztársadalomban nevezetes szerepet játszott. Tőle én a gyilkossági jelenetben annál inkább megijedtem, mert arcának befeketitettsége alatt is Szegfű Bandira, a diákból lett hortobágyi haramjára ismertem benne. Mert hát ilyen nagy személyzetű darabot persze csak úgy adhatott elő egy vidéki kis társulat, hogy egy-egy színész több szerepet is játszott, s ezért lépett elő egy óra keretén belül a betyárstatáriumot tartó Szegfű Bandi a velencei hadak ciprusi tábornokává.

A haramjavezért, Sugár Lacit pedig Bágyoni Szabó Ödön alakította, ismertnevű erdélyi család sarja, a vidéki színészetnek később egyik legjelesebb tagja, aki néhány évvel utóbb vendég-szerepelt a Nemzeti Színházban is, Tholosan orvos kitűnő szerepében, Sardou-nak *A jó barátok* című vígjátékában.

A Szuper-társulat a szóbanforgó időben egy akkortájt hamarosan népszerűvé vált új darabot, a *Petőfi* című négyfelvonásos színművet is bemutatta. Ezt Egervári Potemkin Ödön írta, aki fiatal korában maga is vándorszínész volt, a szabadságharcban Lehel-huszár, míg élethajója végezetül a budapesti egyetemi könyvtár egyik tisztí állásának csöndes révében kötött ki. Ott találkoztam is vele. Apám ebben az új darabba is elvitt engem, s most már Petőfi szerepében lelkesedhettem a szép alakú, tüzesen szavaló Bágyoniért, aki nemes becsvágyával nagyon kiemelkedett a vidéki másodrendű társulat tagjai közül. Tőle boldogult apám gazdag levelesszekerényében érdekes levelet is őrzök. Ez a levél azt mutatja, hogy ő elkívánczozott Szupertől s Kolozsvárra szeretett volna jutni, tehetségének megfelelőbb szerepkört remélve, ez azonban akkor — úgy tudom — nem sikerült neki.

De vidéken sikerrel játszott klasszikus szerepeket is, például a hetvenes évek derekán Máramarosszigeten a *Makrancos hölgy* Petruchió-ját.

Baczur Gazsinak, a „pesti kórhely“-nek szerepét azon a halasi előadáson egy Kárpáti nevű, nagyon csinos, mosolygó képű fiatal színész játszotta, aki világoskék pitykés dolmányában nekem végtelenül tetszett. Hogy ő volt-e az a somogy megyei Kárpáti György, akiből később színigazgató lett — nem tudom.

Szuper Károly, aki mint a halasi régi református liceum növendéke, a szülei által óhajtott papi pálya helyett a színészetet választotta, hamarosan jó nevet vívott ki. Komikai ereje azokban a szerepekben jutott leginkább érvényre, amikben a Nemzeti Színházban Megyeri támasztott harsogó kacajt és Szentpétery derítette jóízű mosolyra a közönséget. Az ötvenes években a Nemzeti Színházban is vendégszerepelt Szigeti József *Violá-jában*, mint Peti cigány. Személyével kapcsolatban több kedves adoma, szállóige keringett Thália népe között s kiadott naplója is ismeretes. A 80-as években Szuper abbahagyta a színészkedést s a Várszínházban mint ellenőr tevékenykedett. Én is láttam a pénztár kis ablaka mellett buzgólkodni, mikor diákfővel sokszor megfordultam abban a kedves színházban, melyhez annyi sok érdekes emlékem fűződik. De a 80-as évek végén, színészkedésének fél-százados jubileumát szülővárosában, Halason ünnepelte meg, akkor is Zajtay uramat adva *A peleskei nótárius-ban*.

A Szuper-családdal én is összeköttetésbe kerültem, — Halason is sokat hallottam róluk. Nagy szenzáció volt, mikor a tekintélyes Szuper járásbíró úr — a színigazgató testvére — az akkor annyira divatos kis lutrin sokezer forintot nyert. Bizonyára többet, mint amennyit testvérének hozott a színigazgatás — amibe annyian belebuktak.



A magyar bor

(Költői elbeszélés.)

Irtó; vitéz Bodor Aladár

I. RÉSZ.

Leopoldus császár bécsi palotája
Csupa kincs, párja nincs, csuda nézni rája,
Császár parancsára les tiz tucat szolgál,
Száz szolgabírónak együtt sincs jobb dolga.

Mi öröme mégis minden únott kincsen?
Több vón az egészség! S neki álma nincsen.
Sántán jár az éje, csak a hajnalt várja,
Fülő feje alatt megpállik a párna.

Cinege combjain pötyög a nadrága,
Hiányosság vagyon appetitusába,
Német gyomra is van, tisztesség ne essék,
Ami egy németnél ötfertály betegség.

Sok nagy tudós doktor, felcser, kuruzs, bába,
Gyógyítja elülről-hátulról hiába,
Kilenc rizsma recept, nem fog rajta semmi,
Csak még németebbül méltóztatik lenni.

Egy nap egy fődoktor szakállát majszolva,
Mutató ujjával bölcs orrát föltolja,
Látni kell most róla: épp most vált az esze,
No most... most kibökken... kapd el német, nesze.

Nagyot hajol: Fölség, itt a nyakam rája,
Kitaláltam, mi a fölség nyavalyája,
Nem egyszerű sor az: egy csipetnyi vénség,
Rég lakomák... bor, lány... értsék, akik értsék.

Ott a híres magyar Hegyalja tövébe,
Van ott fölségednek egy avas pincéje,
Kilenc öreg hordó van ott külön rakva,
Fölség egészségét vissza csak az adja.

Csodálom, hogy ebből soha Fölségednek
Nem adtak, sőt róla említést se tettek,
Nem tudom, mért rejtik, mért nem, de Fölséged,
Ha még gyógyulást vár, küldjön a bor végett!

Hallgatja a császár, figyel, bólog rája,
Reménységet fogott fonnyadt szíve tája,
Tűnődik, szabódnék... s parancsot ad végre:
El kell hozni mind a kilenc hordót Bécsbe!

II. RÉSZ.

Bécestől Tokaj messze, messzebb onnan Bécsig!
A bécsi szó is szó, szállni az se késik,
Parancsolni könnyű, de hol lesz majd rája,
Azt a zsarát utat, aki most megjárja!

Aki magyarul tud, ha csak egy vivátot,
Az már mind Rákóczi táborába állott,
Aki pedig labanc, az a tűztől fázik,
Az a hír: a kuruc Bécs-aljig cicázik.

Mégis labanc urak portáin irmagnak
Két tucat fél-magyart összebolhászlattak,
Mind rég Bécshez fonnyadt kiborotvált orcák,
Ők a bort jó pénzért majd befuvarozzák.

Gál Miska a fejük, Pálffy gróf lovásza
(Csak úgy adták kölcsön egykis kifutásra)
Ő lett vezetője két tucat labancnak,
Úgy indultak mindjárt másnap a kalandnak.

Két hétig nagy óvást bujkálva-baktatva,
Elért a kis falka híres Nagytokajba,
Csábító kincsével ott az Édesmáli,
Félmagyar szívvel is könnyű rátalálni.

Császár vincellérje, no, csak néz rá nagyot,
Mikor befordulni látja a csapatot.
Megizzad az öreg, míg sillabizálja
Levett kucsmával, hogy mit izen császárra.

Kulcsot nyikorgat az öreg a gádorba,
Dohos meleg pára lehell az arcokba,
Botolva, hajolva, elé, balra, jobbra,
Vezet a legmélyebb pincsesikátorba.

Majd megáll az öreg, áhitattal, félve,
Mintha egy sekrestyét elárulni kéne,
„Itt a Kilenc. Péter s Judás amaz itt lenn,
Csak három apostol van itt, ki nincs itten.

Áhitattal pislog a faggyúszövétnek,
Miska szeme neki-dagad a sötétnek.
Kilenc apostolok ott híznak a csendben,
Dugig bölcsességgel s üdvösséggel telten.

Huszonnégy csupasz száj ágaskodik hátul,
Hangyádzik a torkuk tilos kívánástul,
Beleförmed Miska: „Rajta hát, munkára!
Bécsben már azóta foly a császár nyála!”

Kigurul Szent Péter, János, Pál s a többi.
Szekezet! Forspontot! Saroglyát rákötni!
Ágyakat vetnek, mint egy-egy menyasszonynak,
Még egy fohász — és: Gyüh! Messzi lesznek holnap.

III. RÉSZ.

A sajói révnél meggyül a tolongás,
Recseg a jégzajlás, meg a bő káromlás,
Nincs forspont, se révész, se kenyér, itóka,
Vagy kuruc, vagy labanc, — mind elharácsolta.

Kilenc szénásszekér erőlködik által,
Döfik rúddal, vállal, meg istenadtával,
Kilenc jámbor paraszt izzad is veszetten,
Míg az utolsó is túlsó partra nyekken.

Mikor túl volnának, — földbül, vagy alóla? —
Négy forgószél kuruc terem ki a óra.
— Hé parasztok, kinek hozzátok a szénát?
— Vitéz Bottyán úrnak Egerbe vinnők át.

— Ugyan? Hisz épp Bottyán apó küld hozzátok!
Hát csak gyerünk fickók, visszük a szénátok!“
Miska valami halk szitkot rágsál rája,
Tapint suba alatt harsa pisztolyára.

— Izé, de ... már csak az igazat kimondva
Ez a széna nem is Bottyán úré volna ...
— Tudtuk fiam, hazudsz. Minket is elétek
Nem küldtek, de visszük; nekünk szereztétek.

— Az még elválík! — szól Miska sunyi képpel
S hátrasippant egyet az ujja bütykével,
S a szénából itt-ott horkanva, rikkánva
Egy-egy muskotéros kászolódik talpra.

Látja a kuruc, hogy no itt csúffá lesznek,
Bús káromkodással elfelé erednek.
Csak egypár karabélyt sütnék vissza végül,
Nem is haragból tán, csak úgy emberségből.

— „Tyűh! — rikkant egy labanc, gyeplőt visszarántva -
Belőttek, ni, ép a Szent Péter hasába!
Elfoly! Hó! Kár volna, ha földbe szaladna ...“
Avval: csorgás alá! s iszik szívszakadva.

„Dugót, mit, hé! Rongyot!“ — hiába, hiába,
Beléreccsent szegény Szent Péter bordája.
Költözik, de szörnyen, furakodva mentik,
Baj lesz veled Péter, ha nem volt baj eddig ...

„Nem úgy, fiúk!“ — Miska közébük veszékel,
Tépné a hordóru, mást alóla, széjjel,
Dejsz', a farkasfi is addig hajt a szóra,
Amíg az embervért egyszer megszagolja.

Megszagolták ... az az illat végigreszket
Májon, szíven, vesén, talpig megremegtet,
A hátan meg vissza csiklandva bizsereg,
Csak úgy csókolgatja benn a zsigereket.

Vért szagoltak ... S ha csak megszagolták volna!
De bizony csurgatták süvegbe, torokba!
Ripakodott Miska, s észre se is vette,
Hogy mint volt, hogy a bor őt is csak levette.

— Már ha így van fiúk, ott van egy rossz csárda,
Ott tegyük törvényt a Szent Péter borára.
— Vitéz kapitány úr, Isten látja lelkiünk,
Ilyen bor megéri érte bűnbe esniünk!

Fölveri a csárdát víg-szomorú nóta.
Nem daloltak Bécsben, mióta, mióta! ...
Az a jó kuruc is legyen hétszer áldott,
Aki lőtte nekik ezt a mulatságot!

— Ez a bor ... Nem ittuk, mégis ismerősünk,
Az alvó magyar vért kigyújtja belőlünk,
Bitang is, cudar is, ki feledni tudja:
Nekünk se, neki se Bécs az igaz útja!

Mi meqtévedt útunk! Mi elárult vérünk! ...
Harminc ezüst pénzen elárult testvérünk! ...

... Elcsuklik a hangja a nótás fiúknak,
Sápadt, bús labancok asztalra borulnak...

IV. RÉSZ.

Zákányos mogorván kél a csapat másnap.
Mintha sebkötése vón minden subásnak,
Mintha kötve szája, zúgó feje, ökle,
S hétszeres kötéssel lelkük vón lekötve.

Hej ez a bor! Ez a rontó babonás bor!
Mindnek fején hamu, szívében bús mámor,
Mindnek a szájában szolgaság zablája,
Keserű új ízzel rágja titkon, rágja.

— Igyatok hát, fiúk, tart még Szent Péterből!
Marad a császárnak, akár belékergül!
— Majd még! ... — Csak kergülne! — Kár is a bögyébe!
— Igyál pajtás, igyál a keserűségre!

Sajótól Hatvanig el is tart a borbul,
El-elül a bánat, ha mikor meglódul,
Aki szemközt jó is, itatják: — Ebadta,
Ne, igyál, jussod van, a te földed adta!

De mikor jusztalan jussuk elfogy végre,
Tikkadt kietlenség ül mindnek szívére,
Kivert szakálluknál szúrósabb a kedvük,
Nézetlen is érzik: holló jár felettük.

— Nem lehet így vinni e cudar életet!
... Hát csak éjten éjjel újra lövés esett,
Lesbül-e, vagy hogy (De kuruc volt, hiába)
Belelőttek bizony most meg a Judásba!

Haragudnék Miska rettenesképpen,
Hogy számolnak el majd a kárról fönn, Bécsben?
— Messze még az, előbb úgyis elkárhozunk,
Vitéz kapitány úr, addig vigadozzunk!

Judás úgyis gaz volt, illik hozzánk vére,
Igyunk bitang cudar árulók vesztére.
Igyunk keserves tort elvesztett házára,
Huszonnégy gaz labanc elkárhozására!

Zsitvaparti csárda fölbukkan a hóban,
Toborzójárástul megdöndül legottan,
Toborzójárástul, hangos hajdutáncutl,
Sose telt még ilyen labanci csizmákbul!

Benn lakik az a tánc a tokaji borban,
Ihol lám, egyéb is, más is kerül onnan,
— Ki kezdte? Ki látta? Honnan teremtetten? —
Tárogató zendült a vén házba szerte.

Megzendült, mint lassú viharszél bomlása,
Mint hasadó felhők villámos torlása,
Mint a sebes vízár partotszakasztása,
Mint a földindulás nagy törvénymondása.

Rosz keserűgomba kalpagját lecsavára
S fölkiált az egyik nagy kedvre dagadva:
— Német vesztét érzem, vagy a magam vesztet,
Megszakadok, ha ma egy jót nem verekszem!

Hajdutánc közepén hirtelen hír kerül:
Negyven lovas legény jön Nagyszombat felül!
Nem tudta már Miska, hogy lesz rosszabb mostan,
Ha kuruc, vagy labanc kísért a nyakokban?

Negyven jámbor labanc, császár katonái
Éppen őket jöttek útban megtalálni,
Nagyon vár a császár, meg a borát félti,
Ihol jönnek császár szolgálait megvédeni.

Nagy hideg csendesség lett egy pillantásig,
Ahogy a sas, amíg lecsapna, himbázik,
Aztán vad kacajba, szilaj rikkantásba
Tört ki a legények verekedő vágya.

Nem tudta a labanc, mit jelent e „rajta!”
Csak visszahőkölt rá, hasba, képen csapva,
Kirúgva, ebrúdon, csúfosan szétverve,
Mielőtt érthetne, kérne, kérdezhetne.

Látta Miska, hogy lám, a baj árad, dagad,
Bajosan jut Bécsig ez a boros csapat,
Mert lám már a mordályt fokosul forgatja,
Nyelve a berdőt is úgy mondja már: rajta!

Visszatér előre a kocsmáivóba,
Pár fejszecsapással Judást szétcsapkodja,

Majd kimegy s mély gonddal ül a tornácvégre,
Húvösséget kötni forró bús fejére.

Hogy verekedéssel jóllakott a csapat,
Folytatja a nótát, ahol abbamaradt,
Ahogy rájuk ragadt a Mátra tövébe:
„Patyolat a kuruc, gyöngy a felesége!...”

Főtt Miska mély gondban, az enyhülést várva,
S csak szorult a szíve mind fájóbb sajtásba,
Az ősi magyar gyász leszakadt lelkére,
Tárogató hangja harapdált szívébe.

Lát száz mér földről egy földült falu alját,
Gyámoltalan, éhes, megvert édesanyját,
Korhadtt kereszteket széthányt temetőben,
Tisztán holt szíveket gyalázva, megtörtén.

Szüldője ölébe fejét lehajtottá
S végre gátat bontva kitört nagy zokogva,
Forró mély sírásban oldott meg a lelke,
Nagy magyar bánatát tisztára fűrdetve.

Mámmor utoljával, nagy tisztánlátással
Lát most minden könnyet egész honján által,
S nem hallja itt közel, lázas maga mellett,
Hogy benn a csárdában lihegő nagy csend lett.

Döngő, dacos léptek. Egynehány vitéze
Keményen kilépdél a kitisztult éjbe.
Nyergelnek. Épp most száll egyik a lovára ...
— Hová, hej labancok? — Kurucnak, Újvárbal!

V. RÉSZ.

„— Álljatok, legények, hát ki vagytok nektek,
Hogy már csak magatok feje után mentek?
Meg mi lesz a hámmal, jó huszonnégy lóval,
Hét jeles hordóval s a bennevalóval?”

„— Gál Mihály, VOLT máig kapitányunk kelmed,
Mátul csak egy tokos, lelkéből kivedlett,
A bort — hát csak vigye kelmed a császárnak,
Igyék vele búcsút vesztett országának!”

„— Nem úgy, fiúk, ÉN, a csapat kapitánya,
ÉN megyek tegelőül s ÉN viszlek Újvárba!
A bort pedig közül — örömünkre reggel
Együtt isszuk meg az újvári sereggel!“

Lett e szóra öröm, de lett olyan vivát,
Újvárban az ór rá majd hogy „tűz van“-t kiált.
Összeölelkeztek, mind rokonná váltak,
Miskát mind meghitta előre komának.

Már nem lopakodva, már nem óvakodva,
Felkészül mindjűk a szép lakodalomra,
A huszonnégy ló is jár vihános táncot
Örömében, hogy im kuruc lónak állott.

A fiúk bajsza is kiserkedt Bécs óta,
Kifente mind nyalkán, pörgére sodorta,
Szólt az egyik: — Rég jött már kurucnak állnom,
Csak a kellő bajuszt, gondoltam, megvárom.

Hasadó hajnallal, piros virradattal,
Úgy mentek Újvárba lakodalmi dallal,
Újvári vártán egy hordót csapra vertek:
Okos istrázsák már mindent megértettek.

Hogy körébük gyűltek várnépek, hadnagyok,
Furcsállták a labanc-gúnyájú csapatot,
De ők Ilosvay kapitány uramnak
Elébe járulván ily jelentést adtak:

„— Vitéz kapitány úr, mink itt huszonnégyen
Labancok voltunk a császár kegyelmében,
Császárnak bor-hozni Tokajt meg is járva,
Mi tagadás, belé kóstoltunk borába.

S a magyar bor, Isten bölcs rendeléséből
A magyar eszüinket meg is hozta végül
S a labancon magyar ésszel erőt véve
Elfogtuk magunkat s hozzuk kend elébe.

E többi bort hozzuk kelmednek ajánlva,
Jó lenne, ha ebből patikát csinálna,
Hogy akiben labanc-kisértet tanyázik,
Igyék csak egy kortyát: jó magyarrá válik.“

Ilosvay uram víq parolát adott,
A nép kézről kézre adta a csapatot,

Vidám lakomára őket elkísérték,
A bort se patikás mércsikével mérték.

S hogy szegény császár is részt vegyen a borba,
Kulacsot kötöttek egy palóc fogolyra
S szélnek eresztették, nagy esküjét véve,
Hogy adja a császár tulajdon kezébe.

Vitte is a palóc a nyakába vetve,
A kulacs a szíjjon épp a szívét verte,
S mert a palóc szív is magyar szív, hiába,
Visszadobbant az ős magyar bor szavára.

Izzadt, fült a palóc, s a Lajta vizéig
Elszopogatta a kulacsot úgy félig,
S uram bocsá', (palóc: palóc marad mindig)
Labanc Lajta-vízzel föltöltötte szintig.

VI. RÉSZ.

Leopoldus császár büszke bécsi várba'
Hasafájón, zölden, várta a bort, várta.
Hosszú messzelátón ókumlált keletre:
Nem jön a bor... nem jön. Ej-ej, mi lelhetete?

Káromkodni próbál, nem megy, terringette,
Kár, hogy megtanulni ezt elfelejtette,
Ásítóz estélig, sóhajtoz reggelig,
Kártyát vet a térdén, számlál százezerig.

Hát egy nap egy palóc sündörög a várba,
Hervadt kulacs ing-lóg verdett horpaszára.
Hogy ő a császárhoz esenkednék éppen,
Drága ízét hozott ebben az ízében.

Beviszik, átadja, lelkét megnyugtatta,
Ki is rúgják menten, mihelyst átaladta.
Búsan néz a császár a drága kulacsra,
Kiben kilenc hordó van beléapasztva.

Beleharapjon-e? Avagy srófra jár tán?
Kilenc német tudós töpreng figuráján,
Míg egy Tisza-látott kulcsár megmutatta,
Minemüképpen kell kifogni őrajta.

Előbb kilenc tudós mér oszt': hátha mérég?
Messzilátón nézik, fúrják, ütnek, vésnek,
Küzzadnak, miglen vacsora utánra
Rákerül a pint bor császár asztalára.

Fönn várta a császár, — már csak úgy ingújjba —
„Hát bár ennyi, végre!“ — szól fáradtan fújva,
Fölveszi, beszagol, fölneéz behúnyt szemmel
S bekotyogtat egy kis kortyot mérséklettel.

„Ajhaj. Ez már teszi. Hát ez már kivágja.“
Mint ha olaj csöppen egy nyútt masinába.
Így húzhat az égbe vizet a szivárvány.
Bizseredést érzett fonnyadt szíve táján.

„Hát ez bor. Hiába, ez nem Bécsbe terem.
Öreg hiba, vallom, hogy csak most ismerem.“
Újra húz — s most tizenhatéves angyalok
Mintha kacarászva szíven simogatnák.

„Hej, gyönyörű föld is, ahol nő ily holmi!
Címeres kutyaság volt tőlem titkolni.
Gyönyörű népem, kit ilyen bor nevelt fel!
Az a Rákóczi se lehet nemjő ember ...

Haj, haj! ... Az emberből kidagad a lelke,
Ölelni, csókolni, szeretni szeretne!
De szeretni való mi volna itt, Bécsben?!
Óh, hogy nem vagy velem mindig, magyar népem!

Ilyen bor! Nem is bor: csupa forró lélek!
Most élek először, mióta csak élek!
Érzem, megverek ma valakit kedvembe!
Egy-két generálist, hé lakáj, engedj be!“

Két fő generális belép nyársot nyelve.
— Hát mi az, tokosok?! — szól rájuk förmedve.
— Fölséges császáruk ... — szól egyik. — Nix császár!!
Előbb király vagyok s nincs elsőb királynál!!

A rézangyalát a labanc fajtátoknak,
Hát ti vagytok, akik mindig ármánykodnak?!
Miránk, magyarokra, fenitek a fogat,
No de le is töröm most a bokátokat!

Méa beszélsz?! Hé, huszár, bikacseket ide!
Kardot ide, magyar kardomat izibe!

Rajta, rajta, rajta!“ Még ezer szerencse,
Hogy bejött a huszár, hogy őket megmentse.

Meg hogy a kulacsból a bor is kifogyott,
S a császár egy tigris-bőrös ágyra rogyott,
Hol a jó magyar bor mámorát kialva
Alig emlékszett már másnap a tegnagra.

A két generális kikapott? Nem kapott?
Ez egyről nem tudni bizonyos tudhatót,
De a többi az a palóc hason fekve
Ajtó hasadékján pont ép így kileste.

Kár is volt több bort nem bízni a palócra,
Leopoldus császár többet ivott volna,
Ha csak egy hordócskát megihatott volna,
Leopoldus császár ma is magyar volna!



„SZEPTEMBER VÉGÉN.“ A Petőfi-társaság már megalakulásakor kitüntető feladatának tűzte ki Petőfi Sándor kultuszát szolgálni, s amióta a *Koszorút* felelevenítettük, társaságunk főtítkárai, előbb Havas István, most Gáspár Jenő, dícséretes buzgalommal és igaz lelkesedéssel minden számban beszámolnak a társaság havi felolvasóülésein a Petőfi-kultuszra vonatkozó jelentéseikről. Mert Petőfi kultuszát szolgálni annyit jelent, hogy számba veszünk mindent, ami Petőfi körül itthon és a nagyvilágban történik, s nemcsak felsoroljuk az eseményeket, de részt is veszünk azokban, irányítjuk és vezetjük, de egyúttal éles szemmel megbíráljuk a róla, a véle, a körülte történeteket is. Ez történt akkor is, mikor 1938-ban beszámolt a *Koszorú* (IV. kötet 113. l.) egy kolozsvári ujságírónak, Kibédi Sándornak *Szeptember végén* című 3 felvonásra osztott dramatizált írásáról, melyet Kolozsvárt élő tagtársunk, Kristóf György, a magyar irodalomnak az odavaló egyetemen tanára, az *Erdélyi Múzeumban* keményen megbírált. A nyáron kezembe került Kolozsvárt Kibédi műve, melyet Jókainak valami régi, még 1876-ból való versezete ihletett. Jókai ugyanis azidétt Kolton járt és valami ott hallott mendemondát dolgozott fel, azt, hogy Petőfi nem először volt Kolton, mikor mézeshetét ott töltötte, már előbb járt vala ott s akkor szemet vetett egy szép cigányleányra, Pila Anikóra, s Jókainak ez elegendő indíték volt arra, hogy meseteremtő fantáziájában körülhímezze a nagyon is ingadozó hitelű pletykát. Már a vers megjelenésekor éles hangok hallatszottak, melyek elítélték a költő olyan élményének a felhánytorgatását, amelynek semmi nyoma sincs költészetében, a költő sem dolgozhat fel olyan jelentéktelen esetlegességet, mely kedély-életében nyomtalanul elhangzott. Petőfi költészetének sokat emlegetett őszintesége nem jelenti a banalitásnak a költészetbe való behurcolását, amit pedig utánzóik akkor is, ma is a nevetségességig gyakorolnak. Ha a költő köhög, a háta fáj, nem teheti lírai motívummá anélkül, hogy a költészetet le ne fokozná a fecsegés színvonálára. De amit a költő tökéletesen elhallgatott, amit egyszerűen kidobott emlékezetéből, mint útszéli értéktelen gízgazt, azt, ha még oly igaz volna is, nem szabad kipellengérezni, hacsak a költőt nem akarjuk karrikirozni. Hát még, ha ez a gízgaz nem is igaz. Kristóf György alapos tanulmányában kimutatta, hogy ez a cigányleány-legenda, a legendák természete szerint, csak üres, felfújtt hólyag. Kibédi Sándor röp-

iratban válaszolt Kristóf kritikájára, s a kritikát támogató *Koszorú* ellen is tüzelt, pedig válaszában sincs egyetlen kézzelfogható bizonyítétevés. Úkunokák hallomásaira épít. Hiszen ha Pile Anikó élne, 113 éves volna. Ezernyolcszáznegyvenhat óta tehát három nemzedék tűnt el a földi létből s Kibédi az unokák unokáinak szavaiból igyekszik támasztékot találni műve epikai hiteléhez. Meddő dolog! Ha azonban mendemondán alapulva valamilyen épkezláb színdarabot tudott volna alkotni, hagyján, de az ő összefüggéstelen képsorozata semmiféle hitelesítéssel sem válik hiteles költészetté.

Azonban más történt.

Bemutatásra került s mikor e sorokat írom, még egyre vetítik egy külvárosi mozgókép-színházunkban a *Szeptember végén* című filmet, mely már előzetesen bejárta az országot.

Mikor a filmet egy hétköznapi megnéztem, olyan közönséggel telt meg, mely a műveltségnek nem valami magas szintjén állhatott. Annál fontosabb, hogy az a film, mely nekik Petőfi Sándor életét bemutatja, a költő életét és költészetét a maga igaz valójában állítsa elő. Ez a közönség, mely ott ezt a filmet nézi, nem olvasta Ferenczi Zoltán életrajzát. Aligha tud sokat a költőről, talán az elemi, legjobb esetben a poigári iskolában hallott róla egyetmást. A film hivatalos volna kiégyesíteni hézagos tudásukat s ad oculos bemutatni a költő életét, annál is inkább, mert kevés költő élt át olyan filmszerű és filmre vágyakozó életet, olyan rövid idő alatt, mint ő, a romantika kellős közepén, egyetlen országban sem. Teljesen fölösleges ál-motívumokkal „érdekessé” cifrázni Petőfi életrajzát, elég érdekes az úgy, ahogy megesezt, tele van az izgalmas, megható, sőt megrendítő események hosszú sorával, s a forgatókönyv szerzője, ha akár Ferenczi tudós, akár Harányi Zsolt regényes életrajzához nyúlt volna, pompás anyagot talált volna.

De ennek a filmnek írója Kibédi Sándor elbeszélését tekintette hiteles forrásnak s az első részben Petőfi életét, a másodikban fia, Zoltán életsorát vetítette közönsége elé. Nos, mit ösmert meg e filmből a közönség Petőfi életéből? Hallja, hogy egy kastélyban egy híres költő érkezését várják, ki ott fogja mézesheteit élvezni, nosza tűnjen el mindenki, az egész személyzet idejében, az odavetődött cigányleány is hallja, hogy az az ifjú úr, ki már egyszer ott járt, újfent megérkezik, csak hogy most a feleségével jön mézeshetekre. Az intező megtiltja neki, hogy ott lábatlankodjék, de mikor a költő megérkezik, odalopakodik az erkély alá és elkezd nótázni, igen szomorú dallamokat. Az ifjú asszony megkérdi az urát, kicsoda-micsoda ez a lány, de Petőfi elüti a dolgot s a cigányleány elfut. A közönség sejthet, amit akar. A koltoi heteknek ez a serenade az első eseménye.

A cigányleány elfutott, de 19 év múlva újra felbukkan. Ez alkalommal egy vidéki városban, ahol Petőfi fia ripacszkodik. Egy kocsmában dalol, hol Zoltán, a költő fia iddogál s a cigányleány — kin a 19 év nem fogott — most Zoltán fülébe éneklí a régi nótát, s halljuk, hogy Zoltán gyakori vendége lesz a cigányleánynak, ki jól emlékszik az ap-

jára. Csak mikor a fiú összevész a trupp direktorával, hagyja el a várost s a cigányleányt. A *Szeptember végén* c. költeménynek semmi köze a cigánylányhoz. Zoltán életében se jut szerephez. Csak bele van tűzve a filmbe — mint valami becses drágakő — minden ok nélkül, de mit jelent vajjon Petőfi és fia jelleme szempontjából?

Ha ez a cigánylány-motívum a legkisebb nyomot hagyta volna Petőfi költészetében, ha legalább belefolyna a film cselekvényébe, előre- vagy hátrahajtó módon, vagy valamikép jellegzetes volna a 48 előtti életre, — de nem, egyik se, csak egy mendemonda előráncigálása, mely a költőt mint nem elég kényes ízlésű urat mutatja be. Lehet, hogy a kis filmszínház táján ez megnyugtató, a nézők életmódját igazoló látványosság. De Petőfit hazug színben állítja be. Még halálos ellenségei, a Zerffyek, a hűtlen barátok, a Szeberkényiek sem állíthatták róla, hogy nem volt tetőtől-talpig úr — a legnagyobb nyomorúságában is — (nemrég került felszínre a pozsonyi szabó megőrizte kabátja, melyet, mivel nem tudott kifizetni, visszaadott a szabónak s járt tovább rongyosan, de nem szökött meg a kabáttal), olyan kényes volt erkölcsi felfogása, mint amilyen tiszta költészete, tiszta a jelleme. A cigányleány-epizód szentimentalizmusa annál kirívóbb.

De ha, mint Kibédi véli, a *Szeptember végén* melancholiája ez előbb koltoi cigányleányidyll fájó utórezgése volna, a filmbe való beiktatását akkor sem helyeselhethők. De arról szó sem lehet. Csak arra a hosszan tartó hercehurcára kell gondolnunk, mely Petőfi esküvőjét megelőzte, a szinte késhegyig menő viszálykodására apósával, aki anynyira ellenezte házasságát, a költemény melancholiája menten érthetővé válik. Ahhoz nincs szükség cigányleány-epizódra. Igazat kell adnunk Kristóf professzornak, ez a hajánál előráncigált s légből kapott híresztelés Petőfit, mint költőt is bemocskolja. Filmbe való terjesztése pedig kiszámíthatatlan erkölcsi rombolást idézhet elő.

A film egyetlen költői jelenete, mikor a fiatal asszony rátalál a kerek márványasztalon hagyott költeményre és hangosan elolvassa. A színésznő, Szörényi Éva, kitűnően olvas, önmagának, a vers szépségeiben gyönyörködve, de egyes helyein megütődve. A fiatal szerelmes asszonyt kínosan érintheti, hogy akkor, mikor ő, életében először, mint naplójában írja, tökéletesen boldognak érezte magát, a költeményben szomorú hangok és halálsejtelek rezegnek végig. A művésznő kitűnően éreztette ezt. A legjobb szavalója ő a *Szeptember végének*.

Ezt az egyetlen művészi mozzanatot leszámítva, nincs a filmbe egy betű művészet több. Minekutána végigsuhan a film Petőfi életének néhány mozzanatán, a második részben Júlia már tizenkilenc éve férjnél van, fia, Zoltán rossz tanuló, rajong az apjáért, gyűlöli mostohaapját, és sem annak, sem nagybátyjának, sem nagyapjának szavára nem hallgat. Mikor mostohaapja szemére veti, hogy ő, a nagy költő fia, elégségest kap a magyarból, hetykén feleli: apját szekundába ponálta sok számár professzora, mégis Petőfi lett belőle. Mostohaapja nem válaszol. Elmegy, becsapja maga után az ajtót s a fiú a jól irány-

zott gól-válasszal hősként marad a színen. Mit érezhet vajjon Csikágó fia-lánya, kik talán szintén szekundákkal dicsekedhetnek? Seбай — gondolják —, azért belőlük is lehet még valaki. Itt van a forrása a proletárdiktatúrának, a tanulatlanság mellverdesésének, a „lennék csak én belügyminiszter, majd megmutatnám“ öntudattúltengésnek, ahogy a kocsmából kitántorgók kurjantani szokták, amint azt gyakorta hallanom kell. Zoltán mostohaapja, az egyetemi professzor nem tudja azt felelni: de Petőfi a szekundát szigorú magaműveléssel pótolta, s végül Shakespeare-t, Béranger-t, Heine-t tudta fordítani, amihez tudás kellett, nem kocsmázás. Ez nincs a filmben, mely ilyen kép lábat ad a pöffeszkedésnek.

Van azonban a filmben egy felháborító jelenet.

Zoltán anyja jelen van egy vigadóbeli szilveszteri mulatságon, a fia utána rohan, botrányt csap, szemére hányja anyjának, hogy szilveszterkor bálozik, mikor az Petőfi emlékének van szentelve, a szemrehányások özönét ontja anyjára, szemére veti második házasságát, „ugyan, mondja, egy cigánylány megőrzi apám emlékét, de te, anyám, felrúgtad azt“, majd hogy meg nem veri az anyját. Összepakol és elhagyja a szülei házat. Színésznek megy és költő lesz ő is. Apja fia? Petőfi imádta anyját. Az alma messze esett fájától. Csúnya jelenet. Igaza volt a filmeket kritizáló Czapik Gyula egri érseknek, hogy az erkölcsileg gonoszt is ábrázolhatja a költő, de a bűnt néven kell nevezni és büntetnie kell. Éreztetnie, hogy bűnt követtek el. A film Zoltánjának sejtelve sincs arról, hogy a fiúnak nincs joga anyját elítélni, hogy viselkedése minden ép erkölcsi érzésű embert felháborít. És ezt a filmet a külvárosban vetítik, igen labilis erkölcsi érzékű közönség előtt, — mit tanul belőle a sok fiú és leány, kik szájtátva nézik? Lehet így az anyára rátámadni? Persze, hogy lehet, ha egy Petőfi fia is megteszi — gondolhatják. „Úgy kell meggyújtani a bűn tüzét — mondotta az érsek —, hogy a nézők ne gyulladjanak meg tőle.“ De ezt az erkölcsi parancsot a film nem veszi számba.

Zoltán élete a filmben a züllés szakadatlan sora. Amikor álnevét leveti, a közönség mindenütt tenyerén hordja, az apja nevének varázsos hatása alatt. Etetik-itatják, a 19 éves fiút a primadonna megkavarintja. Anyja utána megy, ott találja fiát a primadonna karmai közt, de nem tudja jó útra téríteni; a fiúban gyűlölet izzik. Haldokló anyját ugyan meglátogatja, de szótlanul otthagyja s megy a korai halálba. De ezt nem mutatja be a film. Legalább éreztetné, hová vezet az erkölcsstelen züllött élet. Az, hogy Zoltán itt-ott köhint egyet, — majd kinövi, gondolja a külvárosi néző. A bűnnek azonban bűnhődnie kellene.

A filmben csak az anya bűnhődik a korai halállal. Az élet igazságosabb volt. De bűnös volt-e az asszony? A felszínre került naplójából tudjuk, milyen kétségbeesett helyzetben maradt hátra Petőfi halálakor csecsemő gyermekével, kinek életéért vetette le az özvegyi fátyolt, abban a felbomlott világban, letiport országban, kegyetlen, bosszúálló ellenségtől sanyargatva, s ő egyedül, elhagyottan állott, a züllés elől menekült, ő, a honvéd özvegye. A film kegyetlenül bánik vele.

Van a filmben egy jelenet, melyben parasztok borozgatás közben szóba hozzák azt a Petőfi-legendát, hogy Petőfi nem halt meg Segesvárt. Zoltán is a kocsmában borozgat és hallja, hogy apjáról beszélnek, odaáll mögéjük, s mikor megkérdik tőle is: él-e Petőfi, azt feleli: él. Vajjon megértette azt a közönség, hogy válasza szimbolikus? Ha nem, mit gondol? Mi az igazság? Mire való a hamis legendák ilyenmód való terjesztése? Nem a színház hibás. Kétségtelen. Úgy vetíti, ahogy kapja. Az a baj, hogy ilyesmit kap.

A *Magyar Nemzet* ugyan gúnyos kritikában részesítette a filmet, de nem elég erős érvekkel. A cikkíró érezte, hogy ez a zagyvaság árt a költő hírnevének, de gúnyoros megjegyzésekkel beérte. Azóta a film elindult pályáján s most más filmszínházban is adják s így a cikk hatása semmi. Folyik tovább a mételyezés. Mikor a filmszínházból kiléptem, azt kérdeztem magamtól: van itt filmcenzura? Ha van, mily szempontok irányadók? Hát nem vették észre, hogy itt a magyar nemzet legnemesebb költőjét a fián át, a feleségén át, a cigányleánymotívumon át sárba rángatják? Mely szempontok szerint ítélkezik ez a cenzurabizottság, ha egy Petőfi erkölcsi integritását sem tartja védelemre érdemesnek?

(Dr. Lázár Béla.)

ÍRÓ ÉS POLITIKA. A Nemzetpolitikai Társaságban ezzel a címmel adott elő dr. Molnár Sándor, a nemzetvédelmi propaganda-minisztériumban az irodalmi ügyek osztályának vezetője. Az előadásnak igen nagyszámú hallgatósága volt s élénk vita is követte, amely sok oldalról igyekezett megvilágítani a kérdést. Az írónak a politikához való viszonya főleg az utolsó esztendőkből került az érdeklődés középpontjába, hiszen világnézeti kérdések uralkodnak nemcsak a nemzetek életében, hanem a nemzetközi világban is s hovatovább napfénynél világosabb, hogy például a most dúló világháború sem annyira gazdasági vagy hatalmi érdekekből tombol, mint inkább világnézeti ellentétekből. Politizáljon-e tehát az író? Erre a kérdésre nagyon könnyű feleletet adni, bár az általános tapasztalat az, hogy az író, ha megkérdezik ebben az ügyben, a legtöbb esetben körülményes mellébeszéléssel igyekszik kitérni az egyenes felelet elől. Általában véve senki sem vonhatja kétségbe, hogy az írónak joga van politizálni, hiszen a demokratikus világfelfogás a politikai életben való részvételt emberi jognak tartja s a demokrácia alaptétele ellen vétene az, aki azt mondaná, hogy mindenkinek szabad politizálni, csak például a művész, a pap, az író ne avatkozzék a politikába. Igazságtalanság is volna azt követelni, hogy az író tartsa távol magát a politikától, mert csak a politikának használ, ha az átlagos műveltség feletti emberek, akik a tisztultabb életfelfogás hirdetői, hallatják szavukat a politikának sokszor zürzavaros orchesterében. Tehát emberileg, sőt állampolgárilag joga van az írónak politikával foglalkozni. Ezzel a tétellel szemben áll az úgynevezett elefántcsonttorony-elmélet, amely egész Horatiusig visszamegy és az ő „odi profanum vulgus et arceo”

tételére hivatkozik, meglehetősen szemforgatás közben hirdeti az írásművészet nevében a teljes visszavonulást s odáig megy, hogy teóriájában csak a művészet fontos, semmi más.

Az elefántcsonttorony-elmélet hívei megfeledkeznek arról, hogy a fentebb idézett horatiusi elv legszebb cáfolatot Horatius költészetében kap. Való igaz, hogy a költőnek sok olyan költeménye van, amely igyekszik magát elkülöníteni nemcsak a lenézett tömegtől, hanem az egész nyilvános élettől, de éppen az úgynevezett római ódák sorozata mutatja, hogy az író sem zárkózhatik el a nemzet egyetemének célkitűzései és politikai irányvezetésének mindenkire érvényes törvényei elől. Horatius hiába szerette és kergette a maga stoikus bölcséleti felfogásából az emberektől elzárkózó, szent magányt, hiába helyezkedett a lelki arisztokratizmus hívös ormaira, hiába vágyódott a falusi nyaralók békés csendje után, ha szükség volt rá, sietett Augustus és Maecenas római politikáját támogatni, amelyről érezte, hogy birodalmat fenntartó, megerősítő, diadalmas nemzeti politika. És ki vonná kétségbe azt, hogy a római ódák művészileg nem tökéletesek, bár az akkori római viláгимperializmusnak szívverése dobog bennük?

Az elefántcsonttorony-elmélet hívei ugyanis azt állítják, hogy az író maradjon csak önmagában, mert csak akkor tud művészileg szépet és tökéleteset alkotni. Sajnos, a magyar irodalomban is, különösen a századfordulónál, de az utóbbi esztendőkből is, sokan akadtak, akik ezt a hitvallást hirdették, megfeledkezve arról, hogy emberi és nemzeti közösségben élünk, amelynek lehetnek olyan *egyetemes* kérdései és követelményei, amelyek elől nem zárkózhatik el senki sem. Eltekintve attól, hogy ez az elefántcsonttorony-elmélet egyszerűen az *iparművészet* színvonalára vinné le az írásművészetet, amikor kizárja belőle a közösségi gondolatot, a világirodalom legnagyobb írói a legtanulmányosabb cáfolatok arra, hogy a művészi elvet igen tökéletesen és igen szépen össze lehet egyeztetni a *nemzeti* gondolatral. De mert az író és a politika viszonyának kérdése magyar viszonylatban érdekel minket elsősorban, ha végigtekintünk a magyar irodalom jelesein Balassa Bálinttól kezdve egészen Herczeg Ferencig, megállapíthatjuk, hogy a művészi elv és a nemzeti gondolat tökéletes harmóniában megfér egymás mellett mindig és sok tekintetben szegény lenne a magyar irodalom, ha a nemzet írói csakugyan magukba zárkóztak volna és távol tartották volna művészetüket és tudásukat a nemzet sorsdöntő problémáitól. A magyar irodalom különösen büszkén dicsekedhetik azzal, hogy három hősi halottat is adott a nemzeti ügynek, Petőfit, Balassa Bálintot és Gyóni Gézát, akik nemcsak hogy megéreztek és visszhangozták a nemzet szívverését, hanem életüket is adták a magyar gondolatért.

Senki se mondja, hogy az író pártpolitikus legyen, bár ehhez is joga volna. A pártpolitika azonban veszélyes terület, amelynek ingoványai könnyen elnyelhetik a minden íróra valóban kötelező művészeti elvet. Ennyiben valljuk mi is azt, hogy az író ne legyen pártpolitikus.

De túl és felül a pártpolitikán van egyetemes nemzeti politika is, amelyet híven és minden erővel szolgálni a magyar írónak szent kötelessége. Vajjon Balassa Bálint, Tinódi Sebestyén, Pázmány Péter és Mikes Kelemen vesztett-e írói mivoltából azért, mert a nemzeti ügynek szentelte íróitollát? Vajjon Vörösmarty, aki a Fáy András és Széchenyi István reformgondolatainak szolgálatában állott, kisebb költő-e azért, mert a nemzet ütőerén tartotta a kezét és megértette a kor intő szavát? Vajjon Petőfi dalai szebbek-e, vagy azok a látnoki erővel, sokszor korbácsütésként ható költeményei, amelyek a nemzeti szabadság megvédésére sarkalták a nemzetet s amelyeknek utolsó akkordjai a segesvári csataterén hallgattak el? Vajjon Tompa Mihály allegóriái művészietlenek-e azért, mert egy élve eltemetett nemzet kriptasóhajlásait adták vissza? Vajjon Jókai Mór, aki mint pártpolitikus népszerűtlen volt, nem emelkedett-e azonnal az egész nemzet egyetemes csodálatának magasságába, ha a történelem szomorú vagy dicsőséges lapjait elevenítette meg regényeiben? És legvégül, vajjon Herczeg Ferenc, aki pártpolitikai állásfoglalása miatt szintén támadásokat kapott, nem tudta-e a művészi elvet tökéletes harmóniába hozni a nemzeti gondolattal a *Pogányokban*, a *Bizáncban*, az *Árva László királyban*, az *Ocskay brigdérosban*, a *Fekete lovasban*, az *élet kapujában*, a *Hídban*, a *Fogyó holdban*, a *Pro Libertateban* és más olyan alkotásaiban, amelyekben elsősorban magyar akart lenni?

Ha tehát felelni akarunk arra a kérdésre, hogy politizáljon-e az író, vagy teljes visszavonultságban éljen művészi törekvéseinek, a felelet könnyű, tiszta és világos. A pártpolitikától óvjuk a magyar írókat éppen úgy, mint az elefántcsonttorony-elmélet iparművészségétől, vagy esztétikai köldöknézésétől. Ha azonban a nemzet szól az íróhoz és kéri, hogy a nemzet szavát öltöztesse művészi formába, kéri, hogy a nemzet szíve dobogását hallja meg és sokszoros erővel, művészi eszközökkel felerősítve sugározza szét, akkor a magyar író nem térhet ki a kérés teljesítése elől. Nem térhet ki, mert a napi politika apró csatározásai felett van egy egyetemes nemzeti politika s ez a nemzet lét és nemlét kérdése, amely ezer esztendőn keresztül mindig napirenden volt. A magyarság fennmaradásának egyik titka éppen az, hogy itt, a Kárpátok koszorújában és a Dunamedencében nem engedhettük meg magunknak sohasem azt a luxust, hogy hosszú időn keresztül békében éljünk és éppen ezért a nemzet írói sem építhettek maguknak külön elefántcsonttoronyokat, vagy iparművészeti műhelyeket, hanem együtt sírtak és együtt véreztek a nemzettel. A mai történelmi viharban, amely rázza a nemzet fáját, sem lehet az ágak magasságába, levelek alá bújni az írónak s úgy leplezni a maga magyar mivoltát, mert könnyen megtörténhetik, hogy a falevelekkel együtt porba hull és összetörik minden elefántcsontból való iparművészeti remek. A nemzet fájának meg kell maradnia élve és virulva s erről az élő fáról nem szabad hiányozni annak az éneknek sem, amelyre a költő szólította fel a nemzet dalosait: „fiaim, csak énekeljetek“.

(Gáspár Jenő.)

NÉPIRÓ, TÁLTOS S MÁS EGYEBEK. Minden nagy művész maga teremti meg magának a normákat. Azonban, ha új normákat törpék állítanak fel és azt kajántják, hogy ezentúl csak az ő normáik érvényesek, azon vagy nevetni, vagy, ha egyre ismételik; ha meg nem szűnnek felhánytorgatni, végül már bosszankodnunk kell. A reklám azon lélektani megfigyelésen alapszik, hogyha egy rövid mondatot unos-untalan ismétélünk, végül belevésődik az emberek emlékezetébe, s bármily képtelén állítás, a meg nem szűnő ismétlés által közhiedlemmé válhat. A legborzalmasabb példa erre a marxizmus jelszava: „világ proletárjai egyesüljetek“. Ezt ordították közel száz esztendő óta, minden nyelven, minden népnél, szüntelenül, harsogva, éles, fenyvegető, lázító, zsongító, finomkodó, rettentető hangon, a hangok megindenféle árnyalatában és látjuk is az eredményt. Ennek a mintájára dolgozik ma világszerte minden propaganda. Az irodalomban is. A kiadói reklám-céduláktól kezdve a klikkek kritikai dicshimnuszainak, kölcsönös ömlengéséig: a minta nem változik. A mi irodalmi berkeinkben hosszú hónapok óta egy új jelszó kapott lábra: *népi*. Költők, regényírók, tanulmányírók csoportba verődtek és kijelentették: mi vagyunk az egyedül üdvözítő irodalom. A népi. Tehát a nemzeti. A megtestesült irodalom. Az átmenet az egyik fogalomról a másikra síma, göröngytelen. Aki népi, az nemzeti. A nemzeti az igazi, az a közösségé. Az tehát csak remekbe dolgozhat. Ha azonban a körműkre nézünk, mit látunk? A témájuk „népi“, a nép életéből való. A művészetet tehát újfent a *témaválasztás* alapján osztályozzák, értékelik és felmagasztalják vagy elítélik. Visszaestünk tehát száz egynéhány esztendővel a hegeli eszmekörbe, melyből azt hittük végleg kiláboltunk. De a törpéknek, hogy észre vegyék őket, mankókra van, volt és lesz szükségük. A legkényelmesebb munka az életnek valamely elhanyagolt részébe befészkelni magát és onnét tárgyváltozatot meríteni. A feldolgozás nem okoz fejtörést. Aki az indiánok, az aranykeresők idegen világába vezeti az olvasót, biztos lehet abban, hogy feltűnik. Úgy is történt. Bret Harte, Cooper neve bizonyíték. Új tárgykör, régi bevált hang. Aki a régi módi előadáshoz ragaszkodik, a gyors siker nem maradhat el. Ha azonban az író *Neuland*-ra talál, vagy önmagában, vagy más lélekben, de a tárgyának megfelelő új hangon, új formában ad elő, szóval, ha igazán művész, a sikerre várakoznia kell. Míg új stílusát megszokják. Míg az új érzés, gondolat, tárgy ismeretlen világába bele tudja csalni az olvasóját, főleg, ha a forma, melybe mondanivalóit önti, a tárgy új formájának megfelelően, új is. Ha művész szólalt meg művésziesen. Az esetben a tömeg megtorpan. A tömegnek nem kell művészi forma, annak elegendő, ha kíváncsiságát felajzani tudja az író. Akkor kikiálthatja magáról, vagy kikiáltatja magáról, hogy ő a nagy, vagy ő a Nagy, hiszen ennyi és ennyi példányban veszik remekét. Nemrég láttuk, hogy egy filmet azzal védett meg producerje, hogy a bevételeket mutatta ki. Shakespeare nem tudott volna ilyen számot kimutatni. A népiíró tömegekre hivatkozik. Tömegekre, kik kapkodják. Lehet, hogy ezek a tömegek csak álmaiban léteznek, de lehet velük hivatkozni. Pedig

még a legjobbjai is csak tárgyaikkal tudnak hatni. A hivatalos kritikusai nem is beszélnek egyébről. Új népréteget fedeztek fel, mondják, s nem felső, nem középosztálybeli hősöket vonultatnak fel, hanem parasztokat, hamisítatlan népet, ezért *népiírók* ők. A francia gesták írói lovagokról írtak, tehát lovagiírók voltak? Mi volt Hugó, a *Nyomorultak* szerzője, aki a lumpenproletariatust vezette elénk? Proletár-író? Miközben palotában lakott? Ami ma Hugo-múzeum. Thomas Mann, ha a nagykereskedő világot rajzolja, nagykereskedői-író, mikor a betegek világát, betegíró, mikor bibliai témához nyúlt biblikusíró?

A témaválasztás alapján osztályozott irodalom ilyen badarságokra vezet. Hiába, a művészetet nem lehet semilyen skatulyába zárni. Kitör az a páncélszekrényből is és Eget kér. Azaz tisztult levegőt. Az irodalmat csak művészeti szempontokból lehet megítélni. Az irodalomnak az sem lehet feladata, hogy öntudatosítsa. Aki az aranykeresőket, vagy indiánokat tudatosítja, lehet pap, politikus, vagy katona, de nem művész. Írónak író, hisz ír, de nem művész. Falukutatás nem művészi feladat. Ha ennek segítségével teremtetni halhatatlan alakokat az író és azokat meg is tudja szólaltatni, a maga nyelvén, a maga teremtette formában, akkor jó, hogy falukutató lett, mint Burns, akit népe dalai ihlették, vagy Knut Hamson, ki népéből szedte alakjait, amint azokkal megtelt a lelke. Mert az igazi művész nem kívül kereskedik, nem kívülről nézi alakjait, nem elégszik meg falukutatással, — ez tudományos érdeklődésének lehet a tárgya. Az igazi író „inwendig voller Figur“, mintahogy Dürer írta, s ezeket ki is tudja vetíteni, lábra tudja őket állítani, örökéletűvé tudja őket tenni, mint Balzac, vagy előtte Rabelais vagy utána Keller, vagy nálunk Petelei. De a népi irodalom körül, mint Németh László írta, „tömérdék a csótány és bojtorján“. Bizony az. Mire való akkor a nagy láрма? Aki népi íróként veri a mellét s azt hiszi, hogyha lábfájásáról, pénztelenségéről és más ilyen egyéb „népies bajáról“ beszámol, akár rimesen, akár rímtelenül, mindenkép poézismentesen, ezzel már az egyedül üdvözítő *népi író* címre és jellegre szert tett, az valóban a népnek ír, de nem az irodalomnak. Mert az sem igaz, hogy a népi író a *népért* ír. Ír a népről, de nem azért, hogy ilyen vagy olyan célt érjen, felemelje a népet és magához emelje vagy a jó ég tudja, mit tegyen vele. Az igazi író nem kér senkitől semmit sem. Ír, mert a lelkében felgyülemlett és egész lényét izgalomban tartó érzések felviharzását le *kell* vezetnie, ki *kell* alakítania, formába *kell* öntenie. Ír önmagának megnyugtatósára, nem ezért vagy azért, nem a népért, nem a kispolgárért, nem a közösségért, de a maga harmoniájáért. Egyetlen igazi nagy író sem volt „ilyen vagy olyan író“, népi író, kispolgári író, nem, egyszerűen Író volt és mert zseni volt, Nagy Író volt. Nem feladata az írónak a nép problémáinak „megoldása“ sem. Hagyja azt a politikára. *Alakteremtés*, csak ez lehet az író feladata. Szabó Dezső azt mondja, hogy „a népieskedő irodalom falukutatás, népdaléneklés, cigányzene stb. lehet kedves mulatságot

jelentő önképzőkör, lehet gonosz szándékú népmaszlagolás, de semmit sem jelent a nép történeti felemelkedésénél”, — mellébeszélés ez is, mert az író feladata nem az, hogy felemelje vagy társadalmi helyzetéből kiemelje a népet, — az író maradjon meg alkotónak és teremtsen epikus vagy drámai vagy lírai formában örökéletű alakokat. Ez az egyetlen feladata. Ezzel beérheti. Hogy ezen cél elérésére nem alkalmas az őstehetség-kutatás, az — mivel az alkotásnak nehéz feltételei vannak — nem pallérozatlan őstehetiséggel érhető el. Nemrég megjelent egy háromkötetes világirodalom magyar nyelven. Szerzője olvasottságának tömérdekségét bámulom, még Babitsot is felülmúlja. De „szociológiai” szemmel nézi az irodalmat, az igaz, hogy csak fél-szemmel, mert a másik szemével kultúr-morfológiát űz, Spengler mintájára. Azonban a szociológiai szempontját csak az írók személyi Énjénél érvényesíti, azt nézi, ki honnét, mely néprétegből származik, Azt azonban megfigyelhetne volna, hogy a zsenit a származása nem köti. Csak felhasználja, művészete elemévé teszi, de nem reked meg benne. A mi népi íróink azzal dicsekednek, hogy paraszti származásúak, s emlékeiken kérődzének. Ha ezek az emlékek élesek, mélyen a lélekbe hatolók, mint Dostojevskij emlékei, s ha azokat örökéletűvé tudnák meggyúrni, nem népi írók volnának, egyszerűen jeles írók. De ez a jelszó, ez a címke ma azért divatos, mert valami mellékíze van, még pedig politikaszzerű, amit egyelőre jól lehet kamatoztatni, de amit az idő lekoptathat, — s mi lesz akkor? Egyelőre nagy a ricsaj az új címke körül is. Ezt egy olyan író vetette fel, akinek személyét örökösen viták, perek, ítéletek rajzolták körül. Szintén az „egyetlen nagy magyar író” jelző trónkövetelője. Van ilyen vagy egy féltucat, akik meg nem szűnnek ezt önmagukról hirdetni, hirdettetni, e „nagy író”-jelöltek mindenki mást kiebrudalnának az írók köztársaságából. Az értők nevetnek rajtuk és a hiúság vásárának beteges tüneteként elnéznek fölöttük. De a nem értők? Még el találják hinni. Ez se olyan nagy baj. Hiszen ilyen *egyetlen* van vagy egy féltucat és így mégis csak válogatni lehet köztük és mivel a vetélkedés minden játék alapja, a nem értők is elszórakozhatnak. Azonban az említett körülvitott írónk most egy új ígét dobott a vitába. Azt keresi, ki volt *táltos*? Csak az neki az igazi író, aki táltos. Aki szédült, aki keleti, aki leányja magáról a nyugati gúnyát, s nyugat helyett Keletre megy, s nem búvik nyugati formákba, hanem ősi, keleti, tesszem a vogul medvének formáját ölti magára, s medvetáncot és nem kánkánt jár, akárcsak ő, a táltos. Ő is népi író, nem „urbánus”, nem kell neki a város, csak a falu, az is, csak ha ősi formáját megőrző, ahogy azt regényeiben, s magateremtette ősi nyelven rajzolgatni szokta.

Hát ami azt a táltosságot illeti, valami alapja volna az elgondolásának, csak ne ragaszkodna a táltossághoz, mert hiszen az igazi művész, a maga belső izgalmait, melyeket belső vagy külső élmények vertek fel, kénytelen kifejezni. Ezt a kényszert megszállottságban, révületben, hogy prózai kifejezést használjak — ihletben végzi. De miért kell

azért táltosnak lennie? Nem lehetne medecin-men, saman, varázsló vagy egyszerűen költő. Megszállott ember volt Petőfi is, Arany is, bizonyos Vörösmarty is, sőt bár életfeletti életbe ragadta őket ihletük, Shelley, Keats is, vagy hogy közelebbi neveket említsek: Rilke, Valéry, Claudel, mind-mind úgynevezett ihletett ember, de egyik se nevezte magát táltosnak. Vagy ehhez csak külön kinevezés kell? Nevezett írónk csak 5 azaz öt magyar táltost ismer el, Nagy Istvánt, Asztalos Istvánt, Sinka Istvánt, tehát István-táltosokat, vagy ahhoz, hogy valaki táltos lehessen elengedhetetlen feltétel az istvánság? Aligha, mert „még elismeri“ József Attilát is, aki pedig nem járt Keleten, Illyés Gyulát is, bár nagyon vizsolyogva, mert Illyés folyton csak Nyugatot bújja, s végül két tagtársunkat: Harsányi Lajost, aki paplétére „pogány és katolikus“, s Ignác Rózsát. De ő, sajnos, neki sokat ír. Az ember ámulva olvassa a magabiztos kijelentéseket: hát ő, a főtáltos, az ősi magyar nyelv megálmodója, aki pedig „mer illetlen és hálátlan lenni“, hogy hagyhatta ki magát a díszes sorból? Szegény magyar haza, nagyon illetlen és hálátlan lett dicső fiad. El-ejtett, Táltos voltát megtagadta vagy csak illendőségéből hallgatta el? Elég az hozzá, ma táltos legyen az ipse, ha azt akarja, hogy a táltosok elismerjék. A többiek, kiket kiebrudal a táltosok köztársaságából, gyásztort ülhetnek saját temetésükön, ha nagyon szívükre veszik sor-sukat, amiért nem ösmerkedtek össze nevezett táltost kinevező főhatalmassággal, s nem borozgathattak véle, mint Krudy Gyula, akit — (ezért, vagy ennek ellenére?) „rendkívül nagy írónak“ tart, tehát táltos volt? Nem, szegény Krudy Gyula nem volt táltos, csak *idegen*. Mitől idegen? Nem szívódott még belé a szocializmus? Ezért idegen, mint „a bölény a visegrádi erdőben“. Hogyan? Az igazi táltosba bele-szívódik a szocializmus? Nem tudom ezek után, táltos volt-e Homer, Dante, Cervantes, pedig ezek egyikébe se szívódott bele a szocializmus. Mindebből csak az a tanulság, hogy micsoda csodás zűrzavar kering efajta táltosfejekben. Ha az ember írásaikba belenéz, ámultan hőkken vissza a logika e kacsintásaitól.

Népi írók, táltosok és a jó Ég tudja mennyi különféle zavaros fej nyüzsg az irodalom periferiáján. Mind nyilatkozik, mind kijelent, mindenik főleg ennenmagáról. Persze, mind az irodalom papájának tartja magát, sajnos, a reklám pszichológiájánál fogva, némi hatást el is ér. Az elködösítés e századában olyan félhomályban tapogatódzunk, hogy ember legyen a talpán, ki kiismeri magát ez eszmebozótban. Már megettem kenyerem javát, de elképzelni sem tudtam, hogy a műveletlenség ilyen alacsony mértékének tudatában, ilyen hangot merjen valaki megütni irodalmunkban, hogy ilyen alpári nyelven támadja egymást két író, kik közül az egyik a gondolat magas régióiban is otthonos, a másik pedig Petőfi gúnyájába bűvészügyességgel bebújva, végül is a Petőfi-szobor pózában dörögjön, éber állapotában, fél'g beborozva, talán álmában is. Igazán, itt volna az ideje, hogy véget tudjon vetni ez émelyítő hangzavarnak egy új, kufárokat a templomból kiverő magyar Krisztus. (Dr. L. B.)

AZ IRODALMI TÁRSASÁGOK REFORMJA. Híre kelt, hogy a kultuszminisztérium igen jelentős, kultúrszempontból mélyreható intézkedést tervez. Arról van szó, hogy mind Budapesten, mind vidéken azok az irodalmi társaságok, amelyeknek eddigi működése és vezetése nem kellő garancia arra, hogy a névadó magyar irodalmi és szellemét méltóan képviseljék, illetve kultuszát kellően szolgálják, a vallás- és közoktatásügyi minisztérium egységes és központi felügyelete alá kerülnek. Ezt a szándékot a magyar kultúrának és irodalomnak minden híve csak helyesléssel fogadhatja. A legtekintélyesebb irodalmi és tudományos alakulatok, mint a Magyar Tudományos Akadémia, Kisfaludy-Társaság, Petőfi-Társaság és Szent István Akadémia mellett az utóbbi időben erősen megsokasodtak a különböző irodalmi társaságok Budapesten és vidéken egyaránt. Ezek között a társaságok között sok nagymultú tömörülés van, főleg az ország különböző kultúr-gócpointjaiban, kisebb-nagyobb városaiban, amelyek igen tekintélyes munkásságra pillanthatnak vissza, s amelyek nevükben a magyar irodalom egy-egy nagyságának kultuszát őrzik. Az örvendetes területgyarapodások is visszahoztak néhány, nagy tekintélyű társaságot, amelyek a megszállás éveitől is mind magyar, mind irodalmi szempontból kifogástalanul viselkedtek. Ha tehát most a kultuszkormány ezeket a vidéki és budapesti irodalmi társaságokat valami egységes keretbe akarja összefogni és központi irányítás alatt kívánja tartani, nem esik sérelem senkin, sőt ellenkezőleg, különösen vidéken, egész kultúrhálózat épül ki.

A magyar Tudományos Akadémia, Kisfaludy-Társaság, Petőfi-Társaság és a Szent István Akadémia természetesen kívül esnek a kultuszkormány tervezett intézkedésének határain, mert olyan statutumokkal és multtal rendelkeznek s a nemzeti irodalmat és tudományos életet közmegegyezésre szolgálják. A többi irodalmi társaság egységes felügyelet alá való vonása használni fog nemcsak maguknak a társaságoknak, hanem az egyetemes magyar kultúrának is, mert az irodalmi társaságokban, különösen vidéken nagy érték rejlik. Miért alakultak ezek az irodalmi társaságok és mi a hivatásuk? Elsősorban az, hogy a névadó irodalmi és kultuszát szolgálják. Ez magabavéve nemes feladat, hiszen minden nemzetnek kötelessége nemcsak lokálpatriotizmusból, hanem nemzeti szempontból is, hogy az egyes országrészek és vidékek kimagasló íróinak, költőinek, tudósainak és művészeinek népszerűsítése minél szélesebb körökben terjedjenek el. Hála Istennek, a magyar vidék annyira gazdag irodalmi emlékekben s a különböző tájak és országrészek annyi irodalmi nagyságot termeltek, hogy bennük nemcsak az országtájak gyönyörködhetnek, hanem az egyetemes magyar kultúra is. Ezeknek az irodalmi ősöknek és kultúrideáloknak emlékét őrizni, sirjaikat gondozni és ápolni, a rájuk vonatkozó irodalmat és emléktárgyakat összegyűjteni, valóban a legszebb hivatás.

A különböző vidéki irodalmi társaságoknak azonban van más, igen fontos feladata is. Ez: az irodalom megszerettetése és a vidéki közönség olvasásra való szoktatása. Világos, hogy minden országban

a főváros nemcsak a politikai hatalom, a közigazgatás, a gazdasági élet központja, hanem az irodalmi, tudományos és művészi élet legfőbb irányítója is. Így van ez nálunk Magyarországon is. Sajnos azonban a nem is olyan régmúlt irodalmi harcai, törekvései megmutatták, hogy egy, a nemzet testétől és lelkétől idegen szellemiség ragadta magához az irányítást és síppal-dobbal, könyvkiadókon és színházakon keresztül igyekezett a maga irodalmi szemléletét, ízlését és világnézetét reáerőszakolni az egészséges magyar vidékre is. Hála Istennek, az utóbbi negyedszázadban a viszonyok ezen a téren igen egészségesen megjavultak, de mindezek ellenére is öröndetes az a körülmény, hogy az ország kisebb-nagyobb városaiban vannak irodalmi társaságok, amelyek az egyes vidékek speciális ízlését kívánják szolgálni s az irodalmi hitvallást és világnézetet a mindig egészségesebb és mindig józanabb vidéki lélek szájaíze szerint alakítják ki. Nem hisszük, hogy Budapesten még egyszer idegen szellemiség vehetné át az egyeduralmat, de azért nagyon kíváncsok és öröndetesek, ha a visszatért Erdélyben, Felvidéken, Délvidéken, vagy akár a Dunántúlon is, külön, szinte azt mondanók, irodalmi tartományok alakulnak, amelyek óvják a vidéküket minden ferde irányzatú irodalmi ízlés eltévelyedéseitől.

A magyar kultúrának igen sok ága-boga van. Hála Istennek a vidék nagyobb városaiban egyre jobban ébred föl a vágy a múlt emlékeinek feltárására. Elég csak a székesfehérvári, esztergomi vagy szombathelyi ásatásokra rámutatni, hogy a kiásott kövek, palota- vagy templomromok mit jelentenek az egyetemes magyar kultúra szempontjából. Az irodalmi társaságoknak a jövőben is hivatásuk és kötelességük lesz a múlt emlékeinek feltárása és megőrzése, a népművészeti és különböző nyelvjárási kincsek átmentése s különösen azoknak az íróknak kultusza, akik, mint a szegedi és tiszamelléki írók, ősi foglalkozások kultúremlékeit és nyelvészeti kincseit őrzik írásaikban. Egyszóval gazdag az a terület, amelyeken ezek a társaságok dolgozhatnak, tevékenykedhetnek s igen kíváncsok volna az is, hogy a fővárosi könyvkiadó vállalatok mellett a vidék nagyobb városaiban is alakuljanak új könyvkiadók és nyomdavállalatok, mert minden új könyv és minden új betűműhely a magyar kultúrának továbbépítése s a legszélsőbb néprétegekben való népszerűsítése. Bármennyire is fontos a főváros szerepe, külföldi példák igazolják, milyen nagy jelentősége van a vidéki könyvkiadóvállalatoknak és nyomdáknak.

Magyar viszonylatban különösen fontos a közönség ránevelése az irodalompartolásra és a könyv szeretetére. Sajnos, vannak az országban még igen nagyszámban olyan fekete foltok, ahová a könyv még nem tudott betörni a maga világító betűivel. Vannak vidékek, ahol a könyvet nem ismerik és nem szeretik s itt a vidéki irodalmi társaságok egészen nagyszabású kultúrmissziót teljesíthetnek. Irodalmi felolvasásaikkal, különböző ünnepségek rendezésével nevelhetik a közönséget az olvasásra s felkelthetik azt a kultúrszomjat,

amely egyik legszebb emberi törekvés: a könyvvásárlás, a könyv-olvasás és a könyv megőrzés. Ezeknek az irodalmi társaságoknak felügyelete alatt könyvtárak létesülhetnek mind a nép, mind a közép osztály számára. Meg vagyunk győződve arról, hogy a magyar vidéki közönség, ha egyszer rászokik a könyvolvasásra, megszünteti a magyar irodalomban manapság annyira divatos, de meglehetősen egészségtelen kasztrendszer, amely külön népi és külön urbánus irodalmat akar ismerni. Pedig irodalom csak egy van, olyan, amely egyszerű falusi házakban, fővárosban vagy vidéki városokban azt szolgálja, ami hivatása: a tiszta művészi szellemet és a nemzeti gondolatot. És ha a különböző irodalmi társaságok nemcsak elszigetelt életet élnek, hanem meglátogatják egymást, kicserélik gondolataikat, a különböző vidékek speciális ízlését egymással megismertetik, hamarosan elkövetkezhetik a legmesszebb országrészekben is az az általános kultúrnívó emelkedés, amelyet a vallás- és közoktatásügyi miniszter is óhajt.

És legvégül a vidéki irodalmi társaságok megerősítése és központi irányítása eredményezni fogja a vidék és a főváros egészséges kultúra kicserélődését. Kíváncsú, hogy ezek a vidéki kultúrempóriumok minél gyakrabban hallassák szavukat a fővárosi közönség előtt s viszont a fővárosiak minél gyakrabban fürdessék meg lelküket a vidék egészséges levegőjének acélfürdőjében. Szép lesz az is, ha nemcsak a fővárosi könyvek jutnak el a vidékre, hanem a vidék szellemi termékei felfrissíthetik a budapesti könyvpiacot. Az a körülmény, hogy ez a legfőbb szellemi irányítás Hankiss János államtitkár, az idehaza és külföldön egyaránt elismert esztetikus és kultúrpolitikus kezében fut majd össze, kellő garancia arra, hogy mindaz, amit itt felsoroltunk, hamarosan megvalósul és bekövetkezik. A nagymultú és tekintélyes, országszerte elismert irodalmi társaságok mellett így meg fognak erősödni a vidéki kisebb rokontömörülések s a magyar irodalom nagyjainak kultuszán keresztül talán megváltozik az az újszerű irodalmi ízlés is, amely, sajnos, ma már betört a középiskolákba is s amely siet lenézni mindazt, ami klasszikus és örökéletű s az efemer jelentőségű irodalmi divatok mellett akar lándzsát törni. Ha egy nemzet nemcsak történelmében, hanem kultúrhistóriájában is a régi nagyokra támaszkodik, az sohasem baj, sőt ellenkezőleg. Az egész frisskeletű irodalmi csillagok értékintenzitását majd az a jövő állapítja meg, amelyben már ők is multtá lettek. Akkor semmi kifogásunk sem lesz az ellen, ha ők is ideálok kívánnak lenni. De addig megelégszünk a régi ideálokkal és azok kultuszával. S minthogy a vidéki irodalmi társaságokban a klasszikus multnak ezt az ápolását látjuk, reformjukat ezért üdvözljük nagy bizakodással.

(G. J.)



IRODALMI TÜKÖRKÉPEK

SÍK SÁNDOR: ESZTÉTIKA.

Ennek a könyvnek eszméje több mint harminc évvel ezelőtt egy gellérthegyi sétán született. Egy filozófus barátommal beszélgetvén sétaközben, felvetődött a művészi forma problémája. Hosszas vita után sem tudtunk kielégítő meghatározást találni. „Vegyünk föl egy egyszerű példát, mondjam, figyeljük meg azon.” Erre elmondtam Petőfinek Megy a juhász számaron kezdetű versét. Elkezdttük elemezni. Kétórai közös vizsgálódás után meglepetve jöttünk rá, hogy semmit sem mondhatunk a versről, ami valamiképen ne tartoznék a formájához. Ekkor határoztam el, hogy nem nyugszom, amíg minden esztétikai gondolkodásnak ezt a legfontosabb fogalmát nem tisztázom a magam számára.

Ezt a szándékot jóformán napról-napra erősítette bennem minden, amivel hivatásom körében foglalkoztam. Az írói alkotás függetlenített az elméleti bizonytalanságtól, mert az ihlet óráiban biztos érzője voltam annak, aminek az elmélkedés idején nem voltam tudója; de valami önérzet sürgetett, hogy amennyire lehetséges, tudatosan is tisztázzam magam előtt azt, amit mint író véghez viszek. Az iskolában lépten-nyomon magyaráznom kellett tanítványaimnak olyan fogalmakat, amelyeknek bonyolultságát éreztem, de végükre járni nem tudtam az egész esztétikai gondolatvilág alapjaiban való átvizsgálása nélkül. Erre az átvizsgálásra mégjobban rákényszerített az a bosszantó tapasztalat, hogy a tankönyvek, — de akárhányszor tudós, sőt leg tudósabb könyvek is, — éppen a legfontosabb idevágó fogalmakról igen sokszor fölületes, banális, ellentmondó, nem egyszer egyenesen ostoba (és az írónak ösztönösen biztos szemében félreismerhetetlenül dilettáns) felfogásokat tanítottak. Egyenesen kötelelességemmé vált a fogalmaknak ez a tisztázása, mikor az egyetemre kerülve tapasztaltam kellett, hogy hallgatóim nagyrésze hiányos, még többször zavaros, igen sokszor egyenesen veszedelmesen téves fogalmakkal és — ami talán még veszedelmesebb — elrontott ízléssel kerül hozzám a középiskolából. Úgy éreztem, nem menthetem föl magam a köteleesség alól, hogy minden tanítványomnak módot adjak előadásokat hallgatni az esztétika alapfogalmairól, hiszen ezzel tartozom a leendő tanári nemzedéken keresztül a magyar embernevelésnek is. Ezeknek az előadásoknak során aztán alapjaiból fel kellett építenem magamnak az esztétika egész épületét.

Minél jobban belemélyedtem azonban a tudományos esztétika irodalmába, minél jobban tudatosítottam magamban saját írói élményeimet, és minél több eszmét cseréltem más művész barátaimmal, annál világosabbá vált előttem, hogy a tudományos esztétika legnagyobb része, az alkotó művész szemével nézve, légüres térben mo-

zog, a legtöbbször „másról beszél“, mint amit a művész esztétikai valóságnak él meg. A nyelv, a szavak sokszor azonosak, de egészen mást jelentenek az egyiknek, mást a másiknak. Természetes ez, hiszen mint Hildebrand, a nagy német szobrász-esztétikus mondja: „a tudósok művészetbölcselete és esztétikája mindig receptív szempontból való szemlélődés, és csak ennyiben van jelentősége.“ A művészek viszont legtöbbször nagyon egyoldalúan, csak a maguk mesterségén keresztül érzik a problémákat; egy festőnek a muzsikussal vagy a költő világa majd épp annyira idegen, mint az elméleti esztétikus konstrukciói, vagy mint az elméleti esztétikusnak mindhármuk életvalósága. Ezeket a nagyszerű és élő szemléleteket közös nevezőre hozni, — valamennyi odavezető úton elindulni és végigmenni a középpontig, — az esztétikai valóság megtalált alaptényeit kifejezni az elmélet nyelvén is, — és így az elméletet megpróbálni kihozni a légüres bura alól a művészi valóság ózonos levegőjébe: ez a vakmerő vállalkozás lelkesített. Természetesen tisztában voltam vele, hogy én sem fogom föl találni a bölcsek követét, és hogy vállalkozásom csak becsületes kísérlet lehet. De mégis úgy gondoltam, hogy az út, amelyen elindultam, az egyedül helyes út és hogy mostoha esztétikai irodalmi viszonyaink mellett, jóakarattal és becsületes odaadással mindenestre sokat használhatok. Aligha kétséges, hogy az esztétika attól várhat leginkább időálló eredményeket, ha olyanok mélyednek bele, akik elméletileg is szakemberek, de ugyanakkor alkotó művészek, akiknek egész életük nem más, mint az esztétikai valóság állandó megtapasztalása. Azért meg kellett tanulnom, amit az esztétikusok és filozófusok gondoltak tárgyról, de elsősorban mégsem az ő utódjuknak érzem magam, hanem a nagy művész-gondolkodók, a Platonok és Goethék, Leonardok és Hildebrandok, Kölcseyek, Arany Jánosok, Valéryk és Babits Mihályok utódjának.

A hatás: már eddig is az lett, amit elgondoltam, amit reméltem, amire el voltam készülve. Akiknek szántam, azok olvassák és tanulnak belőle. Erről bőségesen meggyőző sok írott és szóbeli visszhang. A szorosán vett céh szemöldöke persze megrándult. Kazinczyval szólok: „Hogy jambusaimra gáncs fog szállani. Előre tudtam: ők az iskola Törvényit bátran általszökdösik“. Tudományos lelkiismeretemet mindenestre megnyugtatta a magyar filozófia vezető egyéniségeinek megértése, kik közül az egyik azt írta nekem: „Ez az én esztétikám“, a másik pedig avval kezdte a könyv ismertetését: „Habemus aestheticam“.

VÁLYI NAGY GÉZA: VÁLOGATOTT KÖLTEMÉNYEK. 1917—1943.

Huszonöt év költői termésének javát és szívemhez legjobban hozzánőtt darabjait gyűjtöttem össze. A kötet első és utolsó verse a két világégés közötti időt íveli át: a magyarság legsötétebb, legtragikusabb idejét. A gyűjteményes kiadás célja ama költői program megvalósítása és betetőzése, amit Pintér Jenő a nagy magyar irodalom

történetíró életművének befejező kötetében így jellemzett: „Vályi Nagy Géza poétai hivatását a magyar katonaköltészet láncszemének fogta fel és programmszerűen hirdette, hogy csak a nemzeti lélek talajából táplálkozó irodalom örökkévaló, a többi áramlat ki fog hullani az idők rostáján. Irodalmi munkássága eleitől fogva a magyar gondolat és nemzeti hagyományok szolgálatában áll.” E tömör, mesteri szavak valóban híven találóan jellemzik poézisemet. Költői pályán mai határjelző állomásán — hivalkodás nélkül elmondhatom, hogy tollammal egy negyed század óta szolgálom a hősi életformát, a katonaeszményt és az örök magyar ideálokat, — Zrínyi és a többi nagy katonalirikus szellemében.

Énekes voltam a világháború magyar fájdalmának, első hangadója a kommün alatt üldözött, bujdosó nemzeti gondoltnak és a legnemesebb értelemben vett irredentizmusnak. Mindezek dacára korántsem lehet azt mondani, hogy költészetem csak a katonaélmény talajából táplálkozik. Egyik kritikuszó szerint „a katonaélmény költészetében semmivel sem áttetszőbb, mint természetélménye. Költői világa a haza eszménye körül épül fel; minden sorát a magyar sors, a magyar fájdalom, de éppen úgy a magyar tájak ősi szépségei, népünk bölcs derűje és történelmünk fényes alakjai ihletik. Csupa izzás, lobogás, gyermeki áhitat és férfiúi alázat ez a költészet, amely gyakran szárnyaló pátoszban, elégikus borzongásban, vagy akár a népdalok kereketlen vallomásaiban jut magávalragadó kifejezésre“.

Költészetem mélységes értelme és célja volt még ébrentartani a katonás szellemet, ápolni az ősi, vitézi erényeket; küzdeni a csüggedés, a defetizmus, az országrontó politikai célokat leplező irodalmi destrukció ellen, amint azt az 1918/19. évi ellenforradalom idején tettem, mikor a kommunisták halálra ítélték és országhatárokon át szöktem Szegedre, ahol elsőnek állottam az országmentő Horthy Miklós által kibontott lobogó alá. Mondanom sem kell, hogy e történelmi időkben született verseimet — amelyek e nagy idők költői hitvallása — talán legjobban szeretem. Még csak annyit említek meg, hogy országgyarapító Horthy Miklósról szóló verssel kezdődik a kötet és a hősi halált halt Kormányzóhelyettesről írott gyászsorokkal végződik a két hősi nagyság iránti hódolatom kifejezéséül. Pályám méltó jutalmát abban látnám, ha költői magvetésem megfoganna és termő áldássá válnék a szépre, jóra fogékony magyar szívek televényében.

GYALLAY DOMOKOS: EGY FÖDÉL ALATT.

Földjeimnek, játszótársaimnak, katona bajtársaimnak kisebb seregét *Egy földél alatt* gyűjtöttem össze. Személyes társaságukban, emlékeik, árnyaik körében az idegen igának nem egy keserűségét enyhítettem meg s most a szabadulás virradatán, vágyam támadt, hogy együtt lássam és másoknak is bemutassam őket.

Egyszerű emberek, legtöbbször a falusi szántóvetők rendjéből, az úri rendből is inkább azok, akik a falu világában forgolódnak.

Nekem rokoni bizalmukban nemcsak arcukat, de szívüket is meg-megmutatták. Becsületes voltukból, munkaszeretetükből, jószívűségükből, hibáik megbánásából, élelmességükből, sokszor merítettem reménységet fajunk jobb jövőjére nézve, jó kedvükön, ártatlan ravaszságaikon gyakran derültem föl.

Dícséretükre és ajánlásukra nem tudok egyebet felhozni. Ilyeneknek láttam őket s azt írtam meg, amit láttam.

* Egy földél alatt vannak s bizonyára szívesen látják azokat, akik jó szándékkal bekopogtatnak hozzájuk.

LÁM FRIGYES: GYŐR A MAGYAR REGÉNY- ÉS NOVELLA- IRODALOMBAN. — DAS UNGARISCHE VOLKSLIED.

Győr a magyar regény- és novellairodalomban című értekezésében, amely a Győri Szemlében és különlenyomatban is megjelent (49 lap), tárgyalja a szerző a Győrött játszó vagy nagyrészen győri vonatkozású elbeszélő prózai műveket.

Virághalmi Ferenc két regényt írt a török Győrről és a város visszafoglalásáról. Ezekhez kapcsolódik a győri vaskakas mondája, amelynek különféle feldolgozását ismerteti a cikk. Majd áttér Vas Gereben és Jókai győri vonatkozású műveire. Nemcsak Jókait ihlette meg az 1809-iki nemes insurrekció, hanem napjainkban Szántó Györgyöt is, aki a „Bölcső“ című művében leírja Napoleon győri szereplését Körösi Csoma Sándor életrajzával kapcsolatban. Részletesen beszél Harsányi Lajos tagtársunk győri regényeiről és más elbeszéléseinek győri vonatkozásairól.

Harsányi után Erdős Renée „Az új sarj“ című autobiografikus részletekkel teli, jó győri képeket adó regényéről és az író más győri regényéről számol be. Győr városának satirikus rajzát találjuk Szitnyai Zoltán tagtársunk annak idején nagy feltűnést keltett „Élni akarok“ című regényében, amely miatt egész hajsza indult meg a szerzője ellen. Szitnyai azóta is többször győri élményeiből merített regény- és novellatárgyat. P. Pál Ödön és Finta Sándor „leghelybelibb“ regényeikkel, amelyek kitűnően éreztetik a győri levegőt és hangulatot, zárja be a szemlét, amelynek kapcsán sok kisebb jelentőségű regényt is ismertet, így Tarczai György és Zoltán Vilmos történelmi elbeszéléseit.

Értekezésében nem annyira a művek irodalmi értékét fejtegette, mint inkább a győri vonatkozások kiemelése volt a célja és annak megállapítása, jó képet nyerünk-e Győr városról. Ezért kiterjeszkedett olyan regényekre is, melyeknek cselekménye csak részben kapcsolódik Győrhöz, így Kocsmáros Nándor, Ormos Gerő, Kassák Lajos, Laczkó Géza regényeit is tárgyalta.

A Danubia kiadásában Petneki Jenő „Das ungarische Volkslied“ címmel magyarázótanulmányt adott ki a magyar népdal és ballada zenei ismertetésére. 16 népdalt, illetőleg balladát közöl Lám Frigyes német fordításában hangjegyekkel.

A PETŐFI-TÁRSASÁG ÉLETE

PETŐFI KULTUSZA.

Július 31-én, Petőfi segesvári hősi halálának évfordulóján ezidén is kegyeletes kötelességünknek tettünk eleget, mikor megemlékeztünk Társaságunk névadó költői ideáljának meteor-szerű elmúlásáról. Társaságunk koszorút helyezett el a dunaparti Petőfi-szobor talapzatán és az esti órákban kivilágította a Bajza-utcai Petőfi-házat. Kegyeletes ünnepségek voltak Kis-kőrösön, a költő szülőhelyén és Fél-egyházán is és igen meleg hangon emlékezett meg az évfordulóról mind a hazai, mind a külföldi sajtó.

A *Völkischer Beobachter* »Petőfi-renaissance« címmel közli azt a levelet, amelyet Arnold Krieger, a »So will es Petőfi« című életregény szerzője intézett a lap szerkesztőségéhez. Erről a német Petőfi-regényről Társaságunk évadzáró ülésén már megemlékeztünk. Krieger többek között ezeket írja levelében: »Petőfi Sándor magyar költő és nemzeti hős nagyon is fiatalon került a halhatatlanok sorába. Hermann Grimm Petőfit Homéros és Goethe mellé állítja mint az emberiség három legnagyobb költőjének egyikét. Hírve bejárta az egész világot, s verseit még kínai nyelvre is lefordították. A Petőfi-kultusz újjászületésének minden feltétele ma a legszerencsésebben találkozik.« Kállay Miklós alelnökünk egyébként a »So

will es Petőfi« című német regényt részletesen ismertette a *Nemzeti Újság* július 25-iki számában. Arnold Krieger elismert nevű munkása az újabb német elbeszélő irodalomnak. Első regénye a »Mann ohne Volk« egyhangúlag nagy elismerést aratott, úgyszintén a második nagyobbszabású elbeszélő alkotása is, amelynek címe »Der dunkle Orden«, amely a búr háborúról szól. A német Petőfi-regény a szerelem és a szabadság küzdelmét mutatja be Petőfi regényes életében és különösen szépek azok a fejezetei, amelyek Szendrey Júliáról szólnak. Kállay Miklós megállapítja, hogy a regényben vannak apróbb elírások, de az kétségtelen, hogy Arnold Krieger nagy szeretettel dolgozta fel a témát s mindenben honorálja a magyar nemzeti szempontokat s a regény kitűnő arra, hogy az egész német nyelvterület érdeklődését Petőfire irányítsa.

Eleven Petőfi-kultuszról érkezett hír a nyár folyamán Olaszországból is, amely most történelmének talán leg súlyosabb megpróbáltatásai között él. Még a fascizmus felszámolása előtt a *Regime Fascista* című lapban Emilio Croce hosszabb cikket közölt, amelyben Petőfi életét és egyéniségét méltatta, párhuzamot vonva Mameli olasz, Körner német és a nagy magyar lírikus élete között. A cikk töb-

bek között a következőket mondja: «Egyetlen egy költő sem akadt még, aki annyit és olykor elképesztő éleslátással jósolta meg a mai idők, mint ez a csodálatos ifjú, akinek rövid és viharos élete olyan, mintha a homéroszi korszak mythosából tört volna elő. Ma sokkal igézőbb a hős látnoki költészete, mint valaha, széthordta a világba a puszták szele és az olasz nép minden más népénél inkább és jobban megérti, fennen és ünnepélyesen visszhangozza ennek a hősnek látnoki énekét, aki 26 éves korában esett el Segesvárnál, miképpen *Mumeli* Róma alatt és *Körner* Gadelbuschnál halt hősi halált. Ma ez a három költő az egyforma sors és azonos eszmények által az egyesült három nemzet számára a testvériség három jelképe.» Itt említjük meg, hogy *Pásztor* János, a kiváló magyar szobrászművész a milánói *Bibliotheca Ambrosiana* felkérésére elkészítette Petőfi márványszobrát, amelyet a könyvtár nagy előcsarnokában akarnak elhelyezni az emberiség öt legnagyobb szellemének szobra között.

1939 őszén indult útjára a *Nemzeti Könyvtár* azzal a nemes célkitűzéssel, hogy felveszi a harcot az erkölcstelen ponyva ellen és egyben megteremti az alapot a magyar hagyományokhoz ragaszkodó európai látókörű és főleg olcsó népkönyvtárhoz. A sorozat, amely most érkezett el a századik kötethez, Petőfivel indult, Petőfi válogatott száz költeményét adva a Nemzeti Könyvtár első számában. A századik, jubiláris szám szintén Petőfi szellemének hódol, címe «*Petőfi Sándor: Szabad ág — szerelem*». Ez a füzet a világhírű lírikusnak prózáját szólaltatja meg. Ez a próza szinte időszerű, bátor, szókimondó és meglepően fordultatos, különösen az úti-jegyzetekben, gyönyörködtető és szem-

léltető tájleírásokban, s a költőnek, a magyar néphez, a magyar szabadsághoz mindhalálig törhetetlen ragaszkodásáról tesz hitvallást.

Ránzai H. Péter veszprémi m. kir. állami polgári iskolai c. igazgató, aki már több Petőfivel foglalkozó füzetet adott ki, legújabbán ismét két tanulmányt tett közzé. Az egyiknek a címe: *Egy elveszett Petőfi költemény nyomában*, a másiké: *Hősi halott vagy orosz hadifogoly?* Az elsőszámú füzet azt a költeményt keresi, amelyet állítólag Petőfi az Esterházyak gannai sírboltjában írt volna pápai diák korában az egyik párkányra. Petőfi pápai baráti körének feljegyzése szerint ezt a költeményt a diákok gyakran emlegették és a képzőtársaságban is szóvattették és igen dícsérték. Az Esterházyak gannai plébánia hivatala is tudott erről a költeményről, amelyet sajnos a mauzóleum restaurálása alkalmával bemeszeltek. A másik tanulmány, az állítólagos székelykeresztúri Petőfi-sírra és a szibériai hadifogoly legendákra vonatkozik. Mint ismeretes, ezekkel a legendákkal a Petőfi-Társaság hivatalosan is foglalkozott, minthogy azonban Sándor József egy újabb könyvben kívánja a legendákat feleleveníteni, Ránzai H. Péter is kitér Petőfi eltűnésének, illetve hősi halálának körülményeire.

Nils-Herman *Lindberg*, Petőfi svéd fordítója, aki eddig is több Petőfi-költeményt ültetett át svéd nyelvre, az elmúlt nyáron a *Karlskoga Tidning* című svéd ujságban ismét két Petőfi-verset tett közzé. Az egyik vers címe: *Den gamle krogvärdén* (A jó öreg koreszmáros), a másiké: *Aldrig man en blomma vägra han dess rätt...* (A virágnak megtiltani nem lehet...) A Långadrag svéd városkában lakó magyarbarát svéd tanár Petőfi-fordításait elhelyezzük a Petőfi-Múzeumban.

A NYOLCVANÉVES HERCZEG FERENC ÜNNEPLÉSE.

Társaságunk tiszteleti elnöke, *Herczeg Ferenc* szeptember 22-én töltötte be 80. életévét. Társaságunk szeptember 26-i ülésén meghallgattuk elnökünk lebilincsező megnyitó beszédét, amely *Herczeg Ferenc* életművét mutatta be. A főtitkárnak, mint a Társaság krónikásának az a kötelessége, hogy a különböző ünnepekről emlékezzék meg. *Herczeg Ferenc* születésnapjának megünneplésére országos bizottság alakult, amelynek fővédnökségét a Kormányzó Úr és a Főméltóságú Asszony, védnökségét *József királyi herceg*, díszelnöki tisztét *Kállay Miklós* miniszterelnök vállalta el. Az elnökség tagjai *Ambrózy Gyula*, *Antal István*, *báró Bánffy Dániel*, *gróf Bethlen István*, *Bornemisza Géza*, *Csatay Lajos*, *Czapik Gyula*, *Ghiczy Jenő*, *Glattfelder Gyula*, *Grósz József*, *Homonnay Tivadar*, *Józan Miklós*, *Kápy Béla*, *Kelemen Krizosztom*, *Kenéz Béla*, vitéz *Keresztes-Fischer Ferenc*, *Kornis Gyula*, *Lukács Béla*, *báró Perényi Zsigmond*, *Radocsay László*, *báró Radvánszky Albert*, *Raffay Sándor*, *Ravasz László*, *Reményi-Schneller Lajos*, *Szász Lajos*, *Szendy Károly*, *Szinyey-Merse Jenő*, *Szombathelyi Ferenc*, *Tasnádi-Nagy András*, *Voinovich Géza* és *Zsindely Ferenc* voltak. A bizottság főtitkári tisztét *Traeger Ernő* töltötte be.

A születési évfordulón vitéz *nagybányai Horthy Miklós* kormányzó igen meglehangú kéziratot intézett *Herczeg Ferenc*hez és ezüst keretben sajátkezű dedikációval ellátott arcképét ajándékozta az ünnepeltnek. *Kállay Miklós* miniszterelnök a magyar királyi kormány nevében meglehangú távirattal kereste fel *Herczeg Ferenc*et. Táviratilag üdvözölte többek között Társaságunk is tiszteletbeli elnökét, aki *Badacsonyban*, *Lábdi-hegyi szőlőjébe* vount vissza az ünnepegek elől, ahogy

ezt igen előkelő hangú levelében, amelyet *Traeger Ernő* miniszteri osztályfőnökhöz, a *Herczeg Ferenc Jubiláris Bizottság* főtitkárához intézett, ki is fejt. A levél így szól: «*Kedves Barátom!* Két hónapi távollét után visszaérkezvén Budapestre, a vasárnapi lapokból értesültem arról az ünnepelésről, amelyben engem nyolcvanadik születésnapom alkalmából részesíteni kívánnak. Országos bizottság alakult, amelynek Te vagy a főtitkára, kedves barátom. Hogy Magyarország kormányzója és hitvese elfogadták a fővédnöki tisztet, hogy *József főherceg*, tábornagy úr, a Tudományos Akadémia elnöke vállalta a védnökséget, *Kállay Miklós* miniszterelnök úr pedig a díszelnökséget, hogy továbbá az elnökségben a magyar politikai, egyházi, katonai és társadalmi élet vezérférfiai szerepelnek, ez a legnagyobb kitüntetés, mely engem egyáltalán érhetett és bevallom, egyszersmind igen nagy meglepetés is. Ha az volt a mozzanatom célja, hogy fényt áraszon egy író tollra és melegséget egy alkonyba boruló életre, akkor az teljesen és tökéletesen sikerült. Ezek után úgy érzem, be kell érnem azzal, amit a nemzet hivatott vezetői és képviselői máris nyújtottak nekem. Olyan közéleti okokból, amelyeknek bővebb fejtegetése felesleges, tisztelettel arra kérek, Kedves Barátom, érvényesítsd befolyásodat olyan irányban, hogy születésnapom alkalmából se a közt, se a magánembereket ne érje semmiféle megterhelés, személyes okokból pedig arra kérek, képviseld azt az álláspontot, hogy az én igénytelen szemelyemnek ebből az alkalomból ne jusson aktív szerep. Ebből az okokból újságíró kartársaimat is barátilag kérni fogom, hogy erről a tárgyról ne kívánjanak tőlem nyilatkozatot. Abban a

biztos tudatban, hogy levelem nem lehet ok semmiféle félreértésnek, hódolattal és szeretettel köszöntöm mindazokat, akik rokonszenvvel és elismeréssel tudnak reám gondolni és maradok szívélyes üdvözléssel, hálára kötelezett híved: Herczeg Ferenc s. k.» Társaságunk üdvözlő táviratára Herczeg Ferenc szeptember 26-án Badacsonyládbihegyről a következő távirattal válaszolt: «*Kollégialis szeretettel és hálával szívvel üdvözlöm a Petőfi-Társaságot, mely elsőnek vett tudomást irodalmi vágyaimról és hajlamaimról. Herczeg Ferenc.*»

Az a tisztelet, amely szerte az egész országban körülveszi az író, annyira erős, hogy az ünnepektől nem tekintett el. Ünnepezt a főváros és ünnepelt a vidék. A magyar és a külföldi sajtó szeptember 22-én ünnepi cikkeket és méltatásokat szentelt Herczeg Ferencnek és megemlékeztek a nyolcvanadik születésnapjáról a törvényhatóságok is, amelyek között *Kassa, Ungvár, Marosvásárhely és Zombor* díszpolgárává is választotta. A magyar rádióban szeptember 22-én este *Kornis Gyula* m. kir. titkos tanácsos, Társaságunk elnöke mondott méltató beszédet és Herczeg Ferencről emlékezett meg *Bajor Gizi*, a Nemzeti Színház örökös tagja, *Zilahy Lajos* és vitéz *Törs Tibor* is. Ugyanaznap délután a Magyar Revíziós Ligában meleg ünnepség keretében leplezték le Herczeg Ferenc legújabb szobrát, amelyet *Kisfaludy-Stróbl Zsigmond*, Társaságunk kültagja készített. Beszédet mondott *Lukács György* belső titkos tanácsos és *Kenéz Béla* m. kir. titkos tanácsos. Megemlékeztek a jubileumról a színházak is. A Nemzeti Színházban a *Bizánc*-ot adták elő, az Operaházban *Wlassics Gyula* báró államtitkár mondott ünnepi beszédet. A M. Kir. Operaház egyébként még ebben a szezonban bemutatja a *Bizáncból* készült

operát, amelynek zenéjét *Abrányi Emil*, szövegkönyvét pedig a *Bizánc* felhasználásával *Innocent-Vincze Ernő* írta. A rádió ünnepi estjén egyébként az új operából részleteket is mutattak be.

A magyar könyvkiadás is hódolt Herczeg Ferenc nagysága előtt. *Kornis Gyula* elnökünk szerkesztésében gazdagon illusztrált munka jelent meg Herczeg Ferenc születésnapjára, vitéz nagybányai *Horthy Miklós* kormányzó úr igen megleghangú bevezető soraival. A könyv cikkírói: *Balogh Jenő*, gróf *Bethlen István*, *Brisits Frigyes*, *Cs. Szabó László*, *Csathó Kálmán*, *Fekete István*, *Fitz József*, *Galamb Sándor*, *Gáspár Jenő*, *Halasy Nagy József*, *Kékylajos*, *Kornis Gyula*, *Márai Sándor*, *Schöpplin Aladár*, *Szabó Lőrinc*, *Tóth László* és *Voinovich Géza*. *Hertelendy István* újságíró szerkesztésében egy másik Herczeg Ferenc-emlékkönyv is készül, amelyben a magyar színészet hódol a legnagyobb élő magyar írónak. A Petőfi-Társaság kiadásában a közeljövőben jelenik meg Herczeg Ferenc legújabb munkája, amely a Petőfiről szóló cikkeit és színműveit tartalmazza.

PEKÁR GYULA-EMLEKSZOBA A NEMZETI MÚZEUMBAN.

Emlékezetes, hogy Társaságunk néhai elnöke, *Pekár Gyula* előbb mint vallás- és közoktatásügyi államtitkár, később pedig mint összekötő miniszter, milyen hatalmas munkát végzett, hogy Budapest román megszállásának idején megmentse a Nemzeti Múzeum kincseit. Ő volt az, aki többször felhívta *Bandholz* amerikai tábornok figyelmét arra, hogy román megszálló csapatok ki akarják fosztani a Nemzeti Múzeumot és az ő közbenjárására akadályozta meg a nemesszívű amerikai katona, lovaglópalócás szemé-

lyes közbelépésével is, a Múzeum ki-fosztását. A magyar nemzet hálája az amerikai tábornoknak a Szabadság-té-
cen szobrot emelt s most a Nemzeti Múzeum rendez be a Múzeum másik megmentőjének emlékére szobát.

Üzv. Pekár Gyuláné felajánlotta a Nemzeti Múzeum Országos Széchenyi Könyvtárának volt elnökünk irodalmi hagyatékát és a személyére vonatkozó emléktárgyakat, ha azokat ott együt-tesen, külön helyiségben helyezik el. Fitz József főigazgató ki is jelölt egy erre alkalmas helyiséget az Eszter-házy-utca 3. szám alatti palotában. Üzv. Pekár Gyuláné ugyanakkor az-zal a kéréssel fordult Kornis Gyulá-hoz, a Petőfi-Társaság elnökéhez, hogy Pekár Gyula íróasztalát, az íróasztal-széket s az íróasztal díszét képező irodalmi vonatkozású emléktárgyakat és fényképeket, amelyeket Pekár Gyula halála óta a Petőfi-Ház könyvtárában őriztünk, engedje át a Nemzeti Mú-zeum Pekár Gyula-emlékszobája szá-mára.

Miután a tervezett emlékszoba be-rendezéséhez a fent említett tárgyak valóban szükségesek voltak, sőt azok nélkül nem is lett volna a Pekár Gyula-emlékszoba berendezése teljes, elnökünk hozzájárult a kérés teljesí-téséhez és Gáspár Jenő főtítkár, mint a Petőfi-Ház igazgatója, szabályos lel-tár ellenében átadta a Nemzeti Múzeum igazgatóságának az íróasztalt, a hozzá-való széket és az íróasztalt díszítő apró emléktárgyakat, annál is inkább, mert azok a Petőfi-Múzeum amúgy is túlszűfolt könyvtárában nem érvé-nyesültek. Így a Pekár Gyulára, az íróra vonatkozó összes emléktárgyak most a Nemzeti Múzeumban foglalnak helyet, abban az épületben, amelynek megmentéséért néhai elnökünk annyit fáradozott.

Itt említjük meg, hogy Pekár Gyu-láné Öccsellenciája még 1941-ben férje

névére alapítványt tett a Petőfi-Társa-ságban magyar történelmi regények ju-talmazására s erre a célra felaján-lotta Pekár Gyula nagyszabású hún regényciklusának, *«A tízezer mérföldes sárkány»*-nak és az *«Attila»*-nak min-denkori írói jóvedelmét. Az *Új Idők Irodalmi Rt.* június 9-én értesítette a Petőfi-Társaság elnökségét, hogy ké-szül Pekár Gyula *Attila* című művé-nek új kiadására. Az így már majd az új kiadásból a Petőfi-Társaságnak jutó honoráriumból Társaságunk ki fogja írni az első történelmi regény-pályázatot, amely szintén Pekár Gyula emlékét fogja szolgálni.

JUBILEUMOK

Herczeg Ferenc mellett még van Társaságunknak egy nyolcvan éves tagja, aki az elmúlt nyáron ünnepelte ezt a ritka szép évfordulót. *Petri Mór*, a Társaságunk rendes tagja, a Petőfi-Ház volt igazgatója, a költő és törté-netíró július 11-én töltötte be éle-tének nyolcvanadik évét. 1863 július 11-én született Tasnádszarvodon, Szi-lágy megyében. Középiskoláit a zilahi ref. főgimnáziumban végezte, egyetemi tanulmányait a budapesti Tudomány-egyetem filozófiai karán, ahol tanári és bölcsészettudományi oklevelet szerzett. Mint tanára, későbbben a zilahi ref. gimnáziumban működött, ahol Ady End-rének is tanára volt. A tanári pályát 1885-ben kezdte, majd 1894-től kezdve tanfelügyelő volt, előbb Szilágyi megyé-ben, később Pest megyében, legutóbb pedig egész nyugdíjazásáig a vallás-és közoktatásügyi minisztériumba volt berendelve. 1926-ban vonult nyuga-lomba. 1889-től 1894-ig a *«Szilágy»* szerkesztője volt, később pedig több fővárosi lap munkatársa. Első verses-könyve 1892-ben jelent meg *«Költe-mények»* címmel, majd 1901-től 1904-ig

hat kötetben megírta *Szilágyvármegye monografiáját*. Irodalomtörténeti munkássága is széleskörű, s tanítóképzők és polgári iskolák számára tíz tanítókönyvet is írt a magyar nyelv és irodalom szakkörében. A Petőfi-Társaság 1921-ben választotta tagjai közé. Legújabb verseskötvényei *«Magyar szonettek»* s *«Hómosó Értelme mellett»*. Ő teremtette meg a modern magyar költészetben a rimnélküli szonettet. Ennek a műfajnak és a többi játékos latin versformának igen csiszolt tollú művésze. Nyolcvanadik életévének alkonyán egyszerre három verskötetet ajándékozta meg az olvasót és a magyar könyvpiacot. A verskötetek címei a következők: *«Eszmény Malma — Isten Malma»*, *«Várballadák és modern balladák»*, *«A Boldogság Triólettjei»*. Társaságunk ezúton is szeretettel köszönti az ősz, de fiatal szívű költőt.

Raffay Sándor m. kir. titkos tanácsos, evangélikus püspök, tiszteleti tagunk a napokban ünnepelte Deák-téri lelkészségének harmincöt éves évfordulóját és püspökségének huszonöt éves jubileumát. A kettős jubileumhoz szintén baráti együttérzéssel gratulálunk.

Harsányi Lajos győri kanonok, r. tagunk, a magyar katolikus költészet egyik büszkesége, szeptember 29-én ünnepelte hatvanadik születésnapját és egyben írói munkásságának negyven éves évfordulóját. A szép jubileumra, amelyet költőtársunk csendes keretek között Győrött ünnepelt meg, táviratilag küldöttük el üdvözlünket.

KORNIS GYULA KÉT TANULMÁNYA LENGYELUL.

Csorba Tibor tanár, akit legújabban a belügyminisztérium lengyel osztályához osztottak be előadónak, Kornis Gyula elnökünk két tanulmányát lefor-

dította lengyel nyelvre. A két tanulmány *Juliusz Kornis: Swiety Stefan* címmel Cserépfalvi kiadásában most jelent meg *Molnár C. Pál* művészi címrájzával. Az előszóban Csorba Tibor Kornis Gyulának a magyar kultúrpolitikusnak szellemi portréját adja, majd következik a két lengyelre fordított tanulmány. Az egyiknek lengyel címe *Swiety Stefan Budowniczy Panstwa*, magyarul, Szent István az országépítő, Kornis Gyulának *A magyar politika hősei* című nagysikerű könyvéből való. A másik tanulmány címe *Rola Wegier w Historii*, magyarul *A magyarság szerepe a történelemben*, amelyet Csorba Tibor, aki *Herczeg Ferenc Pogányok* című regényét lengyel nyelvre lefordította, a fordítás bevezetőjeként tett közzé.

VÉGVÁRI-KÜT.

Társaságunk néhai tiszteleti tagja, *Végvári-Reményik Sándor* emlékére Radnaborberekén, az erdélyi kies fürdőhelyen október 10-én délelőtt avatták fel a Végvári-emlékkutat, amelyet a fürdőhely igazgatósága és vendégei a nagy költő emlékére kívánnak szentelni. Végvári-Reményik Sándor nagy előszeretettel üdült annak idején *Radnaborberekén*. Nagyon sok költeménye született ezen a fürdőhelyen, többek között egy egész kötetet írt itt *Vadvizek zúgása* címmel.

JOKAI MÓR ARANY NYAKKENDŐ- TÚJE A PETŐFI-HAZBAN.

Láner Gyula adóhivatali tanácsos a Petőfi-Ház részére ajándékozta Jókai Mór arany nyakkendőjét. Láner Gyula ezt az arany nyakkendőjét nagybátyjától, Lányi Bélától, a Nemzeti Színház főfelügyelőjétől örökölte. Mikor Jókai Mór *Aranyemberét* a Nemzeti

Színház Paulay Ede igazgató rendezésében a kilencvenes években előadta, a nagy siker emlékére ajándékozta az író arany nyakkendőtüjét Lányi Bélának. Láner Gyula adóhivatali tanácsos ajándékozó levelének végén a következőket írja: «A felajánlás részemről Jókai Mór iránt érzett mély hálából és tiszteletből ered, miután a regényeiből merített nemes gondolatok és jellemek életem folyamán nagy hatással voltak reám.» A nyakkendőtüért ezúton is hálás köszönetet mond a Petőfi-Társaság az ajándékozónak és a tűt elhelyezi a Petőfi-Házban Jókai emléktárgyai között.

A SZÓZAT DALLAMANAK SZAZADIK ÉVFORDULÓJA

Az elmúlt nyáron volt száz éve annak, hogy *Egressy Béni* Vörösmarty Mihály *Szózatát* megzenésítette, s száz esztendeje, hogy ezzel a dallammal a Szózatot a Himnusz mellett a nemzet második imádsága lett. Az ünnepi évforduló alkalmából augusztus 29-én este 7 órakor a Magyar Művelődés Házában országos ünnepség volt, amelyet az Országos Szociálpolitikai Intézet Munkasakadémiája rendezett a nemzetvédelmi-propagandaminiszter és a honvédezerkar főnökének felkérésére. Az ünnepségen, amelyen Vörösmarty és Egressy Béni művei szerepeltek, Társaságunk is képviseltette magát.

HÁROM KULTAGUNK HALÁLA.

Az elmúlt nyáron három kultagunkat, a Petőfi-kultusz három lelkes terjesztőjét ragadta el a halál. Budapesten meghalt *Dvortsák Győző*, volt országgyűlési képviselő és vármegyei főlevéltáros, Petőfi szlovák fordítója,

a szentistváni gondolat egyik lelkes képviselője, aki a néhai Csehszlovákia idején Párisban és Genfben is sokat és eredményesen agitált a szentistváni ezeréves Magyarország mellett. Ugyancsak az elmúlt nyáron értesült Társaságunk hivatalosan is arról, hogy a német megszállás alatt lévő lengyel területen meghalt *Boleszlava Jarosevszka* lengyel író, Petőfi egyik lengyel fordítója, aki Jan Dobrovzskival és Adám Kozmovszkival együtt lelkes művelője volt a lengyelországi Petőfi-kultusznak. És végül Tokióban meghalt *örgróf Naukazu Nabeshima*, a japán Petőfi-Társaság elnöke, Petőfi első japán fordítója. Mindhármuk emlékét kegyelettel meg fogjuk őrizni.

TAGTÁRSAINK KITUNTETÉSEI ÉS IRODALMI SIKEREI.

Kornis Gyula elnökünk, mint már említettük, volt a szerkesztője annak a nagyszabású Herczeg Ferenc-emlék-könyvnek, amely a nyolcvanéves író születésnapjára megjelent. Ugyancsak most jelent meg elnökünk *Herczeg Ferenc* c. könyve harmadik kiadása.

Pap Károly tiszteleti tagunk, a debreceni Tisza István Tudományegyetem irodalomtörténet tanára nyugalomba vonult. Ebből az alkalomból vitéz nagybányai Horthy Miklós kormányzó a Signum Laudisszal tüntette ki *Pap Károlyt*.

Gáspár Jenőt, Társaságunk főtítkárárt Szinyei Merse Jenő vallás- és közoktatásügyi miniszter a színészképző iskolák szakfelügyelőjévé nevezte ki.

Gyallay Domokos r. tagunknak *Egy földél alatt* című novelláskötete most jelent meg.

Harsányi Zsolt r. tagunk *Jó kedvű könyvének* harmadik gyűjtése szintén most jelent meg.

Kristóf György, Kolozsvárott élő rendes tagunk *Fadrusz Mátyás királya és Vörösmarty Szép Ilonkája* című tanulmánya az Erdélyi Múzeum különlenyomataképpen most jelent meg az Erdélyi Tudományos Füzetek sorozatban, annak 164. számaként.

Lázár Béla r. tagunknak *Kis írások nagy művészekről* című könyve új kiadásban jelent meg.

Mécs László kartársunk most ünnepelte pappászentelésének 25 éves évfordulóját.

Sik Sándor tagtársunk *Esztétika* című hatalmas munkája most jelent meg.

Vitéz Somogyváry Gyula r. tagunk *Kalendárium* című könyve most jelent meg.

Vályi Nagy Géza r. tagunk *Válogatott versei* című verskötete szintén most jelent meg.

Lám Frigyes kültagunknak *Győr a magyar regény- és novellairodalomban* című új munkája most jelent meg.

Petelei István néhai tagtársunknak *A jülemüle c. elbeszélés kötete* most jelent meg az *Uj Egyetemes Regénytár* sorozatban.

FELOLVASÓ ÜLÉSEINK TÁRGYSORA.

1943 szeptember 26-án délelőtt fél 11 órakor a M. Tud. Akadémia termében felolvasó ülés: 1. Elnöki megnyitó. Herczeg Ferenc életműve (Herczeg Ferenc 80-ik születésnapja alkalmából): Kornis Gyula elnök. 2. Főtitkári jelentés: Gáspár Jenő főtitkár. 3. Költemények: *Agyagfalvi Hegyi István* r. tag. 4. Elbeszélés: *Falu Tamás* r. tag. 5. Petőfi: Szeptember végén. *Pataky Jenő*, a Nemzeti Színház tagja.

1943. október 10-én délelőtt fél 11 órakor a M. Tud. Akadémia termében felolvasó ülés: 1. Elnöki megnyitó. Dante, a tudós: Kornis Gyula elnök. 2. Főtitkári jelentés: Gáspár Jenő főtitkár. 3. Rátkay László a költő, színműíró és politikus (Születésének 90. és halálának 10. évfordulója alkalmából): Preszly Elemér r. tag. 4. A fahuszar (Költői elbeszélés): vitéz Bodor Aladár r. tag. 5. A sárga nadrág (Hangjáték): *ifj. Hegedüs Sándor* r. tag. 6. Petőfi költeményeiből: vitéz Garamszeghy Sándor, a Nemzeti Színház örökös tagja.

A PETŐFI-TÁRSASÁG ELNÖKSÉGE ÉS TISZTIKARA az 1943/44. irodalmi esztendőben:

Elnök: Kornis Gyula.

Tiszteletbeli elnök: Herczeg Ferenc.

Alelnök: Havas István, Kállay Miklós.

Főtitkár és a Petőfi-Ház igazgatója: Gáspár Jenő.

Titkár: vitéz Bodor Aladár, Agyagfalvi Hegyi István.

Pénztáros: Jankovics Marcell.

Ellenőr: Gyökössy Endre.

Vagyonkezelő: Országos Földhitelintézet.

Jogtanácsos: Dr. Váradi Jenő.

A PETŐFI-TÁRSASÁG TAGJAI:

Tiszteletbeli tagok:

Csengery János (Budapest), Czóbel Minka (Anarcs), Horánszky Lajos (Budapest), v. József kir. herceg (Budapest), v. József Ferenc kir. herceg (Budapest), Kéky Lajos (Budapest), Kiss Ferenc (Budapest), Kornis Gyula (Budapest), Pap Károly (Debrecen), Preszly Elemér (Budapest), Raffay Sándor (Budapest), Ravasz László (Budapest), Szász Károly (Budapest), Voinovich Géza (Budapest).

Rendes tagok:

Agyagfalvi Hegyi István (Budapest), Babay József (Budapest), Baja Mihály (Debrecen), Balla Ignác (Milano), Bán Aladár (Budapest), v. Bodor Aladár (Budapest), Bókay János (Budapest), Bónyi Adorján (Budapest), Csathó Kálmán (Budapest), Dutka Ákos (Budapest), Falu Tamás (Ócsa), Farkas Imre (Budapest), Galamb Sándor (Budapest), Gáspár Jenő (Budapest), Gulácsy Irén (Budapest), Gyallay Domokos (Kolozsvár), Gyalui Farkas (Kolozsvár), Gyökössy Endre (Rákospalota), György Lajos (Kolozsvár), Ignác Rózsa (Budapest), Harsányi Lajos (Győr), Harsányi Zsolt (Budapest), Havas István (Budapest), ifj. Hegedüs Sándor (Budapest), Herczeg Ferenc (Budapest), Jankovics Marcell (Budapest), P. Jánossy Béla (Kolozsvár), Kállay Miklós (Budapest), Komjáthy Aladár (Budapest), Kosáryné Réz Lola (Budapest), Kristóf György (Kolozsvár), Lázár Béla (Budapest), Mariay Ödön (Budapest), Márkus László (Budapest), Mécs László (Királyhelmec), Molnár Ferenc (New-York), Nadányi Zoltán (Nagyvárad), Nyirő József (Budapest), Petri Mór (Budapest), Sik Sándor (Szeged), v. Somogyváry Gyula (Budapest), Szathmáry István (Budapest), Szitnyai Zoltán (Budapest), Szöllősi Zsigmond (Budapest), Terescsényi György (Budapest), Török Sándor (Budapest), Vályi Nagy Géza (Budapest).

Kültagok:

Csók István, Horvát Henrik, Jekkel Péter, Kisfaludy-Stróbl Zsigmond, Lám Frigyes, Landgraf Lőrinc (Magyarország). — Aage Madelung (Norvégia). — Herbert Eulenberg, Ludwig Fulda, H. Glücksmann, Hedwig Lüdecke, Philipp Aug. Becker (Németország). — Ettore Jani, Silvino Gigante, Antonio Widmar, Antonio de Marassovich (Olaszország). — H. A. C. Beets-Damsté, Jan Vreede (Hollandia). — Jan Dobrowszky, Adam Kozlovski (Len-

gyelország). — Mich Arnaudoff, Fehér Géza (Bulgária). — K. E. Sööt, Gustav Suits (Észtország). — Karl Wilh. Schöldström, Fredrik Böök (Svédország). — Otto Manninen, Larin Kyösti, Veikko Antero Koskenniemi (Finnország). — P. Jose Olea, Enrique Diaz Canedo (Spanyolország). — Kemény György (U. S. A.) — Watson Kirkconnel (Kanada). — Metzger-Watanabe Nándor (Japán).

A Petőfi Társaság alapítási éve: 1876.

Székháza: Budapest, VI., Bajza-utca 39. Telefon: 121—061.

A Társaság felolvasó üléseit (szeptembertől májusig) a Magyar Tudományos Akadémia üléstermében tartja.

A PETŐFI-TÁRSASÁG LEGÚJABB PÁRTOLÓ TAGJAI

Bánáti József áll. isk. igazgató, Lendvahídvég. Almási Tivadarné áll. tanítónő, Palina. Bence János körjegyző, Urdomb. Bence Ilona áll. tanítónő, Lendvakirályfa. Benedek Klára áll. tanítónő, Kispalina. Brenner Magdolna áll. tanítónő, Perestő. Csorman Viktor áll. tanító, Szentbátor. Czimmer Árpádné áll. tanítónő, Kispalina. özv. Czimmiermann Ferencné áll. tanítónő, Palina. Cserny Győző áll. isk. igazgató, Szarvaslak. egyházaskülsi Dervaries Elemér közs. főbíró, Alsólendva. Faflik Ferenc rk. plébános, Felsőszentbenedek. Furek Róman áll. tanító, Magasfok. Frahm Vilmos áll. ig. tanító, Muraszentes. Györffy László m. kir. telekkönyvezető, Alsólendva. Horváth Imre körjegyző, Perestő. Horváth Mária áll. tanítónő, Murarév. hubai Hubay László áll. isk. igazgató, Alsólendva. Huszár László közs. tisztviselő, Szarvaslak. Jamblich Ignác káplán, Szarvaslak. Kerekes Erzsébet áll. tanítónő, Kuzma. Kofjács Alajos áll. tanító, Felsőlendva. Kolossa József ny. ig. tanító Muraszombat. Krepsz Arnold áll. isk. ig. tanító, Adorjánfalva. Siltár Géza körjegyző, Alsólendva. Skolics Sándor ev. lelkész, Alsólendva. Szántó Györgyi tanítónő, Dolány. Szücs István áll. tanító, Murabeszterce. Alsólendvai Kassiné, Alsólendva. Tanay Teréz, áll.

tanítónő, Murarév. Titán Iván áll. isk. igazgató, Murahalmos. Tolnai János áll. tanító, Göntérháza. dr. Turai Imre körjegyző, Adorjánfalva. Zencz Péter esperes plébános, Alsólendva. Peres Ödön jegyző, Drávavásárhely. Kovács Ferenc isk. igazgató, Drávavásárhely. ifj. Halmosi Géza m. kir. postamester, Drávavásárhely. Csányi Etelka tanítónő, Drávacsány. Juhász Alojzia tanítónő, Drávacsány. Lakatos Teréz tanítónő, Drávanagyfalu. Horváth Margit tanítónő, Drávanagyfalu. Sándor Gabriella tanítónő, Drávaollár. Papp Jenő körjegyző, Tüskeszergyörgy. Almos László k. jegyző, Hodosány. Németh Margit isk. ig. tanítónő, Hodosány. Szombati Pál áll. tanító, Vidorlak. Rózsa Margit áll. tanítónő, Hodosány. Molnár Antalné tanítónő, Törökudvar. Jungwirth Gizella áll. tanítónő, Törökudvar. Bánfai Zita isk. igazgató, Dezsérlaka. Gábrriel Katalin tanítónő, Dékánfalva. Horváth Matild tanítónő, Dékánfalva. Pozsegár Anna tanítónő, Dékánfalva. Orosz Margit tanítónő, Damása. Kávcics József tanító, Damása. Czinege Margit tanítónő, Damása. Gál Rózsa tanítónő, Damása. Iváncsics Mária tanítónő, Ligetvár. Horváth Erzsébet tanítónő, Ligetvár. Welding Ilona tanítónő, Drávaegyháza. Nedich Irma tanítónő, Drávaegyháza. Pataky Veronika áll. tanítónő, Murakirály. Szerle Ber-

nárdine tanítónő, Murakirály. Baranyai Mária tanítónő, Alsó Mihályfalva. Nitnausz Judit tanítónő, Alsónyék. Kaposváry Károly isk. igazgató, Muraszentmária. Galambos Mária tanítónő, Muraszentmária. Zóka Katalin tanítónő, Muraszentmária. Solary Karolin tanítónő, Muraszentmária. Jambrovics Ferencné tanítónő, Muraszentmária. Timschinas Antal tanító, Muraszentmária. Oláh Lajos körjegyző, Muraszentmária. özv. Falka Jenőné körjegyző özv., Hajdunánás. Gicz Magdolna tanítónő, Bottornya. Gyarmati Kornélia áll. tanítónő, Nyírvölgy. Baranyay Gézáne tanítónő, Muraszentkereszt. Jarmatzky Katalin tanítónő, Muraszentkereszt. Vettek József körjegyző, Drávadiós. Benkő János főjegyző, Drávavásárhely. Vass Ilona áll. tanítónő, Kísszabadka. Géczán Mária, Kísszabadka. Skafár Anna tanítónő, Drávaszentistván. Vincze Gábor körjegyző, Kísszabadka. Virágh Aranka áll. ig. tanítónő, Drávadiós. Balázs Gizella áll. tanítónő, Drávadiós. Vértés Aladár ig.-tanító, Örihodos. Domján János körjegyző, Murabeszterce. Horváth Jolán áll. tanítónő, Drávadiós. dr. Bánhidi Ferenc jegyző, Kísszabadka. Partényi Ferenc isk. igazgató, Kísszabadka. Baky Etelka tanítónő, Kísszabadka. Major Mária tanítónő, Kísszabadka. Magyar Piroska áll. tanítónő, Kísszabadka. Stolzenberg Vilmos m. kir. postamester, Kísszabadka. Csátar János isk. ig.-tanító, Felsőpálfa. Petrics Ida áll. tanítónő, Felsőpálfa. Vincze Margit tanítónő, Miksavár. Schusterisch Leopoldina áll. tanítónő, Tótfalu. dr. Csík Béláné tanítónő, Sümeg. Hevesi Zsófia áll. tanítónő, Felsőpálfa. Ritter Erzsébet áll. tanítónő, Lövő. Luzsnik Ferenc áll. tanító, Hodosány. Bott Gabriella tanítónő, Hodosány. Szabó Gizella tanítónő, Kávás-Zalaszentgyörgy. Cernescs Marianna tanítónő, Törökudvar. Szigeti Erzsébet tanítónő, Zalaegerszeg. Rajczy Irén tanítónő, Dezsér-laka. Kondorosi József főjegyző, Muracsány. Szirányi József isk. igazgató, Muracsány. Harasztó Margit tanítónő, Muracsány. Prikler Erzsébet tanítónő, Muracsány. Nyitrai Irén áll. tanítónő, Muracsány. Kovács Stefánia áll. tanítónő, Muracsány. Uraes Mária áll. tanítónő, Hadiknépe. Kiss Mária postamester, Muraszentmária. Érfalvi Zita tanítónő, Drávafüred. Fildes Gábor körjegyző, Bottor-

nya. Pfeffer János tanító, Bottornya. Kalmár Irén áll. tanítónő, Bottornya. Kovács Lajosné áll. tanítónő, Muraszerdahely. Hollósi Aranka tanítónő, Muraszerdahely. Vegele Margit postamester, Muraszentmárton. Csopor Lajos isk. ig.-tanító, Szentilona. Nyakas Viktória tanítónő, Murarét-hát. Dolmányos Lenke tanítónő, Murarét-hát. Kőcza János körjegyző, Miksavár. Gráf Ernő áll. el. isk. igazgató, Miksavár. Peidl Magdolna Éva áll. tanítónő, Miksavár. Kollár Lenke áll. ig.-tanítónő, Zrínyifalva. Kovács János körjegyző, Ligetvár. Gazdag István áll. el. isk. igazgató, Ligetvár. Cserhalmi Sarolta m. kir. postamester, Belvárdgyula. Sráj László áll. el. isk. ig.-tanító, Viziszentgyörgy. Halmosi Erzsébet tanítónő, Csáktornya. Hasznos Valéria áll. tanítónő, Viziszentgyörgy. Volk József plébános, Viziszentgyörgy. Csuppon Mária áll. tanítónő, Kristóffalva. Takács Anna áll. tanítónő, Zsidény. Szittár Angella áll. tanítónő, Bottornya. Kollárics József áll. tanító, Nyírvölgy. Horvay Magda áll. tanítónő, Nyírvölgy. Antonovits Károly áll. tanító, Jánosfalva. Iványos Ilona áll. tanítónő, Jánosfalva. Rónai József áll. tanító, Jánosfalva. Ruzsák István körjegyző, Murasiklós. Szűts Antal áll. el. isk. igazgató, Murasiklós. Vrana György áll. el. isk. igazgató, Muraszentkereszt. Csákváry Sára áll. tanítónő, Veszprém. Hinterlechner Marianna tanítónő, Felsőkirályfalva. Trummer Magda áll. tanítónő, Lapány. Tóth Ilona áll. tanítónő, Muraszentmárton. Szűts Miklós körjegyző, Muraszentmárton. Tar Mária áll. tanítónő, Bottornya. Vrana Ferencné áll. tanítónő, Bányavár. Vrana Róbertné áll. tanítónő, Muraszerdahely. Stinae Mária áll. tanítónő, Bányavár. Horváth Gizella áll. tanítónő, Szentmargithegy. Dr. Pfeffer Vilmosné áll. tanítónő, Csáktornya. Czibek Anna áll. tanítónő, Szelencehegy. Holy Margit áll. tanítónő, Gyanógeregye. Fodor Olga áll. tanítónő, Szelencehegy. Léska Endre ev. lelkész, Légrad. Pál Jenő áll. isk. igazgató, Muravid. Vámos Lenke áll. tanítónő, Muravid. Bedics István s. jegyző, Kotor. Kenyeres Béla isk. felügyelő, Kotor. Szentirmai László körjegyző, Murakirály. Szenté Ilona Sarolta, Pápa. Bucher Mária áll. tanítónő, Muraszentmárton. Gergely Ilona áll. tanítónő, Sopron. Kovács Erzsébet áll. tanítónő,

Felsőmihályfalva. Török Zsuzsanna áll. tanítónő, Stridovár. Ersek Magda áll. tanító, Felsőmihályfalva. Szilágyi Lajos közigazgató, Felsőmihályfalva. Bende-kovits József áll. tanító, Stridovár. Boldog Mária áll. tanítónő, Stridovár. Ovári Mária áll. tanítónő, Csáktornya. Nemes Margit áll. tanítónő, Muravid. Kassai Klára áll. tanítónő, Muravid. Takács Ernő Tiborné áll. tanítónő, Muravid. Selényi József főjegyző, Kotor. Violányi Sándor közigazgató, Kotor. Gombás Antalné áll. tanítónő, Kotor. Vogel Ernőné áll. tanítónő, Vashidegkút. Horváth Margit áll. tanítónő, Tótfalu. Tóth Rozália áll. tanítónő, Mura-szilvág. Oszterhuber Gizella áll. tanítónő, Felsőmihályfalva. Horváth Ilona áll. tanítónő, Stridovár. Finta Ilona áll. tanítónő, Stridovár. Kordkovits Margit áll. tanítónő, Stridovár. Kazy László áll. tanító, Stridovár. Dr. Zgonik Gyula közs. orvos, Stridovár. Heinrich Károly áll. el. isk. ig. tanító, Stridovár. Barbarits Ferenc áll. tanító, Lapány. Frantz Károly áll. el. isk.

igazgató, Csáktornya. Pley Kálmánné áll. tanítónő, Csáktornya. Horváth Benedek áll. el. isk. igazgató, Mura-szentmárton. Köröshegyi János Pál főjegyző, Alsódomború. Martinsevics Rózsa áll. tanítónő, Alsódomború. Graf-felner Ilona áll. tanítónő, Alsódomború. Szemes Ilona áll. tanítónő, Alsódomború. Legányi Margit áll. tanítónő, Alsódomború. Antauer István gyógy-szerész, Alsódomború. Topercer Márta áll. tanítónő, Alsódomború. Hangya Mihály, Felsőszéniván. Csorba Tibor, Felsőszéniván. Varga Sándor, Csanádpalota. Naszádos Irma közs. kisegítő, Csákvár. Körmendy Julia közs. kisegítő, Csákvár. Vongrey Béla Máv. s. tiszt. Kerék. Jánosovits József kir. főmérnök, Pápa. Szűcs Lajos hdp. őrmester, Kis-újszállás. Csizmadia Mária, Csákvár. Benyi Imre városi kezelő, Baja. Rácz István gimn. tanár, Szilágysomlyó. Kovács Imre főjegyző, Kraszna. Sebianics Ferenc tanító, Véghely. Dénes Jenő jegyző, Palina.



A szerkesztő bizottság elnöke:
KORNIS GYULA.

A bizottság tagjai:
GALAMB SÁNDOR, GÁSPÁR JENŐ, HAVAS ISTVÁN.

A szerkesztésért és kiadásért felelős: **GÁSPÁR JENŐ.**

Szerkesztőség: Budapest, VI., Bajza-utca 39.

Kiadóhivatal: Budapest, VI., Andrásy-út 16.

Budapesti Hírlapnyomda és Kiadó R.-T. Felelős vezető: Nedeczky László igazgató.

A PETŐFI-TÁRSASÁG

országos mozgalmat indított

a nemzeti irányú irodalom ujjaélesztésére.

Ezt a célt szolgálja, amikor a Petőfi-Társaság pártoló tagjai részére járó illetményköteteket nagy gonddal válogatja össze, a magyar irodalom legjava terméséből.

*

1943. évi illetménykötetek:

JANUÁR

Babay József: A szeretet könyve

Csupa szív s bensőséges, mély líra ezeknek az elbeszéléseknek minden sora.

FEBRUÁR

Majthényi György: Nem nőülök

A tragikus sorsú író utolsó regénye. Emberi dokumentumokban gazdag írás.

MÁRCIUS

Harsányi Zsolt: Az embereknek különböző fajtaikról

Népies hangú, deákos ízű, ragyogó humorú jellemrajzok a legkülönbözőbb emberi típusokról.

ÁPRILIS

Bónyi Adorján: Az idegen fiatalember

Gazdag, színes meseszöveg, filmszerű élelenség, líra és vidámság jellemzi a kiváló író új regényét is.

MÁJUS

Gyallay Domokos: Egy földél alatt

Gyallay Domokos az erdélyi irodalom egyik legkiválóbb, legegényibb hangú képviselője. Új könyve irodalmi megílépítés.

A Petőfi-Társaság az 1943. év folyamán TIZ KITÜNÖ MAGYAR KÖNYVET és folyóiratát, a „Kossorú”-t eljuttatja a Társaság pártoló tagjaihoz.

A köteteket kiadóhivatalunk:

Budapest, VI. kerület, Andrásy-út 16. sz. küldi el.

A belépési szándék is itt jelentendő bel!

JUNIUS

Kosáryné Réz Lola: Marinka három gavallérja

A szerző a legmelegebb hangú, legszínesebb tollú magyar mesélők közé tartozik. Új művét is a szelíd humor és a mély emberszeretet melegíti át.

SZEPTEMBER

Herczeg Ferenc: Petőfi

A magyar próza fejedelmének összegyűjtött írásai a magyar líra fejedelméről, Petőfi Sándorról.

OKTÓBER

Jankovics Marcell: Világító ablakok

A felvidéki irodalom reprezentánsának új kötete a magyar novella-irodalom komoly gazdagodását jelenti.

NOVEMBER

Csathó Kálmán új műve

Igazi magyar levegő, derű és józan bölcsesség árad ennek a könyvnek minden sorából.

DECEMBER

Kornis Gyula: Tanulmányok

A magyar szellem és az európai szellem szerencsés keveredéséből születtek ezek a fölényes kultúrát, mélységes humanizmust sugárzó írások.

A Kossorú, a Petőfi-Társaság közlönye egy irodalmi évben négyszer jelenik meg: október, január, április és június hónapokban. Előfizetési ára egész évre 6 pengő.

A Kossorú kiadóhivatala: Budapest, VI., Andrásy-út 16. Távfeszáló: 126-633.

Felolós kiadó: Gáspár Jenő.

Budapesti Munkanyomda és Kiadó R.-T. Felolós vezető: Nedeckzy László igazgató.

IKOSZORU

A PETŐFI TÁRSASÁG KÖZLÖNYE

TARTALOM

Az olvasóhoz!	65	— Magyar Irodalompartoló Társaság. (G. J.)	81
Szathmáry István költeményei. (A gép, Aszály, Ősszel az erdőn.)	66	IRODALMI TUKORKEPEK: Gyökössi Endre: Aranyás, Él a törvény, Fiam, te cserkész vagy!	
Kornis Gyula: Két írói arckép. (Tanulmány.)	67	— Török Sándor: Bizalmas valomások	83
FIGYELŐ: A kritika elfajulásai. (-ő.)		A PETŐFI TÁRSASÁG ÉLETE .	85

ÚJ FOLYAM

X. KÖTET

2. SZÁM



BUDAPEST

1944 JANUÁR

ÁRA 1 P

A PETŐFI-TÁRSASÁG PÁRTOLO TAGJAINAK TAGILLETMÉNY

A PETŐFI-TÁRSASÁG ELNÖKSÉGE ÉS TISZTIKARA:

Elnök: KORNIS GYULA.

Tiszteletbeli elnök: HERCZEG FERENC.

Alelnök: HAVAS ISTVÁN, KÁLLAY MIKLÓS.

Főtitkár és a Petőfi-Ház igazgatója: GÁSPÁR JENŐ.

Titkár: vitéz BODOR ALADÁR, Agyagfalvi HEGYI ISTVÁN.

Pénztáros: JANKOVICS MARCELL.

Ellenőr: GYÖKÖSSY ENDRE.

Számvizsgáló: BÁN ALADÁR, GALAMB SÁNDOR, TERESCSÉNYI GYÖRGY.

Vagyonkezelő: ORSZÁGOS FÖLDHITELINTÉZET.

Jogtanácsos: Dr. VÁRADI JENŐ.

A PETŐFI-TÁRSASÁG TAGJAI:

TISZTELETI TAGOK: Csengery János (Budapest), Czöbel Minka (Anares), Horánszky Lajos (Budapest), v. József kir. herceg (Budapest), v. József Ferenc kir. herceg (Budapest), Kéky Lajos (Budapest), Kiss Ferenc (Budapest), Kornis Gyula (Budapest), Pap Károly (Debrecen), Preszly Elemér (Budapest), Raffay Sándor (Budapest), Ravasz László (Budapest), Szász Károly (Budapest), Voinovich Géza (Budapest).

RENDES TAGOK: Agyagfalvi Hegyi István (Budapest), Babay József (Budapest), Baja Mihály (Debrecen), Balla Ignác (Milano), Bán Aladár (Budapest), v. Bodor Aladár (Budapest), Bókay János (Budapest), Bónyi Adorján (Budapest), Csathó Kálmán (Budapest), Dutka Ákos (Budapest), Falu Tamás (Ócsa), Farkas Imre (Budapest), Galamb Sándor (Budapest), Gáspár Jenő (Budapest), Gulácsy Irén (Budapest), Gyallay Domokos (Kolozsvar), Gyalui Farkas (Kolozsvar), Gyökössi Endre (Rákospalota), György Lajos (Kolozsvar), Ignác Rózsa (Budapest), Harsányi Lajos (Győr), Havas István (Budapest), ifj. Hegedüs Sándor (Budapest), Herczeg Ferenc (Budapest), Jankovics Marcell (Budapest), P. Jánosy Béla (Kolozsvar), Kállay Miklós (Budapest), Komjáthy Aladár (Budapest), Kosáryné Réz Lola (Budapest), Kristóf György (Kolozsvar), Lázár Béla (Budapest), Mariay Ödön (Budapest), Márkus László (Budapest), Mécs László (Királyhelmec), Molnár Ferenc (New-York), Nadányi Zoltán (Nagyvárad), Nyíró József (Budapest), Petri Mór (Budapest), Sík Sándor (Szeged), v. Somogyváry Gyula (Budapest), Szathmáry István (Budapest), Sztinyai Zoltán (Budapest), Szöllösi Zsigmond (Budapest), Terescsényi György (Budapest), Török Sándor (Budapest), Vályi Nagy Géza (Budapest).

KÜLTAGOK: Csók István, Horvát Henrik, Jekkel Péter, Kisfaludy-Sztróbl Zsigmond, Lám Frigyes, Landgraf Lőrinc (Magyarország). — Aage Madelung (Norvégia). — Herbert Eulenberg, Ludwig Fulda, H. Glücksmann, Hedwig Lüdecke, Philipp Aug. Becker (Németország). — Ettore Jani, Silvino Gigante, Antonio Widmar, Antonio de Marassovich (Olaszország). — H. A. C. Beets-Damsté, Jan Vreede (Hollandia). — Jan Dobrowszky, Adam Kozlovski (Lengyelország). — Mich. Arnaudoff, Fehér Géza (Bulgária). — K. E. Sööt, Gustav Suits (Észtország). — Karl Wilh. Schuldström, Fredrik Böök (Svédország). — Otto Manninen, Larin Kyösti, Veikko Antero Koskenniemi (Finnország). — P. Jose Olea, Enrique Diaz Canedo (Spanyolország). — Kemény György (U. S. A.). — Watson Kirkeconnel (Kanada). — Metzger-Watanabe Nándor (Japán).

ALAPÍTÓ TAGOK (10.000 régi koronánál, illetve 1.000.000 papírkoronánál kezdődő alapító-tagsági díjjal 1927-ig): A Hegedüs-család (ifj. Hegedüs Sándor) családi letéte Jókai berendezési és emléktárgyaiból. Anonymus, Áru-és értéktőzsde (Bpest), Beresényi Béláné szül. Kray Irma, Castilioni Camil, Császár Elemér, Debrecen város, Egy nemes jótékony intézmény, Egy nemeslelkű irodalombarát, Faludi Gábor, Félégyháza város, Franklin Társulat, Esterházy Pál herceg, Herczeg Ignác, Halmos Izor, Szávay Gyula, Rátkay László, Száva Sándor, Hoffmann Gusztáv, Károlyi Imre gróf, König Jenő, Krausz Simon, Légrady Testvérek, Matisz Pál, Szentiváni Mészáros Károly, Vértess Ferenc, Vigyázó Ferenc gróf és Vigyázó Jozefin grófnő, Virter Ferenc. A Társaság kéri az érdemes alapítókat, hogy alapítványaik korszerű kiegészítéséről ne feledkezzenek meg.

ÚJ ALAPÍTÓ TAGOK (az új alapítótagsági díj: 500 P): A magyar képviselőház elnöke (1934). Havas István (1939). Kornis Gyula (1941). Bán Aladár (1943).

A Petőfi-Társaság alapítási éve: 1876. — Székháza: Budapest, VI., Bajza-utca 39. Telefon: 121-061. — A Társaság felolvasó üléseit (szeptembertől májusig) a Magyar Tudományos Akadémia üléstermében tartja.

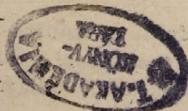
AZ OLVASÓHOZ!

A *Petőfi-Társaság* tíz esztendővel ezelőtt újította fel nagymultú folyóiratát, a *Koszorút*. A felújítással az volt a célunk, hogy a *Petőfi-kultuszt* minél elevenebbé tegyük s minél nagyobb tömegek lelkébe ültessük át. A *Koszorú* felújítását nagy siker követte s bár évnegyedenként jelenhettünk csak meg, évről-évre nőtt a *Petőfi-Társaság* barátainak tábora, amely nemcsak folyóiratunkat szerette meg, hanem azt az évente megjelenő tíz kötetet is, amely a *Petőfi-Társaság Könyvei* sorozatban immár valóságos kis könyvtárrá gyarapodott.

A *Koszorú* nagy sikerére való tekintettel a *Petőfi-Társaság* elhatározta, hogy folyóiratával ez év elejétől kezdve gyakrabban fog bekopogtatni a nemzeti irodalom kedvelőinek ajtaján. Ezentúl egy irodalmi esztendőben nyolcszor fogunk megjelenni, még pedig évadnyitásunk után októberben, novemberben és decemberben, majd januárban, februárban, márciusban, áprilisban és májusban. A gyakoribb megjelenéssel elérjük azt, hogy minden felolvasó-ülésünk után olvasótáborunk értesül a *Petőfi-kultusz* legújabb eseményeiről s egyúttal megismerhetik előadásaink anyagát azok is, akik üléseinken nem lehetnek jelen.

Reméljük, hogy az így megváltozott *Koszorút* felolvasó-ülésünk hűséges közönsége és a *Petőfi Társaság* barátainak hatalmas tábora a jövőben is szeretni fogja. Ezzel a bizakodással indulunk neki az újesztendőnek s azoknak az éveknak, amelyeknek mindegyike centennáris visszaemlékezés *Petőfi* életére és költészetének teljes kivirágzására.

A *Koszorú* közkedvelt és megszokott alakja és beosztása egyébként megmarad. Az évenként nyolcszor megjelenő *Koszorú* évi előfizetési díja: 8 pengő. Pártoló tagjaink lapunkat tagilletményként kapják.



Szathmáry István költeményei :

A gép

Mint egykor Albion takácsa,
Én is elátkozom a gépet,
Amely az embert megalázza

A gép szolgája rég az ember,
Viseli a súlyos igát,
Melyet lerázni nem tud, nem mer.

Ravasz a gép minden csavarja:
Munkás kezekből a szerszámot
S a kenyeret is elragadja.

Magasba tör, visz, ámde onnan
Se küld elorzott égi szikrát:
Útján orgyilkos bomba robban.

Szép városok romban hevernek,
S a füstölgő romok alatt
Cafattá tépve asszony, gyermek.

A kacagó sátán művének
Tekintem én s elátkozom
Ezerszer is a szörnyű gépet!

Aszály

Oly szomjas a vén föld,
Hisz hónapok óta
Egy szem sem esett:
Ellopta a Sátán,
Ellopta az égről
A fellegeket.

A nap, e tüzes gömb
Egyre pazarabbul
Szór fényt, meleget.
Ellopta a Sátán
Ellopta az égről
A fellegeket.

Nem szánt az ekénk már,
És balga reménység,
Hogy vetni lehet,
Ellopta a Sátán
Ellopta az égről
A fellegeket.

Most láthatod, Ember,
Mit ér a derült menny,
Mely egyre nevet.
Ellopta a Sátán
Ellopta az égről
A fellegeket.

Vagy tán nem a Sátán,
Az Úr keze sujt ránk
Így adva jelet:
Gyilkos csodagépnek
Nem küld menedékül
Ma fellegeket!

Ősszel az erdőn

Be szép a rőt avarban jární,
Ragyogó őszi napsütésben
Valami szent titokra várni.

És úgy gondolni a halátra,
A hogy a hervadt őszi erdő
Aranyba szőtt bíbor palástja.

Nincs semmi bús e hervadásban,
Csak biztató, vidám ígért;
Hit a közel feltámadásban.

Lesz új tavasz, lesz újra zengő
Madárdal, erre oktat minket
A néma bölcs: az őszi erdő!

KÉT ÍRÓI ARCKÉP

ÍRTA: KORNIS GYULA

Ignác Rózsa r. tag 1943. november 14-én.
Komjáthy Aladár r. tag 1943. december 12-én
foglalt széket a Petőfi Társaságban. Mindkét
író társunkat Kornis Gyula elnök avatta taggá.

Ignác Rózsa.

Hogyan kapcsolódott be az erdélyi magyar társadalom az új sorsfordulatba? miképp formálódott a régi és az új magyar nemzedék lelke és világfelfogása a román impériumban? hogyan küzdött megélhetéseért és nemzeti létéért az elnyomásnak mind sötétebben tornyosuló akadályaival szemben? milyen új magyar típusok és életformák emelkedtek ki a társadalmi kaoszából? Másfelől: milyen az uralomra jutott román társadalom szellemi alkata és rétegződése? micsoda belső erők és politikai aspirációk feszítik? miféle erőszakos közigazgatási és csendes pszichotechnikai eszközöket alkalmaz a magyar kisebbség asszimilálására? van-e benne olyan magasabbrendű étosz, amely meg tudja vetni az új Nagy-Románia szilárd történeti alapjait?

Ezekre a drámai feszültségű társadalmi problémákra felel nagy-szerű megfigyelő képességével, a magyar lélek dacos öntudatosságával és mély felelősségérzésével, mindennekfelett pedig hatalmas művészi megjelenítő szemléletes erejével Tisztelt Tagtársam regényeinek és kisebb rajzainak egész sorozatában. Először mint aki már a román uralom alatt nő fel az iskolában s már itt megy keresztül a nemzeti lélek szenvedéseinek pedagógiáján, tanuló-korabeli élményköréből veszi tárgyát (*Anyanyelve magyar* 1937), majd meseszövéseben a fiatal színész megfigyeléseit juttatja érvényre és szélesíti ki ezeket az új erdélyi társadalom plasztikus irodalmi rajzává (*Rézpénz* 1938.) Azután tüzetesen tanulmányozza, csodálatosan fürge és lényeglátó szemmel, a hely színén a moldvai csángók, a bukovinai székelyek, a bukaresti és a konstanzai kiszakadt magyarok viharvert életét, szomorú sorsát, társadalmi alacsonyrendűségét, hogy felrázza lelkiismeretünket: meg akarjuk-e őket fajunk számára tartani, vagy pedig elveszni engedjük a regáti románság ellenséges óceánjában? Ennek a gyötrő kérdésnek nyomán szakad ki lelkéből valóban monumentális regénye: *Született Moldovában* (1940). Mert mint ihletforrás, fülébe cseng a régi moldovai csángó dal:

Csángó magyar, csángó magyar,
Mivé lettél csángó magyar?
Agról szakadt madár vagy te
Elvettette, eltemette...

Idegen nyelv béklyója nyom,
Oláh pópácskák nyakadon.
Nem tudsz énekelni, gyónni,
Anyád nyelvén imádkozni.

En Istenem, hová leszünk?
Gyermekeink s mi elveszünk,
Melyet apáink őriztek
Elpusztítják szép nyelvünket.

Halljuk, áll még Magyarország,
Oh Istenünk te is megáld,
Hogy rajtunk könyörüljenek
S elveszni ne engedjenek.

Mert mi is magyarok vagyunk,
Még Ázsiából szakadtunk.
Uristen sorsunkban segíts,
Szegény csángót el ne viritsd.

Asszonyi lelke a nemzeti lelkiismeret nagy jeladója: a Keletre bujdosott magyarság sorsának jobbra fordítását azoktól várja, akik tudnak férfimódra *cselekedni* is. „Az utolsó évszázadban — mondja — a kelleténél kevésbé érdekelt bennünket Keletünk problémája és ősi felmorzsolódó pártpolitikába fulva, áhítatos, rajongó, szűkülő és rettegő szemeinket áhítattal forgattuk Nyugat felé. Pedig Nyugatra korántsem vándorolt ki akkora fajtisza magyar tömeg munkát keresni, mint Keletre... S mi a keleti Magyarság mai sorsa? Eresz alatti cselédanyag, kódorgás, lebujok, találkahelyek, névtelen kis székely csecsemők a román szeretetház küszöbén. Itt vérzik el Erdély (*Keleti magyarok nyomában*. 1941.) S az erőselelkű magyar asszonynak van bátorsága elmenni a Codrenau-lázadástól puskaporszagú Bukarestbe, hogy odavándorolt romló székely testvéreit felkeresse és vigasztalja; s van olyan vakmerő, hogy minden intés és ijesztgetés ellenére az erdélyi szoroson át a csángókhöz behatoljon Moldovába, azon az úton, amelyen évszázadok óta vándorol a Regátba a csiki székely. Minden legkisebb néprajzi, vallási, gazdasági, közigazgatási adatot, lelki megnyilatkozást, szót, népéneket, társadalmi viszonyt fejében élesen megjegyyez, mert írásban a rajtakapás veszedelme nélkül semmit fel nem jegyezhet. S ezt az élményanyagot gyúrja át fölényes költői fantáziája a csángó népeletnek azzá a finom és megrázó művészi képévé, amely a *Született Moldovában* lapjait ékesíti. Alakjai azért oly elevenek, élettel teljeseek, tipikus hűségűek, mert közvetlen megfigyelésen alapulnak. Tisztelt Tagtársamnak rendkívüli nagy érdeme, hogy a Keletre szakadt s magára hagyatott magyarság kérdésének magas színvonalú költői feldolgozásával új témakörrel gazdagította irodalmunkat s művészi sugallatával felkorbácsolta a magyar lelkiismeretet.

Hatalmas regényéhez ennek színtereiről térképet csatol. Ezt egyesek kedves naivságnak minősíthetik, mások a múlt század második felében uralkodó pozitivistá regényfajta, a „kísérleti regény“ *exactitude documentaire*-jének késői feltámadását pillanthatják meg benne: az az igazi művészet, amely mindent tényekkel, adatokkal, okmányokkal tud igazolni. Ignác Rózsának művészi érzéke messze föltölte áll a tények ilyen költőiség nélküli fetisizmusának. Ennek nyoma

sincs alkotásaiban; a tudás nem homályosítja be vagy bénítja meg esztétikai alkotóerejét. A térképet nemzeti érzése sugallja: *ad oculos* akarja igazolni azt a magyarság zöme előtt ismeretlen tényt, hogy a Kárpátokon túl, Ó-Romániában, különösen Moldovában egész sereg kis falut *Ungureni*-nek, azaz Magyarfalunak hívnak s ezek egyikében született regényének hőse, Gergely Dávid, aki nem tud magyarul. A moldovai „Magyarfalukban“ nem élnek magyarok; ellenben az Ungureni nevű faluk közvetlen közelében, a Pruth és a Szereth-folyók között számos románnyelvű falu van, amelynnek lakói ma is magyar anyanyelvűek. Ezek a moldovai csángó magyarok. A regény javarésze románná lett magyarok s román falvakban élő csángó magyarok típusa és életformája körül forog.

Kitűnő jellemzőereje megrázó módon vetíti elénk az elszegényedő s nyomorgó erdélyi magyar középosztályt: Lenka és Minka nénit, akik román kosztosok tartásából tengetik életüket; a valamikor jobb napokat látott, most kopott öreg urat. Nándit; a magyar pusztuló intelligencia alakjait: Lándorit, a nagyszerű bölcs színészt, aki egy kis vándortársulat tagja; a szabadpályán napestig dolgozó, de nyomorgó mérnököt, Deák Ádámot és a sokat próbált Gergely Bélát, akik végre is mindketten az élet súlyos küzdelme elől menekülve renegátokká válnak, de aztán a saját lelkük elői bujdosnak; a már iskoláskorukban az étellel nagy harcot vívó fiatalokat: Kovács Ilonát, akinek magyar érzését román tanárnője, majd a szerelmére sóvárgó tanügyi inspektor kísérti meg; és Klárit, aki a színészi hivatásban minden akadályt leküzdve keresi magyar mivoltának kibontakoztatását. Micsoda sivár és reménytelen ifjúságban törik fel magukat a magyar diákok; sokszor a fizikai munka árán végezve tanulmányait, hogy a szellem és akarat erejével diadalmaskodhassanak sötét soruk felett. Az arisztokrácia életében is egy kis ablakon bepillantást enged: Buda Margit szeszélyes grófkisasszony alakján keresztül, aki lóháton jár az iskolába. Mennyire megnövekedett ebben a közös sors-tól sujtott magyar társadalomban az egyes rétegek között a szolidaritás ereje! Milyen finom, jó lelkek a kolozsvári iskolás lányok, amikor az antiszemita tüntetések miatt a magyar iskolából eltanácsolt három zsidólányt hazakísérik. De a köznép fiainak tipikus életformája és sorsa is eleven szemléletességgel tárul elénk regényeiből: a regáti székely cselédeké, a konstanzi magyar munkásoké s Máté nagyszerűen megrajzolt robusztus alakjából a bujdosó székely legényé. Mind a református; mind a katolikus papok lélekmentő munkáját közvetlenül szemléljük, mintha köztük élnénk: az önzetlen s páratlan szociális érzésű református tiszteletest, aki Bukarestben maga köré gyűjti az elhagyott székely lelkeket s a moldvai csángók között Erdélyből hirtelen lopva ott-termett Bálint barátot, akinek szikár alakjáról Szent Ferenc báránykáinak kámzsás barna csuhája omlik alá, meztelen lábán kerges sarú, tonzuráját ezüstösen őszülő hajkoszorú fogja körül: prédikál, vigasztal, gyóntat, beszenteli és újra temeti a hónapokkal azelőtt pap nélkül eikapart halottakat; Szent István, Szent Imre és Szent László képével kivert érmeckéket osztogat,

szénakazalban alszik, hogy a román csendőr vagy görögkeleti pap ne bukkanjon nyomára s pár nap múlva egyszerre csak nyoma vesz.

De ugyancsak élénk színekkel s mély távlatban festi meg a túlóldali társadalom képét is: a románságét. Sohasem érzünk e képen sovínysza elfogultságot. Elismeri a román fajszeretetnek semmi áldozattól vissza nem riadó tüzét: ez ott lobog a kis liceumi tanulókbán éppúgy, mint Codreanu egyetemi diákjaiban s ezek titkos társaságai-ban. Jorga alakját is tiszteletreméltó patriotizmus glóriája övezi. Ahogy a székely és a csángó népeletet jellemzi, ugyanolyan művészi beleélő erővel rajzolja meg a román népi életforma sajátos jelene-teit is. Aligha jeleníthető meg művészibb és érdekfeszítőbb módon, mint a *Rézpénz*-ben, az öreg román parasztasszonynak, Salomeának, tűz fölé görnyedő, majd kiegyenesedő alakja, amikor a csuporkába dobott, megráncosodó, felduzzadó, majd nagyot pattanó babszemek viselkedéséből jósol, vagy ahogy csendőrüldözte fiától búcsúzik. T. Tagtársam éles szeme minden lényeges rétegeltolódást és lelki fodro-zódást észrevesz az új román társadalomban: hogyan élnek a regátiak Erdélyben a maguk zavartalanul mohó életét, mint ahogy az európaiak az afrikai gyarmatokon; miképp nézik le az erdélyi benn-szülött románokat, ha mindjárt ezek műveltek és vagyonosak is; mennyire nem érdekli őket fajtestvéreik multja, társadalmi szokása és életmódja. Áthatlan fal választja el őket egymástól. A román új-gazdagok feslett életének realiztikus rajzát érdekfeszítő epizódokban szövi bele.

Írói lélektani művészetének tetőpontja Dávidnak, a renegát magyar elrománosodott fiának folytonos vívódása: román legyen-e vagy magyar? Csecsemőkorából, mint valami régen elsüllyedt Atlan-tis messzi világából, föl-fölcsegenek lelkében korán elhunyt édes-anyjának magyar szavai. Magyar neve, titokzatos atyja viselkedése, Máténak, a székely legénynek, a bujdosó bangyennek sugalma, a csán-gókhöz való ösztönös vonzódása magyar nemzeti öntudatát ébreszt-geti. A vele egyénileg sokat foglalkozó történettanára szelíd szóval román janicsárrá akarja nevelni. De örökös tépelődése közben nem tudja nemzeti hovatartozóságát eldönteni. Már-már a Codreanu-féle összeesküvő diákokhoz csatlakozik, de titokzatos magyar ösztöne ettől is visszatartja. Egy nagyszerű magyar leány iránt fellobbanó szerelme, a vér szava tudja csak magyar öntudatra rázni. De már a román lázadó diákok sorsa sújtja: agyonlövik és jeltelenül hantolják el. Éva egy kicsike fejfát szúr a sírjára a bukaresti temetőben, amikor kis székely cselédje megszólal: „Szegény fiatalúr... Hát mégis magyar vót.” „Most már az lett” — teszi hozzá Éva zokogva.

Ez a keleti magyar sors micsoda finom és fokozatos lelki fej-lestésnek anyaga T. Tagtársam művészi ujjai között! A gyermeki lélek mély bűvárának bizonyul Dávid, és kis paraszfiútársa, Niculai pompás naiv párbeszédeiben; a serdülőkor kitűnő pszichológusa a ro-mán liceumi diákelet megkapó rajzában, a pubescensek nagyratörő romantikájának frissen lüktető jeleneiben. Alakjainak, különösen Dávidnak, lelki elemzése és sokszoros önelemzése oly természetes és

közvetlen, hogy a lelki fejlődés és motiváció iránt fogékony olvasót magával fagadja. Lélekbélátó és lényegszemlélő írói művészete valóban méltó ahhoz a nagy és szomorú nemzeti problémákhoz, amely igaz magyar lelkét rága.

A Petőfi-Társaság nevében őszinte tisztelettel üdvözlöm s nagy elismerésünk jeleként rendes tagsági oklevelét átnyujtom.

Komjáthy Aladár.

Eszményi felfogása van a poéta hivatásáról: a költészet élő hősugár a múlt és a jövő között, a jajból dalt csíhol s a bűt mámorral átszövi. Nem hírért, nem utókorért írja verseit, hanem úgy érzi alkotás közben, mintha valami nagy s titokzatos úrral beszélgetne. (Nem hírért, nem utókorért.) Önfeledten önti ki személyes valóját s ekkor

oly mindegy, hogy ki él, dalol,
a fénybe, hogy ki lát?
Van egy örök dal, végtelen,
mely el nem hal soha,
költők születnek, átveszik,
és vonulnak tova.

(Antológia.)

A költő nem törődik a világ szavával. Dalol, míg el nem éri a végső nagy magány s a szörnyű hullaház csendjében nem fekszik, míg „a világ vigan tovább bokáz”. Legújabb verskötetében (*Csodák és kínok*, 1943) arról panaszkodik, hogy fagyasztó némaság veszi körül, gyötrő szavára nem érkezik válasz; érzi, amint költészete a semmi mocsarába vesz. Éltében mint lidérc bolyongott. Mintha hivatásában megtorpanna, amikor kérdi: „költőnek lenni — Úristen, felelj hát — mire volt jó, mit ért?” (Mérleg.) Azt akarja, hogy ne maradjon még emlék se utána, ne tudja senki, hogy itt a Földön gyötrődött. Amit írt, magának írta bánatból vagy örömből (Útra készülve). A lírikus szuverén fölénye hangozik ki soraiból. De csak látszólag. Mert fáj neki, hogy nem talál visszhangra. Az alanyi lantos költő sem dalol pusztán magának, akármennyit hangoztatja is. A lírában is szükségkép benne lakozik a szociális mozzanat: a költő mégsem elszigetelt egyedülvalóságban énekel, hanem önkénytelenül arra vágyik, hogy mások is vele együtt szenvedjenek vagy együtt örüljenek; művészete mégis csak arra irányul, hogy mások is úgy érezzenek és gondolkodjanak, mint ő, a mások lelki húrjai is ugyanazokra az élményekre hangoznak rá.

Komjáthy lírájának érzelmi horizontját pesszimista életfelfogásával jórészt a mulandóság, a megsemmisülés, a halál érzelmi és gondolati körére szűkíti le. Sokrates iskolájába jár, aki szerint az egész élet nem egyéb, mint a halálra való előkészület: *meleté thanatou*; testvérének érezheti a középkori halálénekek szerzőit, akik a Halál mindenható uralmát érzékeltetik; az *Everyman* moralitás és a *danse macabre*-k hangulatába mártja lelkét. Lírája a keresztény *memento mori* sokszerű pogányoskodó változata, de meg mintha a *Carmen* sors-

áriájának szava hangzanék ki belőle: halál, halál, halál! A körültekintő azonossága alapján meglepő párhuzamosság pillantható meg Komjáthy poézise és az első világháború után felvirágzott egzisztenciális filozófia szellemi alkata között. Az emberi lét igazában „halálra szánt lét”, *Sein zum Tode*, s ezért lényegét az tudja legjobban megragadni, aki folyton az aggodás állapotában él. Csakis az közelítheti meg a lét és a nem lét nagy metafizikai problémáját, aki aggodásában megéli a maga egzisztenciáját. Aggódni annyi, mint a létezését megélni: „aggódom, tehát vagyok”. A halálnak, a megsemmisülésnek igénylése „a pusztulás hősiessége”.

Komjáthy elsősorban a halál komor-pátoszának és heroizmusának költője. Alig van költeménye — néhány fiatalkorit nem számítva —, amelynek legalább utolsó versszakára ne a halál fekete leplét borítaná. Szereti megénekelni a tömörített temetőt, ahol a holtak hevernek: az esti szellő karján megleng a szomorú fű, alant fekszik, felette hűz a csillag. (Napok elfogynak.) A költő feketére égett szívvel dalol, a világgal nem törődik, mert ott lesz úgyszólván a szép temetőben, majd mint halott. (Mindegy.) A Földön, e jajtól kövér golyón, csak a Forma szolgátságának acélkerete uralkodik, amelyben a szétfolyó élet megáll; a Föld az éden fája óta csak örökösen temet, az utakat bezárja. A költő üdvözli a Semmit, a végső nagy feloldást, de néha nem a nihilizmus, a Nirvána tompult lemondásával, mert a sorsrendelte portást, a Halált, arra kéri, hogy tárja fel neki a csillagtiszta hont (Nyugalmak pecsétje). Az egyednek halálát nagy kozmikus keretbe állítja egyik legmélyebb járású költeményében: a Halál, a Teret és az Időt, e két bús tömlőtartót összetöri, a Semmi int a földi körnek zártán, s ez az örök és utolsó geometria. Szinte felleleveníti mélylelkű poétánk az antik világnézetnek a világ nagy periódusokban való visszatéréséről, az *apokatastasis pantón*-ról szóló tanát, amikor így énekel:

kaosz zokog, az összedőlt Idő
zavart leánya, elveszett hazán,
ám fellobog Pythagorás s a szám
hatalmával az új világ kinő.

(Kozmogónia.)

A görög filozófiának a világ szakaszos visszatéréséről szóló gondolata ihletti a „Platon emlékének” szentelt *Jelenések versé*-re is. Miért sóvárog valami ősi sejtelem jogán a fénynek, az ideáknak hazája után, mint Platon barlangjának lakója? Azért, mert már egyszer ott lakozott az eszmék honában s most már csak homályosan emlékezik reá. Amikor megszületett, a lét csak formát cserélt benne, de régi énjének tiszta vágya most is az örök haza felé röpíti lelkét. A nemzedékek a történet folyamán mint hullámra hullám tolnak fel s hullanak le, amíg a mindenség megőszül, elfárad s kihűl a Nap. Ekkor az Isten szertehamvasztja a roskadt és beteg világot. S szól egy másik Isten: új életet parancsolok! Szívéből fény, melegség, áldás csorog a kialudt világra. Újra szüzi hajnal rohan fel az égre, megint

hangos a tér, minden mozgásba lendül s az égi szférák kristályzenéje visszatér. „Elülről kezdődik az élet, jó és rossz istenek küzdenek, s elmúlt világok hangja sóhajt, mint távol, égi üzenet.“ Ez a platonai idealizmust lehelő, hatalmas filozófiai Eroszból kiszakadt vers bölcséleti líráknak egyik legszebb megmaradó értékű alkotása: költőnk legérettebb műve. Tanúság arra, hogy a költő azért pesszimista a gyarló világgal szemben, mert nem felel meg a keblét feszítő eszményeknek. Ezért ketyeg örökké tépelődő lelke a két szélsőség: a Nírvána nihilizmusa s a görög-keresztény idealizmus között.

Akármit pillant meg a világon, mindjárt a mulandóság, a halál szorítja össze szívét. Elnézi a nyári nap tűzében izzó szirmait a rózsának, amelynek kis arca a kék égbolt alatt elborul, ha felhő szárnya takarja el. Miért oly szép ez a rózsza? Mert öntudatlan: a gondolat szörnyű kínja nem gyötri, Istennel nem pöröl. Ellenben a költő érzi, mi az elmúlás, a vétek, a kín, az örület pokolszaga. A természet tudatlan, ezért boldog; az ember tudatos, ezért boldogtalan. Megigérteti a rózsával, hogy majd sirján virulni fog. (Egy rózsához.) Az egyéni halál keretét a költő kifeszíti a népekre és kultúrájukra is: a kollektív halálnak történetfilozófus dalosa is:

Hová lett Róma, nagy napod?

Homér, sok istened?

Fut az idő morc mesztelen
és mindent eltemet.

Dicsőség, rang, gyermekmosoly,

öröm, kín, félelem,

a végzet puttonyába hull

a végső mérlegen.

(Dies irae.)

A népek és nemzedékek mind a Föld mélyébe hullanak, ebbe a csalfa fészekbe, amely bölcső is, meg koporsó is. Hisz a természetben is minden a Föld felé hajol: a lezuhanó madár, a téli erdő csonka ága. A Földbe pereg a könny is, a megbántott szívek patakja. A Föld nagy ágya temet el mindent, mióta az ember haldoklik rajta: s merőn néz le erre az ősz, konok Nap (A Föld varázsa). Az emberi történet menetének hideg és közönyös legfőbb ura az Idő. A költő a most elrobogott drámai forráságú negyedszázadra visszapillantva, azt látja, hogy új világ kelt ki s a régi megszaladt. Országok és trónusok halomra dőltek, az üldözők üldözöttekké lettek, a mult bosszút állott. S mi ez a huszonöt év Egyiptom négyezer évéhez képest? Ez is elmúlt, magába merített gazdagot és szegényt:

A szörny Idő az igazi parancsnok,

kőarcával lenéz

a végtelenből. Nézi, hogy az élet

füstbe és ködbe vész

(Az igazi parancsnok.)

A költő lelkében az időnek, a mulandóságnak ez a mély élménye keserű történetfilozófiai pesszimizmusba torkollik: zokogva sír az emberiségért, amelynek meghal a lelke, mert a vétket nagyon is merte: csak multja van, de nincs jövője (Az ismeretlen sírhoz).

Nemcsak az emberi történetnek nagy eszkatologikus keretében szemléli a halált, hanem mindenben, ami a természetben és életben megüti szemét. Ha például folyót pillant meg, komor lelke mindjárt a Halál szimbolumává avatja. Mert a folyó tükrében a csillagok, mint az ég sötét drapériájának csillámló koporsószegei, szenderegnek s a Tejút a folyó komor habjaiban fuldoklik. A Nap arany nyilat pattint a vízsodorta öngyilkosra, akit a folyó szeliden ringat. De a tenger is folyton ölelgeti a Halált: a békés, rajta lebegő holtaknak sós habjával szemébe ás. A vízbefult barna testű, iszapos matróz, fűtő és gazdag milliárdos együtt hallgatja a tenger éjjelén, hogy a kék örökkévalóság mint gitároz (A természet dalaiból).

Az életből menekülni akar: feledni a létnek roppant dalát, révedt álmok örök ölébe jutni, a föld alatt feküdni (Utazó). Életfájdalma sokszor a legkomorabb, a Semmibe vágyó pesszimizmussá tarajosodik. Mélyen érzi a közmikus folyamatnak az emberrel szemben merő érzéketlenségét, vak tovarobogását. Az árva rózsza csüggedt szirma a szürke porba úgy hull, mint a fej a nyaktiló alatt, s a Nap, ez a büszke hóhér, a virág holtteste mellett tovahalad. A rózsza a Nyár csókjára karcsun felszökik, mint piros kacaj, rövid ideig él s aztán elhervad. Az ember léte is ilyen: lelke gyenge húsha költözik, lehull a hús s a meztelen Halál megeszi. Az irgalom a csillagok mögött mély hallgatásba öltözik: égünk, veszünk, sírva meghalunk, közben az ég üres, egyedül vagyunk (Rózsza és ember). Kegyelmet nem várhatunk: az élet harca mindhalálig dühöng, homlokunkat villám-ököl-lel az istenek vak gögje zúzza. Rabszolgasorsunk van. Bios kegyetlen: alkotás nélkül a sírba hullunk (Dávid és Góliát). Többször elképzei költőnk magát a ravatalon. Olyan lesz, mint a kő: hideg, kemény, merev, gögös és zord halott (Majd akkor). De már most is folyton a haláltól való félelem szorongatja: látja, ahogy holdfényes kertben a Halál a fán ül és a házba benéz (Ablaknál). A fákat akkor tartja legszebbnek, amikor ősszel, a halál előtt, gyenge fény önti el őket s ágai-kon a madarak tarkán ringatóznak a lét és a nemlét peremén (A fák titka). Orozva tör ránk a vég, s hitvány, néma tárgyként fekszünk az ágyon. Többé sohasem jajgatunk; nem halljuk, hogy a csillagoknak a fák és a virágok mit zokognak s mit énekel a vágyak ostroma (A Halál). Életünk csak híd a születés és a halál két pontja közt: alant a mély semminek folyója vár (A híd). Költőnk a várnak nem kard-forgató vitéz urát énekli meg a hagyományos romantika szellemében, hanem az erejevesztett haldokló agg hőst, akire már az elmúlás sötét-sége zúdult: körülte nincs más, csak a végtelen s örök halál (Az agg várúr halála). Örömmel idézi a zsoltárt: „boldogok a halottak“ s ő is ezek honába vágy (Boldogok a halottak). Keserű jajjal szólítja meg elhunyt költőtársát, akit csonttá aszottan tettek a koporsóba: könnyű volt az éhezéstől, lejárt, mint az óra (Egy költő emlékére). Szinte irigységgel énekli meg a korán elhalt fiatalok sorsát, akik sohasem tudják meg, milyen az öregség s nem maradnak egyedül bús roncs-ként a világban, mint a száraz ág, amelyet a Halál szele a földre vág (Fiatalok halála). Amikor az éjszaka, a néma lelkek nagy gyóntatója,

leszáll, a költő gyötörődve hánykodik, sírja éjjelére gondol s lelke félve réli a Halált (Gyóntató éjszaka). Ez az éjszakai töprengés többször visszatérő motívuma: majd megtudod te is, mi az, csak a Halálra gondolni egészen hajnalig; mi az, a durva földben porladni öröklétén át és rothadó szíved vágyával egyre lesni a nemszólaló harsonát (Majd megtudod te is...). Hangulatának egyik legkeserűbb csapadéka Nírvána c. verse, amely a vigasztalan semmibe való visszahullás, a végleges s reménytelen megsemmisülés fájalmát sóhajtja: milyen szörnyű a Halál érkezése, amikor az ember lakása szűk verem lesz, asszonyt és gyermeket, tengert és napfényt itt kell hagynia, s hiába pompáz sírja fölött a nyár, hull le az őszi lomb, jön a télre a víg tavasz, érzéketlenül a vaksi semmiben kell hevernie. A költő érzékeny lelkiismerete minduntalan számot vet élte folyásával s készül a halálra, amikor mindennek, amit szeretett, vágyott és siratott, vége, vége: kifosztottan zuhan a semmiségbe (Számvetés). Berokkan a fekete földbe s mindent, mindent elfeled (Végző lángok). Legújabb verskötetének (*Csodák és kínok*) utolsó versében is arról a pillanatról zeng fekete tónusú sorokat, amikor az idő elbocsátja bús tömlőcéből, többé már nem őrli az élet szörnyű malma s emléke úgy lebeg majd, mint hatyú a sötét tavon (Zuhansz életem).

Szeret a temetőbe járni: egész sereg költeménye ennek komor hangulatát leheli. Koratavaszi napfényben, jövőd pályatársai között, a hűvös temetőben bolyong. Összeszorított, néma száját egyszerre búsongó kis lehellet éri: a Halál csókja. Lehorgadt fővel egy leomló sírkövet pillant meg. Ez hát az élet, — nyögi lelke — hogy a sírkő is elfeledten a feledésbe romlik? (Az örök út). Az őszirózsás temetőt járja Halottak napján. A sírokon gyertyák lángja lobog, mintha csak a régen kifolyt szemekbe az élet egy pillanatra visszavillanna (Halottak napja). Ő is a fekete földbe fog veszni: csak számolja, hány napja — éje van még hátra. Mi a földi lét? Születni, szeretni, meghalni, temetni (Múlás). Csörgő sárga lombok között a pusztulás keserve emészti a temetőben, ahol illatos aszu fű borzong a sírokon, amelyekben annyi elhunyt most szeliden porlad. A *vanitatum vanitas* hangulata kápja meg: minden hiúság. Ő is elhull, mint bús levél az őszi szóra. Egy nyári napon a temetőben ismerőseinek neveit olvasgatja: egy megvert hadsereg hever a föld alatt, s kötötte az élet lüktet, zúg, nevet. A poétát a lét céltalanságának kínzó hangulata fogja el: mi az élet? — kérdi; nem tudom — feleli. Megyünk, megyünk — ki tudja merre? — a végtelen országúton (A kör bezárul). Sötét képeket kombináló fantáziája a holdfényes temetőbe úzi, ahol a sírok úgy ringnak álmodón, mint csónakok fehér folyón; megáll a sírnál, ahol az új halott első éjét tölti szörnyű sátora sötétjében (Az első éj a sírban). Annyira mélyen ül lelke belsejében a Halál gondolata, hogy attól a groteszk gondolatától sem riad vissza, hogy az akasztást is, a legcsúfabb halált, költői tárgyá emelje: hogyan csavarja meg a hóhér az elítélt bűnös nyakát, miképpen ölt lilás színt sápadt arca, hogyan réccsen és törik el csigolyája s várja a hullaházi pince (Akasztás). A síralomház hangulata régi témája költészetünknek és festésze-

tünknek, de magának az akasztásnak visszataszító aktusával itt találkozzunk először irodalmunkban. A Halál sötét ígérete az elmulás valamennyi fajának megéneklésére ingerli a pesszimista költőt.

A hívő hitetlenség vegyes hangulata tör elő belőle nagy-pénteken: szomorú a lelke mindhalálig, bűnbe és vasba öltözik állig. Miért halt meg érte Krisztus, ha szent tanát az ember nem érti s kegyelme nem üzen néki? Attól retteg, hogy az Őt Seb nem világít majd neki halála éjjelén (Nagypéntek szomorúsága). Sokszor kívánja a tesvérsorsú árva holt lelkeket s kérdi tőlük, vajjon merre mentek előtte? (Testvérhívás.) Sőhajtva kérdi önmagától: mi vagyok én? S alázattal feleli: bús könnycsepp, árva sóhaj, halálos árnyék, törtzen-gésű húr. Még a mennybolt kék azúráját is ráhulló szemfödélnek érzi s várja a Halált, amikor ágyánál éjszín angyal áll (Alázat). Téli napon a *Jardin du Luxembourg*-ban jár, a tenger felől gőgösen nagy felhő-asszonyok közelednek az égen, a régi nemzedékek szobrain mereng S mire gondol? az élet egyszerű titkára: a Halálra (Élet és szobrok). A park padján csillagfényben sem tud nyugodtan ülni, mert mindjárt az élet gyilkos küzdelmei és véres tragédiái jutnak eszébe: a világ mulandósága (Egy ligeti padon). A mulandóság melancholiája rágja örökösen a szívét: az élet csak könny, amit letörölnék, nincs fénye az örömnék: az ember úgy halaványul ki a szívekből, mint az éjbe sápadó nap, szétfoly a végtelenbe, mint a zengve elhaló hang (Fér-fiors). A hömpölygő idő a legfőbb úr emésztő multjával s rettentő jövődjével; addig kockázzunk, míg számunk ki nem jó, s ekkor az idő közönnyel mélyre eltemet (Miniatűrök. I)). A világ nagy cirkuszában magát a buták közt okos ostobának, az urak és gazdagok közt szolgálakoidúsnak érzi, ki bérét soha meg nem kapta (Miniatűrök. II.). Hatéves kisfiát arra buzdítja, hogy sohase legyen felnőtt, maradjon gyermek, mert a jövő annyira sivár (Géza). A sors a kiváló embert is csak gyötri és megalázza; vettet vele, de nem engedi aratni. De ha értékét az utókor felismeri is, mit használ ez már a holtnak, aki némán porladoz (Halál-ban ébredők). Az élet javainak igazságtalan elosztása halkan többször ingerli a költő érzékeny szívét: aki szegény, szegény marad e hasadt világban, az ördög röhög s továbbrendezi a csúf komédiát (Csavargók-nak s pásztoroknak).

Azt hihetnők, hogy *érzelmi pesszimizmusa*, amely az élet örömeinek és fájdalmainak egyenlegét aggasztóan passzívnak találja, csak férfikorban — a sok fájdalmas tapasztalat összeszámolásának rosszul kiűtő aritmetikája nyomán — támad föl lelkében. Korántsem Ifjúkori verseit is, amelyeket A Végtelen felé címen még 1925-ben gyűjtött egybe, már sötét melancholia hatja át. Szellemi szeme retl-nájának a sötétlátásra berendezett alkata tehát nem utólag szerzett, hanem konstitutív jellegű: szomorú embernek született. Már mint fiatalember arról panaszkodik, hogy az elmulás napfénye ég agyában, élete vihargyötörte álom, pár koldus éve van, a sátán rángatja, zord sötét vonat hurcolja (Tűzben, gyászban). Halálos csendben szenved, húsa a kintől füstölög, elátkozott lelke hörög, benne rab dálok gyöt-

rödnek (Egy pillantás az életed). Megkínzott, ősi állat szüköl benne, haldokló gorilla, akit irgalmatlanul szíven találtak. Megbúvik, mint a többi állat a dzsungel mélyén s remegve hallgatja az elmulást rikoltó harsonákat (Mint az áliatok). Szeretne borzalom, hazugság, gyűlölség nélkül meghalni, ha út a végtelenség óraműve és csónaka a tulsó partra tart (Jó volna...). Bárhova száll képzelete, lelkének örök szomorúságától nem tud szabadulni, mert mindenütt komor és nehéz méreggel itatja az élet: küzdünk, kopunk, csalunk, keresztre feszítjük egymást s ha találkozunk, baljós fény villan szemünkben, mindenki egyedül van s hiába kiált a pusztába testvér után (Világ sodra). Java férfikorában is az örömök és fájdalmak mérlegét ugyancsak a legsötétebb számítással állapítja meg: az öröm kevés, ezerannyi a szenvedés, gyász, bánat. Ami szép: csak röpke szellő, ami baj: fekete felhő, mely szállva-száll utána (Vezérlő szemek).

De nemcsak az érzelmi, hanem az *erkölcsi pesszimizmus* is mélyen rágja lelkét: a világ velejében gonosz, alig van erény benne, de annál több a bűn. Az emberiség nemcsak bolond, hanem csontjáig gonosz, egymást falja: a bűn üvöltve-bögre nyargal, a fertőzött mező gennyes ragályt liheg, a gyötrellem mint alvilági kardal hörög. A költő az átkos földi fajzat gazságán annyira felháborodik, hogy az Urra is az önvád bánatának komor árnyát veti: az angyalok ott fönt megdöbbenve nézik, hogy a teremő Atya könnyét titkolja. A költő az emberiség gonoszságának mutogatásával magát az Istent is megrikatja (Allegória). Nem hisz abban, hogy az örök értékek fénye eljuthat a földre s a szép, jó és igaz uralkodjék a sárgolyón. Az emberiséget az erősebb erőszaka kormányozza: könnyebb a kard uralma, mint a törvény; a legjobb érv a páncéloshajó (Miniatűrök. III.). Kisfiát is félti a világ gonoszságától. Mi lesz, ha ő meghal? Nem fogják őrizni jó angyalok: nincs e földön angyal, jóság, kegyes irgalom, az ember rosszabb, mint a vad barom (Fiacskám). A gyermekek ártatlan seregére les a vad világ: a zord jövő felé mennek az apró emberek. Már mi mohó, gonosz apák megrontjuk őket s ők szenvedik, hogy a világ átkozott pusztaság (Jóra biztató). Sok szó folyik a szeretetről és az emberieségről a földön: de bűn az úr s a hitványság a szolga. A jóindulatról s az igazság győzelméről is sokat fecsegnek: de a szegényt az osztozásnál mindig kihagyják. Testvériség? Örült hazugság! Az emberek közelharca sohasem volt olyan kegyetlen, mint most. Legjobb büszke szívvel menekülni ebből a förtelmes világból, hisz már közeledik az Antikrisztus.

Szinte Petőfi sötét Felhői-nek világgyűlölő hangulata és élet-filozófiája borong végig Komjáthy költészetén. Ami azonban Petőfi lírájának a gyors hangulatváltozások miatt csak egyik fejlődési szakasza, az Komjáthy világfelfogásában és élménykörében kezdettől fogva örökös lírai inger. Nemcsak ifjúkorában a hamvas érzékeny lélek csalódásai nyomán támadt hirtelen visszahatás, hanem a férfilelek állandó értékelő diszpozíciója is. Utolsó kötetében is hangosan vallja, hogy megundorodott a világtól, hidegen és kiábrándultan nézi az életet, amely tele van csalással és hazugsággal, bűnnel és förtelem-

mel. Tovább szenved a vak szegénység, tovább győz az ostoba, ellenben soha sem kapja meg jutalmát a tisztesség és érdem. Sivatagként mindent ellep a közönszer pora (Jaj világ). A most pusztító világháború a költőnek erkölcsi pesszimizmusát természetesen még csak fokozza: szegény — kiált fel — ma embernek lenni! A föld óriási sirhalom, amely fölött a gyűlölet lobog, míg a világ el nem hamvad (A hallgató Jézushoz).

Komor világnézetébe csak egy fénypont vetít derűt és örömet: a család. Csak felesége és gyermeke körében tudja felejteni a gyilkosan örlő világ keserveit (A kis házban). Úgy néz szőke kisfiára, mint bánat az öröme, mert benne él újra lelke és vére (Jövő). Himnuszt zeng a gyermekáldásról, mert azért van szerelem, hogy a gyermek felbukkanjon, mint az élet szobra (Gyermekekben az Isten; Egyke).

Pesszimizmusa jómagának személyét is ifjú korától az elmúlás sötétén opalizáló zománcával vonja be. Magát fiatalon is már öregnek tartja. Ha egy szép szempár ráragyog, úgy veszi, mintha már nem őt illelné meg, mert ehhez vén (Ma nekem, holnap neked). Arról dalol, hogy kezéből elpereg az élet, a szépség ezüst zenéjét már felejt, az ifjúság lángíze benne már halkul s felhőbe vesz a sorsa (A sorsom őrizői). Lelke már őszi ég sok felhővel, kevés csillaggal, kedve bús kopárra égett (Porból magasságok felé). A szép, ifjú napok elrobogtak, a fény neki alkonyba fordult, az élet szépsége már eliramlott előle: a másik part iránt némán ballag (Beszámoló). Tükörbe néz s mint az elfelejtett romok között kutatja régi arcát. Azt látja, hogy a kedves ifjúság rózsakertjét már elhagyta (Miniatűrök. I.). Úgy érzi, hogy fiatalon lett fáradt és összetört öreg: némán várja végzetét, hogy bezárja a kört (Szemek és mosoly). Sokszor kihirdeti jómaga halálát, vagy legalább is, mennyire várja. Szinte a Nietzsche-től emlegetett „fáradtan született őszhajúak“ közé számítja magát. Java férfikorában arról sóhajtozik, hogy negyvenév után élete már Isten kezében van: az ifjúság és a szépség már félretette az útból (Számadások éje). Napja csak lemenő nap, számára már vörösben ég az alkonyat az éj előtt, amely nemsokára eltakarja semmibe tűnő arcát. Élte a bánat és a szépség habverése között ingott. Tünődve kérdezi a számadás nyugtalanságával: ki voltam én? mi volt a sorsom? milyen fény marad nyomomban? A felelet mint nagy titok mered reá. Amit szeretett, összeomlott: ez a kor nem az ő kora (Tünt sugaradban tündökölve). Egyszer, amikor kisfia és felesége mellette alszik s a hold sugarai öntözgetik a ház falát, ebben az ezüstös békében maga is megszokallja túlzó pesszimizmusát. „Veled is — így dorgálja önmagát — béke legyen hát vén mormogó, s ne jajgatásra, inkább öröme nyisd a szád!“ (Beregi holdas éj).

Vannak remek természetleíró költeményei, főkép a négy évszakra, amelyek közül természetesen legjobban az őszhöz vonzódik. De azért lírikus, hogy a természetet melancholikus hangulatába mártsa (Két vers a tavaszról; Hanyatló nyár; Ősz, elmúlás; Évszakok). Ilyen tárgyú költeményei telve vannak újszerű hasonlatokkal s benső

átéléssel, mély szimbolizmussal. Ifjú korában néhány versében erős realizmussal énekli meg a szerelemnek mámorát: „a vérzenét, amelyen vágya halkabb nótát betűz.” (Csak azért is; Tudod szívem...; Elátkozott jegyesek; Örök utitársak). *Ady* hatása érzik rajtuk, de fényes fantáziája e téren is új képeket talál. Lírája elsősorban gondolati líra, amely manapság annyi költőnk kezében elveszti költői formáját. Komjáthy költeményei sohasem esnek szét szabadverssé, szinte prózává: sohasem némul el benne a zeneiség. Sokszor valóban kiváló nyelvművész: sok új kifejezőmódja — mint számos költőnkénél — nem az inenzív egyéni élmény hiányának külső póléka.

Nem hiányzik kevés húrú lantján a hazafias érzés rezgése sem. 1918 novemberében elborult szívvel nézi a hajdani, derűs mezőket, fájdalommal jut eszébe az elragadó arató-ünnepek és szüretetek derűje. Most a természet komor s kínos közönnyel nézi a magyart s fut a maga útján. Abban bízik a poéta, hogy vérből fakad a béke. Ne legyünk álomlovagok, dolgozzunk, mert esteledik (A mai napokra). Egyébként mindig pesszimista lelke a nagy katasztrófa után bizva-bizik a nemzet jövőjében s így kiált fel: Ébredj! hát ébredj! néma ország, a gyászból s könnyből már elég! (Köszöntő). A harmincas évek végén megérzi, hogy a világ kereke fordul s új szelek szárnya verdesi a Dunát: mienk lesz, ami mienk volt (Az Örökhöz). Második könyvét, melybe másfél évtized termését hordta egybe, a *Szavak Láncát* (1938) „A magyar néphez” írt ódájával fejezi be. Megszólítja a dombos Dunántúlt, a gabonatengert rengető Alföldet, hol

Petőfi égő lelke jár
öreg csárdák körül
kemény néped dacának és
sok gulyádnak örül.

Egy pillanatra siratja, ami elveszett s tépelődik, melyik a réme-sebb: a magyarságnak multja-e, vagy a jövője? De aztán kigyul lelkében a remény, hogy nemsokára lepattan a lánc s a hajnal feldörög. Ez az optimizmusa a mostani világháború alatt egyhamar megtorpan. A *Csodák és kínok*-ban 1943-ban már az a kérdés marja lelkét, vajjon a magyarság, amely ezerévi jármot kibírt, el tudja-e viselni ezt a bilincsbe és sóhajba fojtott „új” világot, amikor idegenek köpnek a tálába s hitványok basáskodnak vele. A kurucok fájdalma szólal meg a különben is mindig sötéten látó költő ajkán:

Jaj, jaj, mocsárba fúlt keserves,
siralmas, ősi magyar élet,
jaj, jaj, szegény, szegény magyar nép,
a sors csak ver és kínoz téged. (Népsírató).

Komjáthy Aladárt ifjú korától az örök kérdések ingerlik. Ezeknek nemcsak filozófiai, hanem költői varázsa is megoldhatatlanságukban rejlik. Sok lakozik költőnkben a zilált korlélek anarchiájából, tétova vonaglásából, néha egyenest titáni nihilizmusából. Szinte életprogramja attól fogva, hogy lantot ragadott, a halál. A *Mors Imperator*-nak lelkes hultuszát ápolja ugyan, de ez ad mély erkölcsi tartalmat poézisének. A halál tragikumában vágyik örökösen katarzisz után.

Azonban dermesztő pesszimizmusa ennek igazi útját hiába keresi. Maga vallja másfél évtizeddel ezelőtt első verskötete Epilogusában: „Ó! szerettem én telet és tavaszt, gyermekmosolyt és asszony csókjait, mértem az ész határait, megszedültem a gondolatok aritmetikájának tündökletes harmóniáján — és minden hiába való volt. Mert minden csak álom és bűvös káprázat. Vacogó szél süvölt az örökkévalóság útjain, csontjaidat fagyasztó egyedüllet örli s végzetes körödbe zárva keringsz, mint elhagyott csillag hideg pályádon. Ó! egyedülvalóság! Ó! szívdermesztő jeges hiábavalóság! Sírsz és kapukat döngetsz a Halál két végtelensége között, de nem fogsz megtudni soha semmit, ismeretlen eredet gyermeke: ismeretlen végzet martaléka!“ Ez nemcsak az élet színes záporában lehajtott fővel egyedül bolyongó költőnek, hanem a „mai istennélküli tudománynak“, a *mythos atheos*-nak, az agnoszticizmusnak szomorú hangja is. Néha azonban a Halál mihiljének árnyékából ki-kigyul a költő lelkében az örök értékek fénye: érzi, hogy abszolút eszmények híján csillagtalán az emberi lélek és kultúra égboltja. Valóban sívárog a végtelenség fel.

Versei olvasása közben többször szinte kételkedünk, vajjon költeménye lelkének közvetlen, önfeledt megmozdulása-e, vagy a halál gondolati teoriájából fakad, érzelmi művészettel állunk-e szemben, vagy pedig elvont filozófiával? Tagadhatatlan, hogy líráját néha túlságosan az elvontságok körébe emeli. Azonban ekkor is mindig költő marad, sőt gyakran a költői misztika képviselője. Sohasem szakad el önönmagától, mindig személyes marad, sohasem tisztán a gondolatot ábrázolja. Mint lélek-búvárnak az a benyomásom, hogy költőnk sokszor érzi a fájdalom gyönyörét, amelyet Spencer *lurury of pity*-nek nevez: az embernek saját szenvedése tetszik, gyönyörködik abban, hogy sebeit felszakíthatja, fájdalmasan izgathatja, szomorúságában kéjeleghet. De megvan benne a gyönyör fájdalma is: ha valami kellemes éri, akkor is megszorodik, mert folyton arra gondol, hogy a gyönyört egyhamar elveszti. Ekkor a gyönyör ellentétetése a fájdalmat csak fokozza. Ennek a bizarr lelki állapotnak melancholiája többször kinyomozható Komjáthy verseiben.

Valaki szememre vetheti, hogy itt a nyilvánosság előtt, ezen ünnepélyes alkalommal meztelenül feltárom és boncolom a költő lelki életét és benső világnézetét, szemtől-szemben vele... Ámde a lírikus magára vessen, hisz éppen az az égő becsvágya, hogy lelkének minden kis rezdületét és fodrozódását a legőszintebben kitárja. Ha lantos költőt elemzünk, óhatatlan, hogy szemérmességét ne érintsük. De ezt először jómagam sérti meg, amikor legbensejét tartózkodás nélkül közszemlére teszi ki és objektiválja költeményeiben. De hiszen éppen ez a lírai műfaj.

Igen tisztelt Tagtársam! Engedje meg, hogy mély és finomművű költészetének elismeréseképen a Petőfi Társaság tagsági babérkoszorúját átnyujtsam. Legyen szabad remélnem, hogy ez az elismerő koszorú költeményei böcklini ciprusainak komor hangulatát legalább ebben az ünnepélyes pillanatban örömmel enyhíti.

A KRITIKA ELFAJULÁSAI.

Schöpflin Aladár a Kisfaludy-Társaság idei Greguss-érmének odaítélésekor, amelyet Rédey Tivadar kapott, komoly és megszívlelésre méltó módon emlékezett meg a mai kritikáról. Kifejtette azt, hogy a kritika mennyire lecsúszott a régi magas nivóról s hogy egyre kevesebb lesz azoknak a száma, akik ezt a tisztet a bírói hivatás tárgyilagosságának szellemében kívánják még ma is betölteni. Mindenben aláírjuk Schöpflin Aladár megállapításait, mert magunk is tapasztaltuk, főleg az utóbbi időben, hogy mind a napilap-, mind a folyóiratkritika erősen eltávolodott attól az irányzattól, amelyet Vörösmarty Mihály, Bajza József, Gyulai Pál, majd Péterffy Jenő, vagy Császár Elemér képviselt a magyar irodalomban. Ennek a jelenségnek több oka van. Az első mindenestre az, hogy a nálunk a századfordulótól kezdve a klikk-kritika rendszere kapott lábra. Egyes írói csoportok az „én dícsérlek téged — te dícsérsz engem”-elv alapján emlékeztek meg az irodalmi alkotásokról, külön kávéházi és szerkesztőségi kritikai különítmények lettek divatosak és ha Schöpflin Aladár panaszkodik a kritika mai állapota miatt, a félreecsúzás első okozóinak azokat a csoportokat kellene megneveznie, amelyek behozták a párt- és a klikk-szellemet a magyar kritikába és divattá tették azt az irodalomszemléletet, amely

mindennek nevezhető, csak bírói működésnek nem és tárgyilagosságnak nem.

A kritika korrekt vonaláról való lecsúszásnak beteges jelensége az is, hogy egyes szerkesztőségek nem nézik meg, kinek a kezébe adják a bírói pálcát helyettesítő kritikai tollat. Sokszor minden előképzettség nélkül jelentéktelen fiatalemberek a lehető legnagyobb hangon mondanak ítéletet élők és holtak felett s olyan fenegyerek-stílust honosítottak meg a magyar sajtó egy részében, amely azt érdemelné meg, hogy a legsúlyosabb kritikával illessék. Lassanként szavakkal való üres játékká fajul a kritika s ezek a fiatal fenegyerekek arra sincsenek tekintettel, hogy akiket megbírálnak, hegyek magas csúcsával állanak felettük értékben. Nem akarunk neveket megnevezni, de az ország legelső íróiról jelentek meg legutóbb mindenféle lapocskákban olyan „irodalmi méltatások” amelyek egyenesen kétségbe ejtők. Természetesen senki sem kívánja azt, hogy bárkivel kapcsolatban is ne lehessen megmondani az igazat, s hogy az esetleges hibákat ne lehessen ostromozni, de ennek meg van a maga helyes mértéke, módja és stílusa s aki kritikáírássra vállalkozik, az ne felejtse, hogy ahhoz képzettség kell, bírói tárgyilagosság és papokhoz illő önértékvizsgálat. Ha majd jön valaki, akinek lesz bátorsága, ha kell, szeges korbáccsal

kiverni az irodalom templomából ezeket a kritikai olcsójanosokat, akkor álmodozhatunk arról, hogy az irodalmi kritika tekintélye visszatérjen. (—ő.)

MAGYAR IRODALOMPÁRTOLÓ TÁRSASÁG.

Több mint egyéves társadalmi szervezkedés után megalakult a Magyar Irodalompartoló Társaság, amelynek elnöke vitéz Szabó Lajos ügyvéd. A Magyar Irodalompartoló Társaság tagjai a magyar értelmiség képviselői, akik kötelezik magukat arra, hogy havonta 10 pengőt befizetnek az Irodalompartoló Társaság pénztárába s az így összegyűlt összeget minden esztendőben irodalmi jutalmazásra fordítják. Az Irodalompartoló Társaságnak jelenleg 600 tagja van s az első díjkiosztásra most került sor. A 10.000 pengős nagydíj mellett nyolc 3.000 pengős díjat osztottak ki és hét 1.500 pengős díjat, összesen 44.500 pengő összegben. A fennmaradó pénzből alapot létesítettek és a díjkiosztást minden esztendőben meg fogják ismételni. A jutalom kiosztásánál pártpolitikai szempontok egyáltalán nem jönnek tekintetbe és a díj elnyerésének egyetlen feltétele az, hogy a nyertes ízig vérig magyar és tehetséges író legyen.

A Magyar Irodalompartoló Társaság megalakulását, nemes szándékát és szép célkitűzéseit osztatlan lelkesedéssel kell fogadni. Nem hallgathatjuk el ugyanis, hogy az esztendők óta kiosztásra

kerülő Baumgarten-díj lassanként egy irodalmi csoport házi jutalmává devalválódott, sőt előfordult nemegyszer, hogy a kuratórium tagjai is részesültek jutalomban, arról nem is beszélve, hogy legtöbbször a kuratórium irodalmi baráti köre kapott kisebb-nagyobb jutalmat. A magyar közvélemény és az irodalmi világ minden esztendőben már csendesesen mosolygott a Baumgarten-díj januári kiosztása felett, amelynél a m. kir. kultuskormányznak mindössze csak a vétőjog van biztosítva, ha a díjat olyan író kapná, akinek jutalmazása nemzeti szempontból nem kívánatos.

Most a Magyar Irodalompartoló Társaság megalakulásával és jutalmazásaival a Baumgarten-díj egyvoldalúsága és egyeduralma megszűnik. Nem mondjuk azt, hogy érdemes magyar írók nem részesültek a Baumgarten-díjban. De a nagy többség mindig a Nyugathoz és táborához tartozott. Ezért maradjanak az urak csak szűk klikk-körben, osszák szét egymás között a jutalmat, úgy ahogy akarják és ahogy jóízlésük megengedi, a nemzeti irodalom táborát az irodalmi jutalmazási rendszert fogja a jövőben nyilvántartani, amely először is az egész magyar irodalom mezejét megvizsgálja a jutalmazandók felkutatására s ezenkívül csak azokat jutalmazza, akik véreleg és szellemileg beletartoznak a nagy magyar községbe. (G. J.)

IRODALMI TÜKÖRKÉPEK

GYÖKÖSSY ENDRE: ARANYSÍP, ÉL A TÖRVÉNY,
FIAM, TE CSERKÉSZ VAGY!

Negyven éves jubileumom alkalmából jelentek meg ezek az írásaim.

Az „Ezüst furulya” és a „Nádihagedű” után az „Aranysíp”: — harmadik gyermekverses könyvem. Az utolsó 15 év alatt kis-magyar olvasóimnak írt verseimből válogattam össze száznál több költeményt a 140 oldalas, Fejes Gyula szép rajzaival díszített könyvben.

Nagyon szeretem a gyerekeket. A magamét is, a másokét is. Kenyérkereső pályámon is a gyerekek lelki és testi gondozásával kellett évtizedeken át foglalkoznom. Mint dolgozó cserkészparancsnok is tíz évig éltem együtt még a nyári táborozások idején is cserkéseimmel. Ez lehet az oka, hogy — Pósa Lajos szerető ösztökölése után — már 1904 óta, tehát 40 esztendeje írok verset, mesét, mondát, elbeszélést, színijátékokat, regényt a magyar gyerekeknek.

Állandóan gondolok Pósa Lajos és Rákosi Viktor intésére és tanítására, mikor a gyermekeknek írom verseimet. Ez az intés és tanítás arra figyelmeztet ma is, hogy a gyermekverset formában, nyelvben, tartalomban a legnagyobb művészettel kell írni. A gyermekkel nem lehet kísérletezni és a gyermeket nem szabad lenézni.

Sose felejttem el azt a méltatlankodást, amellyel Pósa Lajos egyszer elpanaszolta nekem azon frissiben: mi történt vele. Ő volt akkor az „Uj Idők” vers-olvasó

szerkesztője. Az egyik mindig pénztelen, neves költő hozott hozzá az „Uj Idők”-nek verset. Hogy a költő megkaphassa rögtön a neki oly égetően szükséges tiszteletdíjat: Pósa azonnal elolvasta a verset. A melegszívű szerkesztő-költő elborult, mert nem találta jónak a költeményt. Ezt szomorúan ugyan, de megmondta a vers írójának.

A mindig megszorult költő megrezzent. Mi lesz ma vele, ha nem kap honoráriumot? Egy kis gondolkodás után ezt mondta Pósa bácsinak:

— Szerkesztő úr, én is érzem, hogy ez a versem nem a legjobb. Most írtam hirtelen, hogy ebédem legyen nekem és a családomnak mára. Szerkesztő úr, ha az „Uj Idők”-be nem jó a vers, talán jó lesz „Az Én Ujságom”-ba a gyerekeknek.

Pósát, „Az Én Ujságom” lelkiismeretes szerkesztőjét megdöbbentette ez a könnyelműség. Napokig betege volt ennek a beszélgetésnek. A költőnek csak ezt mondta:

— Kérlek, tévedsz. A gyereket nem lehet így lenézni és becsapni.

Ha megírom egy-egy gyermek-versemet: tízszer is elolvasom. Alaposan megbírálom és fölteszem a kérdést magamnak: nem akarom a gyermeket becsapni? Ha lelkiismeretem megnyugtat és nemmel felelek: akkor adom csak át a költeményt a gyermekeknek.

Így írtam az „Aranysíp” száznál több versét is. Örülök, hogy

az „Ifjúsági Irodalmi Tanács“ az elemi iskolák, továbbá a tanítóképzők és liceumok számára a „beszerzendő“ könyvek közé sorozta. Örülök annak is, hogy ezt a verses könyvemet országgyarapító Kormányzó Urunk unokájának, ifj. nagybányai Horthy Istvánnak ajánlhattam a fiatal főmértóságú asszony engedélyével.

Mikor a cserkészmozgalom egy éves volt Magyarországon: megírtam „A palotai cserkészek“ c. regényemet, az első magyar cserkészregényt. (Most van sajtó alatt 4-ik kiadása.) Azóta állandóan írok a cserkészfiúknak. Megírtam „A palotai cserkészek“ második részét: „Táboroznak a palotai cserkészek“ a regény címe. Harmadik cserkészregényem: „Ha a cserkész bűnbe botlik.“ Cserkész-elbeszéléseim pedig „Fiúk, föl a fejfel“ c. könyvemben jelentek meg.

Most kiadott két kisebb írásom cserkész színi játék. Az „Él a törvény“: kisebb cserkészjelenet. A „Fiam, te cserkész vagy!“: egyfelvonásos cserkészszíndarab.

Mint gyakorló cserkészparancs-

nok, először cserkészeimmel játszottam el többször és több helyen (Szeghalmon, Rákospalotán, Szendrőládon, Fóton, Iváncson) a két cserkészjátékot és csak a cserkészek sürgetésére adtam át a Kókai-cégnek kiadásra.

Azóta már igen sok cserkészcsapat bemutatta a maga cserkészszínpadán. A hozzám érkezett hírek szerint: sikerrel.

Meggyőződésem, hogy cserkészeknek csak az az író írhat cserkészverset, cserkész-regényt, elbeszélést vagy színdarabot, aki évekig maga is cserkész volt. Aki együtt élt és dolgozott cserkészeivel. Akit a cserkészmozgalom évekre meghódított a cserkészmunkának is.

Hálás vagyok a sorsnak, hogy engem is beállított az önkéntes cserkészmunkába; hogy tíz éven át együtt tudtam járni az erdőket, mezőket, hegyeket cserkészeimmel és le tudtam velük ülni száz és száz tábornúz mellé mesét hallgatni és mesét mondani; hogy a szép cserkészélet írói munkára is ihletett!

TÖRÖK SÁNDOR: BIZALMAS VALLOMÁSOK.

Ezeket az írásokat — melyeket most *Bizalmas vallomások* címmel kötetben gyűjtöttem össze — az utóbbi nyolc-tíz esztendő alatt írogattam meg lassankint. Hozzászólások ezek hazugsághoz és igazsághoz, játékhoz és háborúhoz, a gépek uralmához s az anyag mindenhatóvá tételéhez, vélekedések a nevetésről és a sírásról, a pénzről s a közhelyek szükséges vagy szükségtelen voltáról: szóval keresgélések ezek az írások is az ember után. Utánna, akit alig találunk meg néha szemtől-szembe, máskor meg hirtelen rábukkanunk apró nyomaiban.

Hogy miért írtam ezeket? Azért,

hogy egy vonalkával bár közelebb kerüljünk egymás s a magunk megismeréséhez. Az olvasó hát ne sértődjön meg, ha itt-ott ez írások során kinevetem őt, mert ugyanakkor magamat is kinevetem és viszont, ha magamat siratom, őt is siratom. Kérem tehát, hogy előítéletek nélkül sirjon és nevéssen velem.

Még egyet: ez írások egynemelyikétől hát több esztendő választ el, akkor még így írtam: *ez így és így van*. Most negyvenedik életem közeledik, s általánosan helyesbíték: *én így meg így gondolom — de lehet, hogy nem így van*.

A PETŐFI-TÁRSASÁG ÉLETE

PETŐFI KULTUSZA.

Szilveszter éjszakáján ünnepelte a magyar nemzet Petőfi születésének 121. évfordulóját. Ebből az alkalomból a Petőfi-Társaság régi szokásának megfelelően kivilágította a Bajza-utcai Petőfi-Házat. Az elsötétítési rendelet miatt a kivilágítás nem az ó-év és az új-év találkozásánál történt, hanem este 7 és 8 óra között. Kegyeletes emlékünnepegy volt *Kiskőrösön* is a költő szülőházánál és *Kiskunfélegyháza*. Petőfi születésének évfordulójáról igen meleg hangon emlékezett meg mind a budapesti, mind a vidéki sajtó.

Ismert irodalomtörténeti adat, hogy Petőfi 1835 szeptemberétől 1838 júniusáig az aszódi gimnázium tanulója volt. A szigorúságáról és kiválóságáról egyaránt nevezetes *Koren* István professzor nagyon szerette, hiszen a legjobb tanulók közé tartozott, a fennmaradt és máig kegyelettel őrzött egykori évkönyvek és bizonyítványok tanúsága szerint. Aszódon írta Petőfi első versét és itt volt először szerelmes. *Cancrini* Emiliának hívták azt a kisleányt, egy evangélikus lelkész gyermekét, akiért a serdülő korú költő lángolt.

Az aszódi főgimnázium az érdeklődés központjába került az elmúlt napokban, abból az alkalomból, hogy a rádió onnan helyszíni közvetítést adott. Megszólt a mikrofon előtt Nagy Imre, az iskola igazgatója, *Jancsik* Mihály helyettes igazgató, *Bágyánszky* Pál, az ifjúsági önképzőkör elnök-tanára, továbbá néhány diákhang is. *Chugyik* Pál evangélikus espereslelkész *Haberern* Gusztáv tanár dallamára Petőfi-verset énekelt.

Petőfi szelleme ma is eleven az aszódi gimnáziumi falak között, jól lehet az iskola már harmadszor költözött, százegynéhány év óta. Időközben a négyosztályos algimnáziumból nyolc-

osztályos főgimnázium lett és amikor szűknek bizonyult az egykori Petőfi-barát, *Moravcsik* Mihály evangélikus lelkész ösztönzésére felállított egyemeletes gimnázium, néhány évvel ez előtt felépült az új iskola. Petőfi-szobor is került a Petőfi nevét megőrzítő aszódi főgimnázium elé, alkotója egyébként volt aszódi gimnáziumi tanuló. De nemesak a tanulókat, a tanárokat is megihlette már az egykori aszódi diák lelkesítő példája. *Osváth* Gedeon dr., az előző igazgató, színdarabot írt Petőfi aszódi diák életéből, *Velten* Armand festőművész, az intézet kiváló volt rajztanára pedig a korábbi iskola-épület rajztermében két pompás freskót festett. Az egyik freskó a Galga völgyétől búcsúzó diákokt ábrázolja, a másik pedig a «Füstbement terv» csatatanóját örökíti meg, amint a hazatérő költő rég nem látott édesanyját üdvözlö.

A viágháború szörnyű tombolása egyre szűkebb keretek közé szorítja azokat a híradásokat, amelyek Petőfi kultuszáról érkeznek. A semleges Svédországból mégis újév napjár híradás jött, hogy Petőfi ottani fordítója, *Nils-Herman Lindberg* újabb Petőfi-fordításokat tett közzé a *Karlskoga Tidning* című lapban. Négy újabb Petőfi vers jelent meg svéd fordításban: *Busken till stormen* (A bokor a viharhoz), *Såden nu mogen star* (Érik a gabona), *Frihet och kärlek* (A «votum Petőfi ánun») és *En kväll dårhemma* (Egy estém otthon). A *Karlskoga Tidning* augusztus 19., szeptember 9., október 27. és december 2-iki számait, amelyekben a Petőfi-fordítások megjelentek, elhelyezték a Petőfi-Ház könyvtárában.

November 21-én ünnepelte fennállásának húsz éves évfordulóját a szófiai Petőfi-Kultúrkör, a legrégebb bulgáriai magyar egyesület. Az ünnepség a szó-

fiat Mérnökegyesület nagytermében volt és megjelent azon *Arnóthy-Jungerth* Mihály magyar követ és a bolgár kulturális és művészeti élet számos kiválósága. Az ünnepséget a magyar és bolgár Himnusz eléneklése vezette be, majd *Brogly* János, a Petőfi-Kulturkör elnöke méltatta a magyar-bolgár kulturális kapcsolatokat. Ezután *Karailijcev* bolgár író ismertette Petőfi költői je-

lentőségét. Madame *Anglejev* operatőresnő megzenésített Petőfi- és Botev-költeményeket adott elő, majd *Trandafilov*, a bolgár Nemzeti Színház művésze bolgár nyelven, *Keresztes József* magyar ösztöndíjas pedig magyar nyelven szavalt Petőfi- és Botev-verseket. A Petőfi-Kör jubileumáról a bolgár lapok részletes tudósításokban számoltak be.

FOLDI MIHÁLY ÉS HARSÁNYI ZSOLT R. TAG. HALÁLA.

Földi Mihály rendes tagunk 1943 október 16-án, délután 6 órakor életének 50. esztendejében váratlanul elhunyt. Temetése október 19-én, délután fél 3 órakor volt a Kerepesi-úti temető halottas házából, a római katolikus anyaszentegyház szertartása szerint. Lelkiüdvéért október 20-án délelőtt 11 órakor mutattak be misét a Ferenciek belvárosi templomában. Földi Mihály elhalálózása alkalmából a Petőfi-Társaság elnöksége táviratban fejezte ki részvétét az elhunyt özvegyének s kószorút küldött a ravatalra. A temetésen társaságunkat *Agyagfalvi Hegyi* István titkár képviselte, aki meleg szavakkal búcsúzott korán elhunyt tagtársunktól a ravatalnál.

Dr. Földi Mihály orvosnak indult, de az irodalom és az újságírás eltérítette ettől a pályától. Ugyis, mint író, úgyis mint szerkesztő rövid idő alatt igen jó nevet vívott ki magának. Mint író az úgynevezett analitikus irányt követte regényeiben és elbeszéléseiben egyaránt. Kétségtelen, hogy a nagy orosz regényírók tanítványa volt s orvosi előtanulmányai is szinte lelki-nyszert gyakoroltak rá, hogy a lelki-élet zeg-zugainak boncolója legyen. Szerette a modern társadalmi témákat s különösen első regényeiben a lélek-boncolásnál a freudizmus hatása érzett. Később elmélyült s bizonyosfokú spirituális törekvések jellemezték írásait, s az istenkeresés ösvényeire jutott, különösen nagy regényciklusában, amelynek címe az *Isten országa felé* volt. Utolsó, halála után megjelent munkája

a *Csillagok felé* címet viseli, s a századforduló irodalmi életét eleveníti meg.

Mint író és mint újságíró, különösen élete utolsó felében erős harcok középpontjában állt. Hadakozott, védekezett, sebeket kapott és sebeket adott. Valamikor a *Pesti Napló* szerkesztője volt, utolsó éveiben csak itt-ott jelentek meg cikkei s inkább, mint a BETA irodalmi vállalat irodalmi igazgatója tevékenykedett, nagy hasznát véve gazdag és sokirányú képzettségének és műveltségének. Társaságunknak 1936 óta volt rendes tagja.

Harsányi Zsolt, Társaságunk rendes tagja november 29-én 56 éves korában váratlanul elhunyt. Temetése december 2-án d. e. 11 órakor volt a Farkasréti-temető halottasházából nagy részvétel mellett. A temetésen *Kállay* Miklós miniszterelnököt *bárcziházi Bárczy* István m. kir. titkos tanácsos, államtitkár képviselte, a kultuszkormányt *Fáy* István m. kir. titkos tanácsos, államtitkár. Jelen volt *Antal* István m. kir. nemzetvédelmi-propagandaminiszter, *iff. vitéz Horthy* Miklós, *vitéz Törs* Tibor, a Képviselőház alelnöke s a magyar irodalmi és művészeti világ, valamint a közélet számos kitünősége. Társaságunk tagjai közül megjelent a temetésen *Herczeg* Ferenc tiszteletbeli elnök, *Kállay* Miklós alelnök, *Gáspár* Jenő főtitkár, *Ravasz* László tiszteletbeli tag, aki a temetési szertartást is végezte, *Szász* Károly tiszteleti tag, *Babay* József *vitéz Bodor* Aladár, *Bókay* János, *Bónyi* Adorján, *Csathó* Kálmán, *Nyirő* József, *vitéz Somogyváry* Gyula, *Szath-*

máry István rendes tag. Társaságunk nevében Csathó Kálmán búcsúzott elhunyt tagtársunktól, akinek ravatalára kuszorút küldöttünk. Társaságunk táviratilag is kifejezte részvétét az elhunyt fiának, Harsányi Andrásnak, valamint a családnak. A temetési szertartást végző Ravasz László püspök beszéde után vitéz Tórs Tibor, Csathó Kálmán, Gáspár Jenő, Cziffra András, Bókay János, Makkai János, Somlay Artur, Grád Géza és Tihamér Lajos mondott búcsúbeszédet. Az elhunyt fiának, Harsányi Andrásnak nagybányai vitéz Horthy Miklós kormányzó és Kállay Miklós miniszterelnök is küldött részvéttáviratot. Az elhunytat az *Új Idők Irodalmi Intézet* saját halottjának tekintette és a halottat a nemrégiben elhunyt édesanyja mellé temettette el. Harsányi Zsolt elhunytá alkalmából Társaságunknak a szolnoki Verseghy-Kör részvétét fejezte ki.

Sárospataki és kisharsányi Harsányi Zsolt 1887 január 27-én született a székesmegyei Korompán ősi szabolcsi nemesi családból. Már mint gimnáziumi tanuló elnyerte a Magyar Tudományos Akadémia Kazinczy-díját. A középiskoláit Egerben és Sárospatakon végezte, majd bölcsészetet és jogot hallgatott Kolozsvárott, ahol újságírói pályáját megkezdte. Szerkesztette a *Kolozsvári Újságot*, majd 1910-ben Budapestre költözött, ahol megindította a *Színházi Hét* című hetilapot. 1913-ban a *Budapesti Hírlap* munkatársa lett, majd 1927-ben a *Pesti Hírlap* főmunkatársa, halála előtt két esztendővel szerződött át az *Esti Újsághoz*, mint főmunkatárs. Tagja volt a *Kisfaludy-Társaságnak* és 1931-től kezdve a *Petőfi-Társaságnak*. Előadója volt az Irodalmi és Művészeti Tanácsnak, főtűtőkére a Magyar Pen Clubnak és a Szellemi Együttműködés Nemzetközi Szövetségének, tagja volt a Magyar Tudományos Akadémia nyelv-művelő bizottságának, megkapta a Corvin-koszorút, legutóbb pedig vitéz nagybányai Horthy Miklós kormányzó a Magyar Erdemrend középkeresztjével tüntette ki. 1938-tól kezdve mint igazgató állt a *Vígyszínház* és a *Pesti Színház* élén.

Kézdethen mint műfordító tűnt fel. Lefordította lord Byron *Ijju Harold zarándokútját*, később főleg külföldi színdarabokat fordított. Külföldi színműátültetéseinek, operettfordításainak se szeri, se száma. Egy időben alig mutattak be a budapesti színpadokon operettet, amelynek verseit ne ő írta volna s Paulini Béla társaságában ő dolgozta operaszöveggé a *Háry Jánost* is. Mint a színpadtechnika kiváló ismerője, klasszikus regényalkotásokat alkalmazott színpadra, így Mikszáth Kálmántól *A vén gazembert* és a *Nosztalgia-jú esetét Tóth Marival*. Eredeti színművei között a legnagyobb sikert a *Zenélő óra* és a *Bolond Ásvayné* érte el. Egyike volt a legtermékenyebb íróinknak s külföldön is igen nagy volt népszerűsége. Főbb művei: *Arany holló* és *Rozmaring* című regénye, továbbá *Életem halálra* című elbeszélés kötet. Nagy életrajz elbeszéléseinek sorát a kétkötetes *Az üstökös* nyitotta meg 1932-ben. Ennek a regénynek hőse Petőfi volt, majd megírta Madách életének regényét *Ember küzdj!* címmel, *Zrínyinek*, a költőnek életét *Szóalj, szóalj, virrasztj!* címmel, Munkácsy Mihály életét *Ecce homo* címmel, Liszt Ferenc életét *Magyar rapszódia* címmel, Hunyadi Mátyás életét *Mathias rex* címmel, Corvin János életét *Szegény János* címmel, Galilei életét *És mégis mozog a föld* címmel és Rubens életét *Élni jó* címmel. Ezeken kívül nevezetesebb regényei még: *Édes fiam*, *Csak azért is*, *Tündérkirálynő*, *Magdolna*, *Whisky szódával*, s a magyar szent korona regénye: *Sacra Corona*. Az Új Időkben most fejeződik be *Galgó három felesége* című regénye és halála után jelent meg *Hajnali cigaretta* című elbeszéléskötete. Mint költő is emlékezetes sikereket ért el s mint műfordító pedig a görög és latin klasszikusoktól kezdve a legmodernebb költőkig buvárolta és ültette át a külföldi költészet termékeit. Mint újságíró főleg a csevegő műfajt művelte s több anekdota-gyűjteménye jelent meg. Korai halálával egyik legbővebb termésű, legolvasottabb és legnépszerűbb magyar írónk szállt sírba.

IGNACZ RÓZSA R. TAG SZÉKFOGLALÓJA.

Ignác Rózsa társaságunk r. tagja 1943 november 14-én tartotta meg székfoglalóját. Először tagledjéről Zádor Tamásról emlékezett meg a következő kegyeletes szavakkal:

Ezerkilencszázhuszonhat szeptember 26-án, Pekár Gyula, a Petőfi-Társaság akkori elnöke ezekkel a szavakkal fogadja rendes taggá Zádor Tamást: «Történeti tárgyú, vagy távlatú elbeszélései mind, ama nemes komorsággal elmélkedő hagyományok felé látzanak Önt terelni, melyeknek Kemény Zsigmond volt halhatatlan mestere. Ön még meg fogja élni a történeti regény irodalmi problémájának a megoldását: szeretnénk, ha Ön e megoldásban szép művekkel részt vehetne.»

Hét évvel később, ezerkilencszázharminchárom januárjában Zádor Tamás írói pályájának huszonöt éves fordulóját ünnepli a Társaság. Az üdvözlő elnöki beszéd ekkor Zádor Tamás gazdag terméséből válogatva, az ünnepelt legjeöntösebb munkáját emeli ki:

«Hatalmas történeti regényedre kell rámutatnom, — mondja, mely *«Távol az istenektől»* címmel a Khufu fáraó hétezer év előtti egyiptomi világának a látománys, színes feltárása s az emberiség lelkiébredésének oly drámai mértékbe foglalt kultúr-dokumentuma, melyet ily mélyreható meg-látással, még alig álmodott meg író.»

Zádor Tamás halálával nekem jutott a feladat, hogy megürült helyét elfoglaljam a Társaságban s hogy emlékezzem Róla, az utód kegyeletével és tisztelővel.

Emberi arcát csak egyetlen egyszer láttam, mintegy tizenkét, tizenhárom évvel ezelőtt. Hatalmas, testes férfiúra emlékszem, határozott arcára, csontos, boltozatos koponyára, melyre dús, szinte gyermeken kócos haj borult. Kezében bot volt; szemét vastag, domború szemüveg fűdte el. Szerkesztőségéből jött s szorosan a házfalak mentén, lassú s mégis biztos lépésekkel haladt fölfele a körúton. Azok is utána néztek egy pillanatra, akik nem tudták, hogy kicsoda. Valaki figyelmeztetett rá, hogy

ott megy Stettner Tamás. Akkor lát-tam először és utoljára s most úgy merül fel emlékezetemben, mint aki látható lényében nagy ellentmondást hordozott: valami komor, szinte tra-gikus eltökéltséget és ugyanakkor sze-líd, tisztá, szeretni való, gyermeki alá-zatot.

Szellemi arcát pályája és művei egy-aránt tükrözik.

Az irodalmi életben ezerkilencszáz-hétben tűnik fel, mint kolozsvári újság-író. Már abban az évben *«Hangulat»* címen művészeti, szépirodalmi és tár-sadalmi lapot szerkeszt; munkatársa a *«Kolozsvári Hírlap»*-nak, néhány év mulva *«Haladás»* címen új szépiro-dalmi lapja van. Idegenhangzású neve előtt írásain is használja a makkos-hettyei előnevet. Ritka jelenség az ak-koriban. Edesatyja, a 48-as honvéd em-lékének áldoz vele, s magyarságát jelzi mindenekelőtt.

Ebben az időben egyszerre jelennek meg történelmi tárgyú novellái, fővárosi és vidéki lapokban. Első könyve a *«Modern Bizánc»* című regény. Drámai vázlatban írja meg Néro tragédiáját, majd a Romanovok alkonyában, lát-noki szemmel jósolja meg az orosz cári dinasztia bukását. Pályája további állomásait egyfelvonásos sándaabok jelzik: a *«Hegedűszó»* és *«Dajkamese»* címűeket a budai Várszínház mutatja be.

A világháború derekán, az 1916-os román betöréskor Pestre költözik. Meg-alkuvást nem ismerő magyarságát az Erdély elvesztéét sirató s a visszatéré-sét lázasan követelő, *«sóvárogva re-mélő»* novellái bizonyítják, amelyek-ből egy csokornyit 1926-ban jelenik meg, *«A fekete vizeken»* címen.

Magyarok és románok együttélésé-ről a fájdalomtól szinte eltorzult han-gon ír: novelláinak különböző nemzeti-ségű szerelmeseit örökre és visszavon-hatatlanul szétválasztja a politikai so-sfordulat. Egyik legszebb elbeszéléseben az *«A fekete vizeken»*-ben, — a hóstadi magyar legény halott szerető-jének, a szép monostori román leány-nak csak a halálában bocsát meg. De

ott, megbocsát. Mert az irredenta novellák Zádor Tamása érzi már ezekben a műveiben is, hogy engesztelődés, felolvadás és bocsánat nélkül, emberélet teljes nem lehet. A nemzeti sérelem azonban legtöbbször áthatolhatatlan fallá tornyosul előtte; gyakran vádbeszédet írt, nem embert ábrázol; szereplői nem jellemük, hanem rájuk parancsolt sorsuk szerint cselekszenek. Realizmustól, naturalizmustól messze áll. Meseszövése romantikus; alakjait nem az élethűség, hanem a bennük jelentkező gondolat élteti. Történelmi esemény, mult korok emléke, akár egy napihír is elmélyül benne, akár lelkivilágához hasonul. Sohase írja le az eseményeket, mindig megírja azokat, áthasonlítva, felnagyítva, s mindent önmagából vetítve ki. Minden műve mögött egy roppant zsúfolt tudás és tanításszomj érzik. Elméje a polihistoroké. Az eleve elrendeltséget hiszi és vallja: büszkén és fájdalmasan, ha nemzeti tárgyú művet ír, vagy történelmünk nagyjait szerepelteti. Julián barátról szóló párbeszéd formájú novellájában így kiált fel IV. Béla király:

«Van isteni hivatásunk! De a balsors gyermekei vagyunk. Küldetésünket látjuk, de a veszedelemre mindenkor későn eszmélünk.»

Származását és sorsát egyaránt eleve elrendeltnek látja. Önmagát marcangolva, lázadva, az öngyilkosság gondolatával kergetőzve, a kétségbeesés határán, — élete derekán; de később a sorsszerűt, a predesztinációt az isteni kegyelem reménye fűti át. Ekkor határozza el, hogy megírja élete főművét: a Nagy Riportot. Ebben a művében mindent meg akar oldani, mindent szeretne egybefűzni. Ugy érzi végsőt kell mondania. Egy gazdag élet minden tudományos kutatását ide sűriti. Hatalmas történelmi képekben komponál. Célja a népek lelki fejlődésének történetét megírni, Messiás-vágyó korokon s olyan történelmi személyeken keresztül, akikben már Krisztus előtt, a szelídség, vagyis maga Isten élt... A messzi korokat a ma emberének kell elmondania s Zádor Tamás nem tagadja meg magát: ő nem csak író,

ujságíró is. Riportot ír, tehát. Merészet gondol: Mi lehetne a technika századának legnagyobb diadala? Az, ha olyan gépet találna fel, mellyel elsúlylyedt korokat lehetne feltámasztani. Álma ez: a civilizáció, a technika, — mentse meg, örökítse át maradékatalanul, multból jelenbe, jelenből jövőbe a kultúrát. A *Nagy Riportban* egy multba halló készülékkel az író és ujságíró, a régi korok történetét hallja. Író és ujságíró — két különböző személy a mű elején s csak a végén derül ki, hogy a kettő voltaképpen egy, maga az önmagával vitatkozó író és ujságíró, maga Zádor Tamás.

Nyolc kötetben diktálja gépbe a nagy történelmi riportot; a hallomást... Mert hallomás a Nagy Riport, de nem divinációszerű, hanem egy roppant tudás kitárulása. Még kevéssel halála előtt a kiadásról tárgyal. Nehézségek merülnek fel; a művet túl terjedelmesnek találja a kiadó. Zádor Tamás úgy érzi, hogy megírta végre élete főművét; kifejezte élete értelmét s a tárgyalások megszakadását olyan tragikusan sorszerűnek találja, hogy beteg szíve rohamosan gyengülni kezd.

1942 február 1-én meghalt, váratlanul és anélkül, hogy megérhette volna a *Nagy Riport* megjelenését.

Halála után özvegye és nővére, Hettyey Aranka: *Zuhanó emberek* címmel kiadták a Nagy Riport első önálló kötetét. A mű további hét kötete az író elárvult íróasztalfiókjában várja sorsát. Eleve elrendelt sorsát vállalja. Hivatásáról vall és Zádor Tamás, amikor a Zuhanó emberekben így ír: «Anyám kezét kerestem. Reszketett szegény, kicsiny keze. Csodálatos, anyai érzése megsúgta néki, hogy származásom furcsaságán tűnődöm. Valamit már én is megértettem a vér misztériumából. Shakespeare Hamletje vitt közelebb az életemet formáló titkos erőhöz. Fülembé mászott, agyamba idegződött a dán királyfi nehéz töprengése: «Nagynéne anyám, nagybátya atyám...» A szemgyulladás égető fájdalmai alatt vánkossaimra hullattam könnyeim tövét felfedezéseit, ha az atyám fia va-

gyok, akkor az édes anyám az első unokanővérem. Ha az anyám védőszárnyai alól nézem helyzetemet a családfán, akkor atyám a dédnagybátyám tulajdonképpen. Bolond helyzet ez. Jobb nem gondolkodni a természetellenes házasság visszasságairól. Legjobb gondolatok nélkül elfogadni a valóságot és belenyugodni a változhatatlanba.

— Mi lesz veled, fiam?

Anyám hangján éreztem, hogy a borogatásokkal takart szemeim előtt arcára engedte az önvád vonásait, az aggodalom és a kétség mellé. Súlyára hagytam hát kezemet az anyám kezében és magamba vetett hittel feleltem:

— Valamire születtem, anyám. Többre, nagyobb életre születtem, semhogy a fájdalmak, a leroskadások megbénítanának. Írói hajlamaim korán jelentkeztek, mintha csak előre fel akartak volna vértetni az öngyilkosságba kergető végső kétségbeesés ellen. Még nem látom tisztán a síkokat, amelyeken felgyógyulásom után dolgoznom kell a tollammal. Irni, anyám, teremteni... alkotni!... A rámszakadt éjszakában az irodalomtörténet vak óriásai kísértének. Homeros figyelmeztet, csak a végső diadal biztos reményével induló seregek mellé szegődj a kaland dalnokául. Ez a költő igazi hangja, sikere, földi boldogsága. Milton lenézi Homérost és arra tanít,

hogy a magunk elvesztett paradicsomának megéneklése az egyedüli értékes költői teljesítmény. Ossian rámnéz és hallgat, vár, mikor értem meg némaságát.

— És érted már fiam a kelták költőjét?...

...Ossian küldetését kívánom magának, anyám. Egy halálra szánt népet kívánok szolgálni minden tehetséggel.

— Megmenteni a veszendőt, ez lehet a legszebb feladat az író számára.

Megmenteni a veszendőt... írta Zádor Tamás. S most, amikor kegyelettel meghajlok emlékezte előtt, utána mondom én is: öntudatot ébreszteni; igazságot keresni; a kifejezés segítségével kétségeket oszlatni; megérteni és megérteni; meggyőzni a világot arról, hogy mindenkinek helye van a nap alatt; egymást békességes tűrésben elviselni; egy korban, amelyben minden veszendőnek látszik, a veszendő *embert* menteni. — író számára a legszebb feladat.

A megemlékezés után Ignác Rózsa «A fiú» c. színdarabjának egy részletét olvasta fel nagy sikerrel. Ezután Kornis Gyula elnök fogadta taggá remek méltatással, amelyet lapunk más helyén közlünk. Ignác Rózsa átvette tagsági oklevelét, meghatott szavakkal mondott köszönetet megválasztásáért és ígéretet tett arra, hogy mindig Petőfi szellemében dolgozik.

KOMJÁTHY ALADÁR R. TAG SZÉKFOGLALÓJA.

Komjáthy Aladár, Társaságunk r. tagja 1943 december 12-én tartotta székfoglalóját. Először tagelődjéről, *Végvári-Reményik* Sándorról emlékezett meg, a következő kegyeletos szavakkal:

Reményik Sándort testi valójában sohasem láttam, még fényképe sem került a szemem elé. Csak a szellemi portréját ismerem a verseiből. Mint költő s mint ember kíméletlen őszinteséggel tárja fel magát bennük. Nem életének külső eseményei érdekelnek bennünket elsősorban, hanem az

a nagy, szakadatlan, belső történés, amelynek a kristályosodási gócai a költeményei. Mindenekelőtt az érzelmek, vagy ahogy ő maga mondja, a hangulatok költője. Egyéniségén mint szakadatlan hullámvérés zúdulnak át a hangulatok. Hangulatgazdagsága magyarázza termékenységet s türelmetlenségét. Nem csiszolja a költeményeit, nem keresi gondosan a legtökéletesebb kifejezési formáját, a legmegfelelőbb szót. Erre sem ideje, sem kedve. Versei kirobannak belőle, mint valami lávafolyam. Nem annyira a külső forma,

mint inkább a belső izzás tartja össze őket. Megveti a felesleges ornamentikát, de költeményei alapját a mélybe ássa s a vers épületét a sorok vastraverzeivel rója át. De sokszor, mintha lenyomná ez a súly. Más fajta versre vágyik. «*Pacsirta*» című költeményében így beszél: «A dalt, a könnyűt, a hivatott, a játszit, tündét, üdét, illanót nem tanulom már soha, soha meg.» Néha szinte tehernek érzi ezt a hangulatgazdagságot. Egyik versében keserűen vádolja magát, hogy nincs benne más csak hangulat, annak a szolgálja, annak a rabja.

A költő és a költészet hivatását a legmagasabbra tartja. Költészete arany trónszékébe nem ültet Dózsa Györgyöket. «Magas maradt e szék, nagy cseményekre váró, inkább üres, de magát mindenkinek nem kínáló; minden futó haramja-szenvedély, minden kis hangulat-sehonnai, minden idéltlen, torz koraszülött, nem tudta e trónt meghódítani.» A Szépség-Isten arra rendelte a költőket, hogy a világ helyett valljanak. Szemérmetlenül kell vallaniok, mert a legszemérmesebbnek, a legmimózásbbnak is ez a sorsa, átka.

Reményik Sándornak, ennek a végtelenül érzékeny, szemérmes, mimóza léleknek, aki azt vallotta, hogy «egyedültség a szívnek valósága», nem lehetett könnyű ez a költői szemérmelenség. Szépségre, békére, harmóniára, magányra vágyott. Nem volt kenyere a küzdés, a síkraszállás. Ezért hálás derék vaskereskedő hőseinek, akik vagyont hagytak rá s így megmentették a megélhetésért való harctól.

Félt a világ érintésétől, a sártól, amely bepiszkítja az ideálokat. A beteljesedés nem öröm, inkább szomorúság, mert csak tökéletlen lehet. Akit nagyon szeretünk, attól inkább maradjunk távol, mert amit a közelség megleg bensőségén nyerünk, elveszítjük az elképzelés torz megvalósulásán. Mikor egyszer zavar és félszegség nélkül, könnyed örömmel beszélget egy bájos, fiatal lánnyal, azt kívánja, hogy soha többé ne lássák egymást, hadd maradjon szép emlék a lány lelkében a költőről.

A nőkhöz, a szerelemhez való viszonyát is ez a tartózkodás, ez a szemérem szabja meg. Egyetlen verse sincs, amely az érzéki szerelmet dicsőítené. A nő, mint a testi gyönyör eszköze és forrása nem létezik számára. Inkább az anyát, a barátot, az embertársat tiszteli benne, a költő ihletőjét, aki sokszor magasabbrendű tulajdonságokat mutat, mint a férfi. Anyja halála után még évek múlva is kesergő versekben siratja elvesztését.

A kedvesről csak álmodozik. «Nem bírtam, nem mertem és nem akartam a két karomba zánni. Féltettem összhangját a szíveinknek, féltettem őt az élet vad kezétől, s féltettem kényes, önző magamat. Elengedtem hát, hogy megőrizhessem, mint pók a fonalat — helyette — róla szóló álmaimat.» Egy másik versében így beszél: «Elmúlhat tőlem különben örökre, mit szerelemnek szólít a világ.»

S erre az érzékeny lélekre, erre a szenvedő, beteg testre szakad rá a trianoni tragédia. Magyarország tönkremegy, Erdélyt eltépik az anyaországtól. Mintha valami örültség, valami meg szállottság kerítené hatalmába a költőt. A fájdalom, a kétségbeesés, a bosszúért lihegő gyűlölet harsona hangján szólalnak meg a Végvári-versek. Mintha nem is ugyanaz az ember beszélné. A letiportság, a megalázottság egész skálája felvonul hazafias lírájában. De nemcsak ez, hanem a vas elszántság akarata is, hogy ki kell tartani. Erről vall az «*Eredj, ha tudsz!*» című méltán híres verse. Ez a vers az otthonában hontalanná lett ember vergődésének mesteri lélekrajza. Oda-haza nem jó, de még rosszabb lenne máshol. Maradjunk hát otthon, nemcsak kötelességből, de mert úgysem tudnánk idegenben élni. A kitartás kötelességének érzése olyan mélyen él a költő lelkében, hogy a tragédia után tizennyolc évvel is azt üzeni egy versében valakinek, hogy ő, aki mindig a kitartást prédikálta, senkit sem segíthet Erdély földjének elhagyásában.

A hazafias költészet területe rendkívül kényes. Nagyon nehéz az üres kongást, a frázist elkerülni. Ujabban

meglehetősen hitelét veszttette, mert nagyobbbrészt közepes tehetségű, vagy gyenge költők művelik, abban a titkos reményben, hogy a nemes szándék fedltdeti hiányosságait. Azonfelül a hazafias költészethez igazi alkalom kell, amikor a haza valóban veszélyben fogrog s a nemzet létét nagy megpróbáltatások fenyegetik.

Reményik Sándor hazafias költészete minden tekintetben hiteles: alkalom-szülte és őszinte. A végzetes esemény igazi hazafias költővé tette, bár előzőleg egyáltalán nem volt hazafiaskodó lélek. *«Haza, Szabadság»* című versében kíméletlen őszinteséggel megmondja, hogy milyen lassan jutott el a haza és szabadság fogalmának mélységes átérzéséig. Még az első világháború rettentő mérközése, «annyi halál bús miértje» sem volt elég, hogy szívét e két szóban megtalálja. De a magyar haza s Erdély külön szerencsétlensége felrázza. «És most — és most: e két szó, mit a szív homokba ír, fába, sziklába vés, bennük feketéllik a fájdalom és örvénylik a kétségbeesés. El-mélyült e szó feneketlenül s kigyulladtak betűi s bár késve, most markol a csontomig igazán, mily drága s szörnyű a jelentése.»

Reményiket nem lelki alkata, hanem a kötelességérzés tette az irredentizmus költőjévé. Nem egy versében bevallja, hogy beteg, fáradt, meghasonlott. Szíve a béke, a csend, az idill után vágyódik, a természet szépségében óhajt gyönyörködni. A hegyvidék tiszta levegőjében merengve álló fenyők állnak közel a lelkéhez, a havasok, a zúgó patakok, a sziklákat díszítő encián, a lebegő köd, a magányos turistaházikók nyugalma, az ég tündéri színjátékai a nappal és az éjszaka váltakozásában. Mikor megismerkedik a tengerrel, egy sereg vers születik ebből a találkozásból.

De a kötelesség, «a mázsás Kanti szó» más parancsol. A küzdelmet. A költő érzése szerint reménytelen küzdelmet. «Hittel vívni és reménytelen és céltalan — ez aztán a feladat! Előnek élet-elixírje vagy s a haldoklónak is — injekció, áltass hát, hogy

a dalom misszió s dalolnom kell, míg szívem megszakad, Kötelesség, Te mázsás Kanti szól»

Áprily Lajos a *«Kenyér helyett»* című Reményik kötethez írt előszavában a költő rendületlen eticizmusáról és szinte aszkétikus eszménységéről beszél. Valóban ez a két fogalom Reményik költészetének a kulcsa. Rendületlen eticizmusa parancsolja a hazaszeretetet, a még nála is gyengébb, védtelenebb honfitársai mellett való kiállást, ez szorítja rá, hogy megtanulja a kemény szót s ajkán az ige éles legyen, mint a kard, hogy kődobásra kődobással feleljen s rendületlenül álljon, mint a szikla. De belül egy hang azt kérdezi: igazán? Igazán így kell nekem viselkedni? Ezt róttá rám a sors? S a vers végén jön a szomorú, de talán nem is meglepő vallomás: «Ól de belül fáj keménynek lenni!»

Később úgy tűnik fel előtte, mintha nem is ő lett volna az, aki az erdélyi magyarság ügyéért kiállott, mintha elköltözött volna testéből az a lélek, amely egy népközösség szenvedéseinek felülmúlhatatlan szószólója volt s reményt, kitartást prédikált, miközben őt magát a kétely és szomorúság marcangolta. «Minthogyha nem is én születtek volna, mintha Te szültél volna engemet, egy pillanatra szültél volna, hogy megfürödve fényed özönében, sorsom homálya nyeljen újra el, s halódván sírva emlegesselek» — írja alig négy évre *«Eredj, ha tudsz!»* című versének megjelenése után *«Legnagyobb „fiam” születésnapjára»* című versében. Vagy hallgassuk *«Vallomás és előjáró beszéd»* című versének megdöbbentő, kíméletlen gyónását. «Mert tudnod kell, hogy miként viaskodtam, hogy remegtek a gyöngé idegek!... s mihe került, hogy hajókötelekké, acélsodronyokká meredjenek!... hogy azután a hitevesztett lélek, mint csüggedt virág roskadjon magába, tudnod kell, Népem, hogy én itt hogy jártam: szédülő fejjel és halálra váltan, amíg Neked az üdvösség borát és az örök életet prédikáltam.»

Megérte Erdély egy részének a viszatérését, de az eltelt húsz év szen-

védeseit, idegtáncát, sokszor a bágyadó, pihenni vágyó lélek ellenkező ellenére vívott kemény harcot nem lehetett elfelejtetni. «Két magyar arc egymás szemébe mélyed — s mi tagadás: kissé idegenek.»

Hol jelölhetjük ki Reményik Sándor helyét a magyar irodalomban? A magyar irodalom klasszikus tradicionális vonalán. A régiek közül *Petőfi*, *Arany*, *Madách* és *Vajda*, az újak közül *Babits*, *Tóth*, *Juhász* és *Aprily* áll közel hozzá. Erzőem szerint Arany és Vajda az a kettő, akiket leginkább csodál. Aranyt az ének mesterének nevezi. Bámulja mélyeséges mély férfi-szemérmét, ezt a ritka költőerényt, epikus vénáját, lengő liráját, ezt a «fájlírágot». Vajdát pedig egyenesen nagy rokonának nevezi. «Volt sok testvérnek szép szava is hozzám, de a szívem fölé csak Te hajoltál. A költészet nagy erdejébe jártam s a napsugaras szélőtől messze, benn, egy sötét úton én Hozzád találtam.» Az újabbak közül Babitsot tartja a legnagyobb. Hozzá írt versében fénytörőnek, utolsó fárosznak, utolsó oromnak nevezi. Aprily, mint barát is közel áll a szívéhez. Mikor elhagyja Erdélyt — «nem ember megy — hegy — bajtárs távozik.»

Élete végét a második világháború szörnyűségei keserítették meg. Nemcsak hazájáért, de egész Európáért, a keresztény kultúráért remeg. Látköre kitágul. Észreveszi, hogy Európa népeinek sorsa összefügg s jaj! milyen kicsi nép a magyar ebben a nagy viharban. Pacifizmusa felülkerekedik. Megátkozza a vegyészt, aki mérges gázokat állít elő s több versében felszólal a vérontás borzalmai ellen. Legutolsó verse a «*Korszerűtlen versek*» több részből áll. A második részben, a «*Látlak*» címűben iszonyodva írja le a falansztert, az új világot, amelyben a hasznosság és célszerűség uralkodik majd. Kimért, zordon és szigorú lesz ez a világ. «És minden, mi az életet eltűrhetővé és életté tette és minden, ami nem lesz spártai, minden, aminek színe, illata s árnyéka van még, régi, emberi szeretet, szépség, részvét, irgalom, misztika, metafizika és Isten — életkép-

telen csecsemőkkel, meddő nőkkel, elszáradt öregekkel, széklábfaragó Michelangelókkal, minden, ami e szörnyű világ ellen rajongva s vérzőn még az égre zendül: odakerül a szikla tetejére s letaszítják a szikla tetejéről. A sok-sok drága egyet letaszítják a láthatatlan és megfoghatatlan milliókért. S nem lesznek e milliók boldogabbak, csupán virágtalanabb lesz a rét...»

Igy csak meggyőződéses individualista beszélhet, aki távol áll a kollektivistá állam és társadalomszemlélettől, akinek a lelkét halálra sebezte a zord idő, aki már nem akar elnyomót és elnyomottat látni, mert ez a viszony örökké csak ismétlődik, váltakozó szenvedőkkel, aszerint, ahogy a kocka fordul. «Isten maradjon egyes-egyedül — kiben nincs többé rab és hódító és nincsen többé alul és felül.»

Szíve utóbb már csak megértésre, szeretetre, békére vágyott. «Ott van az otthon, ahol van a béke.»

Igy csendesedett el lassan, lassan ez a forrongó, égő, meggyötört lélek. Élete végén már csak árnyéknak érezte magát, aki, ha leül is egy üres padra, a pad csak üres marad. Isten után esengett, de igazában nem tudta megtalálni. A tagadás és hit pólusai között ingadozott. Szomjúhozó vágygal kereste a végső megnyugvást és nem érte el.

Aztán jött a halál. Egy sokat szenvedett, fényes szellem távozott közülünk, Aki szeretettel merül el a verseibe, kell hogy a szívébe zárja. Legszebb verse, a magyar irodalom egyik remekműve: «*A lelki szegénység dicsérete*». Ez a gazdag lélek a lelki szegénységet dicsőítette, ez a nagy szenvedő szegyenkezett, mert mások még többet szenvednek. Aszkéta volt, majdnem szent, pedig az igazi hit világossága nem fényeskedett neki.

Költészetének szárnya a magasba emel, életének tisztasága megcségyenít. Bár mindannyian olyanok lehetnének, mint ő volt!

A megemlékezés után *Komjáthy* Aladár néhány költeményét olvasta fel nagy sikerrel. Ezután *Kornis* Gyula elnök fogadta taggá remek méltatással, amelyet lapunk más helyén közlünk.

Komjáthy Aladár átvette tagsági oklevelét, meghatott szavakkal mondott köszönetet megválasztásáért és ígéretet tett arra, hogy mindig Petőfi szellemében dolgozik.

A PETŐFI-TÁRSASÁG VÁNDORGYÜLESE KOMÁROMBAN.

A komáromi Jókai Közművelődési és Múzeum Egyesület október 24-én, vasárnap tiszteleti tagja Herczeg Ferenc 80. születésnapja alkalmából a Kultúrpalota nagytermében irodalmi délutánt rendezett s ebből az alkalomból vándorgyűlés tartására meghívta a *Petőfi-Társaság*ot. A Petőfi-Társaság részéről Gáspár Jenő főtítkár vezetésével Agyagfalvi Hegyi István, Gyallay Domokos, Jankovics Marcell és Szathmáry István rendes tagok utaztak Komáromba a vándorgyűlésre. A fővárosi vendégeket ünnepélyesen fogadták a pályaudvaron. Az irodalmi délután fél öt órakor kezdődött a Kultúrpalota nagytermében.

Herczeg Ferenc, akinek tiszteletére rendeződött az irodalmi délután, a Jókai Közművelődési és Múzeum Egyesület üdvözlésére a következő levéllel válaszolt: «*Méltóságos elnök úr!* Fogadja hálás köszönetemet az Egyesület megtisztelő és jóleső születésnapj megemlékezéséért. Az üdvözllet kétszeresen jólesik, mert olyan ősi magyar városból ered, amelyre két évtizeden át fájó szívvel, a drága beteget megillető szorongással gondoltunk, és amely városnak a magyarságért vívott hősiességét mindig csodálattal és elragadtatással figyeltük. Tiszttában vagyok vele, hogy e harcokban milyen szerep jutott annak a tiszta, fényes és éles pengének, amelyet a magyar, nemzeti irodalom képvisel. Tisztelettel üdvözlök igaz híve: Herczeg Ferenc.»

Az irodalmi délután alkalmából a Kultúrpalota nagytermét zsúfolásig megtöltötte mindkét Komáromi irodalom-pártoló közönsége Nagy Nándor főispán és Alapy Gáspár polgármester vezetésével. Az emelvényen elhelyezkedő Petőfi-Társaságbeli kiküldötteket nagy taps köszöntötte. Majd Szijj Ferenc

dr., a Jókai Közművelődési és Múzeum Egyesület elnöke üdvözölte a fővárosi vendégeket, akiknek nevében Gáspár Jenő főtítkár válaszolt. Tolmácsolva Kornis Gyula elnök és a Petőfi-Társaság üdvözlét az ősi Komárom közönségének. Ezután a főtítkár Herczeg Ferenc című tanulmányát olvasta fel, majd Agyagfalvi Hegyi István mutatta be nagy sikerrel több költeményét, köztük a Herczeg Ferencről megemlékező Köszöntőt. Gyallay Domokos egy humoros elbeszéléssel kötötte le a közönség érdeklődését, majd Szathmáry István szép költeményei következtek. Köztük a Herczeg Ferencet idéző *A Híd* című költemény. Végül Jankovics Marcell adta elő néhány finom miniatűrjét. Az irodalmi délután Szijj Ferenc elnök záró szavaival ért véget.

A PETŐFI-TÁRSASÁG IRODALMI JUTALMAI.

A Petőfi-Társaság legutóbb Kornis Gyula elnökünk közbenjárására 5000 pengő adományhoz jutott, amelyet teljes egészében irodalmi jutalmakra fordított. Az 5000 pengő odaítélésére kitűzött bizottság, amelynek tagja Kállay Miklós alelnök, Gáspár Jenő főtítkár, Szász Károly tiszteleti tag és Jankovics Marcell rendes tag volt, november 14-én tartott ülésében úgy határozott, hogy a díjat megosztja. 2500 pengőt juttatott néhai Komáromi János rendes tagunk munkásságának jutalmazására, 2500 pengő jutalommal pedig Tompa László, a kiváló erdélyi költő költészetét köszörúzta meg. A Petőfi-Társaság ugyancsak november 14-én tartott zárt ülése a kiküldött bizottság jelentését egyhangúlag tudomásul vette és a 2500 pengő irodalmi jutalmat eljuttatta néhai Komáromi János özvegyéhez, valamint Tompa Lászlóhoz.

A Lipótvárosi Casino Herczeg Ferenc 80. születésnapja alkalmából 1000 pengőt juttatott a Petőfi-Társasághoz azzal a szándékkal, hogy Herczeg Ferenc intenciói szerint a Társaság ezt az irodalmi díjat fordítsa valamelyik tagja irodalmi munkássága megjutal-

mazására. Herczeg Ferenc azt az óhaját fejezte ki, hogy az 1000 pengővel a Petőfi-Társaság valamelyik tagjának egyik elbeszélése jutalmaztassék meg. A kiküldött bizottság, amelynek tagja szintén Kállay Miklós alelnök, Gáspár Jenő főtktár, Szász Károly tiszteleti tag és Jankovics Marcell rendes tag volt, a december 12-én tartott ülésé-

ben az 1000 pengős jutalmat Terescsényi György rendes tag Varga szukaszevető című elbeszélésének ítélte oda. Ez az elbeszélés a Koszorú elmúlt évfolyamában jelent meg. A Petőfi-Társaság ugyancsak december 12-én tartott zárt ülése a díjnak Terescsényi György részére való juttatását egyhangúlag tudomásul vette.

TAGTÁRSAINK IRODALMI SIKEREI ÉS KITUNTETÉSEI.

Kornis Gyula elnökünk *Az államférfi* című nagyszabású munkájának új kiadása nemrégiben jelent meg.

Egyébként elnökünknek egyik legújabb hatalmas munkája, amelynek címe *Tudomány és társadalom*, a Franklin-Társulat kiadásában jelent meg. A kétkötetes munka mintegy kiegészítője a mult esztendőben megjelent szintén kétkötetes *Tudományos gondolkodás* című műnek.

Herczeg Ferenc tiszteleti elnökünk 80. születésnapjára igen meleg hangon emlékezett meg a bolgár sajtó is. A Magyar Tudományos Akadémia október 25-én tartott ünnepi ülésében ünnepelte a legnagyobb élő magyar író. Az Akadémia üdvözlő iratát küldöttség adta át az ünnepeltnek. Kállay Miklós miniszterelnök a jubiláns író tiszteletére ebédet adott. Herczeg Ferenc születésének nyolcvanadik évfordulója alkalmából Zalaegerszeg díszpolgárává választotta. Itt említjük meg, hogy Herczeg Ferenc legújabb színművét, *Fecske és denevér* címmel nagy sikerrel mutatta be a Pesti Színház. Az előadást Társaságunk rendes tagja, Csathó Kálmán rendezte.

Vitéz József kir. herceg tábornagyot, a Magyar Tudományos Akadémia elnökét, tiszteleti tagunkat aranylakodalma alkalmából a Petőfi-Társaság táviratilag üdvözlölte.

Czóbel Minka tiszteleti tagunk legújabb munkája *A magyar nép nótáskönyve a bölcsőtől a sírig* címmel most jelent meg.

Ravasz László tiszteleti tagunk *Korban* c. kétkötetes munkája most jelent meg.

Voinovich Géza tiszteleti tagunk *Írók és költők* c. essai-gyűjteménye, valamint *Arcok és álarcok* c. elbeszélés kötete most jelent meg.

A győri Kisfaludy Kör meleg ünnepségben részesítette Harsányi Lajos tagunkat 60. születésnapja alkalmából.

Csathó Kálmán rendes tagunk *Linának szerencséje akadt* c. könyve most jelent meg.

Ignác Rózsa rendes tagunk *Rézpénz* c. regényét a berni *Halvagg* cég *Kupfergeld* címmel most jelentette meg. Ugyancsak most jelent meg Ignác Rózsa *Két élet* c. novellás gyűjteménye.

Jankovics Marcell rendes tagunk mondotta az emlékbeszédet a gróf Klebelsberg Kunó emlékünnepe. Az emlékbeszéd most különlenyomatként is megjelent.

Gyalui Farkas rendes tagunk *Hatvan éves irodalmi munkám* címmel összeállította az 1882 és 1942 között folytatott irodalmi munkásságának név- és tárgymutatóját.

Kosáryné Réz Lola rendes tagunk két regénye: *Marinka három gavallérja* és *Perceg a szű* most jelentek meg.

Ugyancsak most hagyta el a sajtót Török Sándor rendes tagunk *Bizalmas vallomások* c. kötete.

Bán Aladár rendes tagunk *A finnországi lotta swärd mozgalom és irodalmi vonatkozásai* c. tanulmánya most jelent meg.

Gulácsy Irén rendes tagunkat Nemzetvédelmi Keresztetettel tüntették ki. Egyébként most jelent meg Gulácsy Irén *Jezabel* című történelmi regényének harmadik része.

Gyallay Domokos rendes tagunkat, aki főgimnáziumi tanár, a VI. fizetési osztály 2. fokozatába nevezték ki.

Gyökössy Endre rendes tagunkat, Társaságunk ellenőrért vitéz nagybányai Horthy Miklós kormányzó a magyar irodalmi életben és közéletben szerzett érdemeiért magyar királyi kormányfőtanácsossá nevezte ki.

Harsányi Lajos rendes tagunk megkapta a Nemzetvédelmi Keresztet. Itt említjük meg, hogy a *Győri Szemle* Harsányi Lajos tagtársunk negyvenéves irodalmi munkássága alkalmából ünnepi számot adott ki, amely egész terjedelmében a kiváló költő munkásságával foglalkozik.

Sík Sándor rendes tagunk *Az égig érő torony* című nagysikerű színművét most mutatta be a szegedi Városi Színház.

Vitéz Somogyváry Gyula rendes tagunkat vitéz nagybányai Horthy Miklós kormányzó a Magyar Érdemrend lovagkeresztjével tüntette ki. *Katonacsillag megfordul* című regénye, amely befejező része a szabadságharc-trilógiának és amelynek első és második része *A pirossapkás kislány* és *A hadtest hű marad* volt, most jelent meg. A befejező kötet is Görgey katonai éréseit méltatja.

Szitnyay Zoltán rendes tagunk *Alázatos élet és Kastélyok köldöke* című legújabb két regénye most jelent meg.

Dr. Várady Jenőt, Társaságunk jogtanácsosát, Budapest székesfőváros tisztifőügyész-helyettesét vitéz nagybányai Horthy Miklós kormányzó a Petőfi-Társaságban több mint húsz esztendőn keresztül kifejtett munkásságáért magyar királyi kormányfőtanácsossá nevezte ki.

FELOLVASÓ ULÉSEINK TARGYSORA.

1943 november 14-én délelőtt fél 11 órakor a Magyar Tudományos Akadémia termében felolvasó ülés: 1. Elnöki megnyitó Kornis Gyula elnök, 2. Főtitkári jelentés Gáspár Jenő főtitkár, 3. Emlékezés Zádor Tamásra. «A Fiú» (Színműrészlet. Székfoglaló) Ignácz Rózsa r. tag. 4. Költemények Szathmáry István r. tag. 5. Hangyaboly (Elbeszélés) Voinovich Géza t. tag. 6. Petőfi költeményeiből Makay Margit, a Nemzeti Színház tagja.

1943 december 12-én délelőtt fél 11 órakor a Magyar Tudományos Akadémia termében felolvasó ülés: 1. Elnöki megnyitó Kornis Gyula elnök, 2. Főtitkári jelentés Gáspár Jenő főtitkár, 3. Emlékezés Végvári-Reményik Sándorra. Költemények. (Székfoglaló) Komjáthy Aladár r. tag. 4. A feltámadt menyasszony. (Drámarészlet) Kálly Miklós r. tag. 5. Magyar katonaköltők. (Tanulmány) Babay József r. tag. 6. Petőfi költeményeiből Hettyey Áranka, a Nemzeti Színház örökös tagja.

A szerkesztő bizottság elnöke:

KORNIS GYULA.

A bizottság tagjai:

GALAMB SÁNDOR, GÁSPÁR JENŐ, HAVAS ISTVÁN.

A szerkesztésért és kiadásért felelős: GÁSPÁR JENŐ.

Szerkesztőség: Budapest, VI., Bajza-utca 39.

Kiadóhivatal: Budapest, VI., Andrásy-út 16.

Budapesti Hírlapnyomda és Kiadó R.-T. Felelős vezető: Nedeczky László igazgató.

Winkler Lajos, Budapest. Szabó József erdőgyakornak, Máriabesnyő. Szász Olga, Békés. Timár János, Gombos. Börtök László áll. tanító, Szatymaz. Bányatíztviselői Kaszinó, Tokod. Ifj. Vad Lajos malmi tisztviselő, Békés. Krug Ferenc, Pestszenterzsébet. Thullner Ida, Budapest, Csongrády László, Szenttamás. Bakó Zsuzsanna, Budapest. Özv. András Frigyesné, Sasd. Annus Antalné népisk. igazgató neje, Csanádapáca. Burján Péterné, tanítónő, Királyfiakaresa. Dr. Csorba Antal kir. bíró, Oklánd. Farkas János orvostanhallgató, Budapest. Fekete Imréné, Diósgyőr-Vasgyár. Dr. Forintos Géza, főszolgabíró, Perlak. Gál Edit tisztviselő, Rákoskeresztúr. Gálósi Sarolta tisztviselő, Pécs. Gimesi Mária m. kir. postakiadó, Miskolc. Hausner Ferencné tisztviselő, Budapest. Hidvégi Gyula karp. őrm., Szeged. Hitter Lajos községi tisztviselő, Desze. Hosszú Lajos nyug. irodafőtiszt, Kolozsvár. Illés Anna áll. polg. isk. tanár, Jászapáti. Kovács Livia kg. egyet. hallgató, Budapest. Dr. László Zsigmondné orvos neje, Kömlőd. Liszt Elck adótiszt, Szombathely. Námer Sándor m. kir. főhadnagy, Szerencs. Papp Sándor Filöp egyetemi tisztviselő, Kolozsvár. Pulszky Gyuláné m. gk. esp. neje, Nagypeleske. Ditrői Puskás Ferenc I. oszt. postatiszt, Komárom. Sárdy Tibor m. kir. g. hadnagy, Párkány. Solymosi Istvánné tanítónő, Tápiószecső. Suha Adél óvónő, Dorog. Szabó Zoltánné, áll. tanítónő, Szendrő. Tamás József m. kir. zászlós, Debrecen. Özv. dr. Timár Józsefné főv. fő-óvónő, Budapest. Dr. Szent Györgyi Tolnay Lajosné ny. O. T. I. igazg. neje, Budapest. Ugray József MÁV. pályamester, Szatmáruddar. Zöld Gizella ref. tanítónő, Ungvár. Zsák Magda, Jászberény. vitéz Bakay Zsigmondné, Marosvásárhely. Bera M. Imre m. kir. zászlós, Szeged. Illés János szv. őrmester, Salgótarján. Kiss Kornél ny. főjegyző, Nagykároly. Kovács Krisztina bank. tisztviselő, Pestszenterzsébet. Mecsery János pénzügyi s. titkár, Zalaegerszeg. Angyalffy Ferenc «Hangya» körzetkönyvelő, Görömböly. Balási Jó-

zsef földbirtokos, Érkötvéyes. Czeller András műegy. hallg., Budapest. Faragó Tivadar ref. kántortanító, Bönyrértalap. Hordó Eszter közs. tanítónő, Ücsény-Szőlőhegy. Imre István s. jegyző, Bársenyos. Kádár Miklós műegy. hallgató, Királyegyháza. Id. Koncz Tiborné vendéglős, Oklánd. Kohányi Gyula m. kir. tanfelügyelő, Budapest. Kovács Alajos főtörzsőrmester, Palánka. Lehmann László tisztviselő, Budapest. Dr. Matusiák Mihály cégvezető, Sopron. Menyhárt Lajos bányafőaknász, Dorog. Nagy Pál Márton tizedes, Miskolc. Vonyiska János fogtechnikus, Kiskunhalas. Prákás István művezető, Miskolc. Rigmányi József MÁV alkalmazott, Parajd. Sárdy László szeszgyárvezető, Csőszpuszta. Somogyi Sándor irodatiszt, Csurog. Strobel Árpád gyárvezető, Hossva. Szabó József jz. gyakornok, Rábakéthely. nemes Szomor Béla Imre műszaki tisztv., Taracköz. Tóth Kálmánné áll. tanítónő, Kunágota. Urbán János tizedes, Muraszterdahely. Bajor László kg. irodatiszt, Gömbösfalva. Fülöp Gizella tanár, Hajduböszörmény. Horváth Károly MÁV pályamester, Murakirály. Kostyál Tivadar m. tisztviselő, Csepel. Körtvélyfáy Dalma szoc. gondozó, Marosvásárhely. Özv. Lőke Dezsőné, Somlóvéce. Nyalka László MÁV s.-tiszt, Debrecen. Öcskö Julianna ápolónő, Szeged. Szenczy László órás és ékszerész, Kassa. Szűts Károlyné, Szentgyörgyvár. Dr. Zsákay Gyula m. kir. tisztiorvos, Dunavecse. Jeremiás Elza, Meddes. Marinasák György tisztviselő, Szolyva. Szemere Katalin, Kassa. Bacsoni Vilma áll. tanítónő, Somfalu. Csipkés Imre kg. jegyző, Gyergyóbkás. Dr. Horváth Ferencné tisztviselő, Rákospalota. Kulcsár Jenő sz. jegyző, Tiszaladány. Léderer Ferenc, Topolya. Menyhárt Alajosné, Budapest. Mets Borbála áll. tanítónő, Misztótfalu. Vörös József műszaki s. tiszt, Dunaföldvár. Weisz István, Gyöngyös. Erdős Ibolya egyetemi tisztviselő, Debrecen. Tsohokey Jenőné, Pápa. Tölgyesi Antal m. kir. főhadnagy, Hajmáskér. Keresztesi István okl. gépészmérnök, Budapest. Koós Ferenc könyvelő, Alpár.

A PETŐFI-TÁRSASÁG

fennállása óta a tiszta célú és őszintén magyar irodalom őre. Célja a magyar szellemi élet irányítása, kultúránk színvonalának és magyar jellegének megőrzése és a közízlés fejlesztése. Ezt a célt szolgálja, amikor a Petőfi-Társaság pártoló tagjai részére járó illetmény-köteteket nagy gonddal válogatja össze, a magyar irodalom legjava terméséből.

*

AZ 1944. ÉVI ILLETMÉNYKÖTETEK SZERZŐI

KORNIS GYULA,
TÖMÖRKÉNY ISTVÁN,
BÓNYI ADORJÁN,
GÁSPÁR JENŐ,
HAVAS ISTVÁN,
IFJ. HEGEDÜS SÁNDOR

Az 1944. év első felében megjelenő három kötet és a *Koszorú* száma 24 pengőért jutnak el a Társaság pártoló tagjaihoz. Aki a tagilletmény-köteteket bekötve kívánja, a bekötés díja fejében kötetenkint — ezidőszerint — 4 pengőt fizet, az 1944. év első felére tehát a bekötött tagilletménykötetek a *Koszorú*-val együttesen 36 pengőbe kerülnek

A köteteket kiadóhivatalunk:

Budapest, VI. kerület, Andrásy-út 16. sz. küldi el.

A belépési szándék is itt jelentendő be!

A *Koszorú*, a Petőfi-Társaság közlönye egy irodalmi évben nyolcszor jelenik meg: január, február, március, április, május, október, november és december hónapokban. Előfizetési ára egész évre 8 pengő.

A *Koszorú* kiadóhivatala: Budapest, VI., Andrásy-út 16. Távbeszélő: 126—683.
Felelős kiadó: Gáspár Jenő.

Budapesti Hírlapnyomda és Kiadó R.-T. — Felelős vezető: Nedeczky László igazgató.

304225

KOSZORÚ

A PETŐFI TÁRSASÁG KÖZLÖNYE

TARTALOM

<i>Komjáthy Aladár költeményei</i> (Délutánból alkonyatba, Maradj meg a szívemben)	97
<i>Preszly Elemér: Rátkay László élete és költészete</i> (Tanulmány)	99
<i>Bán Aladár költeményei</i> (Berzsenyi, Vörösmarty, Petőfi, Arany, Tompa, Madách, Széchenyi)	109
<i>Ifj. Hegedüs Sándor: A sárga nadrág</i> (Hangjáték)	111
FIGYELŐ: Halottak élén... (<i>Gáspár Jenő</i>)	119
IRODALMI TÜKÖRKÉPEK: (<i>Czóbel Minka: A magyar nép könyve</i>)	122
nótáskönyve a bölcsőtől a sírig — <i>Sík Sándor: Himnuszok</i>	
A PETŐFI-TÁRSASÁG ÉLETE	124

ÚJ FOLYAM
*
X. KÖTET
*
3. SZÁM



BUDAPEST
*
1944 FEBRUÁR
*
ÁRA 1 P

A PETŐFI-TÁRSASÁG PÁRTOLO TAGJAINAK TAGILLETMÉNY

Komjáthy Aladár költeményei

Délutánból alkonyatba

Egy tölgy alatt egy szénaboglya áll,
meleg kemence most a vig határ,
lenéz a nyár a mennyről, kék szeme
mosollyal és arany fénnel tele.

Ülök a tölgy alatt, szellő lebeg,
szólok neki: „Én is veled megyek.“
Elszáll a szél, a földön maradok,
utána csak a vágyam kanyarog,

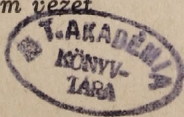
Jó itt nekem, magyar földön, a fák
alatt heverni s lesni, hogy a tág
egen a felhők hattyú serege
a bukó Nap nyomába ered-e?

Merengve áll a szőlők hadsora,
az úton egy paraszt ballag tova;
a kis erdő felett varjúsereg
kavarja a feltámadó szelet.

Vörös az alkony, hosszú árnya lesz
a tölgyeknek. Egy nagy madár evez
felettem. Béke leng a dombokon,
a fűre hajtom, fáradt homlokom.

S gondolkozom, jaj, mennyi vér, halál,
magyar nép, kis nép, rád vajon mi vár?
Magyar föld, kis föld, zúg a fergeteg,
nyugodt a táj, de az ember beteg.

Ülök némán, a hold feljő, szelid
fénye a fűre szőnyeget terít;
van egy ország ahol nincs gyűlölet,
de oda út a Földről nem vezet



Maradj meg a szívemben

Maradj meg a szívemben,
olyan kevés a kincsem,
sem időm, sem reményem
valami sok már nincsen.

Tudod, téged szeretlek,
előttem áll virágos
leányarcod, mikor még
én voltam a világod.

Emlékszel, hogy szeretted?
Ahogy a patak árad,
bő csókokkal borított
a forró, piros szájad.

Ne engedd el a multat,
mienk a drága emlék,
ha akarnád, a rétre
veled megint lemennék.

Olyan kis karcsú voltál,
egy fának dőlve néztél
a Nap aranytüzében
feltündöklő vidéket.

Hallgattunk; fent az égen
kis fellegek legeltek,
gyümölcsöknek örülve
sóhajtoztak a kertek.

Az ifjúság elröppen,
mint illatos, meleg szél,
hidd el, hívebbet nálam
hiába is keresnél.

Emlékszel, hogy szeretted?
Ne engedd el a multat,
a rózsákat becsüld meg,
ha már el is virultak.

Ne fájjon, hogy a lélek
magányosságba fordul,
gondolj a multa, édes:
szerettelek bolondul.



RÁTKAY LÁSZLÓ ÉLETE ÉS KÖLTÉSZETE

IRTA: PRESZLY ELEMÉR.

Születésének kilencvenedik, halálának tizedik évfordulóján emlékezem Rátkay Lászlóról a költőről, színműíróról, politikusról, a Petőfi-kultusz egyik leglelkesebb apostoláról, a tisztalelkű emberről.

Amikor fölidézem szellemét, vele kapcsolatban életrekel a kiegyezés, illetve millenium kora is, az első világháború előtt lepergett félévszázad, mely a jelenkor történetíróinak súlyos ítélete alapján most a purgatóriumban vezekel, de biztosan el fog jönni az idő, amikor a meghiggadt közvélemény — kétségtelen hibái mellett — el fogja ismerni.

Ennek a kornak volt egyik jellegzetes, nemes alakja Rátkay László.

Gönyűn, Győrmegyében született 1853 október 11-ikén. Gönyű, ez a régi, kedves, magyar falu a nagy Duna-mentén fekszik, ott, ahol a Rábával, Rábcával egyesült sárgavízű kis Duna folyik bele.

A bécs-budapesti országút vezet rajta keresztül, amely népek és hadak útja volt már a rómaiak idejében is.

Édesatyja idősb Rátkay László Eszterházy Miklós gróf gönyői uradalmának volt a bérloje, tőle örökölte izzó magyarságát. Szépen énekli egyik versében: dédapám kuruc volt Rákóczi seregében, édesapám honvéd volt Klapka seregében.

Édeanyjától örökölte költői kedélyét, képzelőtehetségét, szívének jóságát, lelkének derűjét.

Atyja korán, 1858-ban meghalt, édesanyja újból férjhez ment Magyary Lajos gönyői földbirtokoshoz. Ebben a szülői házban nevelkedett fel, színtiszta magyar környezetben.

Fiatalsága boldog volt, iskoláit Győrben, Esztergomban, Pozsonyban végezte — abban a korban szokásban volt a fiúkat évről-évre más iskolába járatni, — majd a győri jogakadémiára iratkozott be, utána a híres Funták budapesti ügyvédnél patvaristáskodott.

De a szülői háztól nem szakadt el: boldogan tért szabadidejében Gönyűre vissza.

A gönyői évek, benyomások felejtethetetlenül bevésődtek lelkébe, egész életének irányt szabtak.

Itt ismerte meg a tősgyökeres magyar élet legkülönbözőbb megnyilvánulásait.

Látta a Dunán kelepelő malmokat, beszélgetett a molnárokkal, a gabonát őrlésre vivő falusi gazdákkal, leste a halászsokat, amint hálóiakat a Csallóköz halban bő szigetei között kivetik és gazdag zsákmánnyal behúzzák.

Itt szerette meg a Proteusként mindig változó, hol csendes, hol hullámzó Dunát, amelytől élete végéig sem bírt elszakadni. Nézegette

a Győrből, Bécsből, Budapestről jövő hajókat utasaikkal, csupa változás, mozgalmasság, elevenség vette körül, nap mint nap új emberek, más arcok, friss színek, egymást kergető hangulatok.

És ennek ellentétéként a faluban látta a színmagyar paraszt népet, amint ősi nyugalommal műveli földjét, figyelte mindennapos nehéz munkájukat, életüket, küzdelmüket az elemekkel, árvízzel, tél fagyával. Velük együtt járt vásár- és ünnepnapokon a kicsiny falusi templomba, adventben hajnalkor rorátékra.

Résztvett a parasztlakodalmakon, a búcsún Péter Pálkor, el-
leste a népnek akkor még érintetlen szokásait, élvezte humorukat, tréfáikat, gyönyörködött ősi énekeikben, megtanulta zamatos magyar beszédük fordulatait, a képeket, amelyeket használtak, ezért olyan szűzien tisztá magyará írásainak nyelve.

Itt, Gönyűn szerette meg a természetet, az évszakok változását, kereszül-kasul járt az erdőn, figyelte a madarak vonulását, bolyongott a kéknefelejttes Bakonyér partján, szedte a vadvirágokat, vadászgatott nyúlra, fogolyra és a Duna zátonyain lármázó vízimadarakra.

Hallgatta, amint édesatyja, mostohaatyja, a falu plébánosa — mind negyvenyolcas honvédek — élményeiket mesélgették, képzeletét felcsigázta a két ágyúgolyó a falu egyik házának falában, amelyeket a Csallóközből 1849-ben honvédtüzérek küldtek üzenetül a Gönyűn átvonuló császáriakra.

A fogékony lelkű fiú az öregekkel együtt átélte a szenvedéseket, megaláztatásokat, amiken az önkényuralom szomorú éveiben a magyarság legjava kereszttúlment.

De már hajnalodott: közléről figyelhette az 1859-iki osztrákolasz és 1866-iki osztrák-poroszl háború hullámlzását, hiszen a falun seregek viharzottak át, a hajósok pedig Bécsből hozták a híreket.

A magyarság ügye felemelkedőben volt, a külföld rokonszenve felénk fordult és honi nemzetiségeink is kivétel nélkül velünk éreztek együtt.

A megértés nemzet és király között kialakulóban volt, végre felvirradt a koronázás napja új magyar reményekkel, a jövő iránt bizalommal.

Csak a tizenhárom aradi vértanút nem bírták ezek a jó magyar emberek felejteni és tűzben égő szemmel, sóvárogva tekintgettek az idegen országban élő Kossuth Lajosra.

Rátkay László ebben a környezetben, ilyen élmények hatása alatt lett azzá, ami egész életében volt: izzó magyar, aki kitörülhetetlenül a szívébe zárta a negyvenyolcas eszményeket. Költői lelke csordultig megtelik gönyűi emlékekkel, innen viszi magával népszínműveinek legtöbb alakját, verseinek témáját, hangulatát.

Szülőfalujába később is — amíg édesanyja él — haza-hazajár, keresi a régi emlékeket, de gyerekkori pajtásait már nem találja, mindig kevesebb az ismerős, csak a kicsiny falusi házak, a határban a vizek, a dombok és a temetőben a fejfák köszöntik ismerősként.

1877-ben Budapesten megszerzi az ügyvédi oklevelet, búcsúzik a szülői háztól, válik Gönyűtől, tarsolyában nincs más, mint a diploma, reménykedés, fiatalos erő.

Dunaföldváron, ebben az ugyancsak színmagyar tolnamegyei községben, a Duna mellett telepszik meg, itt nyit ügyvédi irodát, itt él élete végéig, itt pihen a falusi kicsiny temetőben.

1880-ban nősül, házassága olyan tiszta, mint élete, nem vagyont, tekintélyt, összeköttetést keres, csak a szívére hallgat, fiatalon, még Gönyűn megszereti közeli rokonát, Ráth Arankát, akivel haláláig — ötvenhárom éven át — a legboldogabb, legeszményibb házasságban élt.

Házasságából hét gyermeke születik, hat fia, és hetediknek egyetlen leánya.

Rátkay László azok közül a ritka férfiak közül való volt, akik csak egyszer szeretnek életükben, házassága valóban tiszta, szűzi volt.

Az álmodozó, anyagi kérdések iránt semmi érzékkel nem bíró férj mellett felesége viseli a család, a gyermekek gondját, törli le ura homlokáról a verítéket, szeretettel, megértéssel fogadja, mikor az Budapestről hazatér.

Rátkaynak vannak gondjai, küzdelmei a mindennapi kenyérért, hét gyermekszáját jóllakatni, hét új ruha, hét pár cipő, bizony fő a feje, „elkelne neki tündérszabó, tündérvarga“, de a fiatalság és családi boldogság feledteti vele a gondokat.

Feleségéhez gyönyörű verseket ír — a családi lírának tiszta hangjai csendülnek ezekben a versekben:

*Mily gyönyörű, ha estelen
Magunkra maradunk
Édes egyedül;
És a lelkünk csendes álmodásban
Most is mindig
Nászútra repül*

énekli egyik versében.

1880-tól 1896-ig a tiszta családi boldogság tizenhat éve alatt írja egymásután népszínműveit, melyekkel igen nagy sikereket arat a Népszínházban, nevét szárnyára veszi a hír, darabjait folyton játszóházak nemcsak Budapesten, hanem szerte az országban is, dalait mindenütt éneklik, egyik másik dala aranyra népdallá lesz, hogy a szerző nevééről egészen megfeledkeznek.

Első népszínműve a Toborzás, a Népszínház pályázatán dicséret elismerésben részesült, 1880-ban került először színpadra, kirobbanó sikere volt. Sorozatos előadásokon adták, a közönség nagyon szerette.

A Népszínház 1893-ban felújította és a felújításnak is nagy sikere volt.

A Toborzás után sorra következtek a Bársony uram. Pünkösdi királyság. Árvalányhaj.

A Felhő Kláriver 1886-ban a Népszínház pályázatán száz aranyat nyert.

Ez kétségtelenül a legértékesebb műve, melynek maradandó becse van, tetszett a bemutatáskor, hat még ma is.

A vidéken — pedig ötvenhét év telt el a bemutatása óta — műsoron van ma is, dalait éneklik ma is, a rádióban is visszavisszatér.

De a mi a legjellemzőbb, a trianoni szomorú évek alatt a megszállt területeken kedvelt darab volt, vigasztalta az elszakított magyarságot.

A Csillaghullás volt — 1893-ban került színre — Rátkay László utolsó előadott népszínműve, a kritika bár elismeréssel fogadta, nem sokáig maradt műsoron.

Újabb időkben — az átértékelés mai divatos jelszavával — a népszínművet is a vádlottak padjára ültették.

Megvádolták: nem igazi életet visz a színpadra, alakjai nem élő alakok, parasztjai papiros-parasztok. Rátkay népszínműveiben élet lüktet, alakjai hús-véreberek, az életből mintázta őket, amellel nyelvük gyökeres magyar nyelv.

Nem szándékozom itt Rátkay László népszínműveit bővebben elemezni, azt egy másik tanulmányomban fogom elvégezni.

Ehelyett utalok két bírálójának kedvező véleményére.

Pittroff Pál az Irodalomtörténet című folyóirat 1925. évi év-folyamában nagy elismeréssel méltatja Rátkay László színműíró érdemeit, kiemeli darabjai belső értékét, hangsúlyozza, hogy Rátkay a népszínművet, mely az ő jövetelekor hanyatlóban volt, ismét klasszikus magaslatra emelte.

Galamb Sándor igen nagyra értékeli Rátkay drámaírói működését és a Csillaghullásban a komoly népdráma felé való törekvést lát, amit azonban már nem Rátkay, hanem Gárdonyi és Móricz való-sítottak meg.

Rátkayt ugyanis a politika elhódította az irodalomtól, mint olyan sok más kiváló magyar író.

Pedig az irodalomra határozott veszteség volt ez, mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy halála után levelesládájában több kész színművet találtak meg, közöttük két népdramát: A szökött menyecskét és a A kenyér címűt, továbbá egy Petőfi című darabot — valószínűleg 1923-ban írta —, mely Petőfit mint közkatonát, fiatal férjet, honvédtisztet mutatja be, befejezésül a fejéregyházi csatateren látjuk közvetlenül a halála előtt.

Kétségtelen, hogy Rátkay szabad idejében, titkos órán visszavisszatért a színműíráshoz, az sem vitás, hogy komolyan foglalkoztatta őt a népdráma problémája is. Puritán lelkületére vall, hogy képviselőségét nem használta fel színdarabjainak népszerűsítésére, tizenöt év alatt, amíg képviselő volt, egyetlen darabját sem adták elő.

Rátkay László 1896-ban, a millenium boldog, ragyogó évében lett képviselő, a tolnamegyei pincehelyi kerület választotta meg függetlenségi, Kossuthpárti programmal és képviselő maradt tizenöt éven át egészen 1910-ig, a koalíció bukásáig.

Mint képviselő azok közé a tisztaelkű, eszményi célokért

küzdő, eszméikben szentül hívő, azokat soha meg nem tagadó negyvennyolcasok közé tartozott, akik rajongó lelkesedéssel harcoltak a magyar állami öncélúság tökéletes kiépítéséért, a magyar hadseregért, a magyar vezényszóért, a magyar zászlóért, Magyarország gazdasági önállóságaért.

A mai kor gyermeke ma már meg sem érti ezeket a harcokat, mert ő ma azt látja, hogy a magyar honvédet magyar tiszt magyar vezényszóra, magyar zászló alatt, a Rákóczi-induló hangjai mellett vezeti.

De mi idősebb nemzedék, akiknek fáj a fekete-sárga zászló és a Gotterhalte, mi tanuskodhatunk, hogy a negyvennyolcas eszmény a nemzet lelkéből fakadt, ösztönösen ragaszkodott a magyar nép a függetlenség gondolatához.

Az igaz, hogy a nemzetnek szüksége volt gyakorlati politikuskokra, kik a hatvanhetes kiegyezés alapján állva, az uralkodóval egyetértésben keresték a megvalósítható politika útjait.

Kiváló magyar emberek voltak ezek, lélekben maguk is negyvennyolcasok.

De más a politika és más a nemzeti eszmény. A negyvennyolcas eszmény az egészséges népi ösztön spontán megnyilatkozása volt, mert ha a nemzet élni akar, függetlenségéről, nyelvénél, zászlójának az államélet egész területén való érvényesítéséről sohasem mondhat le.

A hiba abban volt, hogy a függetlenségi erejüket túlbecsülve nem elégedtek meg az ige hirdetésével, hanem annak megvalósítására is törtek és erőszakos eszközöktől, az obstrukció fegyverétől sem riadtak vissza, túlbecsülték a nemzet erejét.

Ezek a kurucok nem voltak forradalmárok, sem antimilitaristák, nem akartak elszakadni sem a dinasztiatól, sem a monarchától, mindig azt hirdették, teljesítse az uralkodó a nemzetnek a hadseregre vonatkozó kívánságait, akkor a magyar lesz a trón legerősebb támasza.

Rátkay László a gárdához tartozott. Tántoríthatatlan hite, nagyszerű szónoki ereje, nemes jelleme, egyetemes műveltsége, nyelvismerefe az első sorba állította, Thaly Kálmán, Ugron Gábor, Bartha Miklós mellé.

A képviselőház tárgyalásain, főleg a katonai vitákban, a szabadságjogok védelmében nagy erővel vett részt.

De gyakran szólalt fel kulturális kérdésekben is a közoktatásiügyi költségvetés tárgyalása során.

Sürgette az elemi oktatás kiterjesztését, a néptanítók helyzetének javítását, akik bizony abban az időben még igen alacsony fizetéssel a nemzet szegény napszámosai voltak.

Többször felszólalt a negyvennyolcas honvédek érdekében, sürgetésére végre rendezték nyugdíjukat.

Szerette, megbecsülte a földműves népet, a képviselőházban utalt küzdelmeikre, nem kerülte el figyelmét a kivándorlás sem, mely sorvasztotta a nemzet erejét.

Beszédei tartalmasak voltak, formára is kiváltak. Bár tűz égett bennük, sohasem személyeskedett, sohasem hirdetett gyűlöletet.

Bevitte az irodalmat az országgyűlés házába, ő indítványozta, hogy Petőfinek a fejéregyházi csatatéren szobrot állítsanak. Ő volt a Petőfiház gondolatának első elindítója és lelkes hirdetője.

Petőfit rendkívül szerette, egész életén át olvasta, több versben magasztalta, a mióta öntudatra ébredt, mint költő s férfi eszményképe volt.

Képviselősege alatt magyarányú közírói tevékenységet fejtett ki: budapesti lapokban csaknem ezer vezércikke jelent meg, egyideig Kossuth Ferenc után a Budapestnek, a függetlenségi párt hivatalos lapjának főszerkesztője is volt. Cikkeiben lobog az érzés, stílusuk választékos, formájuk irodalmi, hangjuk sohasem személyeskedő, nyelvük színmagyar.

Amikor 1910-ben látta a koalíció bukását, csalódottan visszavonult.

Talán egyedül ő vonta le maradék nélkül a konszekventiákat: nem volt kedve tovább is a fórumon maradni, amikor már hitét megtépázták a kudarcok, a siralmas vég. Az 1910-es választáson már nem is lépett fel.

Itt nyílik alkalom rá, hogy bemutassam Rátkay László pompás emberi tulajdonságait.

Az első sorban harcolt, tisztelet, tekintély, megbecsülés övezte minden oldalról, barátai voltak a nemzet legjobbjai, — különösen Széll Kálmán és Wekerle Sándor nagyon szerették őt — magas állásokkal, kitüntetésekkel kínálták a koalíció uralma alatt: tízenöt évi képviselőség után visszavonult Dunaföldvárra, szerény otthonába, az ősi csonkatorony mellé, kicsiny ügyvédi irodájába üres kézzel, egyetlen kitüntetés, elismerés nélkül, néma ajakkal, szegényen. Fekete kenyér — fehér becsület: ez volt a jelszava, ezt hangoztatja a Csillaghullás című darabjában, ezt valósította meg hosszú élete folyamán. Becsület az első, azután az élet — énekli egyik szép versében.

Nem bírt kérni, szemérmes volt, büszke, ezért kellett neki még öregkorában is, csaknem haláláig a mindennapi kenyérért küzdeni, dolgozni, apróperekben a bírósághoz járni, pedig magasröptű lelkétől milyen idegen volt, milyen messzire esett a per, a veszekedés. Királyi szegénységének fakó volt a ruhája, de a lelke becsületselyméből varrott ruhában járt.

Őt soha nem ünnepelték, hányan mások sokkal kisebb szellemi podgyással milyen magasra emelkedtek, őt elfelejtették, magára hagyták.

És a bajok, mint a varjak, csapatostul járnak: el kellett temetnie négy gyermekét, közöttük egyetlen leányát, a drága Arancsit, akit annyira szeretett.

Az imádott haza szétszaggatását is meg kellett érnie, a megcsonkítás fájdalmát nemcsak lelkében élte át, de valósággal fizikailag is átszenvedte.

Más összeomlott volna ennyi fájdalom, ennyi csalódás terhe

alatt; de Rátkay László nagy lelke némán, panasz nélkül viselte a golgota keresztjét, legalább is a külső világ előtt némán.

Egyedül a mindvégig mellette álló hűséges hitves és kicsiny unokáinak kacagása vígasztalta.

De csendes alkonyórán, — az alkonyt nagyon szerette — ott a csonkatorony tövében el el merengett, — a mi másnak a virradat, az nekem az alkonyat, amiről csak írtam, annak a csendjében fakadt, énekelte. Szemével elkísérte a délnek folyó Dunát, elővette kapcsos könyvét és abba titokban, nem a nyilvánosságra szánva beírta mély-érzésű, mindig a szívéből fakadó őszinte, szép költeményeit.

Itt akarom Rátkay Lászlót, mint költőt jellemezni. Költeményeit könyvbe összegyűjtve soha ki nem adta. Szindarabjaiból is csak kettő: a Felhő Klári és az Árvalányhaj jelent meg könyvalakban, ezeket sem ő, hanem a Népszínház adta ki. Ezért terjedt el a vidéken ez a két darabja és a többi nem.

Arnyira érzékeny volt, hogy inkább levelesládájában maradtak versei, mintsem nyilvánosságra jutva sok dicséret mellett esetleg egy-egy kedvezőtlen bírálat is elhangozzék.

*Hírrőzsa nem számít,
De tövise fájna.
Maradj verseskönyvem
Leveles ládámba'.*

énekli.

Verseit a halála után a Petőfi-társaság adta ki, Pittroff Pál gondozásában, aki szép előszót írt hozzá.

Kár, hogy a versek keletkezési idejét csak a legritkább esetben tudhatjuk, mert a halott költő már nem világosíthatta fel a kiadót. olyan sorrendben közölték azokat, amint a kilenc kapcsos könyvben beírva találták.

A versek tartalmából, hangulatából, nyelvéből kell megállapítanunk, melyik mikor született.

A versek egy része megjelent fiatalabb éveiben. Szétszórva a fővárosi lapokban, egy része népszínművei betétjeként szerepelt, népdalai egy részét szerte az országban ma is éneklük.

A legismertebbek, legelterjedtebbek ezek közül: „Gyere haza Kossuth Lajos“, „Piros tüzes a mi vérünk“, „Azért csillag, hogy ragyogjon“, ez utóbbi kedves dalának a dallamát is ő szerezte.

A Hídatáskor című nyolcsoros kis remekét:

*Áll az új híd műremekje
Magyar észnek, akaratnak,
Ércből egy csók, mit az Alföld
S Dunántúl egymásnak adnak,
Nemzet, mely az égre nézve
Alkot nagyot, nincs letörve
Gyönyörű híd, védj és szolgálj
Magyar hazád mindörökre.*

a dunaföldvári híd bejáratánál márványba vésték.

Versei irodalmi értékéről a mérleget a következőkben állapíthatjuk meg:

Talán kár volt az összes verseket kiadni, figyelembe véve, hogy ő maga nem a nyilvánosságnak dolgozott.

Némelykor Petőfi hatást érzünk versein — ezek fiatalkori versek, — bár Rátkay Petőfiért élete egész folyamán rajongott, s külsőleg is sokban hasonlított hozzá.

Új formákat nem hozott az irodalomba, mint Ady és a ryugatosok. Jellemző, amit Adyról énekel:

*Egy-egy dalban halhatatlan!
Lángészillat minden sorban,
Mégis áldom Istenemet
Azért, hogy ő — nem én voltam.*

De verseinek jelentékeny része, különösen életének három utolsó évtizedében alkotott versei a magyar líra gyöngyei és ha a nemzet jobban megismeri őket, akkor fogja igazán megszeretni Rátkay költeményeit.

Tiszta, mély érzés, őszinteség jellemzik ezeket a verseket, méltók Arany János Őszikéihez, melyekkel lélekben annyira rokonok.

Vanrak közöttük hazafias versek, ezeknek hangja nem lármás, nem magukat frázisokban kiélő üres cifraságok, hanem egy igaz magyar ember őszinte fájdalma. Csak néhányat idézek:

*Temetnek, temetnek,
Egy elhalt országot,
Temetik, temetik,
Nagymagyarországot!
Tátra, Fáttra, Mátra,
A sirnál őrtállnak,
Csendesen hull könnye,
Dunának, Tizának!*

Sokszor ostromozza a nemzet bűneit:

*Ha a hódításhoz
Nem tett, csak szó kéne,
Mienk volna régen
A világ öt része.*

*Aranyfüst kell a magyarnak
Szó, amely hat remekül
Mit bánja ő, ha a meddő
Szava tettet sohse szül.*

Verseiben mindig a szegények, az egyszerű emberek, az elesettek, betegek védelmezője:

*Ha költő vagy, a szegényt véd
E hivatás isteni,
Áldott a dal, mely a koldus
Könnyeit törülgeti.*

Sohse űzd el a koldust, — énekli — a rongy alatt mindig emberszív dobog.

Őszinte, igaz érzéssel dalol a magyar parasztról, a magyar földről, a magyar nyelvről, az aratásról, a háború rokkantjairól, a hadifoglyokról, a vakokról, megörökíti a vak apa imáját, aki azért esedezik Istenhez: adja meg fiának a látás boldogságát.

Megénekli a búcsút, a vásárt, a disznótort, a magyar nép fejedelmi vendégszeretetét, a falusi postást, a púposkát, a szőlővirágzást, a Dunát, a Tiszát, meghatja a kötőrők fáradságos munkája, magasztalja a szárnyaskereket, a vasutasok nehéz munkáját.

Amikor a színmagyar Pereg község jön a sorozásra, ezt írja:

*No már itt is vannak,
Mint villámos felhő,
Szól a Kossuth-nóta, az a büszkén csengő.
A sarkantyú peneg
Minden legény szép lány derekát karolja,
Mert a sorozásra, mint lakodalomra
Jó kedvvel megy Pereg.*

Többször megénekli a természetet, a Tavaszt, a Pünkösddőt, a rózsák nyílását, hervadását, a télire földbeujtatott rózsafát.

Egy-egy versében kikel az emberi gonoszság, kapzsiság ellen és főleg a szívek üressége, szeretet hiánya miatt:

*A feltámadást ünneplik a szívek,
Csakhogy előbb mindent keresztre feszítenek.*

Keserűen fakad ki: a szeretetet úgy nem fogadja be az ember szíve, mint a bérc márványa a virágot.

Miért nem éltem, — kiált fel — mikor az Üdvözítő, beittam volna a hegyi beszédet, és azt, amely a kufárokat ostorozva az ajkán égett, az Olajfák-hegyén nem maradt volna árván, lett volna, aki a verejtékét letörölje, lett volna, aki mesterét megmenti, vagy vele együtt hal.

Keresi az élet értelmét, a lét szerinte félig vígság, félig álom. Sokszor foglalkozik a halál gondolatával, meghatja a magyar paraszt bölcsesége: nyugodtan hal meg.

Családi lírája már magas fokra ér fel: feleségéről, gyerekeiről, unokájáról, unokája kis cipőjéről megható sorokat ír.

Amikor egyetlen lánya meghal, borzasztó fájdalomát kicsiny versekben sírja el, csak a legnagyobb meghatottsággal olvashatjuk ezeket a szív legmélyéről feltörő tiszta, nemes sorokat:

*Most értem e szó értelmét,
Szívettépő mély értelmét:
Örökre.*

*Most, hogy Te minket itthagytál,
Élted virágját a halál
Letörte*

*Mást nászútra visznek
 Ünnepen a szívnek.
 Téged nászút helyett
 Temetőbe vittek.
 Mit ér nekem most az egész világ?
 Útam csak ki a temetőbe vág.
 Napomra ott teszek könykoronát.
 A sorsot, halált már nem vádolom
 Mind fenségesebb lesz a fájdalom,
 Mint vadrózsákkal betakarta rom.*

A végére hagytam azokat a verseit, amelyekben fájdalmas sorsát gyónja meg, vádol és panaszkodik, felsír, hogy elfeledték, de büszkén vigasztalja magát. Ő mégis valaki.

Az örök csendet keresi, sem mosolyát, sem könnyeit nem teszi kirakatba. A szemérmes hallgatásba szerinte mérhetetlen nagy varázs van, a némaság: minden, ami szép, néma a természetben, a hajnal, az alkony, a felhők, néma a föld minden remeke, a könny, a mosoly, a gondolat, az érzések. Nem fél a haláltól: mint viselt ruhát, úgy dobna el lelke testköntösét, ha nem volnának felesége, gyermekei, kiknek az ő elmulása nagy fájdalmat fog okozni.

Lelkén a szókimondás ezer sebje van, szentes aranypénz királyi marokban, melyen adnak-vesznek, az sohasem voltam, — éneklí egyik versében — én már rég meghaltam, miért is születtem, sír fel a másikon, — sóhajtásom észrevétlen vészett el az élet nagy viharában.

Nem kér a sorstól már mást, csak szép, fehér, könnyű halált:

*Fehér halál, szép néma lány,
 Tedd meg, kértem, ha lehet,
 Alkonyatkor jöjj hozzám és
 Csókold ki a lelkemet.*

A sors ezt az utolsó kívánságát teljesítette: szép halála volt.

Több, szép murkája még ma is kiadatlan: kiadatlanok a Vadrózsák, ezek a prózában írt költemények, melyeknek nagy része budapesti lapokban szétszórva megjelent, közöttük valóban kiváló darabok vannak, mint A hargulat, Apró tragédiák, a Duna-Tisza, Az anyaföld, Beethoven, Nagyapó mesél címűek.

Rátkay Lászlónak a nemzet még adósa: amit elmulasztott életében, tegye meg halála után.

Emlékét örökítse meg gönyüi szülőházán és Dunaföldváron, hol fél évszázadig élt és meghalt.

Nemes, tiszta, igaz magyar ember volt, értékes mint színmű-
 írő. Kiemelkedett mint politikus. De igazában költő volt, érzőszívű
 költő. Beteljesedik, amit egyik legkedvesebb versében éneklé:
 „nyárej, fülemilék, édes, bús dalok, ha meghalok, én is dallá olvadok“.

Bán Aladár költeményei

Berzsenyi

Ritkán szólaltál, de magas vala röpte dalodnak,
Zengve nagy eszméket és nemes érzeteket.
Mint ó klasszikusok, szigorú mértékű sorokban
Hoztad elő, amit a pillanat ihlete szült.
Római formájú, de magyar természetű mezben
Lépnek elénk lelked gyermeki: énekeid —
És, bár hamvaid ott porladnak a niklai sírban,
Szellemed él most is s honszerelmre hevít!

Vörösmarty

Multak aranymezein tallózva gyakorta bolyongtál
Tündérképzeteled tarka virági között
De szívedet csak e föld jegyezé el örökre magának,
Melyet a Kárpátok bérckoszorúja övez.
Ábrándok percén elszállunk messzire véled,
Ám, ha a Szózat hí, áldjuk a drága rögöt.

Petőfi

Nem Töhötöm, Huba, Tas vérét hordoztad eredben,
Mégis az ősmagyarok lelke lakozta szíved.
Bár csak a lomha tűzok nyomain járt gyermeki lábad,
Sasszárnyak vittek ifjúkorodnak egén.
Dalba szövéd mindazt, mi fajunkban jó, igaz és szép
És szavaid röptén messzire szálla nevünk,
S érti az emberiség lángelmédnek ragyogását:
Fénysugarat szór ím rá is a szittya koboz!

Arany

Honnét fölszálltál, lemenél az erő gyökeréhez,
Kincseket ott gyűjtél: drága kalászt a rögön.
Egyszerűen zendült meg lantodon a magyar ének,
Mint ha a nép fia szól gyermeki álmairól.
Ámde, ki mélyre merül szavaidnak halk folyamába,
Szépségek gyönyöre tölti be s látnoki hév;
Látja: a népe derék és fényes pálya előtté —
Ősi erőn megújult nemzeti munka tere.

Tompa

Kálvin papja valál, de a múzsa szívedbe lopódzott
S általa testvér lőn benned a lant s a kehely.
Zengted a természet báját s a nemzeti érzést
És a hívő lélek ünnepi áhítatát,
S bárha rövidre szabá az írigy sors életed útját,
Pályád béfejezéd — és ím a pálma tiéd!

Madách

Szédítő képek vonulának lelkened által
Festve kaján sorsnak drámai forgatagát.
Láttad az emeriség harcát s örökös lebukását,
Ám a sötét égre fénysugarat himezél;
Hogyha csüggedezünk, vigaszul ezt hirdeti ajkad:
Bár elrejtve a cél, bízva ki küzd, oda ér!

Széchenyi

Phárosként ragyogott Széchenyi a bús magyar éjben,
S műveinek sugarán oszladozék a homály.
Ám kevesen követék, többen csak a fényre meredtek,
És alig indultak, lábuk a sárba ragadt.
Évtizedek multak s még most is a sok magas eszmét
Több, aki fejtegeti, mint aki hűn követi . . .
Ébredj végre, magyar, fogd meg végét a dolognak,
S a szavak árja helyett szóljon a munka a tett!

A SÁRGA NADRÁG

(Hangjá'ék)

IRTA: IFJ. HEGEDÜS SÁNDOR

Szereplők: Gabriell igazgató, Dorner vezérigazgató, Titkár, Festő, Szobrász, Drámaíró, Egy hang, Egy szónok, Portás, Szolga.

Szónok (befejezi beszédét): Mindnyájan ismerjük igen tisztelt hölgyeim és uraim ennek a mai őszinte ünneplésünknek hőseit. Főlöskéges ezért bőven és kimerítően rámutatni arra, hogy ötvenéves áldásos működése alatt, hogy bontakoztak ki nemes és előkelő jellemének megkapó vonásai (*Halk tányér és evőeszköz csörömpölés, néhány „halljuk, halljuk” kiáltás*). Hiszen valamennyien, akik itt vagyunk, tiszteljük és becsüljük, ezen felül még őszintén szeretjük is őt, aki mindig önzetlenül állt mindenkinek rendelkezésére, aki bajában hozzáfordult. Segítette jótanáccsal, bölcsstettekkel, nyitott zseb-ből és sohasem várt senkitől még csak egy hálás szót sem mindeztért. Emberszeretete ilyenformán igen nagy bölcseséggel párosul. Ezért emeljük most poharunkat őreá, azzal az igaz óhajtással, hogy a jó Isten sokáig tartsa meg nekünk épségben, egészségben Dorner Balázs vezérigazgatónkat. (*Éljen! Éljen!*) [Hosszas éljenzés, vidám láрма, a láрма lassanként elül, egy-két hang felkiált: „Halljuk Dorner bácsit, halljuk, halljuk a vezérigazgató urat (*aztán pisszegés, kiáltások, csend, csend legyen*).]

Dorner: Igen tisztelt hölgyeim és uraim, kedves barátaim, derék munkatársaim. Engedjétek meg, hogy egy kis időre igénybe-vegyem türelmeteket. Nagyon köszönöm kedves kollégám, Hódházy barátom lendületes szép felköszöntőjét, melyet röstellkedve hallgat-tam végig és cserébe most elmondom néktek, amit aligha tud rajtam kívül ma már valaki. Azt, hogyan kerültem erre a mindenképpen szép és áldásos pályára. (*Felkiáltások, halljuk, halljuk! Pisszegés, Csend legyen.*) Egy vallomással kezdem. Ötven évvel ezelőtt éppen csak halvány sejtelmem volt arról, hogy mi az a bank. Amikor mint fiatalember járkáltam az utcákon és néztem a kirakatokat, láttam olyat is, amelyben mindenféle belföldi és külföldi arany, ezüst és papírpénzek voltak kirakva. Nagyon szép látvány volt. Már mindjárt az első látásra megállapítottam, hogy mi a hibája. Az volt ugyanis a hibája (*halljuk, halljuk!*) már úgy értem, hogy az én egyéni szem-pontomból az volt a hibája, hogy a pénz között és közöttem merőlege-sen és könyörtelenül ott állt a kirakat vastag üvegtáblája. Alapvető hiba, mert így sehogysem tudtam hozzáférni ezekhez a pénzekhez, holott tisztában voltam azzal, hogy nekem mindez nagyon jól esnék, mert vasútra ülhetnék, világga mehetnék, sok mindent láthatnék és tapasztalhatnék, aminek kítűnő hasznát tudnám venni (*Hangos derült-ség*). Fiatal koromban ugyanis rajongó fejjel nem pénzt, hanem tapasztalatokat kívántam gyűjteni, úgy véltem, hogy erre van első-sorban szükségem, mert abban az időben egész furcsa foglalkozást űztem. És nem is sejtitek, hogy mi voltam (*Halljuk, halljuk!*). Ne nevéssetek ki, akkoriban én egy reményteljes, ábrándokkal teli, fel-

legekben járó magyar író voltam. (*Halk nevetés, moraj.*) Nem könnyű pálya kezdő, fiatal írónak lenni, mert ha volt is néhanapján egy-egy jó ötletem, ha sikerült is megírnom egy-egy izgalmas elbeszélést, egy mulatságos kabarétréfát, egy hangulatos versikét, jóval nehezebb volt a munkámért pénzt kapni és így történt, hogy egy kellemetlen szeles tél eleji napon, egy nyáriasan öltözött nyurga fiatalember járkált az utcákon és hiába törte fejét azon, hogy hogyan jusson ahhoz a kis összeghez, amelyre neki már tegnapelőtt igen nagy szüksége lett volna. Ötleteket hajkurászott, nem azért, hogy megírja, hanem azért, hogy valamilyen úton-módon mégis csak egy pár pengő üsse a markát. S amikor bolyongott az utcákon (*Az utca lármája hallatszik*) és nézte a mindenféle kirakatokat, megint csak megállt, egy vastag üvegtáblájú kirakat előtt, ahonnét rámosolygott az aranycsikó, ezüst talér, tarka bankó gúnyosan — akkor támadt fejében az a hihetetlennek látszó ötlete, hogy se szó, se beszéd, bemegy a bankárhoz és kér, természetesen kölcsönbe, egypár forintot, ebből a bőségből. (*Nevetés, egy hang kiáltja: „Elég furcsa ötlet!”*) Bizony nem igen mérlegeltem, hogy okosan teszem-e vagy sem amit teszek, próba szerencse, gondoltam és máris mentem be a bank épületébe. (*Megint utca lármája hallatszik.*) Gabriell igazgató urat keresem.

Portás: Elsőemelet titkárság, ott kell jelentkezni.

Dorner: Megköszöntem az útbaigazítást, a lépcsőházban már jó meleg volt. Szépen felmentem az emeletre, ahol egy szolga mindjárt érdeklődött,

Szolga: Kit tetszik keresni?

Dorner: A titkárságot.

Szolga: A folyosón jobbra a hármas számú ajtó.

(*Lépések zaja hallatszik a folyosón.*)

Egy hang: Kit tetszik keresni?

Dorner: A titkár urat.

Egy hang: Kit szabad bejelenteni?

Dorner: Dárdai János író. (*Kis szünet.*)

Egy hang: Tessék.

Dorner: Jónapot kívánok. A titkár úrhoz van szerencsém?

Titkár: Dr. Tiszay — titkár vagyok. Mivel lehetek segítségére?

Dorner: Azt már tudja talán, hogy én író vagyok . . .

Titkár: Dárdai János író, ha jól értettem.

Dorner: Úgy van kérem . . . Szíveskedjék bejelenteni Gabriell vezérigazgató úrnak.

Titkár: Milyen ügyben?

Dorner: Magánügyben.

Titkár: A vezérigazgató úr ismeri az író urat?

Dorner: Egyike a leghűbebb olvasómnak.

Titkár: És tudja, hogy Ön, most felkeresi?

Dorner: Ha bemegy és megmondja neki, hogy itt vagyok, akkor máris tudni fogja.

Titkár: A vezérigazgató úrnak sok a dolga, nagyon elfoglalt ember.

Dorner: Tudom kérem, tudom. Nem is fogom sokáig igénybevenni az idejét. Amit el fogok mondani, azt egy perc alatt is el tudja intézni. Nem nagy dolog az egész.

Titkár: Hát jó, megpróbálom, üljön le addig.

Dorner (*Tovább beszél*): Ezzel a titkár eltűnt, egy vastagon párnázott ajtó mögött és én körülnéztem az elegáns szalonban és arra gondoltam, de jó lenne nekem is egy ilyen szép szoba. Egész bizonyosan nagyszerű dolgokat tudnék itt kieszelni. (*Halk derűltség.*) Aztán megszeppentem, mégis csak arcátlanság beállítani egy idegen úrhoz és úgy véltem, hogy ajánlatos lesz mindjárt kereket oldani. Kezemet már rátettem az ajtó kilincsére, amikor megjelent a titkár.

Titkár: Tessék bemenni, a vezérigazgató úr várja.

Dorner: Szorongó szívvel léptem be a szobába, mely nagyszerűen volt berendezve s úgy éreztem, hogyha ide leülhetnék, akkor gyönyörű dolgokat tudnék írni, de nem igen értem rá körülnézni, mert rám szólt egy hang szigorúan . . .

Gabriell: Jöjjön közelebb fiatalember és mondja meg, mit akar tőlem.

Dorner: Bocsánatot kérek vezérigazgató úr, hogy alkalmatlankodom.

Gabriell: Kár minden szóért, azt mondja meg egész egyszerűen, hogy milyen könyvet akar rám szólni és mibe kerül az.

Dorner: Ne tessék haragudni vezérigazgató úr, ez a könyv idáig még csak a fejemben van.

Gabriell: Szóval a fejét akarja rám szólni?

Dorner: Ha a vezérigazgató úr hasznát tudná venni . . .

Gabriell: Aligha . . . Pénzember vagyok, a pénz igen reális portéka, nem olyan mint a vers, meg a novella, aki ezzel bánni akar, annak helyén kell hogy legyen az esze.

Dorner: Értem vezérigazgató úr. Amit most nekem mondani tetszett, az nagyon érdekes és tanulságos. Máris van egy ötletem. Csinálok belőle egy interjut, ha megengedi.

Gabriell: Interjut . . . minek az magának . . .

Dorner: Nem nekem, hanem a közönségnek. Én megírom a vezérigazgató úrról a cikket ezzel a címmel: „Gabriell Mihály a kiváló bankvezér véleménye a pénzről, mint portékáról“ és meg vagyok róla győződve, hogy bármelyik ujság kapva kap majd utána.

Gabriell: Na és mi haszna van magának ebből?

Dorner: Tekintettel arra, hogy sikerült a vezérigazgató úrral erről a kényes témáról beszélgetnem, majd csak adnak érte vagy tíz forintot.

Gabriell: És mit kezd majd aztán azzal a tíz forinttal?

Dorner: Megírom ezen a pénzen majd készülő új könyvemnek első három fejezetét.

Gabriell: Rossz befektetés.

Dorner: Tessék?

Gabriell: Azt mondtam, hogy rossz befektetés.

Dorner: Miért kérem szépen?

Gabriell: Reménytelen fiatalember, ha ön azt a tíz forintot ebbe a munkába fekteti bele, akkor van három fejezete, amit úgy gondolom, senki sem fog magától megvenni. Nos, akkor aztán mit csinál azután?

Dorner: Miért ne vennék meg azt a három fejezetet? Nagyon érdekes dolog lesz kérem. Ha megengedi, mindjárt el is mondom... hogy...

Gabriell: Ne mondjon el nekem semmit, de ha azok a világ legérdekesebb fejezetei lesznek, akkor sem fogja tudni eladni azokat.

Dorner: Szóval a vezérigazgató úr nem bízik bennem.

Gabriell: Dehogynem. Én csak a szerkesztő urakban nem bízok. Mert ők mindig idegenkednek attól ami új és eredeti. A közönségre való tekintettel ők a kitaposott utakat szeretik.

Dorner: Ez is nagyon érdekes. S ha megengedi a vezérigazgató úr, ezt is meg fogom írni.

Gabriell: Nem engedem meg. Ezt én magának mondtam el és nem a nyilvánosságnak. De most majd én kérdezek magától valamit.

Dorner: Tessék csak egész bátran vezérigazgató úr.

Gabriell: Amióta bejött, én egyre a maga gyűrött és szálnalmas állapotban levő kanári sárga színű nadrágját néztem.

Dorner: Nagyon sajnálom vezérigazgató úr, hogy ezzel vontam magamra szíves figyelmét, de ez az én egyetlen nyári nadrágom.

Gabriell: Most tél elején.

Dorner: Az évszakok változhatnak, de az én nadrágom az marad.

Gabriell: Nos és mondja meg fiam, nem fázik maga ebben a nadrágban?

Dorner: Amint észreveszem, hogy fázok, el kezdek szaladni s a mozgással bélelem ki...

Gabriell: Ejnye, ejnye, szegény fiú, ez aztán kegyetlen tréfa.

Dorner: Ne a nadrágot tessék rajtam sajnálni.

Gabriell: Azt csak bízsa rám, hogy én mit sajnálok. De mondok valamit. Adok magának fiatalember húsz forintot.

Dorner: Hálásan köszönöm vezérigazgató úr.

Gabriell: De csak egy feltétellel.

Dorner: Rendelkezzék velem vezérigazgató úr.

Gabriell: Azzal a szigorú feltétellel, hogy ezen a pénzen vesz magának egy jó meleg, télire való gyapju nadrágot.

Dorner: Igenis vezérigazgató úr.

Gabriell: De nehogy befektesse valamilyen három új fejezetbe ezt a pénzt, mert arra majd ráfizet. Viszont a nadrág, még ha kopott is, mindig ér valamit és könnyen talál vevőre. Ez a realpolitika kedves fiatal barátom. Isten áldja, itt a húsz forint.

Dorner: Hálásan köszönöm!...

Boldogan keringett velem a világ, amikor szédülten kibotorkáltam az utcára. Első dolgom volt jól bereggelizni. Aztán vidáman néz-

tem a következő órák elé. El sem tudják képzelni tisztelt hölgyeim és uraim, hogy akkor én milyen nagy úr voltam. Alig tudtam megvárni, hogy rámezteledjen, amikor a kávéház egyik zugában összeültünk mi fiatal írók, szobrászok, festők, muzsikusok, szóval tarka-barka bohém társaság. (*Kávéházi láрма, halk cigányzene.*)

Szobrász: Ugyan ne viccelj, áprilisi tréfa. November közepén csak nem akarod velem elhitetni, hogy az öreg bankár meg-sajnált téged a sárga nadrágodért. (*Láрма és nevetés.*)

Dorner: Nekem mindegy, ha hiszitek, ha nem. De az bizonyos, hogy én jól jártam. Itt a pénz, ha nem hinnétek. De figyelmeztetek, hogy ebből egy vasat sem adok senkinek, mert babonás vagyok.

Festő: Én elhiszem azt, amit te elbeszéltél.

Dorner: Okosan teszed, de azért neked se adok egy krajcárt se belőle.

Festő: Már pedig én mégis kölcsön akarok tőled kérni.

Dorner: Kölcsön meg éppenséggel nem adok.

Festő: Nem pénzt kérek én tőled, te Harpagon.

Dorner: Hanem?

Festő: A nadrágodat... Azt akarom tőled kölcsön kérni.

Dorner: Nem adhatom neked kölcsön.

Festő: Azt sem adhatod nekem kölcsön? Miért nem?

Dorner: Mert nekem csak ez az egy nadrágom van, te pupák.

Festő: Na ezen könnyű segíteni, nadrágot cserélünk. De nekem erre a sárga nadrágra szükségem van.

Dorner: Minek az neked?

Festő: Mert ebben a sárga nadrágban én is be fogok állítani a te angyal jóakaródhoz, aki majd meglátja rajtam ezt és megesis a szíve újra és remélem nekem is átnyújtja a kemény húsz forintokat. (*Élénk nevetés.*)

Dorner: Na ne tréfálj, te igazán meg akarod próbálni?

Festő: Meg én.

Dorner: Hát jó. De várunk kell ezzel egy pár napig, nehogy az öreg gyanut fogjon.

Festő: Hát persze, majd a jövő héten. Mondjuk hétfőn. Akkor elcseréljük a nadrágunkat és kedden én ellátogatok benne hozzá.

Szobrász: Ki fog dobni. Az egész csak egy buta tréfa, amelyet Dárdai talált ki a mi részünkre.

Dorner: Nem tréfa, annyira nem tréfa, hogy mindjárt meg is mondom, hogy ezért a nadrágért kölcsöndíj jár, mert ez a nadrág jövedelmez.

Festő: Kölcsönpénz, hogy képzeled?

Dorner: Ez a nadrág reális portéka. Több pénzt ér, mint amennyit mutat. Ha tehát sikerül pénzt kapnod kiváló jóakarómtól, csak azért, mert ebben a nadrágban állítasz be hozzá, akkor az adomány fele az enyém.

Festő: Ugyan ne izélj, mit uzsoráskodol, már te is bankár vagy?

Szobrász: De buták vagytok. Osztozkodtok a medve bőrén. Azt hiszitek, hogy ez a tréfa, és ha valóban megtörtént, megismétlődik? (*Nagy láрма, nevetés.*)

Dorner: Tehát fele-fele. Kell a nadrág, vagy nem kell a nadrág?

Festő: Üsse kő, próba szerencse.

Dorner (*Beszéli*): És így történt, hogy a jelzett napon Hargitai festő barátom, aki azóta kiváló portréfestő lett, beállított az én sárga nadrágomban a vezérigazgatóhoz...

Festő: Bocsásson meg vezérigazgató úr, hogy alkalmatlankodom.

Gabriell: Mondja el röviden, mit akar.

Festő: Egy gyönyörű képet tudnék festeni, de sajnos nincs se vásznam, sem festékem. Ezért arra gondoltam, hogy megértő jószágához fordulok.

Gabriell: Nem vagyok se jó, se megértő. De mondja csak fiam, nem fázik maga ebben a sárga nadrágban?

Festő: Hát bizony kapkodnom kell a lábaimat az utcán ebben a hidegben, hogy meg ne fázzam benne.

Gabriell: Na most idefigyeljen, adok magának húsz forintot, de azon ne vegyen se vásznat, se festéket, mert ha mázol is egy képet, azt nem tudja pénzzé tenni, hanem vegyen magának egy jó meleg gyapjunadrágot, mert ennek van értelme, mert az még kopot-tan is talál vevőre.

Dorner (*Elbeszélve*): Nagy diadallal állított be a festő a kávéházba és elem tette a tíz forintot. Nagy volt az öröm és nevetés az egész bohémsonon. Az elképedt szobrász nagyot ütött öklével az asztalra és kijelentette, hogy most ő látogatja meg azt a derék bankárt. Megállapodtam vele is és a következő héten ez a jelenet szóról-szóra megismétlődött a bankár és a szobrász között. (*Hangoz derűlttség.*) Amint látják tisztelt hölgyeim és uraim, az én elnyűtt siralmas sárga nadrágomból csodálatos módon bűvös nadrág lett, amely meghozta minden héten a maga tíz forintját, mert az csak természetes, hogy a szobrász sikere után sorra húzták fel nadrágomat a muzsikusk, a feltaláló és végül a drámaíró. Még jó, hogy ő került utolsónak, mert vele esett meg a drámai fordulat. (*Nevetés, halljuk! Halljuk!*) Ez pedig így történt. Kitűnő barátom a drámaíró, aki már tudta a banképületben a járást, jelentkezett a titkárnál.

Drámaíró: Jónapot kívánok. Zsukó Mátyás drámaíró vagyok. A vezérigazgató úrral szeretnék magánügyben beszélni.

Titkár: Ah, látom ön a hatodik lovagja a sárga nadrágnak, aki megtisztelti látogatásával a vezérigazgató urat, azért, hogy úgy-mondjam, már szinte várja önt.

Drámaíró (*Elhűlve*): Vár engem?

Titkár: Tessék csak, mind a ketten bemegyünk hozzá. (*Ajtónyitás.*) Itt vagyunk vezérigazgató úr kérem, befutott a hatodik számú sárganadrágos lovag. Rossz nánézni ebben a csikorgós, ziman-kós időben.

Gabriell: Jöjjön csak közelebb fiatal barátom. Mondja csak őszintén nem fázik maga ebben a nadrágban?

Drámaíró (*Nagy zavarban*): Hát kérem nem tagadom, futva kell az utcán mennem, mert különben attól tartok, hogy megfagyok. De nem ezért jöttem kérem. De mert éppen most dolgozom egy történelmi drámán, már az ötödik felvonásnál tartok, de nem bírom tovább anyagiakkal, t. i. én Zsukkó Mátyás vagyok.

Gabriell: Hagyja abba. Én ezt a nadrágot már ismerem. Annyira meghat valahányszor, ha ez a nadrág ide beállít, hogy adtam neki mindig húsz forintot, tehát már száz forintomban van. Mondhatom életem legdrágább nadrágja. De ha jól meggondoljuk ezekután a dolgot, ez a nadrág már az enyém, én ezt már bőven kifizettem.

Drámaíró: Bocsánatot kérek . . . én . . .

Gabriell: Ne kérjen bocsánatot fiatal barátom, hiszen én nem haragszom. Csak egy szívességre kérem. Adok önnek ezért húsz forintot, viszont ön a titkáromnál leveti ezt a sárga nadrágot és kap helyébe egy igen jó meleg gyapjú nadrágot. A sárganadrág pedig itt marad nálam, mert ez már régen az enyém.

Dorner (*Tovább beszél*): És így történt, hogy drámaíró barátom kábultan állított be a kávéházba, ahol már mindnyájan biztos nyugalommal vártuk. Letette elém a bérleti díjat, a tíz forintot s egyben elmondta, hogy a sárga nadrágot lehúzták róla. (*Nagy derűlttség, taps, nevetés.*) Barátaim a kávéházban ugyanígy nevettek és tapsoltak a fordulat hallatára. De én égtelen dühbe jöttem és leszidtam barátomat alaposan: „Mi jogon hagyta ottan a nadrágot? Az az én nadrágom, neked csak használati jogod volt rá. Mit kezdjek én most ezzel az új nadrággal, én nem tudok ebből megélni. Te boldogtalan, tönkretettél, megfosztottál a kereseti forrásomtól. (*Élénk vidámság.*) A filozófus szintén kétségbe volt esve, mert most ő került volna sorra a nadrággal. Félreültünk tanácskozni és elhatároztuk, hogy én másnap felkeresem az öreg urat . . .

Dorner: Jónapot kívánok titkár úr.

Titkár: Á, maga az első számú sárganadrágos, jól emlékszem magára, mit tehetek önért.

Dorner: Kérem nekem okvetlen beszélnem kell a vezérigazgató úrral, igen fontos üzleti ügyben.

Titkár: Ne mondja, valóban fontos? Üzleti ügy?

Dorner: A legfontosabb. Nekem elhiheti.

Titkár (*Bejelenti*): Vezérigazgató úr kérem Dárdai úr óhajt igen fontos üzleti ügyben, a vezérigazgató úrral beszélni.

Gabriell: Tessék. (*Ajtózárlás.*) Miről van szó fiatalember?

Dorner: Egy nagy kéréssel jövök. Arra kérem önt uram, adja nekem vissza azt az ütött, kopott, értéktelen, kifakult sárga nadrágot.

Gabriell: Minek az magának, rossz az a nadrág, nem ér az semmit.

Dorner: Önnek nem ér semmit, nekem idáig már hetven forintot hozott.

Gabriell: Hevenet? Hogyhogy?

Dorner: Megmondom őszintén. A vezérigazgató úr adott erre nekem húsz forintot, öt barátomnak adtam kölcsön, amiért minden egyes esetben tíz-tíz forintot kaptam, mire meg tudtam állapítani, hogy ez a nadrág sokkal jövedelmezőbb, mint mindaz, amit idáig összeírtam.

Gabriell: Ügyes, jó kereskedelmi érzéke van.

Dorner: Önnek az értékpapírai kamatoznak vezérigazgató úr, nekem a sárga nadrágom.

Gabriell: Bravó! De a nadrágot én nem adom, én ezt bőven kifizettem, a nadrág az enyém.

Dorner: De gondolja meg vezérigazgató úr, hisz ön ezáltal engem tönkretesz. Mit szólna viszont ön hozzá, ha én benyulnék az ön páncélszekrényébe és elvinném onnan az ön kamatozó részvényeit.

Gabriell: No-no, ezt talán mégsem lehet.

Dorner: De hát értse meg a vezérigazgató úr, ez a nadrág nekem egy eddig kitűnően bevált járadékot biztosított.

Gabriell (Nevetve): Nadrágjáradék! Öregember vagyok, de ilyet még valóban nem hallottam sohasem.

Dorner: Lehet, hogy ön nem hallotta, de én kifundáltam. Ez a fontos, hogy új üzletágot teremtettem.

Gabriell: Hát ez bizonyos. Most még csak azt mondja meg nekem, hogyan jött rá erre az ötletre.

Dorner: Van egy szigorú tanítóm, ez a szegénység. Nekem minden nap ki kell eszelnem valamit, hogy elővarázsoljam a semmi-ből azt a pár forintot, amelyből prolongálhatom az életemet másnapra, akár hiszi ön uram, akár nem, nekem ötleteim vannak és én ezeket váltom valóra, néha sikerülnek, néha nem, de ez már így van.

Gabriell: Megértettem, mindent megértettem. És bevallom, hogy ez a maga nadrágrétfája tetszik nekem. Azt sem titkolom, hogy ön mindjárt az első alkalommal, amikor beállított hozzám, tetszett nekem. Mulattatott, a hetenként egyszer felbukkanó sárga nadrágjával, amelyre természetesen mindjárt a második alkalommal ráismer-tem. Csak arra voltam kíváncsi, hogy hányszor veti ki rám ezt a furcsa csalétket. Aztán jött nekem is egy ellenötletem azzal a téli nadrággal, mert a rétfát kicsit költségesnek találtam már.

Dorner: Költségesnek? Hát kérem valamiből csak kell élni?

Gabriell: Ezt a tételt elfogadom. Ezért teszek önnek egy ajánlatot. Ha nem ragaszkodik a halhatatlansághoz, hanem van kedve egy kevésbé kalandos pályához, amelyhez azonban ugyanúgy kell ötlet, ügyesség, leleményesség és rátermettség, akkor én állást adok magának a bankban s majd meglátjuk, hogy mivé fejlődik.

Dorner (Elbeszélve): Drága kitűnő barátom, jóakaróm, mes-terem, most, amikor tisztelt hölgyeim és uraim engem ünnepelnek önök, én viszont az ő emlékére írtam poharamat, aki engem ráállít-tott a helyes útra, amelyen haladva eljutottam a mai ünnepélyig. (Nagy taps és éljenzés.)

HALOTTAK ÉLÉN... Január 27-én volt huszonöt éve, hogy Ady Endre, az újabbkori magyar irodalom kétségtelenül legnagyobb költője a teljes szellemi és fizikai összeomlás végén egyik budapesti szanatóriumban élete delén meghalt. Az évforduló alkalmából kegyeletes megemlékezések hangzottak el a Rádióban, a napisajtóban és folyóiratokban is, de ezekből a cikkekből most is hiányzott a harmónia. Eléggé mutatja ez is Ady Endre nagyságát. Alakja és szereplése körül még halála után huszonöt évvel sem nyugodott meg a közvélemény s az a körülmény, hogy a halál évfordulóján ismét felújultak a régi csatározások, sokszorosan aláhúzza azt a régi gyanunkat, hogy Ady Endrével sok igazságtalanság történt a szereplése körül kitört irodalmi háborúságban, hibázott ő is, de nevével sokat és sokszor visszaéltek és visszaélnék ma is. Az irodalomtörténet ma már kijelölte Ady Endre helyét a magyar irodalomban s ez a hely olyan magas, hogy sem a gyűlölködés nem tudja onnan lerántani, sem fogadatlan barátjainak akarnokoskodása nem tudja még magasabbra helyezni. Huszonöt esztendő táv-

latából ma már nyugodtan szemébe lehet nézni az Ady Endre nagyságában rejlő igazságnak és az alakja körül lappangó mindenféle mesterkedésnek. Úgy érezzük, hogy az áldozik igazán kegyelettel Ady Endre emlékének, aki jobbra is és balra is, élők és holtak felé is megmondja az igazságot ebben a kérdésben.

Ma már *sine ira et studio* meg lehet állapítani, hogy Ady Endrével szemben a legnagyobb hibát azok követték el, akik ezt a fajlag szintiszta magyart és alapjában jóindulatú embert a szó leghétköznapiabb értelmében kiverték a magyar élet közösségből. Alig lehet másféleképpen megérteni, hogy Ady Endre, a tősgyökeres magyar, nyakas kálvinista, őseire és származására mindig olyan büszke magyar úr, mint fordult szembe nemcsak az uralkodó politikai áramlatokkal, hanem a nemzeti közvéleménnyel is, mint került egyrészt a zsidóság szellemi és anyagi börtönébe, a radikalizmus és pacifizmus pórázára és a szociáldemokrácia béklyóiba. Ma, amikor már olvashatjuk azóta könyvalakban megjelent vallomásait, tanulmányait és kritikáit, megállapíthatjuk, hogy ez a máskülönben szertelenségekre hajlamos, zabolátlan lélek deb-

receni és nagyváradi újságíró korában még elismerője volt nemcsak a nemzeti, hanem az irodalmi hagyományoknak is és kritikáiban illő tisztelettel emlékezik meg azokról az írókról, akikkel későbbben oly vadul szembefordult. Kétségtelen, hogy a nagyobb hiba azokban volt, akik úzótt vaddá verték át e lobogó lelkű költőt s akik ahelyett, hogy testvéri kézzel fékezték volna szertelenségeit, behajszolták abba az áldatlan irodalmi Bakonyba, amely a századforduló magyar életét annyira megmérgezte s amely Ady Endrét kiszakította a nemzet közösségéből. Hogy ez mennyire így volt mutatja két lényegtelennek látszó és mégis döntő élményünk Ady Endrével kapcsolatosan. Az egyik az, hogy bármennyire is belevetette magát a radikalizmus, a szocializmus és a pacifizmus lapjába, magyarságát mindig fennen hangoztatta, s például az erdélyi problémák terén nem ismert megalkuvást s az összeomlás kellős közepén szétbomló értelmének utolsó fellobbanásaival tagadta meg közösségét az 1918-as és 19-es időkkel.

Sok volt a hiba magában a költőben is. Ha elolvassuk *A magyar Pimodán* című vallomásorozatát, amely a *Nyugatban* jelent meg 1908-ban, láthatjuk, hogy hetyke kérkedéssel, de bizonyos fokú keresztény alázattal is vallja be, hogy szörnyen bűnös. Rámutat ősi családjának fáradt örökségeire, az asszonyos

és alkoholmámborban elhalt ősök-re, saját fizikumának gyengeségeire, a neuraszténia és a hisztéria, amely odáig fokozódott benne, hogy beteges hiúságáért női léleknek mondja önmagát. Rámutat egy másik szellemi örökségre, a nitzschei én-kultusz túltengéseire, a féktelen gögre és büszkeségre, a lelke mélyén lappangó gonosz indulatokra, amelyek távoltartották a mély és igaz barátságtól, mert legszebb perceiben is azonnal kajánkodó és gonoszkodó tudott lenni. Rámutat nemcsak kiapadhatatlan alkoholszomjúságára, de arra a mérhetetlen csókélességre is, amelyben vergődve vergődött, s amelynek nem tudván ellenállni, szinte évről-évre megállapította önmagán, hogy őrlődik fel fizikuma és szellemi ereje. Már nem volt kitartása, hogy az örvényből ki tudjon vergődni s nem egy sorában heinei öngúnnyal kacérkodik azokkal a végzetes betegségekkel, amelyekben hatalmas szelleme, ez az új kori magyar máglya olyan szomorúan java férfikorában elhamvadt. Ő, ez az őszinte Ady Endre kegyetlen gyónása az Ady probléma poklára mutat rá s nem a gyűlölködők mentségére, de a nehezen megértők magyarázatára megmutatja az Ady-probléma másik oldalát is: igaz, hogy Adyt kiverték a magyar élet közösségéből, de maga is hozzájárult ehhez a kiközösítéshez.

Mindez azonban nekünk magyaraknak a számadásunk, fél-

százados vitánk, kölcsönös bűnbeismerésünk. Mi köze ehhez azonban annak az éhes csoportnak, amely életében is körülvette a költő fejedelmi asztalát, hogy apró emlékmorzsákat rakjon el a maga részére s még halála után huszonöt esztendővel is azon veszekszik és torzsalkodik, hogy vajjon ki volt nagyobb az Ady Endre előtt való hajbókolásban, a hozzádörgölőzésben, hiúsága legyezgetésében azzal a hátsó gondolatú kalmár-számítással, hogy mindezt kamatoztatni lehet majd? Még ma is jelentkeznek megrokkant Ady-barátok, sőt olyanok is, akik most fedezik fel huszonöt esztendő megszépítő messzeségéből, hogy valamikor a költő kegyeskedett rájuk mosolyogni, néhány pohár bort megivott velük, vagy úri

gőgjében egyszer asztalukhoz leereszkedett. Nem elég a magyar könyvpiacón az Ady-émlékezések, kommentárok, lelki és fizikai vivisectiók örületes tömege, újabb csukák és csukácskák jelentkeznek máris, beígérik az új Ady-émlékezéseket, könyveket, röpiratokat, kommentálásokat és breviáriumokat. Nem, uraim és hölgyeim, a szegény meggyötört, de halhatatlan költőt hagyjuk lovagolni a halottak élén. Ez az osztzkodás huszonöt évvel halála után nagyon hasonlít ahhoz a körmönfont behálózó hadjárathoz, amely a költőt elidegenítette saját fajától s megkötözte a delilamosolyok selyemláncával is, úgy hogy belepusztult. Legalább a csontjait hagyják meg nekünk magyaroknak, miután életében kilopták belőlük a velőt. (Gáspár Jenő.)



IRODALMI TÜKÖRKÉPEK

CZÓBEL MINKA:

A MAGYAR NÉP NÓTÁSKÖNYVE A BÖLCSŐTŐL A SÍRIG.

Ki ismeri azokat a végnélküli őszi éjszakákat falun, mikor már négy órákor délután besötétedik, és a virradatot alig tudjuk elvárni. Változatosság csak az, ha a ma-napság oly sokat látó hold ide is benéz, vagy a felhők tömegei még sűrűbbre, sötétebbre húzzák az ég kárpitjait. Ilyenkor kezdenek a gondolatok rajzani, különösen itt, hol se rádió, se telefon nem zavarja a csendet, mert még drót nem fúrta át a régi falakat.

A nagyvilág rémes izgalmait ugyan elhozzák a napilapok, de ezek éjjel hallgatnak, és csak szörnyű benyomásaikat teregetik az álmatlan virrasztó körül. Rá-érünk gondolkozni, s ha túlságo-san nyomasztó a jelen, igyekez-nénk másfelé terelni képzeletün-ket.

Így sokszor eszembe jutott: mi-ért is nem tudom én kiadni dolgozataimat? Miért maradnak oly sikertelenek terveim? Sivít az őszi szél a ház körül, s mintha megcsendülne benne egy-egy dal, ahogy falusi legényektől hallot-tam, szép nyári esteken. Ezek kapcsán feltáruznak azok a ked-ves, falusi képek, ahogy az idő

magával hozza, többnyire eső, napsugárhoz, vagy aszerinti mun-kához kötve.

Megcsendült bensőmben az idő-szakok ritmusa. Hiszen én is e földből nőttem, s megérzem moz-dulatait, mint a legérzékenyebb seismograf. Így érett ki a gon-dolat: Hát ha összeszednék né-hány ilyen hangulatot?

Vidéki kis nyomda állt rendel-kezőmre, s a mai viszonyokhoz képest, elég jól megfelelt felada-tának.

Míg a Nótáskönyvön dolgoztam, már nem voltak úgy rémekkel telizsúfolva, az éjjelek.

Egy-egy nóta üteme, egy-egy kép világossága vett körül, s így éjjente elkészült egy vers. Ezért hálás vagyok szerény nótásfüzet-kémnek. Írhattam volna még sok ilyen verset, de gondoltam: a „nyájas olvasó“, aki nem ismeri és nem szereti úgy a falu egyhangú-ságát, mint én, nagyon is egy-hangúnak találja a hangot, ha több lesz belőle.

Saját kedvemre, megnyugtató-somra írtam, de ha itt-ott mégis visszhangra találna, nagy öröm-mel és hálával venném.

SIK SÁNDOR: HIMNUSZOK KÖNYVE.

A magyar himnuszfordítás tekintélyes műtra tekinthet vizsgálja. A legregibb ismert magyar nyelvű költemény, a *Loweni Mariasíralom*, a szabad átköltésnek ez a remekműve, egy XII. századi latin himnusz fordítása. Kodexirodalmunk egyik legjelentősebb lírai darabja, az u. n. *Szent Bernát himnusza a felfeszített Jézushoz*, *Löweni Arnulf-nak* gyűjteményünkben is képviselt himnuszeit foglalja magyar versekbe. A breviáriumi himnuszok legnagyobb részét megtaláljuk kódexeinkben. Lírai kötetesztünknek *Balassa Bálintig* legszebb darabja, az *ldvezlegy kegyelmes Szent László király* kezdetű himnusz, irodalomtörténészeink többsége szerint szintén fordítás; latin változatát csak azért nem vettem föl fordításaim közé, mert meggyőződésem szerint a kettő közül a magyar az eredeti és a latin a fordítás. A régi magyar énekeskönyvek — elsősorban természetesen a katolikusok, de imitt-amott a protestánsok is — szebbnél-szebb himnuszfordításokat tartalmaznak. Az újabb fordítói művészet *Faludi* egy-két himnuszával kezdődik; néhány ma is ismert éneket alkotott himnuszokból *Tárány* Béla, *Mindszenty Gedeonnál* pedig már mai értelemben vett remekket is találunk. A magyar himnuszfordítás klasszikus főműve *Babits Mihály Amor sanctus-a*. (*Amor sanctus*, *Szent szeretet könyve*, Középkori himnuszok latinul és magyarul, Bp. 1933.) Napjainkban is sűrűn olvastunk szép fordításokat *Horváth Béától*, *Geréb Lászlótól*, *Sárközi Györgytől*, *Szedő Dénestől* (*Philomena*. Régi ferences himnuszok, Bp. 1942.), *Szirmai Józsefnél*

(*A breviárium himnusai*, latin magyar szövegge).

Magam harmincöt évvel ezelőtt kezdtem foglalkozni himnuszokkal. Első tanulmányomat az ókori keresztény-latin líráról 1910-ben írtam a *Religió*-ba. Első himnuszfordításaim is ekkor készültek. Harminc évvel ezelőtt a java himnuszokból 15—20, néhány évvel utóbb vagy 40 fordításom állt készen, egy részük (*a Dies irae*, a *Stabat Mater*, a *Vexilla Regis*, a *Lauda Sion*, az *Adoro te devote*, a *Te Deum*, a *Jam lucis orto sidere*, a *Veni Creator Spiritus*, a *Victimae paschali*) még a tizes években megjelent versesköteteimben, imádságos könyveimben, utóbb a *Szent vagy Uram*-ban, mások (*Adamus a S. Victore Mária-éneke*, *Hildebertus Szentháromság-éneke*, *Damiani Szent Péter Menyország-himnusza*, *Aquinói Szent Tamás Pange lingua*ja s több *Prudentius*-himnusz) különböző folyóiratokban. Mindézek hamarosan belekerültek számos egyházi kiadványba is. A gyűjtemény lassan gyarapodott, amint éppen ihlet vagy alkalom hozta. Mikor 1933-ban *Babits Mihály Amor Sanctusa* megjelent, a gyönyörű könyv, a nagy költő és a jóbarát iránti kegyeletből egy évtizedre félretettem ezt a munkát — az *Amor Sanctus* anyagának fele volt meg az enyéim közt — és csak az idei nyáron mélyedtem bele újra, kiadóm felszólítására. Tettem ezt annál is szívesebben, mert a himnuszok az első fordítások óta szívbeli ügyemmé lettek, és mert úgy éreztem, hogy — a zsoltárfordítások és a *Szent vagy Uram* után — még „ez egy munkámmal igazán tartoztam“.

A PETŐFI-TÁRSASÁG ÉLETE

PETŐFI KULTUSZA.

Január 15-én a kassai Nemzeti Színházban Petőfi-ősbemutató volt. Ekkor játszotta először a színház *Cserháti Lajos Petőfi* című darabját, amely egyben korkép és anali ikus Petőfi-rajz. A darab a szerelméért küzdő és a házasság boldogságában megpihenő költőt mutatja be, aki aztán nemsokkal kisleánya megszületése után kardot ránt a magyar szabadság védelmére. A költői leleményességgel megírt darab a magyar történelem egyik legszebb korszakát mutatja be, amelynek ihletett nemzeti láza örök időszerűségével most sem tévesztette el a célt és társadalmi eseményszámba menő attrakcióvá avatta a bemutatót. Petőfi időtlen népszerűsége áradt a színpadról a közönség felé, amelynek soraiban ott volt a visszatért Kassa minden társadalmi előkelősége. A darab kísérőzenéjét *Szerdahelyi János* írta. *Kőrössi Zoltán* társulata *Selmeczy Mihály* rendezésével tehetősége legjavát adta az előadásba. Petőfit *Márkus Lajos*, Szendrey Juliát *Oltay Baba* játszotta. Az ünnepi előadás előtt *Vitéz Ujváry Lajos* tankerületi főigazgató mondott hatásos beszédet.

A Heves megyei *Pásztó* községben az Oláh-kurián felbukkant egy márványasztal, amely állítólag a régi Pilvax-kávéházból való. Az asztalt dr. *Perger Ferenc* budapesti ügyvéd, a Pilvax-kávéház jogtanácsosa adományozta a *Gorove-Oláh* családnak, amelynek Pásztón van kuriája.

A bolgár irodalom egyik legnagyobb költője, *Teodor Trajanov Kárpáti szél* címmel Petőfi emlékére költeményt írt. Ezt a költeményt először dr. *Dimo A. Bojkliev*, a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem bolgár lektora fordította magyarra, újabban pedig *Csavov Olga* és *Hankiss János* kultuszminisztériumi államtitkár.

1941 július 21-én Budapesten meghalt *Hirsch Margit* úrnő, aki Petőfi olasz fordítójaival, *Cassone*val folytatott levelezését végrendeletileg a Petőfi-Társasághoz juttatta el azzal a meghagyással, hogy az egész anyagot a Petőfi-Társaság küldje el Rómába, a *Reale Accademia d'Italia*-hoz. *Hirsch Margit* végrendekezéséről *Jelencsik Miklós* hites könyvvizsgáló, mint a végrendelet végrehajtója levél kíséretében értesítette a Petőfi-Társaságot, amely a hagyatékot át is vette. Minthogy a hagyatékban Petőfi olasz fordításaira vonatkozó igen fontos irodalomtörténelmi adatok voltak, a Petőfi-Társaság felkérte *Jankovics Marcell* tagtársunkat, nézze át és rendezze az iratcsomót, mielőtt Olaszországba elküldenék. *Jankovics Marcell* tagtársunk el is végezte a rábízott feladatot, feldolgozta az anyagot és 1942 májusában be is mutatta a Petőfi-Társaság felolvasó ülésén. A tanulmány megjelent a *Koszoruban* is és külön lenyomatként is közreadtuk. Közben 1942. szeptemberében megjelent Budapesten *Giovanni Cifalino* szicíliai kutató, aki *Cassone* mostani centenáriuma meg akarta írni Petőfi olasz fordítójának életrajzát. *Cifalino* úrnak szintén betekintést engedtünk az anyagba.

Most érkezett volna el az idő, hogy a Petőfi és *Cassone*ra vonatkozó iratokat, valamint *Hirsch Margit* és *Cassone* levelezését eljuttassuk a *Reale Accademia d'Italia*-hoz, de a háborús idők és az Olaszországban beállott fájdalmas zűrzavar következtében ennek a feladatunknak nem tehetünk eleget és éppen ezért a Petőfi-Társaság úgy határozott, hogy az egész iratcsomót, amely *Cassone*nak *Hirsch Margit*hoz intézett 540 levelét és levelező lapját, valamint rokonának, *Luigi Cassone*nak

leveleit és más emléktárgyait tartalmazza, egyelőre a Petőfi-Házban helyezte el.

Egyébként Giovanni *Cifalino* fentebb említett Cassone-életrajza *Giuseppe Cassone, Apostolo Italiano di Petőfi* címmel 1943-ban a Franklin-Társulat kiadásában megjelent a Biblioteca della «Mattia Corvino» 11. számaként. A könyvhöz *Herczeg Ferenc* írt előszót. A Cassone-életrajz hét Petőfi-vers — (*Hazámban, A Dunán, Két vándor, Távolból, Jövendő'és, Én, S-zű'ő'ő'dem*) fordítást és 14 Petőfire és Cassonera vonatkozó illusztrációt tartalmaz.

Jankovics Marcell tagtársunk a *János vitéz* mostani centenáriuma alkalmából

a Petőfi-Háznak ajándékozta Petőfi *János vitézének* négy nyelvű fordítását, amely *Jaschik Álmós* illusztrációival számozott párhuzamos példányokban 1920-ban *Bíró Miklós* nyomtatásában jelent meg Budapesten. A négy darab díszmunka a következő: *L'Eroe Giovanni*, Cassone fordítása; *Childe John*, Loew William fordítása; *Ritter Johann*, Steinbach J. fordítása; *Jean le héros*, Gauthier F. E. fordítása. Ugyancsak a Petőfi-Háznak ajándékozta *Jankovics Marcell* a hasonló kiadásban 1921-ben megjelent kis album-szerű *Poesie scelte di Petőfi* rajzokkal díszített kiadását.

JÓKAI MÓR SZAZÉVES ÍRÓI JUBILEUMA.

Ötven esztendeje, hogy a magyar nemzet példátlanul ragyogó ünneplésben részesítette Jókai Mór félézázados írói jubileuma alkalmából. Ez az ünnepség 1894 január 6-án volt, tehát az elmúlt Vízkereszt ünnepén száz esztendeje mult annak, hogy Jókai Mór, a Petőfi-Társaság alapító- és első elnöke bevonult az irodalomba, nem kisebb ajánló karján, mint *Petőfi Sándor*. Petőfi volt ugyanis az, aki Jókai első írásait, mint a *Pesti Divatlap* segédszerkesztője közreadta 1844-ben Jókai Mór írói munkásságának fél-százados jubiléus ünnepsége már január 5-én megkezdődött a színházak díszelőadásaiival. A *Nemzeti Színházban* a *Szigetvári vértanúk* első és utolsó felvonását játszották. A közönség a páholyában megje'elő Jókait percekig tartó ovációban részesítette. Előadás előtt az operaház zenekara *Erkel* ünnepi nyitányát játszotta *Nikisch* Arturnak, az Operaház igazgatójának vezénylesével. Ünnepi előadás volt a *Népszínházban* is, ahol a *Cigánybárót* játszották és az előadáson megjelenő költőt itt is lelkesen ünnepelték. A tulajdonképpeni ünnepség január 6-án volt a Vigadó nagytérképén. A díszhelyen állott az ünnepeltnek *Zala György* által készített

mellszobra és a szobor előtti asztalnál ült a rendezőbizottság és külön ünnepi helyen Jókai Mór. Az asztalfőn *Eötvös Lóránd* báró, az Akadémia elnöke foglalt helyet és jelen voltak a polgári és katonai hatóságok fejei is. Az ünnepeltet *Tisza Kálmán* vezetésével külön küldöttség vezette be a terembe. *Komócsy József*, a Petőfi-Társaság alelnöke elszavalta ünnepi ódáját, majd *Eötvös Lóránd* báró köszöntötte a jubilánst. *I. Ferenc József* király *Tisza Lajos* gróf személye körüli miniszter útján tolmácsolta jókívánságait. A kormány nevében *Csáky Albin* gróf kultuszminiszter beszélt, *Szász Károly* az Akadémia és Kísfaludy Társaság, *Komócsy József* a Petőfi-Társaság nevében mondott köszöntőt, *Ráth Károly* főpolgármester a Székesfőváros nevében és *Csiky Kálmán* né a magyar nők küldöttsége képviselőjében beszélt. A magyar újságírói társadalom részéről *Rákosi Jenő* és *Molnár Antal*, a magyar művészek nevében *Zala György* és az ifjúság részéről *Festetics László*. Jókai az ünnepség során többször felszólalt és szellemes beszédekkel köszöntö meg az üdvözléseket. Az ünnepség végén átadták az emléktárgyakat és díszleveleket, amelyekből este kiállítás is

rendeztek a Vigadó termeiben. Vízkereszt ünnepén este az Operaházban bál volt. Január 7-én a Vigadóban

irodalmi est is volt, amelyen Jászai Mari, Márkus Emilia, Csillag Teréz és az ünnepelt működött közre.

HERCZEG FERENC BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS ÉRDEMEIRŐL.

Herczeg Ferenc 80-ik születésnapja alkalmából a főváros törvényhatósági bizottság üdvözlőiratot intézett a nagy magyar íróhoz. Az üdvözlő iratot, melyet művészi formában készítettek el, Szendy Károly polgármester személyesen adta át Herczeg Ferencnek. Most hozták nyilvánosságra azt a válaszlevelet, amelyet Herczeg Ferenc ez alkalomból a főváros polgármesteréhez írt és amelyben köszönetet mond a főváros közönségének üdvözléséért. A válaszlével így szól:

— Budapest Székesfőváros Törvényhatósága hetvenedik születésnapom alkalmával arra a páratlan és nem remélt kitüntetésre méltatott engem, hogy díszpolgári oklevéllel ajándékozott meg. Nyolcvanadik születésnapomon pedig az a kivételes tisztesség és öröm ért, hogy Méltóságod személyesen nyújtotta át nekem a Székesfőváros Törvényhatóságának művészi kivitelű és szárnyaló szövegű üdvözlő iratát. Mikkorban keresem a szavakat, hogy méltó formában köszönetet mondjak Méltóságodnak és a Fővárosnak, önkéntelenül is arra kell gondolnom, hogy egy hosszú életen át Budapest valósággal elhalmozott engem ajándékaival. Mert sohasem lett volna belőlem költő és köíró, ha huszadik életévem óta nem élek Budapestnek kultúrával telített légkörében, kitűnő tanintézetek, gazdag könyvtárak és nagyszerű gyűjtemények közelében; ha a budapesti remek színházak nem ébresztik fel bennem a színműírói hajlamot; ha Budapest fejlett irodalmi élete nem vezet és irányít és ha a Székesfőváros politikai légköre nem tesz fogékonnyá a nemzeti lét nagy kérdései iránt. Hálás szívvel meg kell állapítanom, hogy a kezdő írónak Budapest adta a legjobb közönséget, melynek megértő rokonszenve tavaszi napsütésként rügyeztette a költő vetéseit.

— Méltóságos Polgármester Uram! Ami az életemben szép, értékes és boldogító volt, az túlnyomórészt Budapest köröngetégekben termett a számomra. Méltóságod gyönyörű, elmés és nagyszerű városa nekem mint a nemzeti kultúra izzó kohója mutatkozott. Kérem a nemzetek Istenét, áldó kezével távoztasson el a magyar Székesfőváros útjából minden akadályt és veszedelmet, amely a Duna királynőjének békés és dicsőséges virágzását gátolhatná.

A PETŐFI-TÁRSASÁG VÁNDORGYÜLÉSE PÁPÁN.

A Pápai Jókai-Kör január 17-én ünnepelte fennállásának ötven éves évfordulóját. Ebből az alkalomból a Jókai-filmszínházban díszközgyűlés volt, amelyre meghívták a Petőfi-Társaságot is. Tagtársaink közül Agyagfalvi Hegyi István titkár, vitéz Bodor Aladár titkár és Terescsényi György rendes tag utazott le Pápar. Az elnöki megnyitót Bíró Lucian alelnök mondotta. A megnyitót után Györy Elemér ref. püspököt megválasztották a Pápai Jókai-Kör elnökévé. Különböző ének és zeneszámok közben tagtársaink közül Agyagfalvi Hegyi István és vitéz Bodor Aladár költeményeket olvasott fel, Terescsényi György pedig egyik novelláját mutatta be.

BACSÁNYI JÁNOS SIRJÁNAK GONDOZÁSA.

1934-ben mozgalom indult meg Bacsányi János és felesége, Baumberg Gabriella osztrák író nő hamvainak Bécsből Magyarországra való szállítására. A Petőfi-Társaság vállalkozott arra, hogy a hamvakat hazahozatja és Bacsányi János szülőfalujában, Tapolcán hantoltatja el, s Falu Tamás rendes tagunkat bízta meg a hamvak haza-

hozatalára és hazakísérésére. Bacsányi János és Baumberg Gabriella hamvait a tapolcai temetőben ünnepélyesen temették el és a község később Bacsányi János szülőházán emléktáblát is helyezett el. Az emléktábla felavatásán Társaságunk is képviseltette magát. Időközben azonban úgylátszik a sír gondozása körül hibák mutatkoztak, mert Bacsányi Paula, a Nemzeti Színház volt tagja, a Bacsányi-család leszármazottja azzal a kéréssel fordult *Kornis* Gyula elnökünkhöz, hogy a Petőfi-Társaság járjon közbe a sír méltó gondozásának érdekében.

Elnökünk *Pintér* Jenőnek, Társaságunk volt tagjának nemes akciója szellemében, amely a budapesti temetőkben az irodalmi vonatkozású sírokat a különböző középiskolák gondozására bízta, felkérte a tapolcai m. kir. állami polgári fiúiskola igazgatóját, *Kiss* István Lászlót és a tapolcai m. kir. állami polgári leányiskola igazgatóját, *Vilányi Ambrusné Rédl* Katalint, hogy a két iskola tanári kara és ifjúsága vegye gondozásba Bacsányi János és Baumberg Gabriella sírjának ápolását. Mind a két igazgató szívesen vállalta a sír ápolását és felkérte a község előljáróságát, hogy járuljon hozzá a sír rendbehozatalához. Már gyűlést is hívtak össze, amely határozatot hozott, hogy a tavasz folyamán teljesen új síremléket készíttet a község s társadalmi gyűjtést szervez. A község kifejezte azt a hajlandóságát is, hogy a temetőből még egy darabot hozzávesz a mostani sírhoz s a két iskola növendékei gondoskodnak az így rendbehozott sírnak virágokkal való díszítéséről.

ELHUNYT TAGJAINK EMLÉKEZETE.

Elhunyt tagjaink közül legutóbb a kegyeletes megemlékezés és népszerűség a következők munkáit jelentette meg. Két hatalmas kötetben jelentek meg *Végváry-Reményik* Sándor Őszes versei. Ugyancsak most jelent meg *Jókai* Mór első elnökünk *Erdély aranykora* c. regényének új kiadása, *Benedek* Elek volt tiszteleti tagunknak *Falusi bohémek* c. elbeszélés kötete, *Petelei*

István volt tagunknak a *Fülemile* c. könyve, *Tömörkény* István volt tagunknak *Jegenyék alatt* c. kötete, *Földi* Mihály volt tagunknak *A házaspár* c. regénye, és *Komáromi* János volt tagunknak, a Petőfi-Ház volt örének *Zug a fenyes* és *Egy leányért* c. két kis regénye egy kötetben.

November 8-án volt száz éve, hogy *Mezőcsáton* megszületett *Kiss* József, társaságunk volt rendes, később tiszteleti tagja, a *Hét* c. folyóirat egykori szerkesztője, a századforduló irodalmi harcainak egyik vezére, korának ünnepelt költője, aki úgy is mint lírai, úgy is mint elbeszélő költő népszerű nevet szerzett magának. A centenáriumi alkalmából az Országos Magyar Izraelita Közművelődési Egyesület emlékünnepeket rendezett s a Pesti Izr. Hitközség szabadságegyetem előadássorozatát november 30-án *Kiss* József ünnepelésével nyitotta meg. Az Országos Magyar Zsidómúzeum *Kiss* József emlékére kiállítás is rendezett, amely december 26-án nyílt meg.

Üzv. *Komócsy* Józsefné, született *Röszner* Adél, Társaságunk volt alelnökének hitvese a Petőfi-Háznak ajánlódotta férjének *Zala* György készítette mellszobrát, amelynek eredetije a Kerepesi-temetőben lévő *Komócsy*-síremléknek. A hatalmas gipszszobrot a Petőfi-Ház könyvtárában helyeztük el.

Társaságunk mult esztendőben elhunyt kiváló debreceni tagjának, *Oláh* Gábornak hagyatékát barátai most rendezik sajtó alá. Ebből a hagyatékából már megjelent az olasz kormány anyagi támogatásával D'Annunzio híres versciklusának, az *Alkjonének* fordítása. Ugyancsak most jelent meg *Oláh* Gábornak a *Heten vagyunk* című regénye, amely családjának történetét dolgozta át és karácsonyra jelent meg a Csokonay-Kör kiadásában a *Szépség és igazság* című tanulmánykötet, amely *Oláh* Gábert az esztétikust mutatja be.

TAGTÁRSAINK IRODALMI SIKEREI ÉS KITÜNTETÉSEI.

Debrecen városa *Herczeg* Ferenc tiszteletbeli elnökünk 80. születésnapja

alkalmából ünnepi díszközgyűlésen üdvözölte az illusztris író, aki a város díszpolgára. Az ünnepi beszédet Pap Károly ny. egyetemi tanár, tiszteletbeli tagunk mondotta. Az ünnepi beszéd most különlenyomatban is megjelent.

Herczeg Ferenc tiszteletbeli elnökünket legutóbb a szegedi Városi Színház ünnepelte a *Kék róka* előadásával. Az előadás előtt Sik Sándor egyetemi tanár, rendes tagunk mondott ünnepi beszédet.

Galamb Sándor rendes tagunk megbízást kapott a Magyar Tudományos Akadémiától a magyar dráma történetének megírására. Az első kötet, amely egészen 1867-ig tárgyalta a magyar drámát, ezelőtt hét évvel jelent meg. A második kötet *A magyar dráma története 1867-től 1896-ig* a Magyar Tudományos Akadémia kiadásában most hagyta el a sajtót.

Gáspár Jenő rendes tag legújabb elbeszéléskötete *A veszte-szűz* címmel most jelent meg.

Hegedűs Sándor rendes tagunk *Mara-but* című egyfelvonásosát a Zene-Zművészeti Főiskola növendékei vizsgalóadáson mutatták be.

P. Jánossy Béla kolozsvári rendes tagunkat az Erdélyi Róm. Kat. Státus titkárát az V. fizetési osztály megadása mellett az Erdélyi Róm. Kat. Státus előadójává nevezték ki.

Sik Sándor rendes tagunk *Himnuszok könyve* c. legújabb munkája, amely az ókori és középkori keresztény latin himnuszok művészi fordítása, ugyancsak most jelent meg.

Fejér Géza kültagunk, aki a szófiai m. kir. követségen szolgálatot teljesítő egyetemi nyilvános rendkívüli tanár és állami gimnáziumi igazgató, tanügyi főtanácsosi címet kapott.

FEOLVASÓ ULÉSEINK TÁRGYSORA.

1944 január 9-én délelőtt 1/211 órakor a Magyar Tudományos Akadémia termében felolvasó ülés. 1. Elnöki megnyitó: Kornis Gyula elnök, 2. Főtitkári jelentés: Gáspár Jenő főtitkár, 3. Arcképek a Parnassusról (Aforizmák): Bán Aladár r. tag, 4. Petőfi 1844-ben (Tanulmány): Gáspár Jenő r. tag, 5. Költemények: Gyökössy Endre r. tag, 6. Petőfi költeményeiből: Eöry Kató, a Nemzeti Színház tagja.

1944 február 13-án délelőtt 1/211 órakor a Magyar Tudományos Akadémia termében felolvasó ülés. 1. Elnöki megnyitó: Havas István alelnök, 2. Főtitkári jelentés: Gáspár Jenő főtitkár, 3. Költemények: Szász Károly t. tag, 4. Kis történetek: Jankovics Marcell r. tag, 5. Költemények: Havas István r. tag, 6. Petőfi költeményeiből: Bodnár Jenő, a Nemzeti Színház tagja.

A szerkesztő bizottság elnöke:

KORNIS GYULA.

A bizottság tagjai:

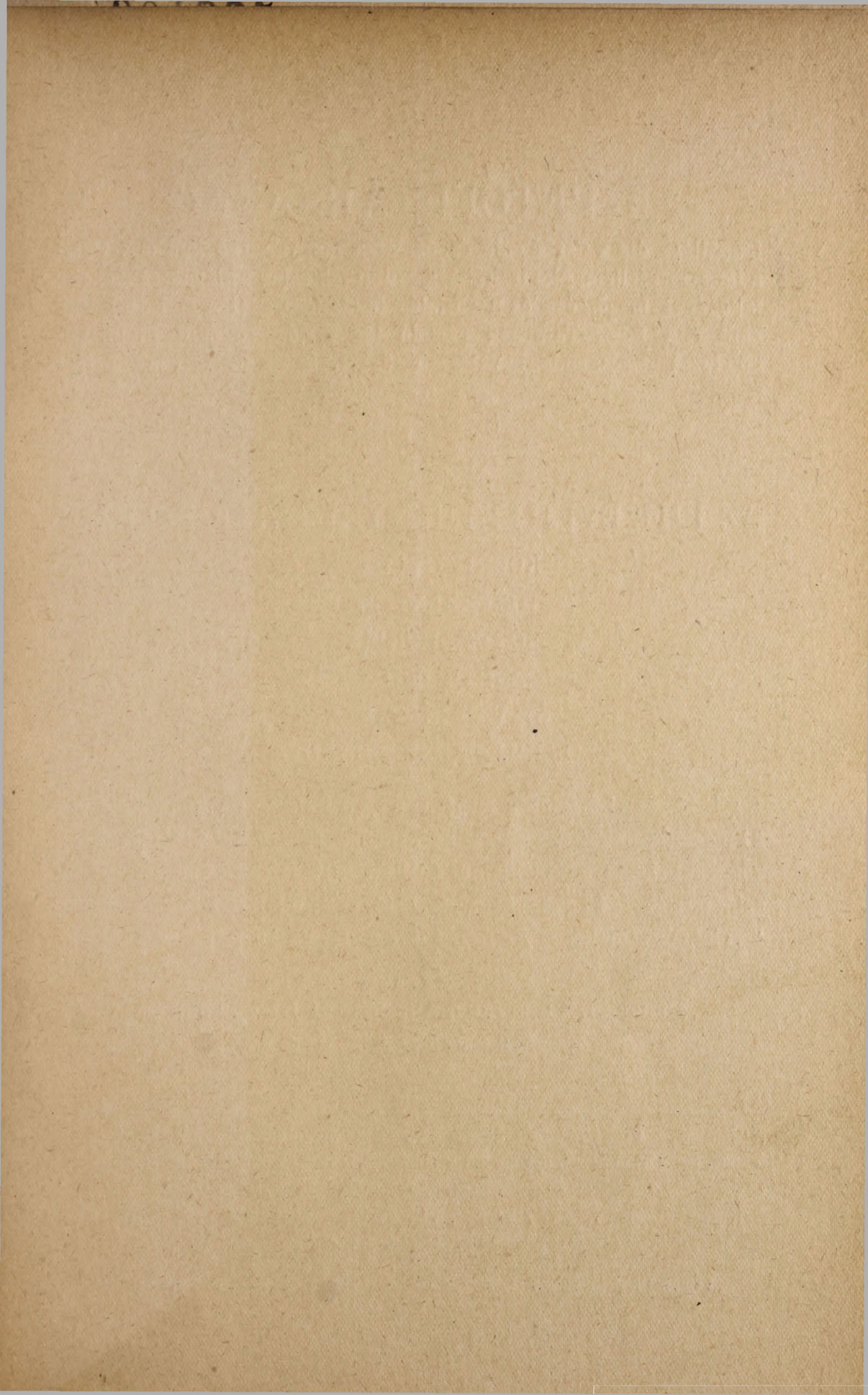
GALAMB SÁNDOR, GÁSPÁR JENŐ, HAVAS ISTVÁN.

A szerkesztésért és kiadásért felelős: GÁSPÁR JENŐ.

Szerkesztőség: Budapest, VI., Bajza-utca 39.

Kiadóhivatal: Budapest, VI., Andrásy-út 16.

Budapesti Hirlapnyomda és Kladó R.-T. Felelős vezető: Nedeczky László igazgató.



A PETŐFI-TÁRSASÁG

fennállása óta a tiszta célú és őszintén magyar irodalom őre. Célja a magyar szellemi élet irányítása, kultúránk színvonalának és magyar jellegének megőrzése és a közízlés fejlesztése. Ezt a célt szolgálja, amikor a Petőfi-Társaság pártoló tagjai részére járó illetmény-köteteket nagy gonddal válogatja össze, a magyar irodalom legjava terméséből.

*

AZ 1944. ÉVI ILLETMÉNYKÖTETEK SZERZŐI

KORNIS GYULA,
TÖMÖRKÉNY ISTVÁN,
BÓNYI ADORJÁN,
GÁSPÁR JENŐ,
HAVAS ISTVÁN,
IFJ. HEGEDÜS SÁNDOR

Az 1944. év első felében megjelenő három kötet és a *Koszorú* száma 24 pengőért jutnak el a Társaság pártoló tagjaihoz. Aki a tagilletmény-köteteket bekötve kívánja, a bekötés díja fejében kötetenkint — ezidőszerint — 4 pengőt fizet, az 1944. év első felére tehát a bekötött tagilletménykötetek a *Koszorú*-val együttesen 36 pengőbe kerülnek.

A köteteket kiadóhivatalunk:

Budapest, VI. kerület, Andrásy-út 16. sz. küldi el.

A belépési szándék is itt jelentendő be!

A *Koszorú*, a Petőfi-Társaság közlönye egy irodalmi évben nyolcszor jelenik meg: január, február, március, április, május, október, november és december hónapokban. Előfizetési ára egész évre 8 pengő.

A *Koszorú* kiadóhivatala: Budapest, VI., Andrásy-út 16. Távbeszélő: 126—683.
Felelős kiadó: Gáspár Jenő.

KOSSZORÚ

A PETŐFI TÁRSASÁG KÖZLÖNYE

TARTALOM

Kállay Miklós: Petőfi, Kossuth, Ady. (Ünnepi beszéd.)	129
Havas István: Költemények. (Kossuth, Repül az ember.)	134
Ignác Rózsa: A „Fiú“. (Színműrészlet.)	137
Szász Károly: Költemények. (Végig a Balatonon, Kertemben.)	147
FIGYELŐ: A ponyva, a giccs, a dilettáns. (Dr. Lázár Béla.)	149
IRODALMI TÜKÖRKÉPEK: (Jankovich Marcell: Világító ablakok. — Bónyi Adorján: Négyesfogat.) . .	153
A PETŐFI-TÁRSASÁG ÉLETE.	155

ÚJ FOLYAM

X. KÖTET

4. SZÁM



BUDAPEST

1944 MÁRCIUS

ÁRA 1 P

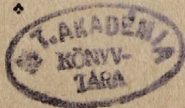
PETŐFI, KOSSUTH, ADY

IRTA: KALLAY MIKLÓS

Soha nem húzta még március, az ifjúság, a szabadság, a fiatal erők zsendülésének hónapja ilyen nehéz, szorongásokkal teli esztendő szekerét. Egy minden előzőnél rettenetesebb háború ötödik esztendeje ez. A világ tele van szenvedéssel és pusztulással. De mindezeknél gyötrelmesebb a teljes bizonytalanság, amelyben élnünk kell. Ki tudja, a szent világszabadság felé megyünk-e, amelyért egyik nagy költőnk életét áldozta, vagy a nagyszerű halál vár, amelyről egy másik komor napjainak váteszi sejtésével álmodott.

Csüggednünk, vagy éppen kétségbeesnünk még sem szabad. A léleknek vannak erőt adó forrásai, amelyekből a legnehezebb órákban meríthet. Éppen ebben a vészterhes esztendőben három tündöklő magyar nagy emléke sugárzik felénk, kivételes fénnel. Most száz esztendeje, hogy Petőfi Sándor, nemcsak a legnagyobb magyar lírikus, hanem a világnak is egyik legcsodálatosabb lángelméje, igazán költővé született első verskötetének s a népköltészet minden tündérigézetével bővülő János vitézének megjelenésével. Kossuth Lajos, a magyar függetlenségi harcok százados sorának utolsó nagy vezére, most ötven éve hunyta le szemét hosszú száműzetése után Torinóban, amely azóta romokban hever. És most huszonöt éve halt meg elborult lélekkel, összeroppant idegekkel a magyar fajta lángoló szerelme, sorunk terhének jós megérzésű hordozója olyan idők kapujában, amelyek a maiaknak minden félelmes bizonytalanságát méhükben hordozták. Kettőn közülük ugyanazokban a válságos napokban éltek, együtt küzdöttek más utakon, talán más szellemben is, de ugyanazzal a mindenre elszánt bátorsággal s a lélek teljes odaadásával azért, amit a nemzet és a nép legdrágább kincsének tartottak: a szabadságért. A harmadik majd egy századdal később jött, olyan időben, amikor látszólag a szabadság és a jólét arany napjában sütkérezett az ország, de érzékeny lelke megsejtette a látszatok festett falai mögött leskelődő gonosz rémeket, s azokat a félelmes erőket, amelyek íme elszabadultak láncokról. Nagy emléküket most a véletlen, vagy talán inkább a gondviselő akaratát jószándékából egyszerre lobbantja elénk világitófáklyájaként, egyszerre dörömböl lelkünk falán, hogy eszméltetők, megerősítőnk, acélozónk, esetleg talán szószólónk is legyen ezekben a napokban. Magunk megnyugtatóására, magunk vigasztalására, magunk megvilágosítására kell most emlékezni rájuk.

Mind a három költő volt, álmodó, szépet, nagyot merő, de egyben a valóságot is kemény kritikával lemérő s vele férfias keménységgel szembenező. Mind a három költő volt, kettő Istenadta tehetségénél és hivatásánál fogva, a harmadik a belőle áradó mágikus erő hatalmával s egy ország és nép egész szándékát, vágyát és reményét átérző lángolásával. Mind a háromban a legizzóbb tűzzel égett hazájának, népének, fajtájának szeretete, de egyben az egész emberiségé is. A gyűlöletet is szeretetük túlsága, fajtájuk, népük szo-



rongó féltése lobbantotta bennük. Szívük annyira tele volt a szeretet forróságával, hogy egyikük úgy érezte, ha feldobná a szívét, az melegítné a világot nap helyett. Magyarok voltak és világszellemek. És volt egy közös, nagy, minden érzésükön, minden gondolatukon és cselekedetükön uralkodó, életüket teljesen betöltő istenségük, amelyet lelkük templomának legfényesebb oltárára állítottak: a szabadság.

A szabadságnak nincs a világon zengőbb szavú énekese, mint Petőfi. Halálra szánt bárd, akit a szabadság szerelmétől 'el nem riaszt semmi erőszak. Szerelmes a szerelembe, de még szerelmesebb a szabadságba. Szerelméért kész odaadni életét is, de a szabadságért szerelmét is szívesen feláldozza. Igazában egyszerre dobta oda életét és szerelmét is, amikor félelmes jóslatomásának valóra váltával összetiport holtteste fölött fúvó paripák száguldottak, bár sajnos, nem a kivívott diadalra. Petőfi ittasult imádója, részeg rajongója a szabadságnak. Lelke legfélelmesebb villámlásai és leggyöngédebb simogatásai a szabadságért fakadnak. A *Nemzeti dal*-nál nincs tüze-sebb, szilajabb, áhítatosabb himnusza a szabadságnak. Nincs búsabb, gyötrelmesebb zene a fülének a rabbilincs csörgésénél. S haragos megvetésének villáma sujtja azt, aki tespedt tehetetlenséggel várja, hogy a láncot Isten kegyelméből majd a rozsdá rágja le kezéről. A tengert, a síkságnak ezt a végtelenségét, mint a szabadság határtalan birodalmát bámulja, felzaklatott képzeletének égő vágyával, mert az, hogy lássa, soha nem adatott meg neki. S akkor van igazán elemében, amikor elragadtatott álmodásában a tengeren énekelheti a szabadságot, mint az Arany Jánoshoz intézett levél dithirambikus mámorú záró soraiban:

De az elragadó szél

*Képzeletem szásrétű vitorlájába belé fujt,
Szétszakad a horgony, fut a gályám, elmarad a part
S ringat habkarján a látkör nélküli tenger,
És míg az orkán zúg s a felhők dörgenek, én a
Lant idegébe kapok, s vad tűzzel zengi el ajkam
Harsány himnuszodat, százszorszent, égi szabadság!*

Kossuth legvarázslatosabb szavú agitátora s egyben szervezője a szabadságnak. A szó igazi alchimiájával a lelkében égő hazaszeretetet, áldozatkészséget, lelkesedést, a szabadság mámoros vágyát a tömegek ereiben folyó vérré változtatja. A szavak megfoghatatlan bűvöletével a maga ünnepi lelkét önti a köznapi lelkekbe. A magyar szabadság és függetlenség volt az éltető levegője, e nélkül elképzelhetetlen volt előtte az élet. Élettörekvése, — mint maga vallotta, — ez az egy volt, — szabaddá tenni a népet a független hazában, hogy a népszabadság által megsokszorozódott nemzeterő oly várává lehessen a nemzet függetlenségének, melynek falain az idegen érdekek ostroma csorbát nem üthet. Ő a szabadság jegyében látta a dunavölgyi népek föderációjának éltető erejét s ez a hitvallása ma kísértetiesen időszerű. És

mikor itt a szabadság élethalálharca összeomlott, a nagy szabad Óceán partján a Szabadság szobrának fáklyája alatt kiáltja a szabad népek felé a német és orosz hatalomtól járombatiport magyarság igazát és kiírthatatlan szabadságvágyát.

Ady Endre egy ismeretlen Corvin-codex szélére jegyzett vallo-másában tesz hitet róla, hogy árad és rajzik innen, a szinte Ázsia szélén levő kis országból a szabadság és kultúra szerelme nyugat felé. Nincs a magyar irodalomban senki, aki nála szilajabb tűzzel hódolna Petőfinek, ennek „a nagyságos suhancnak“, aki olyan forró szeretettel fordulna a költő felé, „aki eleddig minden gyűlölködésén és pkvetetlenkedő nyugtalanságán túl legjobban szeretett szeretni Magyarországon s szerelmei közül is legjobban a szabadságot szerette. Gyilkolt a szeretetével, önmagát vitte vágóhídra. Tagló és vér együtt ilyen felséges élet személyébe, sorsába — soha még, — be nem avatkozott. Úgy kell őt szeretni, hogy fellángoljon tőle ismeretlen pora, — önmagunk megkorbácsolásával. Miként Simon a remete tette, úgy kell felállni Petőfi dicsőségének magas kőoszlopára s éhezve-fázva csak az ő dicsőségét hirdetni“.

Ady szeretete érezte meg Petőfiről, hogy sohase volt lehetetlen érzése és gondolata. Hiszen amit érzett, amit bárhogyan kigondolt, ahhoz azonnal hozzáadta a lehetőség hitét. Adból a megértés és csodálat szeretete sugárzik Petőfi felé. Mert Ady nagyon, határtalanul tudott szeretni. Ez abból mérhető le, milyen féktelen, milyen háborgó milyen szenvedélyes a gyűlölete. Mert ekkora, ilyen feneketlen gyűlölet csak szeretetből fakadhat. Az a sok átok, amit Ady gyötrődő lelkéből tépett ki tulajdonképpen a kétségbeesésbe ferdült áldások visszája.

Kossuthról pedig éppen halála évfordulójára írt versében így énekelt Ady:

*Kossuth Lajos . . . mennyit jelent e név!
Szeretetet, bízó, honfireményt,
Szabadságot, mely világot megvált,
Bosszút, melynek órája ütni fog;
Kijelentés: ezerszer szent e név,
Egy nép szívében élő nagy titok!*

Íme a szálak, amelyek Petőfit, Kossuthot, Adyt egymáshoz fűzik. Gondolkodásmódjukban, érzésvilágukban, stílusukban nagyon távol lehetnek egymástól, de közös bennük és összefűzi őket a szabadság fékezhetetlen szeretete. Ez az örök gyermek, — vallja Ady Petőfiről, — csupasz kézzel markolász az élet lángjában s a legcsodálatosabb és legmagasabbra csapó lángban, a szabadságban is. És ez a szabadságvágy a legősibb magyar erény. Az Ural alól, a dóni nagy puszták határtalanságából hozta magával ez a szélsebes lovakon száguldó nemzet. A nomád büszke szabadsága ez, amelyet a település után is megőriz és nemzedékek vérében örökít át. A pusztaszeri kötés a feje-

delemmel szemben is megőrzi a törzsek és nemzetségek szabadságát. Az aranybulla az első szabadságvédő alkotmánylevél, amelyről az európai történelem tud. Ez a nemzet soha nem tudta szolgálkába hajtani fejét. Ezer éven át mindig alkotmányosan élt és alkotmányát biztosítékokkal vette körül, amelyek védték az alkotmányos hatalmat, de védték a nemzetet is a hatalom minden túlkapása ellen.

A nemzet élete századokon át nem más, mint a függetlenségért és szabadságért vívott küzdelem. Legtöbbször nem is egy, de két ellenség ellen kellett védeni függetlenségét: külső és belső ellenség ellen. Volt úgy, hogy tulajdon királyától jobban kellett féltenie szabadságát, mint az idegen uralkodótól. Gyengeségében egyik ellenségét kellett a másikkal felőrletnie, hogy maga ne morzsolódjék össze a két malomkő között. A Frater Györgyök fondorlatos eszére, a Zrínyiek tündöklő vitézségére, a Bocskayak kemény magyarságára, a Bethlen Gáborok szívós kitartására, a Pázmányok hitére és tudására, a Thökölyek elszántságára s a Rákócziak hősi lelkének eszményi tisztaságára s egész népének szívós erejére volt szüksége, hogy megállhasson ezekben a viharos századokban.

Irodalmunk és költészetünk is ennek az állandó függetlenségi és szabadságharcnak karéneke volt Tinódy Lantos Sebestyéntől Petőfi Sándorig és Ady Endréig. Alig van költőnk, akinek lelkében ne a haza, a függetlensége, a nép szabadsága volna a legszebb, legtisztább oltári kép. De nincs költőnk, kinél ez a hazafiság, a nemzetnek ez a lobogó, vagy szenvedő, sokszor kétségbeesésében szinte a gyűlölet tajtékát tűró szeretete önző volna. A magyar író lelkileg szabad s legfőbb gondja a közé, a hazáé. De akármilyen szorongatott helyzetben is van ez a haza, akármilyen veszedelmek környékeztek a szabadságot, a magyar költő lángjából mindig jut a népek hazájának, a népek szabadságának is.

A nacionalizmust, a nemzeti élet túlságát vádolják ma azzal, hogy fékezhetetlen aspirációival ezt a világdúló háborút kirobbantotta. A magyar nacionalizmust mindenestre igaztalanul éri a vád. Ez a nacionalizmus nem új keletű, nemes és igazságos hagyományai vannak és sohasem ment odáig a maga szeretetében, hogy másokat gyűlölt volna. Ha költészetében hangja van olykor a gyűlöletnek, ez sohasem fordul más nemzetiség ellen, ez a saját gyöngeségének, gyávaságának, tehetetlenségének szól, hogy nem meri elég erősen akarni a szabadságot. Petőfi, Kossuth, Ady sohasem akart a magyarnak olyan szabadságot, amelyet egyenlő mértékkel ne kívánt volna más nemzetnek is. Sőt úgy érezték, hogy a magyar igazán nem lehet szabad, csak a szabad népek hazájában. Ezért akart Petőfi vértanúhalált halni a világsszabadságért. Ausztria népei is a magyar felé tekintettek bizalommal, amikor szabadságuk kivívásáról volt szó. Nagyon jól látja és állaptíja meg Illyés Gyula Petőfijében, hogy a maroknyi magyarság nemcsak a szabadságharc alatt, már évtizedekkel azelőtt valóban mint lángoszlop világít, mint mágnes rántja magához a körülötte élő népek fiait, minél értékesebbek azok, annál biztosabban.

Honnan ez a varázslat? A magyar szellemiség, a magyar hon-szeretet magas hőfoka, függetlenségi érzése, szabadságvágya sugározza. Van ebben a nagyszerű nacionalizmusban az egyetemes emberiség szeretetét, a legtisztább jogegyenlőséget és testvériséget sugárzó nemzetköziség, aminthogy Ady nyugat felé tekintő internacionalizmusa tele van féltékeny magyar nacionalizmussal.

Kossuth Lajos demokráciája iskolája lehetne a nagy nyugati demokrata nemzeteknek, amelyek csodálattal tekintenek fel ennek eszményi és fenkölt tisztaságára, amikor a beszéd hatalmának varázslatos boszorkánymestere közöttünk jár. Nézzünk fel rá mi is, rá és a másik kettőre ilyen csodálattal, sőt hittel és azzal az erős akarrattal, hogy amit ők a nemzet legnagyobb kincsének tartottak, a függetlenséget és a szabadságot, töretlenül őrizzük lelkünkben, elszakíthatatlanul ragaszkodunk hozzá mint ők, és megvédjük minden erőszakkal bárki ellen, bármilyen áron.

Vigasztalásunkra, megerősítésünkre szolgálhat, hogy ezekben a súlyos és gonosz időkben, amikor akaratumkon kívül szakadt a legfélelmesebb válság, a halálnak és a pusztulásnak ebben az éjszakájában három ilyen lángoszlop jelezheti nekünk az utat. Talán három legfényesebb, legmágikusabb erejű naplángja a magyar szellemnek. De nemcsak útmutatónk, megerősítőnk, példánk és acélozónk ez a három nagy génusz, pajzsunk is, amely egyformán fedez kelet és nyugat ellen, védő vértünk s ha kell, igazolónk és megváltó ellensúlyunk a mérleg egyik serpenyőjében.

Nem tudjuk, mit hoz a jövő. Ez a vihar-venhész év ismeretlen orkánokat szabadíthat ránk méhéből. De végleg kétségbe esnünk, megtántorodnunk egy percre sem szabad. Petőfi sohasem esett kétségbe, Kossuth, mindig bízott és küzdött végső erejéig. Ady pedig a halottak élén már maga is haldokolva ki akarja küzdeni Istentől sorsunkat, amelynek itt kell teljesednie ezen a földön.

Elültettük itt ősi, szabad puszták szeleiben fogant gyökereinket Nyugat küszöbén, kelet gyepűi alatt. A gyökérből gyönyörű fa szökkent sudárba, amelynek koronájában forró szavú, csodálatos madárdal zengett. Lehet, hogy a nyugati apokalyptikus zivatar vagy a bős keleti áradás szétdúlja ennek a fának a koronáját, ledönti büszke törzsét, de gyökereit nem tépheti ki vihar, nem moshatja ki ár, azok örökre itt maradnak, és ha jönnek szelídebb, dédelgetőbb évszakok, új élet diadalra sarjad ki belőlük a nemzet hatalmas fája. Ennek a bizalomnak, a három nagy magyar szent emlékének jegyében nyitom meg ebben a válságos márciusban a Petőfi-Társaság nagygyűlését.



Havas István költeményei:

Kossuth

Neved, mely köztünk ajkról ajkra száll,
otthont a milljók tűzhelyén talál,
ragyog szemökön, gyémántablakon,
s dallá olvadva zengi völgy, halom.
Zászlót, mint az ifjúkor vágya bont,
hogy újulásra serkentse a hont,
ahogy ébreszti a sikot, hegyet:
téldermedéséből a kikelet.

Szavad, a tette készítő lángital
kigyúl bennünk ma is hangjaival.
S a magyarral, kit szírtre vitt hajó,
lett bár vándorlóútján bujdosó,
a csüggedés nem bánt el könnyedén,
életre kel a Kossuth énekén.
Zengő folyamok, hegyek és szívek:
elviszik hozzá, mint üzenetet.

Alakod él, jöttére megriad
az érdek foglya s a vásári had.
Földrablók lelke szűkül mint az eb,
(elmúlt a vihar, nem üvöltének,)
de látnak álmot, sajtó árnyakat,
levegőégben villó kardokat,
mikkel a honvéd-hazaszeretet
gazoknak és rablóknak fizetett.

Hitedben a holnap tettvágya zúg,
lélektisztulás, égháborúk,
miktől a papiros-határfalak
kártyavárákként összeomlanak.
S egymás keblére hull mind a magyar,
akit a föld hord és az ég takar.
Zarándokútja végén kard, eke,
új életének örök képlete.

Virradj föl bennünk! Túlhan a rabok
láncverte sora el nem hallgatott.

Tömlőceik fekete ablakán
temetők csendje, éjjeli magány.
A tél az évszak ott, szél fú, havaz,
de falon, havon áttör a tavasz,
ha neved dómjában a fáklyafény
lobban fölöttük, mint örök remény.

Emlékezeted Nap, mely égre hág,
elmékben gyűjtva friss energiát.
S a kifosztottak és panasztevők
megállnak Isten és törvény előtt.
Ő szabja sorsuk, ha vallnak hitet,
mert Ő alázta meg a kőszívet,
mely igazságba, jogba ütközött —
Övé az összetartó üldözött.

Dalod harangját én is kongatom,
légy a vecsernyém s a virradatom!
Törjön által felhőkön zengzete,
s egünkön, mely most dúvaddal tele!
Hiszünk hiteddel s a feltámadásba'
belé kondítjuk érceit nevednek,
vagy összedől a gazság praktikája,
vagy jajsavunktól az égbolt reped meg!

Repül az ember

Repül, repül, repül,
ő repül már az emberi remek,
és a földön halálraszánt sereg,
akit nem tölt el már csodálat,
remeg, remeg, remeg.
Ki ne tudná, mit hoz nekik fenn
az Ész gáláns futárja?
Gyújtóbombát, halált, vést
kis otthonára, templomára.

S a lángész hírhedt alkotása
a gép nyerítve, zordonan,
rövidke óra múlva gyászba
dönt ezreket s tovább rohan.

Tovább, talán a végtelenbe
fut a diadalmámmoros levente!

Vitézi lendület ragadja tán
a levegőpuszták zuhatagán?
Mi az, ami ad néki szárnyat?
A benzinolaj s nem utálat,
mely társa most gépnymodokán?
És büntársa a lég is, a vádlott,
mely túlharsogva jajt meg átkot,
az összeomló romvilág felett
velőtrázó sikolyban kéjeleg.
Diadalittas mégse hangja,
Nem a győzelmek érc-harangja:
a motor megrészegedett,
az ordít zagyván éneket.

Torkából furcsa új világ
tüdeje fúj melódiát,
a rémkeltés iszonyat-üteme,
a sátánhad halál-együttese.
Az ó világ, kit gépe lekaszál,
hamvadjon tűzbe, mint a szalmaszál,
roskadjon térdre asszony, agg, gyerek,
sikoltson, hadd keltsen örületet!
Az idegharcot így kívánja
a légi hősök partizánja

* *

Uram, ez hát korunk hadászata?
Meg ne ítéld, ha én ma kérlek,
erre a gyilkolásra földnek, égnek
ne legyen soha bűnbocsánata!



A „FIÚ“

(SZINMŰRÉSZLET.)

IRTA: IGNÁCZ RÓZSA

ELSŐ FELVONÁS.

Első kép.

Szín: Könyvtárszoba egyik részlete — olvasósarok — Török Zoltán gazdag gyárigazgató villájában. A kandalló fölött, feltűnő helyen, Törökné életnagyságú arcképe függ. A falon naptár. A háttérben lépcső vezet a fiú szobájába. A szoba közepén hatalmas földgömb áll. A Csendes-óceánra gombostűkkel piciny papirhajókat tűztek. Most a földgömb előtt hasal Pityu és Hincz. Este felé vagyunk, úgy hat óra után. A gyermekszobából a nap búcsúzó fénye süt be a játszó gyermekekre, bágyadt vörösen. A teritetlen kandallós asztalkán egy tál sütemény, cukorkák.

Pityu: (Szőkés, érzékeny, lányos arcú. Van benne valami meghatóan szeretetre vágyó. Kedves, lágyhangú, de dudoros homloka koraérettséget sejtet. Látszik rajta, hogy konok is tud lenni. A földön ül, nem nézi a földgömböt, olykor a szalónajtóra pillant. Cseppet ingerült.)

Daday Bandi: (Köpcös, fekete, csattanósan piros, nagyhangú, még a füle is vigyorog az egészségtől. Most is eszik. Az uzsonna maradékaiból megrakta a zsebeit, azt csipegeti, de közben áhitattal nézegeti a földgömböt és Hinczet.)

Hincz Jani: (Nyurga, szeplős, ádámcsutkás és szemüveges. Fontoskodó ember, látszik, hogy tanár lesz belőle. Egyedül neki van hosszú nadrágja, de nyakkendőt még ő sem visel. A másik két fiú rövid nadrágot és térdharisnyát hord.)

Hincz (mutatoujjával lassan forgatja a földgömböt és az eminens tanulók leckemondó és önkénytelenül is tanárutánzó hangján magyaráz): Megkerüljük Ausztráliát, mindenütt a partok mellett haladva. (Tolja előre a kis papírvitorlást.) Északra tartunk a Tasman-tengeren át.

Daday (az asztalhoz lép, zsebe már kiürült. Most éppen egy mignont vett ki a tálból, tömi a szájába, teleszájjal közbeszól): Az egy évig tart vitorlással, öregem.

Hincz: (Bölcsen.) Annál többet láthatunk, minél lassabban megyünk. (Tolja a vitorlást felfele.) Hopp, itt vigyázzunk! Szélcsend őv következik.

Daday: Mindig mondtam, hogy gyors cirkálóval kéne menni. A vitorlás bedöglik.

Hincz: Kikerüljük... Óvatosan kikerüljük. Várj csak! (Mintha emlékezetében kutatna, leckemondás-szerűen.) „A passzázt szelek járását az egyenlítőől északra és délre, hogy is mondta Kucs-nik tanár úr, Pityu?

Pityu (a szalónajtót nézte, összerezzen): Parancsolsz? (Feláll, a földgömbhöz lép.) Ja, a szélcsend zóna? (Odabök a földgömbre.) Menj itt a part mellett. Nincs mindenütt szélcsend. Azt hiszem. Különben... nem fontos.

Dadáy (új mignont eszik): Vitorlással unalmas. Játszunk valami mást.

Hincz (sértődötten): Szórakozva tanulni nagyon hasznos. Kucsnik tanár úr is mondta.

Dadáy (belevág): Játszunk inkább tengeri ütközetet a halas-medencében.

Hincz: Az aranyhalak igazán nem arra valók, hogy megtorpedózzuk őket. Nem tudom, mit szólna hozzá Pityu papája?

Dadáy (feláll): Vagy mozit. Megigérted Pityu, hogy megmutatod az új vetítógépedet. (Indul a gyermekszoba felé.)

Pityu (már megint az ajtót nézte): Nem, nem mozit. Valami mást akarok. (Szeme felcsillan.) Apu megígérte.

Hincz Mit?

Dadáy (egyszerre): Új játék?

Pityu (feláll, int): Pszt, de milyen! Nem játék. Egészen más. Komoly dolog. Ott van ni! (Az asztalra mutat, ahol valami kisebb tárgy látszik letakarva, odalép, örömmel, izgatottan és titokzatosan.) A modell!

Dadáy (mohón): Milyen modell? Mutasd!

Pityu (tiltkozva áll az asztal elé): Csak apu tudja elmagyarázni. Az első modellt nekem adta, mert neki már jobb is van. Újabb. De ez is borzasztóan érdekes. Pici domborműben az egész földalatti vasút terve! Az összes állomásokkal! Az egész főváros alatt.

Hincz (szinte csuklik a tisztelettől): A földalatti?

Dadáy: Papád tervezte?

Hincz: Olvastam az újságban, hogy papád nyerte meg a pályázatot. Neked adta a modellt?

Dadáy: Mutasd! Lehet látni, hogy milyen vasút lesz a földalatti?

Pityu: Apu azt ígérte, hogy benéz ma délután hozzánk és elmagyarázza nekünk.

Hincz: Neked már elmagyarázta?

Pityu: Még... nem, mert még... nem ért rá. De azért én értem már az egészet. Csak azt mondta, hogy ne szedjük széjjel, ha ti itt lesztek. Inkább majd ő megmutatja. (Az óráját nézi.) Másfél órája várom, hogy jöjjön. Nagyon gyönyörű. Emeletek vannak a föld alatt. Apu konstruálta. Roppant komplikált, de apunak az semmi. Apu zseni!

Dadáy (liheg az izgalomtól, emelgeti a terítő csücskét): Mutasd! Nem nyúlok hozzá. Becs'szavamra nem nyúlok hozzá. Csak mutasd.

Hincz: Talán mégse illik Bandi, ha Török bácsi megtiltotta.

Pityu: Nem tiltotta meg éppen... csak megigérte, hogy bejön.

Daday: De ha nem jön!

Pityu: Megigérte és... Na ne! Ne, igazán gyerekek. *(Az asztal elé áll.)*

Daday: Akkor miért mondtad, hogy megmutatod? Igazán milyen vagy!

Hincz: Na, igazán, ne veszekedjeteek fiúk. Inkább filmezzünk.

Török István *(negyven körüli, deresedő, elegáns jelenség, estélyi öltözetben, kezében kalap, kesztyű, benyit a kis szalon ajtaján, mosolyogva)*: Szabad?

Pityu *(hozzászalad)*: Jaj apu! Gyere már! Úgy vártuk apu!

Török *(nevetve, tréfásan)*: Vártatok? Miért? Mi szüksége lehet három ifjú úrnak egy öreg bácsira?

Hincz: Kezit csókolom.

Török: Szervusz Jani. *(Kezet ad.)* Üdvözlöm apádat. Rég nem járt fönn nálam az irodában. *(Dadayhoz.)* És te? *(mint aki még nem ismeri.)*

Pityu *(zavartan és ingerülten, mert únja, hogy a barátját be kell mutatnia)*: Bocsáss meg... megengeded, hogy bemutassam? Az új barátom. Megigérted apu! *(A modellt nézi.)*

Daday *(katonásan összecsapja bokáját)*: Vitéz Daday András.

Török *(nevetve)*: Jól van, kis vitéz. Talán Daday ezredes fia?

Daday: Igenis.

Török: Ó, jól ismerem az édesapádat. Hát csak mulassatok gyerekek! Sok jó játék van itt a könyvtárszobában, mi? *(Nézi a földgömböt, indul.)*

Pityu: Apu megigérted?

Török *(már nem mosolyog)*: Mit?

Pityu *(könyörögve)*: A modellt. Apu! Megigérted, hogy elmagyarázod és játszhatunk is vele.

Török *(nevet)*: Megigérted? Nagyon sajnálom öregem, de most nem lehet. Csak éppen meg akartalak nézni benneteket. *(Az óráját nézi.)* *(Nyakkendőjét igazítja.)* Hopp, már el is késtem.

Pityu: Pedig azt mondtad, hogy ma nem més el hazulról.

Török *(összeveonja a szemöldökét)*: Váratlan vacsora meghívás. *(Elharapja a szót, mint aki nem tartja magához méltónak, hogy gyerekeknek bővebb magyarázatot adjon.)* Majd holnap játszunk kis fiam. Holnap. Szervusztok gyerekek. *(Indul a külső járás felé)*

Pityu *(utána szalad)*: Apu!

Török: Mit akarsz?

Pityu: Igazán muszáj elmenned?

Török: Ha egyszer azt mondtam, hogy el kell mennem. Micsoda modor ez, Pityu?

Pityu (*kínlődik, látszik rajta, hogy kifogást keres*): Mert... mert izé... úgy fáj a fejem.

Török: Fáj?

Pityu (*mint aki belevérősödik a hazugságba*): Igen.

Török (*merőn nézi*): Csöngess Hertának. És, ha majd elmentek a vendégeid, menj be a szobádba, feküdj le és mérd meg a lázadat. Herta majd a többit tudni fogja. Szervusztok fiúk. (*Gyorsan el.*)

Pityu (*lassan megy a szoba előterében lévő heverőig, leroskad.*)

Hincz (*részvétellel*): Nagyon fáj a fejed?

Pityu (*konokul összezárja a száját, rázza a fejét.*) Nem!

Daday: Á! Nem így kell azt csinálni, barátom. Mikor én kértem apukát, hogy vegyen nekem egy flóbertet és nem vett, bánatomban egész nap rohantam a biciklimmal, aztán jól kiizzadtam, megittam, úgy, ahogy voltam, hat pohár hideg vizet. Megjegyzem, nem ért semmit. A hideg kirázott, de lázam: semmi! Barátom, vettem a hőmérőt, bedugtam forró teába, onnan a hónam alá. Így kell azt csinálni. A szülők ilyenkor nagyon begyulladnak és mindent megvesznek. Képzelheted. Csuda, hogy milyen stramm flóbertet vettek!

Hincz (*szörnyülködve*): Ezt csináltad?

Daday: Ezt. Miért ne? Nem ártott senkinek. A hőmérőtől nem lehet lázat kapni.

Hincz: A szülőkkel ezt nem lehet megtenni, Daday.

Daday: Jó vicc. Nem lehet. Mert te olyan finnyás vagy.

Hincz (*magából kikelve*): Vedd tudomásul, hogy ha te ezt tetted, akkor te nagyon jellemtelen vagy, mert az közönséges zsarolás.

Daday (*ugrik Hincz felé*): Mit mondtál? Kikérem magamnak.

Hincz: Igenis, zsarolás. És azt a szülők nem érdemlik meg.

Pityu (*Hinczre emeli égő szemét*): Te még sohase zsaroltad meg a szüleidet, Hincz?

Hincz: (*megdöbbenve hallgat.*)

Daday: Most beszélj!

Hincz: Én... én... nagyon tisztелеm őket.

Pityu: Mert biztosan nagyon jók és kedvesek hozzád. És szeretnek téged. (*Sötétén.*) Engem nem szeretnek a szüleim.

Hincz: Ilyet... én azt hiszem, Pityu, nem illik mondani.

Pityu: Nem illik? Az igazság néha nagyon illetlen. És én igazat mondtam. De ezt, persze te, nem érted. Miért is értenéd. Téged bizonyára mindenki szeret odahaza. Jó fiú vagy, és engedelmes, és első tanuló, és...

Hincz: Én azt hiszem, hogy az a helyes, ha az ember idegenek előtt nem kritizálja a szüleit.

Pityu (*harciasan*): És magadban sem kritizálod őket?

Hincz (*megdöbbenve*): Magamban?

Pityu: Amikor senki sem hallja?

Hincz (*megtörtén*): Az én szüleim nem élnek jól egymással. Ezt talán te is tudod, mert mindenki tudja. De ezt kiteregetni mások előtt...

Pityu: Ők nem szégyenlik mások előtt?

Hincz: Én nem tudom, miért beszélsz így, Pityu. Neked igazán kedves papád van.

Pityu: Apám? Apám becsapott. Nem tartotta meg az ígéretét. Semmibe vesz engem. (*Szinte sír.*) Sohasem jön velem játszani.

Daday: Mi lesz? Mozizunk, vagy nem mozizunk?

Pityu: Semmi kedvem mozizni.

Daday: Annyi felesleges marhaságot beszéltek. Ennyi idő alatt le lehetett volna egy fél filmet vetíteni.

Pityu: Vidd el a gépemet, odaadom.

Daday: Örökbe?

Pityu: Kölcsön. Játssz vele otthon, ha akarsz.

Daday: Remek. Holnap visszaadom. (*Beszalad a gyermekszobába, felveszi, hóna alá csapja a gépet. Bentről.*) Akkor én megyek is. Jössz, Hincz?

Pityu (*Hinczhez*): Maradj.

Márton: (*Öreg inas, hatvanon túl, nem tipikus inas, egyszerű, póznélküli öreg ember, kicsit totyakos, megjelenik a külső járás felől.*) A méltóságos asszony kéreti a fiatal urat.

Pityu: Anyu? Jó. Jó-jó. (*Türelmetlenül Mártonhoz.*) Mondja kérem, hogy azonnal megyek.

Daday (*Hinczhez, aki a gyermekszobából jön*): Jössz? Jóját hozzáunk mozizni. (*Bontogatja a mozigép skatulyáját.*)

Pityu (*Hinczhez*): Maradj!

Márton: Megmondom, fiatalúr. (*El.*)

Hincz (*óvatosan Dadayra pillant. Pityuhoz*): Mit akarsz?

Daday (*kinyitotta a mozi dobozát, orsót vesz elő, melyről gyorsan pereg lefele a ruganyos filmszalag*).

Pityu (*Dadayra pillant, Hinczet előre húzza, súgva, izgatottan, hogy Daday ne hallja*): Amit a szüleidről mondtál, igaz?

Hincz (*lesüti a szemét*): Nem volt szép tőlem...

Pityu: Úgy érted, hogy... hogy... nincs egymással, viszonyuk?

Hincz: Azt nem tudom...

Pityu: Hát akkor?

Hincz (fojtottan): Sose gondoltál te arra, hogy én miért járok hosszú nadrágban?

Pityu: Sose. Én is szeretnék már. De anyu nem akarja, hogy legyen egy hosszúnadrágos fia, aki öregíti.

Hincz: Ez az. Az enyém sem akarná... egy bizonyos Tibor miatt..., akit én nagyon utálok, és csak azért is öregítem magam. És ezt apám is tudja. Ő járat hosszú nadrágban. Nagyon szégyenlem, hogy így kiadtam őket, de ugye, becsületszavadra, nem mondd senkinek? (Dadayt nézi.)

Pityu (fejét rázza, mintha azt mondaná: nem hall Daday semmit, majd némán kezét ad).

Hincz (fogja a kezét): Mert én nagyon szeretem az anyámat és (szinte sír) nagyon fáj nekem, hogy tányérokat vagdos az apám fejéhez, amiatt a gazember miatt.

Pityu (megdöbbenően nézi): Én nem tudtam, hogy... én nem tudtam, Jani, hogy fájni fog neked ez a beszéd, én...

Daday (a pillanatnyi csöndben fölnevez. Nyakára, karjára tekeredett a filmszalag. Elragadtatva felkiált): Csuda klassz! Ez barátom van vagy harminc méter hosszú! Hát én rohanok. (Felugrik, gyömöszöli vissza a dobozba a filmet.) Szervusztok! Egész éjjel filmezni fogok! (El.)

Hincz (kis sóhajjal): Mehetek én is. Szervusz, Pityu.

Pityu: Majd még beszélünk ezekről a dolgokról, Janikám...

Hincz (lehajtott fejjel): Beszélhetünk. (Veszi a mappát és némán kimegy.)

Pityu: (Egyedül sokáig némán, megdöbbenően áll a Hincz szavainak hatása alatt. Aztán a falinaptárhoz megy. Megnézi a dátumot, április 25-ét. Leül az asztalhoz, felugrik, izgatottan a könyvespolchoz rohan és egy nehéz, nagyon régi könyv mögül feltűnően nagy pepita füzetet vesz elő. Az asztalra teszi, lekonyököl, maga elé mered, veszi a töltőtollát, sebesen ír egy-két szót.)

Herta (léptei hangoznak a belső járás felől).

Pityu (összeretén, gyorsan becsapja a pepita füzetet és el akarja dugni előbbi helyére).

Herta (negyvenötéves, vörösszőke haját koszorúban viseli, porosz származású, a háznál öregedett, régi nevelője Pityunak. Meglátta a pepita füzetet): Miért nem jöttél a Muttihoz, Pityu? Was? Mit rejtegetsz ott a könyvek mögött? (Odalép.)

Pityu (a polc elé áll): Semmi, Herta.

Herta: Was? Semmi? Tudok, tudok. A napló. Amit még az öreg Hertának sem szabad meglátni. Na, jó. Hát én nem láttam semmit. Én tudom tisztelni a te titkodat. De ne most csinálj ilyet, amikor a Mutti vár.

Pityu (különös hangon): Anyu engem vár? (Kezében a napló.)

Herta: Na ja, nem mondta a Márton?

Pityu: Igen, igen, mondta. Miért vár engem anyu?

Herta: Na miért? Milyen nyakatekert gyerek vagy te, Pityu. Hát vár, hogy elbúcsúzzék. Einz, zwei, gehen. Nem illik őt várokozatni.

Pityu (*gúnyos, szomorkásan bólint*): Hogy elbúcsúzzék? Hát elmegy?

Herta: Ne tettesd magad, du Fratzl! Hát persze. Az operába.

Pityu: Egyedül?

Herta: Mit tudom én?

Pityu: De nem apuval.

Herta: A herr Direktor megy külön, annak is megvan a maga dolga.

Pityu: Külön. Apu külön, anyu külön. Én: egyedül. Mit gondolsz Herta, miért van ez így?

Herta (*megdöbbenve*): Én azt gondolom, hogy te talán beteg vagy. (*Pityu fejéhez kap.*) Herr Jessas! Nincs lázad neked?

Pityu (*nevet, keserűen*): Láz. Hőmérő. Keserűvíz, vagy herbatea. Ezt tudod te, Herta. (*A naplót ledobja az asztalra.*)

Herta: Na, ja. Nem is azt tudom, hogy kritizáljam veled az aput meg az anyut. (*Nyersen.*) Mérd meg a lázad, Pityu!

Pityu (*nevet*): De, ha nincs lázam. (*Hevesen kitörve.*) Bár lenne.

Herta: Mit beszélsz?

Pityu: Bár lennék egyszer halálos beteg, hogy rettegjenek és velem kelljen legyenek. Egyszerre. Mindaketten.

Herta: Gonosz vagy, tudod?

Pityu: Hogy haragszol, Herta! Ilyenkor, ha nagyon dühös vagy, egészen vörös leszel, és eltűnnek a szeplőid is.

Herta (*felháborodva*): Aba geh!

Pityu (*már mókásan*): Na, ne haragudj, öreg, zsémbes Herta. Na, ne haragudj. (*Hozzábúvik, öleli.*)

Herta (*zsörtölődve engesztelődik*): Te, hizelgő kutya.

Pityu: Ne haragudj már. Hadd tünjenek elő megint a szeplőcskéid.

Herta: Neveletlen vagy.

Pityu: Miért nem neveltél jobban, Herta?

Herta: Hát lehet? Azt hiszed, hogy lehet? Nem tőlem tanultad ezeket a butaságokat, hogy mindig firtasd, mit csinál az anyu, mit csinál az apu?

Pityu (*elkomorodik*): Nem, azt nem. (*Leül.*)

Herta: No, mi van már megint veled?

Pityu: Hagyd, Herta, úgysem értenéd.

Herta: Hogy én nem értem őt? Hát ki nevelt téged ilyen pici korod óta, mi?

Pityu (*hallgat*).

Herta: Mi?

Törökné: (A kis szalón felől jön. káprázatos nagyestélyi ruhában, belépővel. Szép, nagyon nőies, izgékony testű, fekete asszony.) Mi történik itt?

Pityu (összerezzen, gyorsan a szék alá dugja a naplót, jól ráül, nem áll fel, nem néz az anyjára, lesüti a szemét).

Herta: Én mondtam Pityunak Gnädige Frau, hogy...

Törökné: Köszönöm kisasszony, elmehet.

Herta (halkan mormolva): Kisztihand. Ha még parancsol valamit...

Törökné (rázza a fejét).

Herta (lesunyít fejjel, halkan el).

Törökné (ledobja a belépőjét, mint akinek melege van, de nem ül le): Miért nem jöttél be hozzám? Izentem érted?

Pityu (halkan): Ül le, anyu.

Törökné: Nem akarom összegyűrni a ruhámat. Csak egy pillanatra jöttem.

Pityu (gúnyosan): Állni fogsz az Operában is?

Törökné (csóválja a fejét, türelemmel): Az Operában természetesen ülni fogok. De nem akarok gyűrött ruhával érkezni.

Pityu (feláll, az anyjához lép, sóvárogva): Anyu! (Felnyújtja a karját az anyja nyakához.)

Törökné (könnyed ellágyulással): Te kis konok csacsi. Mit érzékenykedsz már megint? No, tartsd szépen a homlokozdat

Pityu (nyújtja az arcát).

Törökné (megfogja a fiú fejét és leheletszerűen megcsókolja a haja tetejét).

Pityu: Az arcom is, anyu!

Törökné (gyöngéd elhárítással, de határozottan): Már kifestettem a számat, szívecském. Nem akarom elmázolni, drágám. (Végigsimit a fiú arcán.) Te se akarsz, ugye, hogy anyu csunya legyen mások előtt?

Pityu: De akarom! Mázold el az arcom, és engedd, hogy a hajad is összeborzoljam. Egy egészen picit. Ne sajnáld tőlem magadat, anyu.

Törökné: Butuskám! Hát már hogy sajnálnám én tőled magamat! Majd holnap beszélgetünk, jó? Most sietnem kell gyerekem, az Operából nem lehet elkésni. (Nyúl a belépője után.)

Márton (az ajtóban): Méltóságos asszony, kérem, előállt a kocsi.

Törökné: No látod? Azonnal megyek, Márton. Elmehet

Márton (el).

Pityu: Engem is elvihettél volna az Operába.

Törökné (idegesen): Társasággal megyek és... különben is. Oktalan és csacsi kéréseid vannak. És csökönyös vagy, Pityu. Micsoda dolog az is, hogy nem jössz be búcsúzni, ahogy mindig szoktad. Nem gondolod, hogy ez neveletlenség, kislányom?

Pityu: Herta is mondja.

Törökné (*a haját igazgatja*): Mit, mit mond Herta?

Pityu: Herta is mondja, hogy neveletlen vagyok, pedig ő már 14 éve nevel. Szakadatlanul nevel. Helyetted.

Törökné: Helyettem. Természetesen. Én nem foglalkozhatom reggeltől estig veled.

Pityu: Miért nem, anyu?

Törökné: Tűrhetetlen vagy!

Pityu: Nem, nem anyu. Csak neked nincs türelmed hozzám. Te nem vagy kíváncsi rám. Téged nem érdekel, hogy én mit érzek, és mit gondolok. Úgyis tudom, hogy terhedre vagyok. Anyu, én nem tehetek róla, hogy a világon vagyok.

Törökné: Megbolondultál? Miket beszélsz? Már megint összeolvastál valami őrültséget és...

Pityu: Semmi ilyent nem olvastam. Légy szíves, ne bántsd a könyveimet. És ne fogj mindent másra. Mikor egyedül te vagy az oka.

Törökné: Én?

Pityu: Te és apu. Minek van gyereketek nektek, ha nem érdekel titeket? És miért vagytok ti együtt, mikor alig szóltok egymáshoz?

Törökné: Honnan veszed a bátorságot magadnak, hogy így beszélj a szüleidről? Kitől tanulsz te ilyeneket?

Pityu: Kitől? Hagyd, hagyd anyu ezeket a szavakat. Ha nem érted, ha nem akarod érteni, akkor úgyis minden hiába. Menj szépen az Operába és puderozd be újra az orrodát, mert már fénylik a haragtól.

Törökné: Hallatlan! Hallatlan, ez fiam! Hálátlan vagy és igazságtalan. Egyetlen gyermeket nem mondhatsz az osztályodban, sehol, akinek olyan jó dolga volna, mint neked.

Pityu: Tudom, anyu. Hagyd ezt, kívülről tudom.

Törökné: Apád éjjel-nappal azért dolgozik, —

Pityu (*belevág*): hogy vagyont szerezzen nekem, ne mondd, mindig csak ezt tudod mondani.

Törökné: És én? Rám nem gondolsz? Mivel érdemlem meg én ezt Pityu? Mivel érdemlem meg, hogy durva légy és kritizálj? Na, gyere ide szépen. Mi? Nem felelsz? Konokul lesütöd a szemed? Hát hova lett az én jó, kicsi, szótfogadó fiam? Úgy látszik, Herta már egyáltalán nem hat rád. Kemény férfikézre van szükséged, valakire, aki helyes irányba terelje a gondolataidat.

Pityu: Miért nem mondd, hogy *apura* van szükségem?

Törökné: Mit miért nem mondok?

Pityu: Nem mondd, mert nem mered. Mert úgyis tudod, hogy hiábavaló. Helyetted: Herta! Apu helyett majd valaki más... talán egy házi tanító, mi? mint Dadayéknál? Ti nagyon jól tudjátok helyettesíteni magatokat. És nagyon rosszul teszitek.

Törökné: Elég volt, elég. Jöjj ide azonnal és kérj szépen bocsánatot. És soha többé ne halljak ilyen beszédeket.

Pityu (*szomorkás gúnnyal*): Bocsáss meg... nem sérteni akartalak.

Törökné: Tartsd az arcodat.

Pityu (*elfordítja az arcát*): Menj, mert elkéssel. (*Sírással küzdve.*) Ne legyen miattam rossz kedved, mert én is nagyon... nagyon vidám vagyok. (*Sír.*)

Törökné (*megdöbbenve nézi, az órájára pillant, idegesen felveszi a belépőjét, egy lépést tesz a fiú felé, megáll, végül csönget*).

Herta: (*gyorsan, némán be*).

Törökné: Kérem, maradjon mellette, amíg lefekszik és...

Herta: Tessék csak nyugodtan elmenni, Gnädige Frau, nem lesz semmi baj. Ő ma egy kicsit ideges. De majd megmérém a lázt.

Törökné: Ha nem éreznél jól magát...

Herta: Tessék csak megbízni bennem. Jó szórakozást kívánok. Auf Wiedersehen, Gnädige Frau.

Törökné: Feküdj le szépen és aludd ki magad, kis fiam. (*Gyorsan Pityuhoz lép, gyöngéden végigsimít a fején.*) Na, ne légy csacsi. Holnap majd beszélgetünk. Szervusz kis fiam. (*Gyorsan el.*)

Herta (*karbanfonja a kezét, nézi Pityut*): Also. Hát akkor megyek és megvetem az ágyadat. (*Fellép a gyerekszoba lépcsőjére.*)

Pityu (*felemeli a fejét, orrát fújja*): Menj innen Herta. Hagyd. (*Félrehúzza.*) Majd én egyedül.

Herta: De nem fogsz sírni, mi. (*Lejön a lépcsőről, a másik, hátsó járás felé indul.*)

Pityu: Nem. Menj már!

Herta: Itt paszianszozok a másik szobában.

Pityu (*felszalad a lépcsőn, lerúgja a cipőit, bedobja az ajtón. Az ajtóból*): Menj! Nem látod, hogy vetkezem!?

Herta: Hogy te milyen goromba vagy! (*Fejcsóválva kimegy.*)

Pityu (*lerohan a lépcsőről szétgombolt ingben, egyik zoknija lehúzva, vadul szétnéz, kiveszi a naplót a székpárnájából, hogy magával vigye, de tekintete, az anyja képére esik, megáll*).

Herta (*Herta hangja kívülről, Pityu robogására szólal meg, hallatszik, hogy most eszik.*) Meg tudod vetni az ágyat egyedül?

Pityu (*az anyja képe előtt, a karosszékre ugrik, térdelve, nyakát felnyújtja*): Rossz vagy! Nagyon rossz vagy, anyu!

Herta (*kintről*): Was? Mondtál valamit?

Pityu (*térdére ül a széken, ernyedten, keserűen néz maga elé*): Semmi. Csak hangosan imádkozom.

(*Gyors függöny.*)

Szász Karoly költemenyei:

Végig a Balatonon

Lágyan kanyarodik a Balaton öble,
Ott, ahol a Sió ömlik ki belőle,
Mint gyermek, aki az apja ellen lázad,
S elhagyja hűtlenül az apai házat.

És ha tekintetem a túlpartra rebben,
Füred nyárfa-sora bólint velem szemben.
S amott Tihany bérce húzódik nyugotnak,
Hol András királyunk hamvai nyugódnak.

Messzebbre északnak a Rákóczi fája,
Vezérlő fejdelmünk sietett alája,
S kötötte a lovát ágához a fának,
Üdvözlő dala közt ezernyi madárnak.

Históriás hír az, amely tudtul adta,
Hogy országgyűlés volt e fának alatta,
Az „öldöklő század“ derekán a rendek
Nyeregben tárgyaltak, lóháton pihentek.

Ha pedig amarra délkeletnek tartok,
Ott fehérlenek az aligai partok.
Tanyáját, amelyre nyárfa dől remegve:
Híres magyar művész festette remekbe.

Vitorláson ülök, visz a hullám s szellő,
Tiszta ég fölöttem, mosolygó kékellő,
Kicsiny csónakomnak nem lankad a szárnya,
Olyan, mintha fürge fehér sirály szállna.

Jobbkézről feltűnik Badacsonynak orma,
Mint egy nagy koporsó, éppen olyan forma.
Hajdan lávát dobált ez a hegy magából.
Most tüze szőlőnek dús levébe zárul.

De már ide látszik csúcsa Szigligetnek,
Hol egykor egymásnak keblére siettek
— Mint mézet kereső méhe a rózsára —
Himfynek költője s szerelmes Rózája.

Régi vár tetején napsugara táncol,
Itt szólt egy agg rege regényes Csobáncról...
S int már felém Keszthely, Georgikonjával,
Grófja nagy lelkére fényes híre rávall.

... Elpihen a szél már, csillag gyúl az égen —
Milyen kedves emlék ez a szép nap nékem.
Lelkem úgy elméláz ennyi drága kincsen —
Gazdagabb ország tán a világon sincsen.

Vagy ha van is másnak — de az én szívemnek
Mélyén csak hazámnak képei pihennek.
Maradjanak is itt, míg eljön halálom,
S ezeket mutassa majd az örök álom.

Kertünkben

Diófánk árnyán üldögélek,
Most is, mint régen, szép e kert.
De bennem nem vidúl a lélek,
Kedélyem oly nyomott, {levért.

A nap most is úgy tűz az égen,
Mint mikor itt ültem vele —
De fényesebbnek látszott nékem
Az ő szelid tűzű szeme.

A kis madárnak, nyári légbe'
Ma is oly vígan zeng dala —
De az ő nyájas halk beszéde
Ezerszer kedvesebb vala.

Pompáz köröttem szép virág sok,
A fű között, a fák alatt —
De olyan szépet mégse látok,
Mint mely az ő nyomán fakadt.

Oh van dal itt, ragyog a fény is,
Van illatos sok szép virág —
S nekem sötét és pusztá mégis,
S ijesztőn csendes a világ.



A PONYVA, A GICCS, A DILETTÁNS. Ki hitte volna, hogy háború idején, mikor a világ igazán nem babra játszik, holmi esztétikai kérdések miatt ököltre menjenek az emberek? Egyre-másra olvasunk a lapokban perek-ről, melyek tárgya tulajdonképpen irodalmi folyóiratok kritikai rovatában intézhetők, illetve intézendők el. A pszichologus kíváncsian fordítja fejét a jelenség felé, noha nagyon únja a mesterségét, mely napról-napra jobban cserben hagyja és megszégyeníti tudományát. Mivel magyarázhatja meg, hogy az írók egyszerre csak oly csiklandósak lettek írói „becsületükre“, hírnevük épségére, melyért minden áldozatot meghoznak, pénzbeli áldozatot is, mert hiszen igen költséges dolog manapság a perlekedés. A túlhevített idegállapot az ok? A levegő telve van mérgező anyaggal? A gyilkos eszmék megfertőzték a légkört? Ebben a kaotikus állapotban nehezen értik meg egymást az emberek? A kölcsönös gyűlölködés behatol az írók közé, gőze áthatol a dolgozósobák falain, sőt beveszi magát az elefántcsont toronyba is s nem kímél testvért, barátot, sőt apát és fiút sem. Mint Turgenyev regényében, az *Apák és fiúk*-ban, egymásra törnek a nemzedékek. Nem az eszmék törével hadakozva, immár késhegyig menő küzdelem porondja lett az irodalom. Minő ádáz vetélkedés és minő kínos leplezések.

Ebben a világban nem kis meglepetést keltett az a per, melyben egyik ismert tagtársunk, kit sajnos épp aznap tettünk, mikor e perét tárgyalták, azért perelte egyik írotársát, mert az műveit *ponyvának* nevezte. Egy másik perben a kitűnő orvosprofesszor, ki egyúttal tehetséges festő, azt kifogásolta, hogy ellenfele — maga is festő, dilettánsnak jelentette ki. Napról-napra folyik a vita a művészkávéházakban akörül, hogy melyikőjük a *giccser*?

Ezek a fogalmak erősen tisztázásra szorultak, mert hiszen — a perek bizonyítják — megszégyenítő ízt tulajdonítanak nekik. Vizsgáljuk meg legelőbb a *giccser* fogalmát, mert hiszen a művészek ezzel mint vasdodroggal ütik fejbe egymást. Ki a giccser? Forduljunk az esztétika tudósaihoz, majd csak felvilágosítanak, hiszen az a mesterségük, (ha nem mindig a hivatásuk is). A giccset az jellemzi — olvassuk egy ilyen tudományos könyvben — „hogy pusztá képfelszín...“ Hohó! Itt álljunk meg. Pályázatot lehetne hirdetni, hogy ki tudja megmagyarázni: mi az a *képfelszín*? Tejszín, az van. Tudom is, hogy mi. De hogy a festménynek, ami kép, mi, miért, hogyan van felszíne? De hagyjuk a „kicsiséget“, mivel nem tudok rá felelni, fejcsóválva olvasunk tovább. „És nem változik, nem veszít semmit, hogy nyomat, vízfesték, kartonrajz formájában készítenek-e róla másolatot. Hogy a műalkotás ezt nem tűri, feleslegesen bizonyítani.“

Ez legyen a giccs kritériuma? Színeyei *Majálisa* bizony veszt, ha reprodukálják. De bizony meg-
esik, hogy teszem egy Berkes-
féle giccs a reprodukcióban jobb
lesz. Azonban nemcsak giccsnél
fordul elő, hogy reprodukcióban
jobban hat. Egy Cornelius-fest-
mény reprodukcióban semmit sem
veszt, mert nincsenek kolorisz-
tikus értékei. De azért nem giccs.
Igen sok giccs viszont a repro-
dukcióban veszt, de azért csak
giccs marad. Ez a kritérium nem
folyik az alkotás lényegéből és
így értéktelen.

Ha a pszichológusokhoz fordulunk, már valamivel többet tudunk meg a giccs lényegéről. Azt, hogy a giccsnek köze van az automatizmushoz. Janet, a nagy francia lélekbúvár, első nagy könyvében azt írta, hogy az automatizmus nem teremt új egységeket, csak egy előbbi szintézis manifestációja, amelyet egy olyan pillanatban szerveztek, mikor az alkotó szelleme még erős volt, alkotóképes, de viszont csak ismétél. Az ilyen alkotás értéktelen! Hogyan lehetne ezt a művésztet alkalmazni? Ha a művész egy modorosságba beledolgozta magát, vagy mondjuk úgy, hogy elfogadott egy rendszert, egy kész előadásmódot, egy idegen, nem az ő érzéseiből kifejlődött kifejezési módszert, s azt kintornázza, automatikusan: akkor giccsel. Biztos ez? A barnalátás idején, mikor az akadémiákon minden tárgynak meg volt a maga megállapított lokális színe, mely-
lyel élnie kellett a művésznak, mert a mester így követelte, mert ha nem respektálta, el-
esett a díjaktól és forradalmár-
nak kiáltották ki. Mit jelentett ez? Ha az eget kéknak, a fűvet zöld-
nek merre valaki a 60-as évek-
ben Münchenben festeni, mint a
fiatal Színeyei: akkor, szélső bal-
oldalinak — kiáltották ki rö-

vest. Színeyeit tehát nem tekin-
tették giccsörnek. De ha valaki
alkalmazkodva az akadémiai sza-
bályokhoz, szabályosan írta át a
látományait, de mesteri készség-
gel, mint a fiatal Benczur, vagy
Lietzenmayer, nem voltak forra-
dalmárok, de nem voltak giccső-
rök sem. Ki tehát a giccsőr? Egy
belga pszichológus arra tanít,
hogy a giccsőr az, ki nem érez,
mikor dolgozik, mert csak mecha-
nikusan csinálja a dolgát. Ez nem
egyezik azzal, mikor a tornász
begyakorol egy mozdulatot, hogy
aztán a legkisebb erőfeszítéssel a
legjobb eredményt érje el. A
giccs csak *ezután* kezdődik, mi-
kor már gondolkozás nélkül is-
métlik a mozgást, már nem mű-
vész, már gép. Ha a művész el-
érkezik fejlődése bizonyos foká-
hoz, de ott megáll, az elért ered-
ményt aprópénzre váltja, vissza-
él a tudásával, s mert gépiesen,
mechanikusan, gondolkozás nél-
kül dolgozik: gicccsel. A giccsőr
nem érez, nem képzel, nem gon-
dolkozik. Csak dolgozik, mint a
nekieresztett gép, mint a felhú-
zott verki.

Az irodalomban is hemzsegnek
körültünk a giccsörök, kik bi-
zonyos modorosságig eljutottak,
„stílusuk“ van, vannak kész fogá-
saik, mérv formuláik, az első la-
pon már megösmérjük, hogy ki
írta a könyvet: az ilyen mű a
giccs. Ez nem az, mikor az írónak
meg van a maga nyelve, s azt rö-
g-tön felismerjük. Az utánzók ren-
den az igazi íróknak ezeket a sa-
játosságait szokták lemásolni. Pedig
igaza van Anatole France-nak,
hogy nem igazi író az, kinek min-
den egyes oldalán ne találko-
zánk egy olyan szóval, fordulat-
tal, melyről menten rá ne ösmer-
nénk. Az „Egy gondolat bánt en-
gemet“ c. költeményt sem Vörös-
marty, sem Tóth Kálmán nem
írhatta. De ha ezt olvasom:
„Csillag esik, föld reng, jött éve

csudáknak, Ihol én, ihol én pörölyje világnak," tudnom kell rögtön, hogy Arany János írta. Mert meg van a maga hangja, igazán nem giccsör írta.

Különböztetnünk kell. Volt egy jeles festő barátom, akit, ha reggel 8 órakor kerestem fel, nagy munkában találtam. Öt vászon volt kifeszítve előtte az állványokon és egyszerre dolgozott rajtuk. Egyszerre a talajt mind az öten, egyszerre az eget, mind az öten, 10 órára elkészült az öt képpel: erre pontosan megjelent a műkereskedője és vitte az öt képet, minekutána kifizette a kialakított összeget. Barátom behívta a szobalányt és beküldte a feleségének a pénzt. Aztán leheveredett a díványon, behunyta a szemét és elszundított. Ezalatt én olvastam. Még nem volt 11 óra, mikor felugrott, friss vásznat vett elő, kiszólt, hogy hozzák be a virágcsokrot, átkötözte s elkezdte festeni. Már rég elmúlt 2 óra, mire elkészült vele. Magának festett. Minden ecsetvonását az az öröm, gyöngéd érzés vagy finomság futtatta át, mely lelkében a virágok láttán ébredt. A maga érzéseit festette bele a képébe. Az új kép nem hasonlított előbbi csendéleteihez. Új kép volt, melyet az új látvány keltett benne. Azelőtt öt giccset festett, mechanikusan, csak úgy a könyökéből rázta ki őket. Most órák hosszat dolgozott egy képen, minden ecsetvonása élt, mozgott, mosolygott.

Feledhetetlen élményem volt.

De ha egy író megszokott egy regényformát, s azt csekély kis változással végtelenségig ismétli: giccsel. Lehet, hogy aztán belefog egy új regénybe s azt egészen új formába önti. Tudjuk, hogy Balzac egy féltucat regényt írt már, mielőtt megtalálta a maga formáját. Ohnet viszont mind-

járt az első könyvével eltalálta olvasói ízlését és végig ragaszkodott a sikert aratott formához. Volt idő, mikor a párisi írók körében nem is volt másról szó, csak a *tirage*-ról, a példányszámról. Ki hány ezernél tart? Van-e kilátás, hogy az eladás emelkedni fog? Mivel sikerült a nagy példányszámot elérni? X. barátunk truc-je nem sűrölja-e a giccset? Emlékszem, hogy milyen felháborodást keltett egy ismert író truc-je, ki regényébe egy kétértelmű anekdotát, iktatott, melynek hatása „kiadós” volt. Én akkor Ostendében nyaraltam. A tengerpartra naponta 100 példányt hoztak a könyvből, délfelé már nem volt a könyvesnél egy sem. A könyv sikerét a borsos anekdotának köszönhetette. Egyébként elég jól megírt, finom lélektani elemzés volt, Bourget iskolájából. Az anekdota nélkül a tízezres példányszámot is nehezen érte volna el. Mikor megkérdezték Cézanne-től, min kapott össze Zolával, azt felelte: „Nem bírtam a barátait, csak a sikereikről beszéltek, — a művészeti kérdések untatták őket. Menekültem haza Aix-be.” És ezek az írók mind igen tehetségesek voltak! Elsősorban Guy de Maupassant. Volt közöttük orvos, ügyvéd, maga de Maupassant miniszteri hivatalnok volt. Dilettánsnak egyiket se lehetett volna nevezni. Még jó, hogy le nem dilettánszták ifjabb Dumas-t mikor nemrég újra előadták *Kaméliás hölgyét*. De giccsörnek aztán elnevezték. Igen sok ujságban lehetett olvasni, hogy milyen más világ ez a mi világunk. Ma már nem ösmerjük ezt az érzelgősséget, mely Margitka sorsán pityereg. Hogy a kritika itt újra a tarthalmon lovagolt és nem látta, hogy ifj. Dumas művészete győzött, úgy megint csak az tűnt ki,

hogy ezt az új és nagy sikert — minden tartalom-elévülés ellenére — a mesteri forma váltotta ki, hogy a művésznők azért térnek vissza, évtizedeken át újra és újra hozzá, mert az előadás, a felépítés mesteri szövése folytán fiatal, igaz, hatásos, megkapó marad, hogy tehát *nem giccs*. Aki pedig művészi alkotást ad — igazi vérbeli író, ezt annak is el kell ismernie, aki a felfogásával talán nem ért egyet. Különben is Goethe megmondta, ki a dilettáns író vagy művész? Az, aki nem tud. De Guy de Maupassant-¹ vagy Dumast azért, mert mellékfoglalkozásuk is volt, csak nem lehet dilettánsnak nevezni. Elvégre nem mindenkinek sikerül a nagy tirage. Így tehát kénytelen mellékfoglalkozás után nézni. Még akkor is, ha zseni, ha remekműveket alkot. Mert még az se biztos, hogy a giccsből meg lehet élni. A körútak műkereskedőinek kirakatai telten-telvék jól kitenyészített giccsekkal. Azt mondják, nagy a keletük. A napokban jelen voltam egy aukción: nem tapasztaltam, hogy nagy kelete lenne a giccsnek. Pedig kalapács alá került belőle egy rakással. Még ha, mint jelen esetben, ponyvára kerül, akkor sem kell. Mert végül a ponyváról is beszélhetnénk. Itt is különböztetni kell. Ha Petőfi költeményeit egészen olcsó áron, vásárokon ponyvára viszik, Petőfi mégsem lesz ponyvaíró. Nem azon múlik, hogy a munkát hol árulják. Ohnet műveit rendes könyvkereskedők árulták, de Lemaitre világhírű kritikáját róla úgy kezdte: „Olvasóimat, rendszerint irodalmi tárgyakkal szoktam tartani; szíves bocsánatukat kérem, hogy ezúttal Ohnet György regényeiről fogok beszélni,“ — megolvasható

ez a kritika Lemaitre „Tanulmányok“ c. kötetében (magyarul a Világkönyvtár sorozatban jelent meg). Ha az író műveit nem tartják irodalmi kritikára érdemesnek, az efajta irodalmat nevezik ponyva-irodalomnak. Régente ponyván árulták a Fortunatus mesét és Heltai Világkrónikáját egymás mellett, a ponyvára kirakott könyvek közt volt mese, verses krónika vegyesen, szóval az „együgyű népnek való“ olvasmány, főleg kalendárium, kép és metszet. Dürer felesége az ura fametszeteivel vásárról-vásárra, városról-városra járt és ponyván árulta a fa- és rézmetszeteket, Hutten röpiratai és Szép Magdolna története mellett. De se Dürer metszetei, se Hutten röpiratai, de Hans Sachs verses krónikái nem volt ponyvairodalom. Mint-hogy Ohnet-t a nagy Boulevardokon árulták Flourynál díszelgeve, Lemaitre mégis ponyva-irodalomnak mutatta ki. Hogy egy mű ponyva-e, nem azon múlik: hol árulják, hová kerül? Bizony nagyon kíváncsós, hogy háború után ponyvára kerüljenek klasszikus íróink is és ne patika áron. Azonban igen díszes köntösben, szépen bekötve, akár biblia papírra nyomtatva, az Ohnet-k ponyvák maradnak, akárminek hívják is az ípsét, ha teletűzdelik a mellét csillagokkal, s az eget verdesi a hírneve: ponyvaíró marad mégis!

A giccs, a dilettáns, a ponyva fogalma tehát nem olyan zűrös, mint ahogy képzelik. Csak bele kell nézni a dolgok mélyébe tiszta szemmel, éles értelemmel s nem szabad megengedni a mesterséges elködösítést, amire pedig az e fogalmak körül lejátszódott perekben igen hajlamosak voltak az érdekeltek.

Dr. Lázár Béla.

IRODALMI TÜKÖRKÉPEK

JANKOVICS MARCELL: VILÁGÍTÓ ABLAKOK.

Keserves órákban önmagam vizsgálására írtam e könyvet.

Nagy, igaz öröm volt leírni a címet, mikor az elsötétítések boldogtalan korszakában eltűntek a *világító ablakok*, az otthon, a békeség, az áldás és testvériség biztató hívogató jelképei. Mikor túl a mezőkön, fent a hegyoldalon, faluvégi házikókban, boulevardok sarokpalotáiban elrejtőznek a jóságos fénypillantások, mert — hogyan is mondhatjuk — valahogyan megvakult az emberi élet.

Vigasztaló volt ilyenkor élményekre emlékezni, melyek világító ablakokból hoztak fénypillantást életembe.

Fölnézek a ránc kényszerített földi árnyékból a csillagok felé és tudom, hogy újra megszeliődül a haragos ember. Látni fogom a világító ablakokat és áhítatos szeretettel nézek feléjük, mert a béke legkedvesebb hírnökei.

Örömmel írtam a másik keret apróság elé: hiszek az emberben. Talán sokan merészségnek tartják a hitet... Mikor világgrészeket áraszt el a pusztulás nyomorúsága. Mikor a kegyetlenség leteperi ezt a szegényes jelent. A kegyetlenség tagadja nemzetek jövőjét. Kegyetlenség porba dönti a múlt szent alkotásait és megmérgezi a szépségek nemes szerelmét... Krónikása akartam lenni a jóságnak, mert találkoztam gyermekkel, kisemberekkel, történelmi nagyokkal, kik jók voltak. Meggyőződtem hogy *az ember jó, csak az idők gonoszak*.

Boldog leszek, ha magános órán felém száll egy-egy ismeretlen olvasó gondolata. Tudom, hogy velem együtt fog örülni az első világító ablaknak és velem együtt fog hinni az igazi emberi jóságban...

BÓNYI ADORJÁN: NÉGYESFOGAT.

Két vagy három évvel ezelőtt jelent meg ez a regényem az Új Idők hasábjain, most pedig könyvformában került a közönség elé. A regény mindössze huszonnégy óra története.

A „Négyesfogat“ voltaképp egy csinos kis espresso, amelyet négy középosztálybeli fiatalember, három lány és egy fiú, leleményes módon alapított. Azok közé a fiatalok közé tartoznak, akik

nem röstellik a munkát, bármiféle munkát, és a maguk lábán, a maguk erejéből akarnak megélni. Úgyes kis üzletük gyorsan virágzásnak indul. Egy délelőttön Budapest legdivatosabb s egyik legelőkelőbb asszonya, Ágnesházy kegyelmes asszony is betér az espressóba. Ez az elegáns vendég igazi fémjelzést ad a kis üzletnek, a fiatalok még nagyobb reményekkel néznek a jövő elé, ha Ágnesházyné s esetleg társaság is ide fog járni ezután hozzájuk. Csakhogy örömük gyorsan múlik: Ágnesházyné ezen a délelőttön elveszti nagyértékű, kétkarátos briliánsgyűrűjét s arra gyanakszik, hogy az espressóban vesztete el. Az espressóban azonban a gyűrűt nem találják. Ágnesházynének e délelőttön más útja is volt ugyan, titkos és tilalmas útja, de ezt nem vallhatja be senkinek.

Ezzel indul a történet, ezzel a kicsiny ténnyel, hogy egy szép gyűrű elveszett. Ez az apróság azonban mély, átalakító erővel

belejátszik néhány ember életébe, mindazokéba, akiknek Ágnesházynéhez, a gyűrűhöz és az espressóhoz bármi közük van.

Példázni akartam a regényben, hogy a kedves tárgyaknak olykor szinte felfoghatatlanul nagy szerepük van az élők sorsában: egy tárgy, amelyhez igazi szeretet, szép emlék fűződik, néha, az élet döntő óráiban, hangosabban tud figyelmeztetni, erősebben tud büntetni és kedvesebben tud jutalmazni, mint maga az eleven lelkiismeret, amelyről megfelekeztünk. Példázni akartam azt is, hogy más életfelfogású, más életcélú emberek pályája ha találkozik, ebből könnyen származhatik egy kis kataklizma, akár csak az égbolton súrolná egymást különböző bolygók pályafutása. Végül és főképen példázni akartam, hogy akármilyen szép és tiszta különben egy asszonyi élet, ha az az asszony csak egyszer is elgyöngül a megkísértetés varázsától, ezért valami módon könnyörtelenül meg is fog szenvedni.



A PETŐFI-TÁRSASÁG ÉLETE

LXVIII. NAGYGYÜLESUNK.

A Petőfi-Társaság március 12-én vasárnap délelőtt 1/2 11 órakor tartotta ezévi nagygyűlését a Magyar Tudományos Akadémia heti felolvasótermében. Ez a nagygyűlés a Társaság életében a LXVIII-ik volt. A háborús fűtési nehézségek miatt ezévből is meg kellett elégednünk a heti felolvasóteremmel, mert az Akadémia dísztermét nehezen lehet befűteni. Mostani nagygyűlésünkön is olyan nagy volt a közönség érdeklődése, hogy az oldaltermeket is ki kellett nyitani. A m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszteriumot Mészáros Sándor, Szendy Károly polgármestert Némethy Károly tanácsnok képviselte s ezen kívül a közönség soraiban számos előkelőség foglalt helyet. Igen nagy számban jelentek meg tagtársaink közül a tiszteleti és a rendes tagok is, új tagjaink közül Kolozsvári-Grandpierre Emil és Tersánszky J. Jenő volt jelen. Az elnöki emelvényen középen Kornis Gyula foglalt helyet, mellette jobbról az ülést vezető Kállay Miklós, balra Havas István alelnökök, továbbá Gáspár Jenő főtítkárr és Agyagfalvi Hegyi István títkárr. Az ülést Kállay Miklós alelnök ünnepi beszéde nyitotta meg, aki Petőfi 1844-beli működésének százéves fordulójáról, Kossuth Lajos halálának ötvenedik és Ady Endre halálának huszonötödik évfordulójával foglalkozott. Ünnepi beszédét, amelyet lelkes taps fogadott a Koszorú mostani számában közöljük. Majd Gáspár Jenő főtítkárr ismertette a Társaság elmúlt esztendőjének történetét a következő főtítkárr jelentésben.

— Tekintetes Társaság! Mélyen tisztelt hölgyeim és uraim! A Petőfi-Társaság életében ez esztendőben a 68. nagygyűlésre ültünk össze. A főtítkárnak, mint a Társaság krónikásának az a kötelessége ilyenkor, hogy beszámoljon az elmúlt esztendő eseményeiről és a Társaságnak a Petőfikultusz jegyében kifejtett munkásságáról. 1940-ben, amikor a száz év előtti negyvenes esztendőket centenáriuma-hoz érkezünk el, a Petőfi-Társaság Petőfivel kapcsolatosan a Petőfi százados ünnepségek egész sorát hirdette meg. Az elmúlt esztendőben is nyilvántartottuk a jelentősebb, Petőfivel kapcsolatos száz év előtti eseményeket, valamint a rádióban is mindent elkövetünk a Petőfikultusz hathatós támogatására. Így az elmúlt esztendőben Kolozsvárról, Komáromban és Pápan tartott vándorgyűlést a Petőfi-Társaság, legújabbban pedig Egerben.

— Az elmúlt esztendőben tagtársaink közül elhalálozott Földi Mihály rendes tag, Harsányi Zsolt rendes tag és még egészen friss a Kerepesi-úti temetőben Szathmáry István rendes tagunk sírja, aki többhetes szenvedés után március 5-én halt meg. Kültagjaink közül meghalt Dvorcsák Győző, Petőfi szlovák fordítója, az olasz Umberto Norsa és Emilio Pavolini, a lengyel Boleszlava Jarosevszka és a japán Naokazu Nabeshima ögrói, a japán Petőfi-Társaság elnöke. Ez évi közgyűlésünket február 24-én délután 5 órakor tartottuk a Magyar Tudományos Akadémián, amikor megválasztottuk új tagjainkat, mégpedig Tompa László köl-

tőt, *Tersánszky J. Jenő* író, *Lendvai István* költőt és műfordítót és *Kolozsvári-Grandpierre* Emil író, rendes tagnak, a kültagok sorába pedig *Nils-Herman Lindberg* svéd író, *Petőfi* svéd fordítóját. Az idei választásokkal rendes tagjaink létszáma elérte az alapszabályokban meghatározott 50-et. Sajnos ez a létszám azóta egy-gyel csökkent *Szathmáry Istvánnak* március 5-én bekövetkezett halálával.

— A február 24-iki közgyűlés az idei nagydíjat, amely mint *Jókai*-nagydíj elbeszélőnek jutott, a Társaság egyhangú döntésével a kiküldött bizottság, amely *Kállay Miklós*ból, *Havas István*ból és *vitész Bodor Aladár*ból állott, harmincéves írói jubileuma alkalmából *Gáspár Jenő* rendes tagnak, a Társaság főtitkárának juttatta. Az elmúlt esztendőben még más irodalmi jutalmakat is osztottunk ki. *Kornis Gyula* elnökünk közbenjárására Társaságunk 5000 pengős adományhoz jutott, amely teljes egészében Társaságunk irodalmi jutalmazásokra fordított. A kiküldött bizottság javaslatára a Társaság 2500 pengőt *Tompá László* erdélyi költőnek juttatott, 2500 pengőt pedig néhai *Komáromi János* tagtársunk, a *Petőfi-Ház* volt öre özvegyének. *Herczeg Ferenc* nyolcvanéves születésnapja alkalmából a *Lipótvárosi Casino* 1000 pengőt küldött a *Petőfi-Társaságnak*, hogy azt a jubiláns intenciói szerint szintén irodalmi jutalmazásokra fordítsuk. Ezt az 1000 pengőt *Terescsényi György* rendes tagunk kapta egyik elbeszéléséért. Az idei közgyűlésünk még egy irodalmi díjról határozott. Néhai elnökünk, *Pekár Gyula* özvegye felajánlotta a *Petőfi-Társaság* részére férje *«Attila»* és *«A tízezer-mérföldes sárkány»* című történelmi regényei új kiadásának írói honoráriumát. Az *Uj Idők Irodalmi Intézet* az *Attila* című regényt új kiadásban most jelentette meg és írói honoráriumát, 4320 pengőt átutalta a *Petőfi-Társaságnak*. A közgyűlés úgy határozott, hogy ebből az összegből 4000 pengőt az utolsó három esztendő legjobb magyar történelmi regényének jutalma-

zására fordítja. A 4000 pengős irodalmi díj a közeljövőben kerül kiosztásra. Társaságunk közlönyét, a *Koszorút* az *Uj Idők Irodalmi Intézet* támogatásával tíz esztendeje jelentetjük meg egy irodalmi esztendőben négyszer. Január 1-től kezdve a *Koszorú* egy irodalmi évben nyolcszor jelenik meg s reméljük, hogy a többszöri megjelenéssel még jobban tudjuk szolgálni a *Petőfi-kultuszt*, amelyre véleményünk szerint a második világháború kellős közepén a nemzeti öntudat élesítése és fenntartása szempontjából sokszorosán szükség van.

— Társaságunk az elmúlt esztendőben is minden alkalmat megragadott, hogy ezt a kultuszt minél elevenebbé tegye és Budapesten és vidéken felolvasó üléseivel egyaránt nagy sikereket ért el. A múlt esztendőben naggyűlésünket a *Vigadó* összes termeiben tartottuk meg olyan hatalmas látogatottság mellett, hogy a termek az érdeklődő közönséget nem tudták befogadni. Ezenkívül minden hónapban megtartottuk felolvasó üléseinket, amelyek tagtársaink nagy odaadással működtek közre. Üléseink utolsó pontjaként most is minden egyes alkalommal a *Nemzeti Színház* művészei szólaltatták meg *Petőfi* költészetét. Tagtársainknak és a közreműködő művészeknek itt is köszönetet kell mondani.

— Végezetül köszönetet mondunk mindazoknak, akik újabb adakozással és alapítvány létesítésével siettek a *Petőfi-Társaság* támogatására. Így a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter úrnak, a *Nemzeti Banknak*, özv. *Pekár Gyulánénak*, a *Lipótvárosi Kaszinónak*, valamint *Szendy Károly*, *Budapest székesőváros polgármesterének* és *Némethy Károly tanácsnoknak*, akik ebben az esztendőben is anyagi támogatásban részesítették a *Petőfi-kultusz* szentélyét, a *Bajza-utcai Petőfi-Házat*, ahol *Petőfi* és *Jókai*ra vonatkozó ereklyéket őrizzük. A székesőváros, amely közel húsz éve gondoskodik a *Petőfi-Ház* fenntartásáról, ezidén légoltalmi óvóhelyet is építtetett a házban, ahol az értékesebb *Petőfi*-

ereklyéket légitámadás esetén el tudjuk helyezni. De köszönetet kell mondanunk annak a lelkes és soha nem fogyatkozó közönségnek is, amely a Petőfi-Társaság felolvasó üléseit érdeklődésével hónapról-hónapra kiünteti. Társaságunk, amelynek a Petőfi-kultusz ápolásán kívül az is célja, hogy a nemzeti szellemű, nemes irodalmat művelje, jólesik ez az érdeklődés és kérjük az irodalom barátait, hogy ezt az érdeklődésüket a jövőben se vonják meg tőlünk. Ugyanakkor köszönjük pártoló tagjaink hatalmas táborát is. Ez a tábor több ezer példányban olvassa közlönyünket, a *Koszorút* és az azzal kapcsolatos, évről-évre megjelenő könyvsorozatainkat, amelyekben a Petőfi-Társaság elhunyt és élő tagjai jutnak irodalmi nyilvánossághoz.

— Tekintetes Társaság, mélyen tisztelt Hölgyeim és Uraim, évről-évre közelebb jutunk a múlt század történelmi esztendőihez, a negyvennyolcas időkhöz, a magyar szabadságharc körül kivirágzott irodalmi és nemzeti gondolat megvalósítáának ünnepsorozatához. Társaságunk részére ünnep minden esztendő, amely Petőfire emlékeztet, így ünnepek hosszú sora óta az idei esztendő is, amikor Petőfi hosszú vándorlások után végre Pestre kerülhetett és állandó álláshoz jutva, megjelentette *Verseinek I.* füzetét, megírta *A helység ka'apácsát* és a *János vitézt*. Az elkövetkező esztendők még több ünnepel köszöntenek reánk s úgy érez-

zük, hogy nemcsak a Petőfi-Társaságnak, hanem a szépért, jóért és az igazért hevülő magyar olvasó közönségnek és az egész magyar nemzetnek erkölcsi és történelmi kötelessége, hogy minél nagyobb odaadással készüljön fel a negyvennyolcas idők százados ünnepségeire. A Petőfi-Társaság már most, jóelőre felajánlja szolgálatait ezekre az ünnepségekre, abban a meggyőződésben, hogy ezzel a nemzeti ügynek tesz szolgálatokat.

A főtitkári jelentés után *Havas István* alelnök terjesztette elő a nagydíjbizottság jelentését az idei Jókai-nagydíjról, melyet a kiküldött bizottság és a Társaság egyhangúlag *Gáspár Jenő* r. tagnak ítelt oda harmincéves írói jubileuma alkalmából. *Agyagfalvi Hegyi* István titkár néhány férfias tónusú költeményeit olvasta fel, majd *Gámb Sándor* r. tag emlékezett meg a százéves *János vitéz*ről. A tanulmányt a közönség nagy figyelemmel és elismeréssel fogadta. *Babay József* r. tag finom hangulatú költeményei következtek, majd *Terescsényi György* r. tag olvasta fel egyik magyar népi tárgyú, mélytartalmú elbeszélését. Az ülés végén *vitéz Garamszeghy Sándor*, a Nemzeti Színház örökök tagja mondotta el a hagyományoknak megfelelően lelkes tapsoktól kísérve a *Nemzeti dalt*. Ezzel a Petőfi-Társaság ezévi márciusi ünnepsége véget is ért, mert a háborús tilalmak miatt az ünnepi bankett a Petőfi-serleg megemelésével elmaradt.

GÁSPÁR JENŐ R. TAG, A JÓKAI-NAGYDIJ NYERTESE.

A *Petőfi-Társaság* idei nagydíját, amely ezéven, mint Jókai-nagydíj elbeszélőnek jutott, a február 24-én tartott rendes évi közgyűlés ítélte oda, a kiküldött bizottság jelentése után. A bizottság, amely *Kállay Miklós* alelnök, a nagydíj kancellárjának elnöklésével, *Havas István* és *vitéz Bodor Aladár* r. tagokból állott, a nagydíjat egyhangúlag *Gáspár Jenő* r. tagnak ítélte oda. A nagydíjbizottság döntését

a Petőfi-Társaság közgyűlése egyhangú helyesléssel hagyta jóvá. A bizottság jelentését *Havas István* alelnök a március 12-i naggyűlésen terjesztette elő. A jelentés a következőképpen hangzott:

— Nagydíjaink mindenkor célja: elismerés az olyan irodalmi alkotásokkal szemközt, melyek a magyar lélek művészi revelációi. Az úgynevezett zajos sikerek, melyeket vagy a kor félrecsúszott szellemiránya, vagy a kiadók

ügyesen álcázott reklámja szült, nem szabad, hogy befolyásolják társaságunk ítéletét. Íróelviségünket pedig a Petőfi-név már maga is elég világosan fejezi ki.

— Ebben az évben a Jókai-nagydíj kiadása van soron, melyet a regényírók számára alapítottunk. Régebbi tagjaink közül: Bókay, Bónyi, Gáspár Jenő és Hegedüs Sándor azok, akiket számbevehetünk, bár az újabban megválasztottak közt is van több olyan (Jankovics, Nyirő, Szitnyai, Terescsényi), kiknek írásai fölkeltik az ítélező figyelmet. Bókay, Bónyi és Hegedüs azonban inkább drámaírók s így őket a Madách-díj odaítélésével lehet majd elismerni érdemben. E mérlegelések után a kiküldött bizottság (Kállay Miklós elnöklete alatt v. Bodor Aladár és a jelentéstevő) egyhangúlag abban állapodtak meg, hogy az ezévi Jókai-nagydíjat Gáspár Jenőnek adassék ki.

— Ahogy benne a közeleti emberben, épp úgy az író Gáspárban is megnyilatkozik az a szuggesztív magyarság-érzet, nyelvbéli művészi készség és teremítő fantázia, mely nélkül maradandó munkásság nem születhetik. Nem lelkesítette, mint annyi kortársát: sem a naturalizmus, sem a verizmus zászlaja, melyeket a rideg testiség jegyében tűzött ki a kor, megmaradt a lélek és a szellemiség mélyrelátó búvárának, azzal a bizonyos neo-romantikus ízzel s azzal a szigorú írói hitvallással, mely az emberben az emberi felsőbbrendűséget tekinti a művészet mindenkor feladatának. Kilenc regényének és két testes novellakötetének úgyszólván minden lapjáról ránk ragyog az élet őszinte szeretete, a fiatalság és harcvállalat kedve. Hősei azonban nem a sápadt elképzelés kiagyaltjai, belső és külső életükben egyaránt cselekvő lények, akiket elragad a hév, a vágyak és szenvedélyek tüze, botlanak, tévednek ők is, amiért emberi módon meg is szenvednek. Erkölcsi világrendjük, minden moralizáció nélkül úgy hat ránk, mint a jó versben a felségés ütem.

— Az író ezt azonban sem a természetesség, sem a művészet rovására nem fitogtatja, úgy van beépítve műveiben, mint a betonban a cement. A megítélés alkalmával ez is teszi rokonszenvenessé munkáit. Írói szeme vizsgálódva néz bele a lélek és a tények misztikumába, elemzi főképp a szerelmet, mely témái közt a leggyakrabban szerepel. Az *aranypáva*, *A nagy tavasz*, a *Szonáta* című legkiemelkedőbb, igen eleven hangú három regényében oly üde és mély színeket, s eredeti megvilágítást kap ez a nagy emberi érzés, ami rendkívül lekötő és megragadja az olvasót. Vannak helyek, amikben írása szinte forró lírává élmenyesül, ami azonban nem árt szépprózájának, ellenkezőleg: növeli eredetiségét és lendületét.

— A hazai széppróza egyik előkelő harcosa és mestere jelenik meg előttünk Gáspár Jenőben. Magyar a hangja, nyelvezete, gondolatfűzése, fordultatos és gazdag a megjelenítő ereje. Az a gondolatvilág nyilatkozik meg műveiben, mely bölcsőkorunk óta kísér minket és otthonunk gyöngédségét, komolyságát, sok színét és változatát juttatja eszünkbe.

— A századforduló idején divatosá lett elbeszélők prózája könnyedebb, csevegőbb lett, de színéből, hangjából, tartalmából sokaknál kiesett a magyar élet melegebb bensősége. A fölülkerekedett érzékiség és vastagabb lelkeség a maga számára új prózát kreált. Gondoljunk csak az akkor nagy íróvá kikáltott néhány író regényeire.

— A Gáspár Jenő prózája természeteszerű és termékenyítő. Zengésében, hangulatlehetetében ha ünnepesebb is, de mindig fordultatos, íze pedig a hazai zamatot érzeteti velünk minden mondatában. Témái, még ha a multha is elmegy érettek, a mai ember problémái és töprengései, vagy pedig örömei. Műveiből tehát érdekleltő, de egyben értékes világnézete beszél hozzánk. Csak fájlalni lehet, hogy volt egy idő, amikor ez az érték önjerejében megfogyatkozott a radikalizmus di-

vatos nyersségei és a témák idegenessége miatt.

— Csupán Herczeg Ferenc állt igazi magaslaton és árasztotta fénysugarait. Azt lehet mondani, hogy körülötte alakult ki az új íróvilág a maga külön-külön egyéni ízeivel, ami természetes haladásként jelentkezett különösen az első világháború lezajlása után. A trianoni ütés, melyet ránk mért a győztes elfogultság, íróinkat ébresztette először egészséges magatudatra és mélyebb magyarságra.

— Gáspár Jenő legnagyobb regényében: *A világ orvosában* Péter apostolt mutatja be. Ő az, aki Jézus tanait viszi át az életbe és az egyház új szervezeteibe, melyek arra vannak hivatva, hogy a Mester örökre köztünk maradjon. Mert valójában ő a világ orvosa: a Jézus. A nagy Apostol életének komoly tanulmányozása gazdagította és elmélyítette Gáspár írólelkületét. Műveiből sosem hiányzik a mélység és az emberi boldogság keresése. Ezt a tendenciát szépíti meg íróművészete, téma-feltárása, őszinte hite, mely áthatja alkotásait, valamint a színeket és hangulatokat gazdagon kifejező nyelvi ereje és emelkedett tónusa.

— Szólnom kell még e rövid beszámolómban Gáspár történet-szemléletéről, melynek mindenkor sugallója a benne élő nemzeti érzés, mely nála a korok és alakok valószínűségében realizálódik. Egyik történeti művében *Az aranypávé*-ban Mátyás király korát, Mária Terézia udvarát és a századfordulói kivándorlást érzékelteti a Gáth-nemzettség három alakjában. Szemünk elé varázsolja a reneszánsz-kori Budát, a rokokó idejébeli Bécsét és az amerikai kivándorlás szomorúságát. A középső Gáthnak megteremtésében Bessenyei György jellemvonásai fényesednek föl.

— E munkájának is igen becses célja van. A valót a maga tényvalójában úgy állítja be, ahogy azt a messzeség regényszerű romantikája modern lelkünkben kialakította. Ne értsen félre senki, az általa visszavarázsolts kor gyer-

mekei: élő emberek, az epika hitelét magukon viselik. Rokonszenvünk megtestesítői, ráismerünk a küzdő harcokra, a szerelmes udvarlóra, mulatóra stb. Vérbeli valóságos eleink, akiknek erénye, gyarlósága, vígsága és gyásza az emberin túl magyar dokumentum is. Nem az író toll mesterségesen kitenyészett sakkfigurái, kiket a meseje kedvéért stilizált az elbeszélő, hanem az emberi indulatok szerelme-tes szülöttei. Megteremtésök, helyzetök érdekes beállítású gazdag írói vénára vall.

— Az író Gáspár őszintesége, mely néha szinte a népi naivitás hatását illusztrálja, mindig művészi és megragadó. Itt érvényesül az ő csendes humora, székely lelkének ősz szemlélődése, valamint ötletessége. Mindezeknek folyománya az a nagy életszeretet, mely Gáspár írásait belengi általánosságban. *A nagy tavaszt*, ezt a hangjában is igen eredeti regényét a fiatalság tüze, rajongó önzetlensége valósággal besugarazza. Nemcsak az első világháború lázának, hanem az egyetemi ifjúsági életnek meleg élményszerűsége is feldobog lapjain. Ha volt poézis ebben a nagy világharcban, és mégis csak volt, abból ad ízelítőt a szerző egy-egy lírai lapon, merthisz köztudomású, hogy igazszívű költő is.

— Pintér Jenő is azt írja róla nagy irodalomtörténetében (a hagyományörző elbeszélők közé sorozva őt, hogy ékes-sége «az emelkedett érzésvilág, üde tárgyszemlélet, képteremtő fantázia. Erős líraisága novelláiban és regényeiben is megnyilatkozik». Aki előtt lényeges a mi szellemi kultúránk létjogosultsága, a hagyományok önerejéből sarjadt fejlődése, a hazai szellemet soha meg nem tagadó folytonosság és építés: örömmel fogja fogadni azt az elismerést, amit ma a *Petőfi-Társaság Gáspár Jenőnek nyújt, mikor a Jókai-nagydíjjal megkoszorúzza harmincéves írói munkásságát*.

A nagydíj-bizottság jelentésének felolvasása után az elnöklő Kállay Miklós átnyújtotta *Lux* Elek néhai kultagunknak a nagydíjat jelképező művészi

bronz Petőfi-plakettjét Gáspár Jenőnek, aki meghatva mondott köszönetet a kitüntetésért.

KÖZGYÜLÉSUNK ÉS NAGYGYÜLÉSUNK.

A Petőfi-Társaság 1944 február 24-én délután 5 órakor tartotta a M. Tud. Akadémia igazgatói termében évi rendes közgyűlését a következő tárgysorozattal: 1. Tagválasztás. a) Négy rendes tag választása. b) Egy kültag választása. 2. A nagydíjbizottság jelentése. 3. A pénztáros jelentése, árszámadás és költségvetés bemutatása. 4. Az ellenőr jelentése. 5. A számvizsgáló bizottság jelentése. 6. Számvizsgálók kiküldése

az 1944—45-ik közgyűlési évről. 7. Jelentés a Petőfi-házról és ereklyemúzeumról. 8. Folyóügyek.

1944 március 12-én délelőtt 1 $\frac{1}{2}$ 11 órakor volt a M. Tud. Akadémia felolvasó termében 68-ik nagygyűlésünk a következő tárgysorozattal: 1. Elnöki megnyitó. Kállay Miklós alelnök. 2. Jelentés a Társaság munkájáról. Gáspár Jenő főtitkár. 3. Jelentés a Jókai-nagydíjról. Havas István alelnök. 4. Költemények. Agyagfalvi Hegyi István r. tag. 5. A százéves János vitéz. Galamb Sándor r. tag. 6. Költemények. Babay József r. tag. 7. Elbeszélés. Terescsényi György r. tag. 8. Petőfi: Nemzeti dal. Előadta: vitéz Garamszeghy Sándor, a Nemzeti Színház örökös tagja.



A szerkesztő bizottság elnöke:
KORNIS GYULA.

A bizottság tagjai:
GALAMB SÁNDOR, GÁSPÁR JENŐ, HAVAS ISTVÁN.

A szerkesztésért és kiadásért felelős: **GÁSPÁR JENŐ.**

Szerkesztőség: Budapest, VI., Bajza-utca 39.

Kiadóhivatal: Budapest, VI., Andrásy-út 16.

Budapesti Hirlapnyomda és Kiadó R.-T. Felelős vezető: Nedeczky László igazgató.

A PETŐFI-TÁRSASÁG

fennállása óta a tiszta célú és őszintén magyar irodalom őre. Célja a magyar szellemi élet irányítása, kultúránk színvonalának és magyar jellegének megőrzése és a közízlés fejlesztése. Ezt a célt szolgálja, amikor a Petőfi-Társaság pártoló tagjai részére járó illetmény-köteteket nagy gonddal válogatja össze, a magyar irodalom legjava terméséből.

*

AZ 1944. ÉVI ILLETMÉNYKÖTETEK SZERZŐI

KORNIS GYULA,
TÖMÖRKÉNY ISTVÁN,
BÓNYI ADORJÁN,
GÁSPÁR JENŐ,
HAVAS ISTVÁN,
IFJ. HEGEDÜS SÁNDOR

Az 1944. év első felében megjelenő három kötet és a *Koszorú* száma 24 pengőért jutnak el a Társaság pártoló tagjaihoz. Aki a tagilletmény-köteteket bekötve kívánja, a bekötés díja fejében kötetenkint — ezidőszerint — 4 pengőt fizet, az 1944. év első felére tehát a bekötött tagilletménykötetek a *Koszorú*-val együttesen 36 pengőbe kerülnek.

A köteteket kiadóhivatalunk:

Budapest, VI. kerület, Andrásy-út 16. sz. küldi el.

A belépési szándék is itt jelentendő be!

A *Koszorú*, a Petőfi-Társaság közlönye egy irodalmi évben nyolcszor jelenik meg: január, február, március, április, május, október, november és december hónapokban. Előfizetési ára egész évre 8 pengő.

A *Koszorú* kiadóhivatala: Budapest, VI., Andrásy-út 16. Távbeszélő: 126—683.
Felelős kiadó: Gáspár Jenő.

Budapesti Hírlapnyomda és Kiadó R.-T. — Felelős vezető: Nedeczky László igazgató.

KÖSZÖRŐ

A PETŐFI TÁRSASÁG KÖZLÖNYE

TARTALOM

<i>Gyökössy Endre: Költemények. (Nem is csunya az öregség, Egyre megy? Örül a Mátra, Ha érteném a madarat, Magyar kesergő.)</i>	161
<i>Gáspár Jenő: Petőfi 1844-ben. (Tanulmány.)</i>	165
<i>Babay József: Költemények. (Könyörgés, Egyszerű vers, Látogatás, Madarak, Csend, Az éghez.)</i>	176
FIGYELŐ: A magyar szellemi front átszervezése. (G. J.)	
— A mai magyar író hivatása	180
IRODALMI TÜKÖRKÉPEK: (Galamb Sándor: A ma- gyar dráma története 1867—1896. — Gáspár Jenő: A Veszta szűz.)	185
A PETŐFI-TÁRSASÁG ÉLETE	188

ÚJ FOLYAM

X. KÖTET

5. SZÁM



BUDAPEST

1944 ÁPRILIS

ÁRA 1 P

Gyökössy Endre költeményei:

Nem is csúnya az öregség

Minden, minden csendesebb már,
Kósza álom hozzám nem jár,
Piros vágyak nem égetnek,
Sava, borsa
Alig pan az ételemnek.

Biztatgatom magam néha:
— Rajta, András! Kell a tréfa,
Itt a kancsó: jó a jó bor,
Ne félj tőle,
Téged is vár a disznótor!

Megpróbálom: nehezen megy,
Meredek az út a hegynek,
Én már csak a völgyben járok,
Ahol nincsen
Se szakadék, se nagy árok.

A sír, az ég közel van most,
Ijeszt a szó, mikor hangos.
Nem kiáltom, nem cifrázom,
Úgy mondom, hogy
Halk és fehér imádságom.

Nem is csúnya az öregség,
Megérdemli, hogy szeressék,
Nincs már ide semmi messze...
Nem féltem én
Testemet se, lelkemet se.

Egyre megy?

Hogy meddig élünk: egyre megy?
Nem, nem! Ezer nap még se egy.

Ezerszer földerül a nap
és téged is karjára kap.



Három tavasszal visz a zöldbe,
hol a rigó köszönt füttyölve,

három nyara új bízát öröl
s álmodozhatsz a jobb jövőről;

még három szép ősz ontja rád
szőlőt érlelő sugarát;

buzgón háromszor várhatod
a karácsonyi szent napot.

Ezerszer mondhatod suttogva:
— Uram, hívogass templomodba,

hol kimosod a bűnt szívebül,
míg a zsoltár szívedig zendül.

Örömmel ölsz meg bánatot,
szíved verését hallhatod...

Hogy meddig élünk: egyre megy?
Nem, nem, nem! Még két nap se egy!

Örül a Mátra

Korán betoppant hozzád a tavasz,
az ég hajnaltól estig sugaras,
ingerli rigóhad sima torkát:
— Füttyöt a füttyre! A napot dalold át!
Dicsérd az Istent, hogy csak március van
s fülig fürdik a Mátra júniusban;
holt lombokat vidám szél se kavar,
bársony szőnyeg az erdőn az avar,
leröpült róla a télkabát,
itt-ott szégyenli egy kis hó magát.

Örül a Mátra: — Fáradt emberek,
ölembe gyertek! Megpihenjete!k!
Orcátokat a napba feszítsétek,
melege, selyme legyen a tiétek!
Füttyentsetek a tél után kacagva,
fogózzatok a fiatal tavaszba!
A boldogan nyújtózó fák alatt
szedjete!k össze minden sugarat,
fordítsátok ki ócska szívetek
s a madarakkal énekeljete!k!

— Port fúvó Város, gyere hát, gyere!
Szivattyúzd jól a tört tüdőt tele,
patika-tiszta levegőm özönje
dagassza melled áradó örömré;
napom, jó háziorvos, fesse-mossa
fehér-holt arcod itt élő-pirosra!
S ha visszamégy majd: vidd a friss erőt,
állj meg a hitlen emberek előtt,
szorongásukra nyisd ki a szíved,
szórj szét egy csomó kedvet és hitet!

Ha érteném a madarat

(Herman Ottóra gondolok)

Ha érteném: mit mondanak
a rám trillázó madarak,
mikor a fák alatt bolyongok
s ráálmodom a rügyekre a lombot!

Az erdőn itt lakik velem
hány száz madár! Nem ismerem.
Tolluk ragyog, csillog a csőrük,
hogyan tudjam meg nevüket tőlük?

Már szinte rámhajlik az ág,
úgy gyöngyözi felém dalát
az egyik művész újra, újra.
Én meg nem únom, ő még úgyse únja.

Torkából fény, szín omlik át
az erdőn. Az alvó csigát
kicsalja házából. A fűszál
fülel. Aztán a szent csoda reám száll.

Szívem dalol, lelkem ragyog
és mégis nyugtalan vagyok,
magam olyan gyarlónak érzem,
mert nem tudom az énekes nevét sem.

Azt sejtem: nem nekem dalol.
A párja várja valahol
e dalt. Ritmusa arra repdes.
Tudom már: ez a nagy művész szerelmes.

Magyar kesergő

Rövid életemből
tíz év harci zajban...
Ruhámat többször is
vetett zsákból varrtam;
csizmámon több a folt,
mint amennyi ráfér.
Sokat kell még nyomorogni
nyomorgó hazámér.

De megérdemeltem
minden szenvedésem!...
A sok rongy magyarnál
nem vagyok jobb én sem,
csúfra marjuk egymást
kegyetlen körömmel,
testvérünket vágjuk-rágjuk
bizsergő örömmel.

Foltra varrott foltban
éhesen, félholtan,
az vagyok, az leszek,
aki mindig voltam;
Magamat mardosó
hejehuja rabja,
apámra is, anyámra is
támadok, mint vadra.

Nyomorú magyarok
átok ül mirajtunk!...
A földre bámulunk,
Az égre sóhajtok;
a szívünk betegen
a torkunkban liktet.
Sűrű könnyel izesítjük
szegény kenyerünket.



PETŐFI 1844=BEN

ÍRTA: GÁSPÁR JENŐ

I.

Talán nem tévedünk, ha azt állítjuk, hogy Petőfi rövid, változatos és szenvedésekkel teli életében legsorsdöntőbb esztendő az 1844-ik. A húszéves költő végigjárta a szenvedések infernóját, amelynek mélypontja a debreceni tél volt 1843-ban, mikor a nélkülözések-től és a betegségtől meggyötörtén már-már a megsemmisülésre gondolt s végső kétségbeesésében mindent egy lapra tett fel: verseinek első kis füzetére, amellyel elindult meghódítani a magyar Parnaszszust.. Végeszakad a vándorlásoknak, a színészet és a költészet között vergődő kóborcigányéletnek, Pesten állandó elfoglaltságot kap, szerény, de mégis biztos jövedelemmel, belekerül az irodalmi élet zajlásába, kibékül szüleivel, életkedve megjön, érzi magán a nap éltető melegségét, külföldi költőkkel foglalkozhatik, egyszóval egyenesbe lendül költői pályája, amelynek lesznek még válságai és rossz pericdusai, de már többé nem lehet megtagadni tőle az érvényesülést, a felfelé jutást s azokat a csúcsoakat, amelyek Petőfi költészetét jelentik. És ebben az esztendőben jelenik meg első versgyűjteménye, a *Versek I., A helység kalapácsa* és születik a *János vitéz*.

Centennáris megemlékezéseink során a mult esztendőben a költőt a debreceni pokolban hagytuk el Fogas Józsefné, a debreceni színház jegyszédőjének kis kunyhójában, a zsírszagú város szélén, ahonnan cseppet sem vigasztaló kilátás nyílt a város akasztófájára. A dermesztő hidegben a költő meggyötörtén, lefogyva, éhezve, szinte saját vérével körmölte verseinek első füzelét, amellyel mindenáron Pestre akart jutni, hogy kiadót s rajta keresztül nyilvánosságot szerezzen magának. Az emberséges Fogas Józsefnén kívül egyetlen egy barátja élt Debrecenben, *Pákh Albert*, akiben bízhatott s akihez életének nagy válságában fordulhatott. Február elején annyira erősnek érezte magát, hogy megkockáztathatta a Pestre vivő gyalogutat, de az út előtt még rendeznie kellett adósságait. Százötven váltóforintnyi tartozása állt fenn Fogas Józsefnénál s erős becsületértzése nem engedte, hogy csak úgy bohémesen hagyja ott Debrecent. Elment tehát *Pákh Alberthez* s megkérte, adjon egy kötelezvényt, amelyben jótáll azért, hogy százötven váltóforintnyi tartozását Fogasnénál negyvenöt nap alatt meg fogja fizetni. *Pákh Albert* szó nélkül aláírta a kötelezvényt s mikor megkérdezte, miben bízik, hogy negyvenöt nap alatt az adósságot kifizeti, a költő összeírt költeményeire mutatott ezekkel a szavakkal:

— És ha térdenállva kellene is házról-házra koldulnom, mégis bizonyos lehetsz, hogy napjára megküldöm az összeget.

Elindulása előtt a debreceni diákok elbúcsúztak tőle s elénekelték *A szerelem, a szerelem* című dalát, amelyet Kovács József zenésített meg. Valami kis összeget is gyűjtöttek az útra s a költő

február közepén kopott vándortarisznyájában összeírt költeményeivel, kezében egy súlyos ólmosbottal gyalog nekiindult a pesti útnak. Pákh elkísérte még a város széléig s egy rokona útján még egy ezüst huszast szerzett a költőnek, aki a nyíregyházai országúton indult Tokaj felé, minthogy a Tisza áradása miatt a tiszafüredi rövidebb országút zárva volt. Erről az útvjáról 1847-ben útleveleiben ezeket írja: „Debrecenből utaztam Pestre 1844-ben, februáriusban, kopott ruhában, gyalog, egy pár huszassal és egy kötet verssel. E kötet versben volt minden reményem; gondolám, ha eladhatom, jó, ha el nem adhatom, az is jó..., mert akkor vagy éhen halok, vagy megfagyok, s vége lesz minden szenvedésnek. Egyes-egyedül mentem itt a Hegyalján; egy lélekkel, egy élőlényvel sem találkoztam. Minden ember födelet keresett, mert iszonyú idő volt. A süvöltő szél havasesőt szórt reám. Éppen szemközt jött. Arcomon megfagytak a könnyek, melyeket a zivatar hidege és a nyomorúság fakasztott.“

Végre Tokajba ért, ahol megpihent, majd Miskolc felé indult, ezután Mezőkövesden és Andorlakon keresztül betért Egerbe azzal a szándékkal, hogy fölkeresi Tárkányi Bélát, akit költeményeiből ismert. Tárkányi Béla, mint fiatal pap abban az időben az egri érseki irodában dolgozott. A költő először nem találta meg a szeminárium-ban, ahol kereste s levelet írt neki, kérve, hogy másnap találkoznak. Tárkányi a mind a kettőjükhöz illő meleg barátsággal fogadta a debreceni vándort, megvendégelte s Petőfi néhány boldog napot töltött az egri kispapok körében, elszavalta nekik több költeményét s itt írta az *Egri hangokat*. Az egri kispapok barátsága visszaadta a költő életkedvét. Pénzt is gyűjtöttek számára, szekeret fogadtak, hogy ne kelljen Pestig gyalogolnia s melegen elbúcsúztak tőle a város határában. A költő soha sem felejtette el az egri napokat s később is szinte lelken-dező levelet írt Tárkányi Bélának, aki arra is rávette, hogy hagyjon fel a színészettel s szentelje életét a költészetnek.

Február vége felé érkezett meg Pestre, s itt fölkereste először Kemény Mihály barátját, aki Pesten nevelősködött, majd később Sass Istvánt, aki szintén nevelő volt. A két jóbarát először is ruhával látta el a költőt, aki hihetetlenül lerongyolódva érkezett Pestre. Első teendője az volt, hogy kiadót keressen összegyűjtött verseihez. Kiadótól-kiadóig hordozta verseit s mindenhol azzal utasították el, hogy a verseknek nincs kelendőse. Vég-ső kétségbeesésében elhatározta, hogy Vörösmarty Mihályt keresi fel. Vörösmartyban nem is csalódott. Igen melegen fogadta a fiatal költőtársat, elkérte költeményeit s átadta a Nemzeti Körnek kiadásra. Ez a Nemzeti Kör eredetileg vacsorázó társaság volt s színészekből és írókból állott. Később megnövekedve, alapszabályszerűen működött s egyik célja volt fiatal művészek és írók támogatása. Vörösmarty már március 27-én kiadásra ajánlotta Petőfi verseit s egyben tudatta a Kör tagjaival azt is, hogy milyen nagy pénz-szükségben van a költő. Minthogy a válaszmány a Kör pénzéből segélyt nem adhatott, egy derék szabómester, Tóth Gáspár felajánlott hatvan pengő forintnyi előleget a költőnek, aki ebből az összegből debreceni tartozását kifizethette. A válaszmány egyben

előfizetési íveket bocsátott ki Petőfi költeményeinek megrendelésére. Május 11-én került Petőfi verseinek ügye a közgyűlés elé a következő bírálattal: „A nevezett versek, — mintegy szerencsés elme írott termékei, melyek az érzelgéstől távol, valódi s helyenként mélyebb érzelműek, keresetlen, férfias s tűzgyökeres magyar beszédbe foglalvák s azokat szellemi önállás és eredetiség bélyegzik, — minden tekintetben méltóak, hogy kiadatásuk a Nemzeti Kör által előmozdítassék.”

A Nemzeti Kör tárgyalásai során ismerkedett meg a választmány jegyzőjével, Várady Antallal, akivel olyan meleg barátságot kötött, hogy át is költözött hozzá a Zöldfa-utcában lévő lakásába. Ebben az időben vette át a Garay János szerkesztésében megjelenő *Regelő Pesti Divatlapot*, amely Erdélyi János tulajdona volt, Vahot Imre. Az új lap *Pesti Divatlap* címmel jelent meg s Vahot Imre fel-szólította Petőfit Vörösmarty és Bajza ajánlatára, hogy legyen a lap segédszerkesztője. Egyelőre négyszáz váltóforint fizetést kapott, neki kellett a lap korrektúráját elvégeznie, azonkívül számonként bizonyos számú költemény írására is kötelezte magát. Végre tehát állandó álláshoz jutott. Ez az állás először is azt jelentette, hogy kibékülhetett szüleivel, akik ebben az időben Dunavecsén éltek. Már április 7-én fölkereste szüleit, náluk töltötte a husvéti ünnepeket s megígérte nekik, hogy hosszabb időt fog tölteni Dunavecsén. Nem állítunk me-részet, amikor azt mondjuk, hogy ez a kibékülés visszaadta a költő lelki egyensúlyát. Ezt mutatják a szüleivel kapcsolatos, ebben az idő-ben született költeményei és dr. Sass Istvánnak a következő meg-jegyzése: „Láttam, megfigyeltem költő-dicsőségének magaslatán, bol-dogsága kellő közepén, Juliája mellett, hazafiúi lelkesedéstől elragad-tatva; de tisztább öröme a mostaninál sohasem volt.” Április végén újra Dunavecsén van szüleinél s ez alkalommal két egész hónapot tölt a szülői házban. Az öreg Petrovics 1841 őszétől kezdve Nagy Pál közbirtokostól albérlésben tartotta a húsvágás jogát és a korcsmát. Petőfi nem lakhatott a korcsmában, mert ott mindössze egy szoba volt a család használatára s ezért szülei megkérték Nagy Pált, hogy fiuk nála lakhassék. Nagy Pál ezt a kérést teljesítette s így vált Petőfi lakásává az a csinos, festett szoba, ruganyos pamaggal és füg-gönyökkel, amelyben a dunavecsei költemények születtek.

A költő együtt borozgat apjával, el-elbeszélget édesanyjával és István öccsével, aki mint székálló legény, segített apjának s baráti kört is szerzett magának. Ennek a baráti körnek tagjai voltak Balla István református segédlelkész, Bernolák Kálmán tanító és Szücs János. Borozgattak, zenéltek, pipa és bor mellett beszélgettek, a költő elszavalta verseit, amelyek a dunavecsei üdülés alatt bőven termet-tek. Itt érte élete egyik legszebb idillje, a Nagy Pál gazduram Zsu-zsika leánya iránt bimbózó szerelme, amelyről tudjuk, hogy csak idill maradt, mert Zsuzsika később Balla István református pap fele-sége lett. Ferenczi Zoltán azt írja Petőfi életrajzában, hogy Balla Zsuzsika, mint Friderika Goethe életébe, úgy szövődik be a Petőfiébe. Mindenesetre ez az idill több költemény megírására sugallta a köl-

tőt. A dunavecsei szép napok elteltével Petőfi visszatért Pestre és Vahot Imréhez költözött, aki a lakáson kívül kosztot és havi 15 váltóforintot is fizetett a költőnek a segédszerkesztésért és emellett költeményeit és egyéb munkáit külön díjazta. Vahot lakása eleinte az Országúton volt, a mai bölcsészettudományi egyetem helyén, innen a Hatvani- és Magyar-utca sarkán levő házba költöztek át. Ebben a házban Petőfinek mindössze egy szűk szoba jutott, délelőtti órákban a szobában töltötte, vagy a Gyurián és Bagó által bérelt egyetemi nyomdában, amely a várban volt. Délután ellátogatott a Pilvax-kávéházba, ahol író-barátai körében billiárdozott, vagy beszélgetett, vagy Rózsavölgyi cigánybandájának zenéjében gyönyörködött. Vacsorára viszont a Komlóba járt, ahol Egressy Béni és bandája muzsikált. Ebben a baráti társaságban ismerkedett meg Vachott Sándorral, akinek házánál később gyakran megfordult. Vachott Sándor felesége, Csapó Mária, szép szőke asszony volt, aki nagy hatással volt a költőre s állítólag a *János vitézben* Iluska alakját róla mintázta. Vachottnénak volt húga Csapó Etelke. A két Csapó-lány atyja vagyoni bukása után öngyilkos lett s a tizenöt éves Etelke 1844 novemberében néniéhez költözött Pestre. Itt a Vachott-házban ismerkedett meg 1844 végefelé a költő Etelkével, a *Cipruslombok* hősnőjével. A leánya a költővel együtt eltöltött romantikusan szép karácsonyest után a következő év január 7-én váratlanul meghalt. A Csapó Etelke sápadt alakja köré fűződő romantikus szerelem fejezi be a költő 1844-ik esztendejét.

II.

A költő az embertől elválaszthatatlan, s ezért elsősorban érdekelhet minket, milyen volt ebben az időben Petőfi, az ember. Még egész ifjúkori vándorlásából ismerjük alaptermészetét, hogy nehezen barátkozott, de akit szívébe zárt, azt mindvégig megtartotta barátságában, bár előfordult nem egyszer, hogy szenvedélyes és hirtelenharagú természete nem egy olyan barátjával szakított, aki pedig életének nehéz körülményei között állt szolgálatára, mint Pákh Albert, Vörösmarty Mihály, Tompa Mihály, vagy éppen Jókai Mór. Sorsának jobbrafordulásakor már Dunavecscén jól érezte magát baráti körben. Ottani barátairól már megemlékeztünk. A dunavecsei baráti kör beszélgetései, borozgatásai, évődései pipaszó mellett sok borsal költésére ihlették, s úgyszintén a pesti baráti kör is, amelyben meg lehetős vidám életet élt, úgy hogy méltán nevezi Ferenczi Zoltán az 1844-ik esztendőt Petőfi borsalévének. Az 1844-ik évből való borsalciklusa azonban nem az igazi dionisosi örömet tükrözi vissza, inkább barátai jókedvét adják ezek a borsdalok, mint a sajátját, hiszen az egykorúak feljegyzik, hogy egész éjszaka ült a társaságban, pipázgatót, tréfálkozott, néha dalolt is és alig ivott meg két deci bort. Az az írói társaság, amelyben a *Pesti Divatlap* segédszerkesztőjeként megfordult, nem is volt igazi, a szó nemes értelmében vett baráti társaság, ő maga is csak pajtásoknak nevezi őket egyik versében.

Sokkal komolyabb volt az a baráti érzés, amely Vörösmarty-hoz, Tompa Mihályhoz, Kerényi Frigyeshez, majd később Jókai Mór-hoz fűzte. Vörösmartynak köszönhette élete nagy fordulóját, a *Versek I.* megjelenését. Vörösmarty ezután is állandó pártfogója maradt Petőfinek, írói és magán társaságban mindenhol a leghízelgöbben nyilatkozott a fiatal költőről, akinek egyenőre növekvő népszerűségét cseppet sem irigyelte. A *helység kalapácsa* megjelenésekor, jól lehet Petőfi irigyei úgy állították be a dolgot, hogy a költő a Vörösmarty—Kisfaludy-féle eposzi stílust akarta kigúnyolni, Vörösmarty, bár helytelenítette a témaválasztást, mégis dicsérte A *helység kalapácsa* eredeti és könnyed verselését és a *János Vitéz*t is legmélegebben bírálta meg. Valóban nemes lélekre vallott az a mondás, amelyet *Gyulai Pál* jegyez fel *Vörösmarty életrajzában*, mikor a Petőfire féltékenykedő feleségének ezt válaszolta Vörösmarty: „Hadd muljon felül mielőbb, nem szeretnék úgy meghalni, mint Magyarország első költője.” 1844-ben ismerkedett meg Petőfi *Tompa Mihállyal* és *Kerényi Frigyes*szel is, akivel költői levelezésben állott. *Bajzával* sehogy sem tudott bizalmasabb kapcsolatba kerülni, bár a neves kritikus vezette be az irodalomba. De Bajza nem tudta úgy méltányolni Petőfit, mint Vörösmarty, nem ismerte fel a népies irány jelentőségét, amit mi sem bizonyít jobban, mint az a körülmény, hogy amikor Petőfit népdalok írására buzdította, a trocheusi versformát ajánlotta erre a célra.

Az ifjabb írók közül főleg *Pálffy Albert*tel, *Pákh Albert*tel, *Vachott Sándor*ral és *Jókai Mórral* kerül hamarosan jóbarátságba. Érdekes, hogy Vahot Imrével, aki kenyéradó gazdája volt, nem tudott jobban összelekedni. *Pálffy Albert*hez, a novellairóhoz azért is vonzódott a költő, mert novelláiban éppen azt a nemes egyszerűséget művelte, amit Petőfi költeményeiben, s ezenkívül ő ismertette meg a költőt a francia forradalom és a francia irodalom nagyjaival. *Pálffy*-tól még a tréfákat is elviselte, amit nem mindenik barátja mondhatott el magáról. A *Vachott Sándor*ral való családi kapcsolatait már említettük. Ebben az esztendőben ismerkedett meg *Egressy Gábor*ral, a színésszel, aki 15 évvel volt idősebb nála. Petőfi nagyrabecsülte *Egressy*t, akit sokkal mélyebb színésznek tartott, mint *Lendvay Márton*t, a nők kedvencét, aki mai nyelven szólva, sztár volt, míg *Egressy* sokoldalú és nagy művész. Baráti köréhez tartozott még *Lisznyay Kálmán* is, akit inkább szeretetreméltó modoráért kedvelt, de mint költőt, nem sokra becsülte. Jóbarátja volt még *Emödy Dániel* is, akit még Debrecenből ismert, mint a Tisza-család nevelőjét. A baráti kört még *Szeberényi Lajos*, *Sass István* és *Várad*y Antal egészítette ki a régiek közül, s ezekhez csatlakozott *Jókai Mór*, aki már 1843 október 5-én feltűnt az Akadémia ülésen a *Zsidó fiú* című színművével, amelyet mint kecskeméti színész, Petőfi másolt le. Jókait az irodalomba, pontosan száz évvel ezelőtt, tulajdonképpen Petőfi vezette be, mert 1844-ben a *Pesti Divatlapban* közzétette Jókai három költeményét.

Segédszerkesztői állása, az irodalommal való állandó foglalkozás és baráti köre egyre jobban elidegeníti régi szerelmétől, a színészettől. Már egri látogatásakor megigérte *Tárkányi Bélának*, hogy

szakít a színészettel és a Kerényi Frigyeshez írt költői levelében lemondott a színi pályáról. Egressy Gáborhoz fűződő barátsága részben vissza-visszatéríti a színpadi deszkák szerelméhez, de részben nagy művészete ki is ábrándítja a saját színjátszó képességéről alkotott hiedelméből, s mikor *A szökött katonában* 1944 október 14-én, enyhén szólva, megbukott, végleg búcsút mondott a színi pályának. Baráti körében egyre jobban formálódtak ki emberi jellemének körvonalai is. Általában az 1844-iki esztendő Petőfinél a forrás időszaka is. Természete hajlik a túlzásokra, különcségekre, hirtelen fellobbanó, gyors, sokszor meggondolatlan elhatározásra. Növekvő népszerűsége is elragadta sokszor, így 1844. év őszén Pákh Albert ugratására megkérte Kappel bankár leányát, Emiliát. Életének ez a különc epizódja közismert s a költői önérzet mellett nagy szerepet játszott benne Pákh Albert biztatása is, amely határozottan felfingerelte. 1844-ből még néhány szenvedélyes költeményt találunk az év termése között. *Egy szöke hölgyhöz* cím alatt. Kortársai feljegyzése szerint a költemények egy Desewffy grófnőhöz szóltak, akit a költő ezekkel a költeményekkel akart megjutalmazni, mert főrangú hölgy léte, az akkoriban divatos német színház helyett naponként a Nemzeti Színházban jelent meg. Általában nők iránt heves, lobbanékony természetű volt, Vahot Imre írja valahol, hogy egyik házi mulatságon egy, a mazurkát csinosan táncoló hölgy annyira megtetszett neki, hogy noha soha sem táncolt, mégis órákat vett Vahot Imrétől a mazurkából. Pedig, mint szalon-ember és mint udvarló nem érvényesült sehol sem. Ehhez alakja sem volt alkalmas. Nem volt úgynevezett szép ember, középmagasságú szikár termete feltűnően széles vállakat hordott, arca halvány és sovány volt, szinte sárgásbarna, szemei aprók, feketék, villogók, úgynevezett bogár szemek, szemöldökei szatírosan dúsak, orra kissé hegyes, tövén a homloknál benyomott. Homloka nyílt, de nem magas, fekete haja fölfelé szoktatott, majdnem bozontos, s beszéd vagy szaválás közben szerette jobbkezeivel hátrasimítani. Alsó ajka a szokottnál vastagabb, a szellem és az érzékiség karakterével, szája kicsiny és szép, de ha nevetett, egyik előreálló felső szemfoga miatt arca majdnem démoni kifejezést öltött. Felső ajkát a ritkás vékony bajusz csak kevésbé fődte, állát hasonló szakáll körítette, amelyet oldalt a ritkás növény miatt leborotváltva viselt.

Akkoriban Pesten párisi mintára pantallós, cillinderes, frakkos férfidivat uralkodott. Petőfi külön divatot eszelt ki magának, kucsmát hordott, Csokonayra emlékeztető bekecset, nyakbavető, csípőn alóli metét viselt, kezében csákánnyal senkire se ügyelve, sem jobbra, sem balra nem nézve, szinte rohant az utcán. Ujjal mutattak rá az emberek, peleskei nótáriusnak gúnyolták, de nem törődött vele. A különc, magyaros ruha-viseletben Vahot Imrének is volt szerepe, aki biztatta a költőt, hogy magyar ruhában járjon, a *Pesti Divatlap* szerkesztője szinte élő reklámnak használta Petőfit, mint saját népköltőjét. De az Egressyhez fűződő barátsága is arra készítette, hogy magyar ruhában járjon, a nagy színész is magyar ruhában jelent meg mindig a társaságban. Eleinte nyakán többször körülcsavart

nyakkendőt viselt, de később ezt teljesen elhagyta és főleg Shelley és Byron képeinek mintájára ingét kihajtva hordta. Ezt a szokását később, mint katona is megtartotta s százados és őrnagy korában ezért volt híres nyakkendő-afférja. Dicsekedett azzal, hogy cilindert és frakkot soha sem hordott és operába nem járt.

Külső tulajdonságainál sokkal változatosabb volt belső lelki alkata. Elveiben szilárd és megingathatatlan, s ha valamit föltett magában, akármilyen történet is, azt keresztülvitte. Könnyen haragudott és nehezen békült, szeretetében éppen olyan erős és kitartó volt, mint a haragban. Az iránt, akit szeretett, önfeláldozása határtalan volt, de egyszersmint éppen olyan mértékben követelő is. Szívességet ritkán kért, csak benső barátaitól, mert kérésének megtagadása rettentően bántotta. Jóbarátai között kedélyesen el tudott beszélgetni, pedig nem volt nagyon közlékeny. Szerette társaságban költeményeit szavalni, ilyenkor férfit és nőt magával ragadott. Jókai Mór, Teleki Sándor gróf és Egressy Gábor egybehangzóan elragadtatással írnak arról a szuggesztív hatásról, amelyet Petőfiben, az emberben a költő el tudott érni. Érdekes, hogy ő, a szabadság dalnoka és bajnoka, meny nyire hajlott érzelmeiben a zsarnokságra. Valósággal uralkodott barátai fölött, azzal, hogy szerette őket. A tolakodókkal kérlelhetetlenül bánt el s általában az emberekkel szemben impresszionista volt. Nem szeretett senkihez sem alkalmazkodni, viszont minden szavának és cselekedetének alapja az őszinteség volt. *Uti leveleiben* ezt írja önmagáról: „Születésemkor a sors az őszinteséget bölcsőmbé tette pólyának s én elviszem a koporsómba szemfedőnek. A képmutatás könnyű mesterség, minden bitang ért hozzá, de nyíltan, őszintén, a lélek mélyéből szólni csak a nemesebb szívek tudnak és mernek.” Elhivatottságának és lángeszének tudatában nem ismerte az álszerénységet. Értékeiben bízva, szembeszáll a divattal és a közfelfogással, kigúnyolja az álszenteket, szereti lerántani a bitorló tekintélyt, a hatalmaskodást, gyűlöl minden szolgaságot, megvet minden pártfogást. Mindennél többre becsüli a függetlenséget s ezért nem lehetett rábírní, hogy elfogadja a Kisfaludy-társaság tagságát, amellyel pedig többször megkínálták.

Lelki alkatát igen érdekesen egészítik ki azok a megfigyelések, amelyek szerint szerette barátait megtréfálni és felültetni. Élénk érzéke volt a nevetséges és humoros iránt, s erről sok költeménye tanuskodik, de legfőbb tanubizonyosság erre *Uti levelei*, amelyek nem egy érdekes, humoros, sőt groteszk meglátását örökítik meg. Néha elég volt egy-egy név, hogy ellenállhatatlan hatást tegyen nevető izmaira. A *Pesti Divatlapot* például a budai várban levő Egyetemi Nyomdában nyomták. A nyomdát Gyurián és Bagó bérelte. Ez a két különös név humorérzékét állandóan izgatta. A két név társulását sokat mulatott, érzelmesen, páthosszal és kihívóan szavalgatta. Sass István barátja számol be arról, hogy néha megállt az utcán és felfelkiáltott szinte szerelmes líraisággal, „Gyurián és Bagó”, majd harsányan, „Gyurián és Bagó” s egyszer éjjeli zenét is adott Sass Istvánnak s addig kiabálta mindenféle változatban a „Burián és Bagó”

nyomdász-cég nevét, amíg Sass István föl nem kelt és ki nem nyitotta az ablakot. Egy alkalommal a déli órákban Pálffy Alberttel a Váci-utcán mentek végig. A városháza előtt egy üres targonca állt. Petőfi azt kérde Pálffytól, mennyiért tolná őt végig a Váci-utcán a targoncával. Pálffy azt válaszolta, hogy ingyen, ha Petőfi felül a targoncára. A költő erre szó nélkül felült a kétkerekű holmira, karjait mellén összefonta és rákiáltott Pálffyra, hogy nosza, tolja. Pálffy Albert ijedtében elmenekült és otthagyta a költőt, aki képes lett volna végigtargoncáztatni magát a déli órákban akkoriban is népes Váci-utcán.

A költő lénye tehát ellentétekből állt s könnyen fordult át a végletekbe, amelyektől eléggé óvakodni nem tudott, de nem is akart. Volt benne valami a zabolátlan és megfékezhetetlen csikóból s *Gyulai Pál* és *Meltzl Hugó*, akik az 1844-ben Petőfiben kialakult embert jellemzik, ezeket a túlzásokat és szertelenségeket az ifjúkornak tudják be. S hogy ezek az alapvonások későbbben is, egészen hősi haláláig megmaradtak a költőben, azzal magyarázzák, hogy Petőfi maradtalanul az örök ifjúság s benne és általa az ifjú szellem számítás nélküli heve és közvetlensége nyilatkozott meg. Ezért jelenik meg s áll előttünk folyton, mint a halhatatlan ifjúság élőképe, ezért kísérték kortársai is valami bámuló sejtelemmel pályáját s még legkeserűbb ellenségei is kénytelenek voltak elismerni benne a fiatal lendület kifogyhatatlan erőit. Ma már tudjuk, hogy mindez a megfigyelés tulajdonképpen megérzése annak az őszinte beismerésnek, amit ma már világszerte vallanak Petőfiről, hogy mindez benne a lángész megnyilatkozása volt, azé a lángészé, amely lappangott vándorlásai és szenvedései között is, és amely, mint valami csodálatos virág, már 1844-ben kinyílt a nap sugarainak első érintésére, szótték legyen ezeket a sugarakat akár szerelmi idillek selyem szálaiból, vagy a férfi barátság hajóköteleknél erősebb aranyhúrjaiból.

III.

Végezetül vizsgáljuk meg, hogy alakult ki 1844-ben Petőfiben a költő. Mert igazi baráti társasága mégsem azok az író-társak voltak, akik szórakozást nyújtottak, hanem a külföldi nagyok, akiknek pesti élete legmeghittebb perceit és óráit adta kis szobácskájában. A költőt már kora ifjúságában, különböző vándorlásai alatt is jellemezte az önképzés. Nagyon jól tudta magáról, hogy akármennyire is a „természet vadvirága“, művelni kell magát s ezért tanult nyelveket s ezért fordítgatott külföldi műveket már 1843-ban. Ahogy Pesten állandó álláshoz jutott s nem kellett minden idejét a megélhetés hétköznapi gondjaira fordítania, egész lélekkel fogott nemcsak az íráshoz, hanem az önműveléshez is. Elsősorban is a francia forradalom története érdekelte. Megszerezte *Saint-Juste* egy idevágó munkáját, amely élete végéig könyvtárának büszkesége volt, úgyhogy a példányra ráírta ezeket a szavakat: „Petőfi Sándor kincse“. Könyvtára maradványaiból megállapíthatjuk, hogy szerette a történelmi és politikai

munkákat, de elsősorban mégis a külföldi költők és szótárak érdekelték. A francia irodalomból leginkább *Béranger* foglalkoztatta. A francia költő több költeményét lefordította, arcképét ágya fölött őrizte és a világ első költőjének tartotta. Ebben a rajongásban is túlzásokra hajló természete nyilvánult meg, de vonzotta a francia költőhöz az is, hogy lelki világuk sokban megegyezett. Nem annyira Béranger költészetét bámulta, mint pályáját és a francia nemzetre való költői hatását. Béranger, a júliusi forradalom hőse politikai eszményképévé vált Petőfinek. Béranger költészetével már Debrecenben és Dunavecén is foglalkozott. Hatása alatt kezdi használni a refrént. Legmélyebb találkozásuk a dalnak művészi fokra való emelése, ahogy Béranger a francia chansont, Petőfi a magyar népdalt fejlesztette művészi tökéletességre. De hatott a francia költő Petőfire epicureizmusával is a bordalokban és később hazafias költészetére is.

Sokat foglalkozott a német lírikussal, *Heine*vel is. Heine hatása nem volt azonban mélyebb Petőfire, talán csak inkább *Uti leveleiben* érezhető a német költő hasonló művének hatása, továbbá verstechnikájában az anapestus és jambus hol rimes, hol rimtelen váltogatása és legvégül az 1844-es költemények egyrészében és később a *Felhőkben* ő is megütött néhány olyan szarkasztikus és cinikus hangot, amely Heine költészetére annyira jellemző, csakhogy több kedéllyel és ízléssel, mint a német költő. Ismerte és szerette *Lenaut* is, költészetükben a magyar pusztá imádata volt rokonvonás. A külföldiek közül leg többre becsülte *Shakespeare*t, akit eleinte *Schlegel* német fordításában olvasott. Őt tartotta a világ legnagyobb költőjének. „Shakespeare egymaga fele a teremtésnek — mondja egyik helyen. — Ő előtte tökéletlen volt a világ, s az Isten, midőn őt alkotá, így szóla: netek, emberek, ha eddig kételkedtetek, ezután ne kételkedjetek létezésemben és nagyságomban. Mind előtte, mind utána sem madár, sem emberi elme annyira nem röpül, mint Shakespeare. Felhozta a szív tengerének legmélyebben fekvő gyöngyeit, lehozta a képzelet fájának legmagasabb virágait.“ Bizonyos, hogy Shakespeare kedvéért tanult meg angolul, hogy műveit fordíthassa. *Goethet* is olvasta, de nem szerette. „Ennek az embernek gyémánt volt a feje, de szíve békasó — írja — eh, még az sem, hisz a békasó szikrát hány. Goethe szíve agyag volt. Goethe a legnagyobb németek egyike. Goethe óriás, de óriás szobor.“ Ezt az ellenszenvet a két költő ellentétes természetével és ellentétes művészi eszközeivel magyarázhatjuk: Petőfi a közvetlenség azonnali hatása alatt írja költeményeit, míg Goethe újrateremti benyomásait. Érdekes, hogy pályájukban mégis van közös vonás, Goethe éppen úgy a népköltészet alapján teremtette meg a német dalt, mint Petőfi a magyart.

Az 1844. esztendő Petőfi költészetében igen bő termésű. Költeményei egymás után jelentek meg a különböző szépirodalmi lapokban, nemcsak a *Pesti Divatlapban*, hanem a *Honderűben*, az *Életképekben*, az *Aradi Vészlapokban*, majd pedig verseinek első füzetében. A versek nagyrésze bordal és népdal, több lírai vonatkozású és van az 1844—45-ik országgyűlés hatása alatt néhány komolyabb haza-

fias költeménye is. 1844-ben összesen 136 költeményt írt. Ezek közül 12-öt későbbben kihagyott összes verseiből, úgyhogy a ma is közkézen forgó Petőfi-költemények közül 124 az 1844. esztendő a költőtől is elismert terméke. Első verses könyve a *Versek I.*, ahogy már mondtuk, a *Nemzeti Kör* kiadásában jelent meg. Ez a kötet tartalmazta volna a költő által debrecenben kiválogatott 76 költeményt, amelyből azonban a bírálók 15-öt kihagytak, úgyhogy a *Versek I.* kötet összeállításával eleinte csak 61 költemény állt rendelkezésre. Mint-hogy így a versgyűjtemény nagyon vékony lett volna, Petőfi, az 1844. esztendő terméséből a 61 költeményhez hozzáadott még 48-at, úgyhogy első verseskönyve 109 költeménnyel jelent meg 1844 november 10-én a pesti őszi vásárra. Ugyanerre az alkalomra jelent meg a költőnek egy másik műve is, *A helység kalapácsa*. Ezt a paródiát Petőfi Vahot Imre kívánságára és buzdítására írta, ahogy már említettük, nem annyira a Vörösmarthy-Kisfaludy-féle eposzi iskola kigúnyolására, mint az akkoriban erősen elharapódzott dagályos novellastílus megfricskázására. A helység kalapácsát 1844 augusztusában írta és Geibel könyvkereskedőnek adta el 40 forintért. A helység kalapácsa 1844 október 27-én jelent meg és tulajdonképpen megelőzte a *Versek I.*-et. Alig fejezte be A helység kalapácsát, egy nagyobb terjedelmű költemény írására határozta el magát, *A pokol titkai* címmel. De ez a mű soha sem készült el, ellenben helyette megírta a *János vitézt*, az első valódi népmesét. A János vitéz 1844 november második felében született meg s december első napjaiban felolvasta Vörösmarty, Vachott Sándor és Vahot Imre előtt. Mind a hárman el voltak ragadtatva tőle. Vörösmarty kritikája ez volt: „A mű bármely irodalomnak díszére válik.” A népmese eredeti címe *Kukorica Jancsi* volt, de Vahot Imre, aki a mű kiadására vállalkozott, a címet igen közönségesnek tartotta s így lett a népmese végleges címe *János vitéz*. A János vitéz csak 1845 januárjában jelent meg. A János vitéz elemzői szerint Petőfi a műben a magyar népmesét, az Ezeregyéjszaka motívumait, valamint Artus és Nagy Károly regekörének és a görög mithosznak elemeit keverte össze, igen művészi eszközökkel. A János vitéz legfőbb érdeme a főhős jellemzése és az előadásmód népiessége és magyarossága. Ezt felismerték kortársai is, ahogy Vahot Imre előszava tanúsítja, tudta maga a költő is, akinek önérzete és küldetésébe vetett hite főleg a *János vitéz* megszületése után erősödött meg s tudta az akkori magyar irodalom is, hiszen köztudomású, hogy Arany János *Toldijának* megszületését éppen a János vitéz példája mozdította elő.

Így érkezett el a költő 1844 végéhez. Most már tudta, hogy nem hiába szenvedett annyit, érezte, hogy eredeti tehetsége és tanulmányai révén a legjobb úton halad, költői hivatásában sziklaszilárd hittel bízott s emelt fővel nézhetett jövője elé, amelyről azonban azt is tudta, hogy még sokkal tartozik neki. Ezt a meggyőződését és lelkiállapotát tükrözi *Búcsú 1844-től* című költeménye is, amellyel mi is búcsút veszünk százasesztendőss visszaemlékezéseink során a költőtől:

Egy esztendő a másik sírját ássa,
Gyilkolják egymást, mint az emberek.
Idő, szárnyadnak még egy csattanása,
S a jelen év is sírjában szendereg.
Oltsd el, haldokló, hervadt ajakadnak
Léleikzetével életmécsedet,
Nem foglak oda írni tégedet,
Hol boldog évim följegyezve vannak.

Magas tervektől izzadó fejembe
Te oly sok eszme magvait vetéd,
S én a gyümölcsöt bőven megtermvve
Láthatván, rajta büszkén nézek szét.
Jutalmaul nem rest munkálatomnak
A hír csillagja rám sugárt vetett,
S én mégsem írlak oda tégedet,
Hol boldog évim följegyezve vannak.

Szívem sokáig a sors balkezeiben
A fájdalom meggyúlt világa volt;
Te, megvénült év, szóltál, hogy ne égjen,
És szózatodra a vad láng kiholt.
Eihamvadt üszke van csak bánatomnak
A romba dőlt s már fél-ép szív felett;
S én mégsem írlak oda tégedet,
Hol boldog évim följegyezve vannak.

Óh haldokló év! sírod mellett engem
Lágy bölcsejében ringat a remény,
S hahogy szabad, amit jövendő, hinnen:
A mennyországnak állok küszöbén.
Szomszédságában ilyen boldog kornak
Mondom, tűnő év, a búcsút neked,
S én mégsem írlak oda tégedet,
Hol boldog évim följegyezve vannak.

Reád függeszté hévvel esdekelve
Bágyadt szemét sóhajtó nemzetem,
S te sóhajára semmit nem figyelve,
Ekkép feleltél mennydörögve: nem!
Te koszorúját eltépted honomnak,
Ifjú reménye mit fejére tett;
Ezért nem írlak oda tégedet,
Hol boldog évim följegyezve vannak.



Babay József költeményei:

Könyörgés

Te tudod Uram, ha a felleget
A magas égen kiteregeted,
Te tudod Uram, ha a csillagod
Tenyereden oly fényesen ragyog —
Te tudod Uram, — gyönyörű nagyon,
Ha inni megy az őzbak hajnalon,
S ha templomodba viszen az utam, —
Hogy ez miért van, Te tudod, Uram!

Csak te tudod, hogy miért szenvedünk...
Hiszünk, csatázunk és reménykedünk...
S miért ilyen véres korunk és karunk,
Mit akarunk és mit nem akarunk?
Ütszéli szentet mért süvegeiünk,
Ki van velünk és ki van ellenünk,
S csapszék odvában részegen, bután,
Miért sirunk egy korty boldogság után?

Te tudod és én nem találgatom,
Fiad keresztje ég a vállamon,
Bocsáss meg, néha daccal cipelem
S Jézusod kínját érzem szívemen...
Pilátus ma is él itt rengeteg,
Feszíttes hát meg, Uram, engemet!
Tébolyult sírás már minden dalom,
S ha mást nem, tán hitünk megválthatom!

Egyszerű vers

Aki szeretni megtanult,
Azé a holnap és a mult.
Ki a hűséget ismeri,
Lelkét a gaz ki nem veri...

Ki leborulva' sírni tud,
Kinyílik annak még az út...
En abban még mindig hiszek...
Hogy kiderülnek a szívek...

En még Krisztus szavát hiszem,
Ezért oly derűs a szívem...
S úgy szánom a gyűlölködőt...
Gyűlölni fogják egykor — őt...

Látogatás

Ma éjjel újra nálam járt anyám,
Kis, cseppnyi felhő ült a homlokán,
S mégis mosolygott... S kérdezett vigan:
No, hogy vagy Józsim? Jól vagy én fiam?

Ó, hála Isten, jól vagyok mama,
S ha véletlenül rossz hírt hallana,
Ha pletykáznának pajkos csillagok,
Ne higgye el, én mindig jól vagyok...

Vigadok, élek, sokat nevetek,
Jól aratok, mert jó magot vetek,
Van pénzem, kedvem, csókom és dalom,
Nos, üljön ide drága angyalom...

Mosolygott és az ágy szélére ült,
Homlokáról a felhő elrepült,
Zsoltár szállt át a csendes éjszakán,
— Pedig hazudtam... hazudtam anyám...

Madarak

A kis fecskének frakkja van, —
Olyan édes alakja van...

Csipogó, csacska kis cseléd
A szürke, fájó kis veréb...

S a gólyát illeti szeretet
Mert ő hozza a gyereket...

S tudja falu, erdő, határ
Vándorol a darumadár...

De a varju magyar madár,
Mivel hogy mindég gyászba jár...

Csend

Együtt voltam a csennnel, tegnap este,
Sétált velem. Kezét vállamra tette...
Mentünk a régi, félhalott avarban.
Halkan beszélt. Hallgattam. Nem zavartam.

Halkan mesélt. Simított hangja selyme.
Elmondta, ő a bánatok kegyeltje.
Litániáknak s áhitatnak kincse,
A sírkapuknak örökös kilincse.

Kért és könyörgött, — én is őt szerettem,
Szívemben hordjam, féltsem, meg ne vessem,
Hisz életünknek ágyán ő a párna... —
De mit tegyek, ha oly vad itt a — láрма...

Az éghez

Szerettem eddig minden csillagod,
Boldogan néztem sok kis felleged.
Csodáltam titkos s roppant kupolád,
S ily távolból is egy voltam veled...
Csodáltam csendes, bíboralkonyod
És térdenállva vártam reggeled,
Szerettem eddig minden csillagod
És tovaszálló barna felleged...

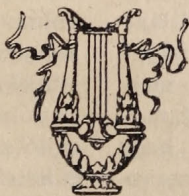
Szerettem szótlan őszi borudat,
A lelkem hozzád ezerszer repült
Nagy, fényes arcod hányszor beborult
S mindannyiszor mindig ki is derült...
Fakó orcámon, ha szántott a bú,
Felnéztem rád s lelkem már dalolt.
Tavaszi dőn, cseppszellős hajnalon
Öledben olyan vidám volt a hold.

S mi lett veled én imádott egem!
Gyalázni kezdték minden csillagod,
Buta bomba hull felleged mögül
S a véres, szörnyű halált hullatod...
Buta és gyilkos fegyver kelepel
A holdsütötte felleg peremén,
S az ember, ki eddig szeretett s csodált,
Vak pincék mélyén kuporog szegény.

A csillagod ma csupa félelem,
A felleget nem várt halált takar...
Vad berregések tépik csenedet,
Új villámod a szív tövébe mar,
Nézünk, nézünk, de egyre rettegünk,
Ha kék vagy, kék vagy, mint a régi ég,
Vagy nagy ködök takarják arcodat,
Hát mond, lehet tebenned hinni még?

Mért engeded, hogy így gyalázzanak,
Hisz ma is oly szép minden felleget,
Ma is ezüst újhólad sugara
Az alkony ma is egyesül veled,
Imádság suhan százezer feléd,
Imádjuk, ma is minden csillagod...
Vagy gondolod, és nem mondd meg nekünk,
Hogy Isten minket régen elhagyott?

Ó, jöjj hát, jöjj hát magyar március
És szabadítsd meg büntől az eget!
Add vissza fényben régi csillagunk
S könnyeztesd ránk a magyar felleget.
Ó, jöjj hát, jöjj hát magyar március,
Hozz új Petőfit, hozz új Kossuthot!
Ne kérdezd mért... A lélek nem felel.
Ne faggass, hiszen úgys jól tudod...





MAGYAR SZELLEMI FRONT ÁTSZERVEZÉSE.

A m. kir. kormány *vitéz* Kolosváry-Borcsa Mihályt, az Országos Magyar Sajtókamara elnökét kormánybiztossá nevezte ki és Magyarország kormányzója államtitkári címet adott az új kormánybiztosnak, akinek hatásköre felöleli az egész magyar szellemi frontot: a sajtóügyeket, a magyar rádiót, a Magyar Távirati Irodát, a könyvkiadás kérdéseit és ezzel kapcsolatosan a nyomdaügyeket. Ez a kinevezés, amint látható, kiterjed a magyar szellemi élet csaknem teljes birodalmára és ismerve az új államtitkár-kormánybiztos egyéniségét, világnézeti szilárdságát, meggyőződésbeli tántoríthatatlanságát, előre megjósolhatjuk, hogy a magyar szellemi front átszervezése a közvéleményt irányító szervek egy kézbe kerülésével hamarosan befejeződik a keresztény és nemzeti gondolatnak megfelelően. Ez a folyóirat, amely tíz esztendeje képviseli ezeket az eszméket az irodalomban, őszinte melegséggel köszönti az új államtitkár-kormánybiztost és sok szerencsét kíván munkájához, amely nem lesz könnyű, de minden

esetre üdvös és hosszú időkre megszabja a magyar szellemiség útját a magyar földön.

Az új államtitkár-kormánybiztos bemutatkozása már megmutatta azt a férfiút, akit vitéz Kolosváry-Borcsa Mihályban eddigelé is ismertünk. Gyors, határozott, megalkuvást nem ismerő legelső intézkedésével megtisztította a magyar sajtót azoktól a színházi lapoktól, amelyeknek működését az Országos Magyar Sajtókamara eddig is fogcsikorgatva nézte, nem lévén hatóság, amely ezek ellen a lapok ellen azonnal és gyorsan eljárhatott volna. Reméljük, hogy a készülő kamarai törvény megadja azt a lehetőséget az Országos Magyar Sajtókamarának, hogy ezentúl a sajtótermékeknek belső berkeibe is betekinthesse az azonnal lecsaphasson, ha annak szüksége mutatkozik. A színházi sajtó, különösen az utóbbi években, ismét a legvakmerőbb merészséggel adta oda magát a destrukció szolgálatának s olyan hangot honosított meg, a melyet minden becsületes magyar ujságíró szégyellt. A rendelkezésre álló eszközökkel hiába kísérelte meg az érdekképviselői szerv a rendcsinálást, a

lassú eljárás következtében a sajtó-fenyegetések tovább folytathatták munkájukat s a szerkesztők mindazokat a nemkívánatos elemeket szóhoz juttatták „irodalom“ címén, akik a napisajtóból kiszorultak. Most aztán elhallgattak ezek a színházi lapok és reméljük, soha nem is támadnak fel. Egészséges és szabad színházi kritikára szükség van. Ezt végezzék el a napilapok, vagy a megmaradt folyóiratok, de művészek vállveregető reklámozására, művésznők magánéletének kitérgetésére semmi szükség többé.

A sajtóügylek kormánybiztosának hatásköre kiterjed a rádióra is, annak minden osztályára, árnyalatára, egész irodalmi és művészi programjára. A magyar rádiónak kétségtelenül nagy érdemei vannak a magyar kulturális életben, de sajnos voltak kisiklásai is. A hibák nem annyira magában az intézményben leledzetek, hanem egyes osztályvezetők világnézetében, amely természet-szerűleg azt engedte a mikrofon elé, ami neki kedves volt, vagy legalább is semleges. Most, hogy vitéz Kolosváry-Borcsa Mihály vigyázó keze őrködik a mikrofon fölött, ez nemcsak azt jelenti, hogy ezek a kisiklások többé nem fordulhatnak elő, hanem azt is, hogy a magyar rádió mikrofonja teljes erővel a nemzeti propaganda szolgálatába állhat. Ma a rádió minden állam életében a leghathatósabb szellemi fegyver, amely éjjel-nappal ébren van s

nemcsak a légítámadásoknál nélkülözhetetlen őrszem, hanem a legszélesebbkörű propagandaszerv is, amelynek nincsenek hazai, vagy külföldi határai, lévén a levegőég tengere véghetetlen. Szóljon tehát ezentúl a magyar szó, a magyar zene, a magyar színmű a rádióból a lelkekhez, rázza fel a lagymatagokat és tartsa ébren a nemzet lelkiismeretét.

És legvégül az új államtitkár-kormánybiztos hatáskörébe tartozik a magyar könyvkiadás kérdése, ez az eddigelé teljesen ellenőrzés nélkül működő szellemi terület. Sajnos, a magyar könyvkiadók — igen kevés kivétellel — nem álltak hivatásuk magasztán és különösen az utóbbi időkben annyi új és bizonytalan színű könyvkiadóvállalat alakult, hogy a legintelligensebb olvasó sem tudott eligazodni a magyar könyvkiadás világnézeti dzsungelében. Voltak könyvkiadók, akik a legmerészebb vakmerőséggel, a sajtó minden figyelmeztetése ellenére, túltették magukat a nemzeti közvélemény kívánságain s emigrációban lapuló volt kommunisták és hazaárulók munkáit jelentették meg és terjesztették. Most aztán egységes irányítás alá kerül a magyar könyvkiadás is. Nem lehet ezentúl kalózkodni, „irodalom“ címén idegen lobogók alatt lappangani s kihasználni a közönség szükségszerű lelki éhségét, amely soha nem tapasztalt konjunktúrát hozott a magyar könyvkiadásra és mérhetetlen jövedelmekhez juttatta azokat a szellemi

kalózokat, akiknek csak egy volt a céljuk: a legdestruktívabb könyveket is az olvasók asztalára csempészni.

Minden háborúnak velejáró jelensége, hogy az emberek otthonukba menekülnek és a fegyverek zaja között írókkal és költőkkel társalognak. Ezt a lelkiállapotot használták ki egyes lelkiismeretlen könyvkiadók, meg gondolás nélkül fogyasztották a mai háborús időkben annyira drága és egyre jobban fogyó papírt és kezüket dörzsölték a jó üzlethez. Még azzal sem lehet védeni a közelmúltban elkövetett hibákat, hogy ügyészségi cenzura is volt, amely a könyveket felülvizsgálta. Az ügyészség az államhatalom szempontjából, de nem világnézeti és irodalmi előírásoknak megfelelően cenzurázta a könyveket és a legkitűnőbb ügyésztől sem lehet kívánni azt, hogy irodalmi képzettsége legyen s tisztán lássa a magyar szellemi élet hajszálfinom ereit, amelyekből az irodalom összetevődik. Most ezen a téren is rend lesz. Alapjaiban kell megreformálni az egész magyar könyvkiadást s a tankönyvektől kezdve egészen a tudományos és szórakoztató irodalomig meg kell rostálni azokat a szellemi termékeket, amelyek papírt igényelnek. És el kell tűnőnk a könyvkereskedések pultjairól és kirakataiból azoknak a könyveknek, amelyek olvasása nemkívánatos s amelyeknek lapjain olyan ügyesen voltak elrejtve, sokszor azonban már egé-

szen nyíltan jelentkeztek a szellemi mérgek.

(G. J.)



MAI MAGYAR ÍRÓ HÍVATÁSA. Társaságunk főtitkárát és a „Koszoru” felelős szerkesztőjét huszonöt éves írói jubileuma alkalmából a magyar rádió megintervjuvulta. A közvetítést Budinszky Sándor vezette, aki különböző kérdéseket adott fel az intervju során. Minthogy ezek a kérdések aktualitásuknál fogva mélyen belenyulnak a mai írói problémákba és bizonyos mértékben lapunk irodalmi világnézetét is kifejezik, a kérdéseket és a rá adott feleleteket itt közöljük. A rádió kérdései a következők voltak: *Mi a véleménye az írói foglalkozás és az újságírás közti szoros összefüggésről? Mi a véleménye az írói világnézetéről? Hova tartozzék a magyar író?*

Az első kérdésre a következő volt a felelet: Minthogy az én írói és újságírói pályám szoros kapcsolatban, mindig egymással párhuzamosan haladt, szívesen megvilágítom ezt a kérdést. A különleges magyar irodalmi és sajtóviszonyok miatt csak kevés szerencsésnek adatott meg az a kiváltságos helyzet, hogy magát az újságírást elkülönítve, töltheti be írói hivatása. A nagy tömeg azonban kénytelen szerkesztőségekben, a napi robotban felörölni magát. Kétségtelen, hogy ez az újságíró-foglalkozás, ha nem is árt az írói munkásságnak, de erős befolyással van rá, mert fáradt aggyal és

tépett idegekkel a napi munka után nehéz művészeti terveket és álmokat megvalósítani. De mint minden dolognak a földön, az árnyék mellett ennek a kérdésnek is van napfényes oldala. Ezt bizonyítja a mai irodalom, amelynek csaknem minden számottevő képviselője egyben újságíró is. Az újságírás bizonyos érzékenységet ad a való élet iránt, frissiséget, tempót, amely a mai életnek e sörrendű követelménye s ha a mai magyar irodalom friss és eleven, az elsősorban a magyar újságíró minden iránt érdeklődő és mindenre reagáló érzékenységének az eredménye. Igazolja ezt a feltevésemet a közönség nagy szeretete is, amellyel újságíró-íróink munkásságát kíséri. Arról nem is beszélek, hogy az íróknak szerkesztőségekben való foglalkoztatása mennyivel emeli a magyar újságírás irodalmi nivelóját.

A második kérdésre ez volt a felelet: Felfogásom szerint az úgynevezett elefántcsonttoronyirodalom meghalt, mégpedig a dolgok szükségszerű vaskövetkezetessége folytán. Régebben, az úgynevezett békés aranykorban talán még el lehetett képzelni, hogy egy író elkülönítette magát a való élettől s valahol hűvös csúcsok ormán elefántcsontpalotát építtetett magának és nem törődött a világ zajlásával. Ma azonban a világtörténelem dübörgésének kelles közepén nehezen tudok elefántcsonttorony-irodalmat elhinni. Mert ha az író el is különítené magát a föld vonaglásától, a ten-

gerék hullámvásásától, legmagasabb elefántcsonttoronya tetején is éreznie kell azt a démoni küzdelmet, amely a levegő-egyet hasogatja s amely az emberi kultúra legféltettebb kincseit perzseli fel bombáival. Próbáljon meg valaki ilyen időben hűvös elefántcsontpalotába bezárkózni. . . Ma valahova mindenkinek tartoznia kell, ide vagy oda, de ahogy világnézet nélkül a legszürkébb ember sem élhet, úgy az írónak is ehhez vagy ahhoz a világnézethez csatlakoznia kell. Az elefántcsonttoronyelmélet pedig esztétikai világnézettelenség.

Arra a kérdésre, hová tartozzék hát a magyar író, ez volt a felelet: *Nemzetéhez*. A magyar író nagy elődök szellemi unokája. Elég csak száz esztendővel ezelőtti heroikus magyar korszakra gondolni, a dübörgő szavú *Vörösmartyra*, az üstökös *Petőfire*, a szelid *Tompára*, a zárkózott *Arany Jánosra*, a mesélő *Jókaira*, vagy a bölcs *Madáchra*. Életük és munkásságuk egytől-egyig cáfolata az elefántcsonttorony-elszigeteltségnek, mert mindnyájan tudták, mely földből vétettek és mely nemzet vére fűti agysejtjeiket. *Vörösmarty* a reform kor hajnalán egész költészetét Széchenyi eszméinek szolgálatába állítja. *Petőfi* meghal azért, amit hirdetett, *Tompa* a magyar szenvedések legsötétebb poklában mécsese az örök magyar reménynek, *Arany János* férfias lírája és epikája maradéktalanul magyar, *Jókai* fantáziája legszebb nemzeti erőnyeinek

ket emeli a csillagok magasságába, Madách filozófiája pedig európai távlatokat nyit meg számunkra. Vajjon ezeknek a nagyoknak munkássága kisebb-e azért, mert a nemzetet szolgálták? *Egyáltalán nem.* Sőt, a magyar nemzeti értéket éppen munkásságuk tette a világirodalom közkincsévé. Ma tehát, mikor a magyar nemzetre minden eddiginél súlyosabb megpróbáltatások nehezednek, a magyar írónak nem lehet más hivatása, mint utolsó gondolatáig a nemzetet szolgálni. Félre tehát az esztétizáló álszentekkel, a meglapulókkal, az óvatoskodók-

kal, a korszerűtlen humanistákkal! Ma minden magyar író álljon a nemzet szolgálatába. Majd ha a nagy vihar elcsendesedett fejünk felett, építhetünk elefántcsonttornyokat és márvány álompalotákat, ha ugyan elefántcsont és márvány még marad a világon. De egy bizonyos, hogy anyaföld, amelybe a nemzet kapaszkodik, mindig marad s ezért kell szeretni és szolgálni ezt az édes, ezeréves anyaföldet s ezt a halhatatlan nemzetet, amely nem egyszer állt ki már történelmünk során a maihoz hasonló súlyos megpróbáltatásokat.



IRODALMI TÜKÖRKÉPEK

GALAMB SÁNDOR:

A MAGYAR DRÁMA TÖRTÉNETE 1867—1896.

A magyar dráma története 1867-től 1896-ig című munkám évekként ezelőtt a M. Tud. Akadémia Bésán-pályázatát nyerte meg. A bírálók a műnek akkor még csak I. kötete alapján ítélték. Az I. kötet 1937-ben jelent meg — a Nemzeti Színház megnyitásának századik évfordulójára. A II. kötet csak hét év múlva — 1944. januárjában — látott napvilágot.

A munka a magyar drámaírás történetét a kiegyezéstől a millenniumig öleli fel. Ezt a harmincesztendősidőszakaszt az 1880-ik év két alsóbb korszakra vágja. Ebben az esztendőben ugyanis — érdekes találkozással — két drámai műfaj szökken szárba. A társadalmi színmű (Csiky Gergely: *Proletárok*) és az operett (Rákosi Jenő: *Titilla hadnagy*). Nem mintha ezeknek a műfajoknak nem lettek volna a magyar irodalomban eddig is előzményeik. Voltak törekvések mind a két irányban előbb is, ám ezek a kezdeti próbálkozások az 1880-as évek

utáni termékekhez csak mint praehistoricum viszonylanak.

De határvonal az 1880-as esztendő egyéb tekintetben is.

Ekkortájt indul igen gyors hervadásnak a Rákosi Jenő *Aesopus*-ával felvirágzó és pár évig olyan csillogó életet élt újromantikus irány, — ekkortájt kezd papirosízűvé válni a történeti dráma, — s ebben az időben merevedik sablenná a Tóth Edétől és Csepreghy Ferentől nekilendült népszínmű.

Művem írásakor szigorúan tudományos cél lebegett előttem. Igyekeztem lehetőleg minden színpadra került vagy nyomtatásban megjelent magyar színművet munkámba felvenni. Amely színdarab nem került sajtó alá, ott a sűgőkönyvet iparkodtam megszerezni. Tudván tudtam, hogy ezzel a szándékkolt — de persze soha el nem érhető — teljességgel a jelentéktelenebb művek nagy száma csökkenti a lehetőségét annak, hogy az értékesebb művekkel kimerítő részletességgel foglalkozzam. Nekem magamnak

is jobban esett volna, hogyha a filológiai pontosság rovására inkább poétikai vagy esztétikai elmélkedésekbe bocsátkozhatom. A munka célja azonban elsősorban a teljesség volt, s ennek érdekében személyes hajlamomat aszkétikusan fékezni kellett.

A teljességen kívül egyik főszempontom volt, hogy a magyar dráma történetét a színházak történetével párhuzamosan mutassam be. A drámairodalom fejlődése ugyanis elválaszthatat-

lan a színházak életétől. Az egyes társulatok szükségletei, tagjainak összetétele és képessége számtalanszor befolyásolja a drámaírók működését. A színműszerző nem pusztán esztétikai megfontolásokat követ, hanem számot kénytelen vetni a színházak igényeivel és lehetőségeivel. Így munkám — azt hiszem — nemcsak a következő drámatörténeti kutatóknak, hanem a magyar színjátszás történeti vizsgálójának is nyújt anyagot.

GÁSPÁR JENŐ: A VESZTA SZŰZ.

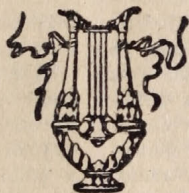
Új elbeszéléskötetem, amelynek címe *A Veszta szűz*, huszonöt éves írói jubileumom alkalmából jelent meg az *Új Idők Irodalmi Intézet* kiadásában. Címét a terjedelmes, római tárgyú „*A Veszta szűz*” című vezető elbeszélésemről kapta a könyv, amelyben még két hosszabb elbeszélés van, *Mikor kacag az élet* és *A zenélő óra* címmel. A többi elbeszélés rövidebb lélekzetű, úgynevezett tárcanovella, tulajdonképpen egy-egy villanása történelmi koroknak, vagy a közelmúlt és a mai idők életének. Római történelem és magyar történelem, valamint a modern élet sok-sok változata tükröződik ebben a novelláskönyvemben, amely nagyobbbrészt visszatekintés arra a korszakra, amelyben viszonylagos béke volt. de amelynek problémái azért

cseppet sem voltak rózsaszínűbek, mint a mai világé.

A novellát, mint műfajt, nagyon szeretem, azzal az érzéssel, ahogy az ember szokta az állatkertben nézni a kivesző bölényfajta kopott, csenevész példányait. Igaza volt Gyulai Pálnak, aki mérhetetlenül sajnálta ezt a kihalt irodalmi műfajt, a novellát, amelyet nyugodtan lehetne nevezni irodalmi vízcseppnek, améyben az egész makro- és mikrokozmosz tükröződhet a maga örömeivel, fájdalmaival, drámaival, tragédiáival és humoros oldalai-
val. Azt a több, mint huszonöt elbeszélést, amely a kötetet betölti, úgy válogattam össze, hogy mindegyik hangulatból adjon valamit. Némelyikben történelmi korok drámája komorlik, némelyik mosolyog és nevet, némelyik

pedig a maga drámai tömörségével, vagy párbeszédes formájával a szinpadi irodalom határát szorolja. Lehetnek kritikusok, akik azt mondják, hogy az író az ilyen apró, szinte vázlagszerű elbeszélé-

sekben elaprózza magát. Lehet. De viszont vannak műrajongók, akik a miniatűröket szeretik s ha ezeknek egy-két órányi örömet okoztam elbeszéléskötetemmel, céloamat elértem.



A PETŐFI-TÁRSASÁG ÉLETE

PETŐFI KULTUSZA.

Az idei március 15-ét Petőfi kultuszának jegyében ünnepelte meg a nemzet. A Petőfi-Társaság, szokásához híven, most is megkoszorúzta a költőnek a Dunaparton lévő szobrát és tévékenyen résztvett a különböző ünnepségeken. Így délben a magyar rádióban Babay József tagtársunk kórsétát tett a mikrofonnal azokon a helyeken, amelyek a márciusi ünnepségekre és Petőfire emlékeztetnek: a Nemzeti Múzeum lépcsőjén, ahol Petőfi a «Nemzeti dal»-t elszavalta és a Pilvax-kávéházban. Délután ugyancsak a rádióban *Gáspár Jenő* emlékeztet meg az 1844. esztendő Petőfijéről. Az előadás szünetében *Tasnády Ilona*, a Nemzeti Színház örökös tagja, Petőfi 1844-ben született költeményeiből a következőket mondotta el: «*Füstbe ment terv*», «*Vizen*», «*Az én szerelmem*», «*Árványhaj a süvegem bekérője*», «*A faluban utcahosszat*», «*Megy a juhász számaron*», «*Rab hazának jár*», «*Miért nem születtem ezer év előtt?*» és «*Honji dal*». Este ugyancsak a rádióban *Agyagfalvi Hegyi István* rendez tagunk tartott előadást «A magyar helytállás énekei» címmel.

A sorozatos Petőfi-ünnepségeket a Magyar Kir. Operaházban *Unger Ernő* «*Petőfi*» című operájának díszbemutatója fejezte be. A díszelőadáson jelen volt vitéz nagybányai *Horthy Miklós*, Magyarország kormányzója is családjával. *Unger Ernő*nek, a Zeneművészeti Főiskola tanárának «*Petőfi*» című dalművét a magyar zenekariika nem fogadta elismeréssel, kétségtelen azonban, hogy a szerző jót akart s ha a művészi követelményeknek ope-

rása nem is felel meg mindenben, Petőfi emlékét mégsem sértette. A hatalmas, egész estét betöltő opera szokatlanul nagy zenekarra íródott. Az első felvonás 1847-ben, az erdői várkastélyban játszódik Szendreyéknél, ahol a költő az apa ellenkezése ellenére is elnyeri Szendrey Júlia kezét. A második felvonás a Nemzeti Múzeum előtt történik, ahol Petőfi 1848. március 15-én a «*Nemzeti dal*»-t szavalta. A harmadik felvonás két részre tagozódik. Az első részben Petőfi a segesvári ütközet előtt Tordára hozza *Miklós Miklós* unitárius lelkészhez feleségét és kisfiát, a második részben pedig a segesvári csatába indul és érzékenyen elbúcsúzik feleségétől. Eredetileg epilógusa is volt az operának, de ezt a főpróba után elhagyták. Az epilógusban *Egressy Gábor* közli Szendrey Júliával, hogy Petőfi a segesvári csatában eltűnt. Petőfit *Halnos János*, Szendrey Juliát *Miklóssy Irén*, Szendrey Ignácot, *Jánbor László*, Vasváry Pált *Laczó István*, *Egressy Gábort* *Hármory Imre*, Szendreyét *Németh Anna*, *Miklós Miklós* tisztelettel *Koréh Endre* énekelte.

Március 15-én *Dunavecse* község is Petőfi-ünnepséget rendezett abból az alkalomból, hogy most száz évvel ezelőtt járt a költő a faluban szüleinél. Az ünnepség délelőtt fél 11 órakor kezdődött, a Hősök-szobrának megkoszorúzásával. Az ünnepi beszédet *Molnár Lajos* országgyűlési képviselő mondotta. A műsoron *Petőfi*, *Garay János* és *Havas István* költeményei szerepeltek. Az ünnepség után megkoszorúzták azt az emléktáblát, amely Pe-

tőfi szüleinek dunavecsei házát díszíti. A megkoszorúzást követő ünnepségen *Petőfi és Lumpérth* Géza költeményeit szavalták. Délután 5 órakor a polgári iskola tornatermében ünnepi est volt. A műsoron Petőfi költeményei szerepeltek, majd *Vasberényi* Géza, a dunavecsei Petőfi-ház tulajdonosa tartott előadást *«Petőfi Dunavecsein»* címmel. A műsor egyes számai között Petőfi-dalokat adtak elő. Az ünnepségre meghívást kapott a Petőfi-Társaság is, de mivel a meghívó későn érkezett, csak levélben tudtuk kifejezni együttérzésünket azzal az ígérettel, hogy tavasszal szívesen tartunk vándorgyűlést Dunavecsein, ahol a község vezetősége, *Molnár* Lajos országgyűlési képviselő, református lelkész kezdeményezésére, Petőfi-szobrot akar felállítani.

A Petőfi-kultusz újabb jeleiről érkezett híradás a messzi Svédországból is, ahol új kültagunk, *Nils-Herman Lindberg* két újabb Petőfi-verset fordított le és tett közzé a *Karlskoga Tidning* című napilapban. Az egyik vers *«Sikos a hó, szalad a szán»*, svéd címmel, *«Hård ligger snön, fort släden körs»*, a lap február 16-i számában je-

lent meg, a másik Petőfi-vers a *«Reszket a bokor»*, svéd címmel *«Villsnaret skälver»*, a február 22-i számban.

KOSSUTH HALALÁNAK ÖTVENÉVES ÉVFORDULÓJA.

Március 20-án ünnepelte a nemzet Kossuth Lajos halálának ötvenéves évfordulóját. Az évfordulóra tervezett különböző ünnepségek a közbejött történelmi események miatt ugyan elmaradtak, de a hivatalos Magyarország így is megkoszorúzta Kossuthnak a Kerepesi-úti temetőben lévő sírját, valamint a Kossuth-szobrot. A kegyeletos ünnepségből kivette részét a Petőfi-Társaság is, mert Kossuth Lajos Társaságunknak tiszteleti tagja volt s egyik eredeti levelét a Petőfi-Ház levéltárában őrizzük. Már a március 13-i nagygyűlésen *Kállay* Miklós alelnökünk megemlékezett Kossuth halálának évfordulójáról, az április 16-i felolvasó ülésünkön pedig *Jankovics* Marcell rendes tagunk, aki közeli rokona is Kossuth Lajosnak, adott elő Kossuth-émlékeiből.

A PETŐFI-TÁRSASÁG VÁNDORGYŰLÉSE EGERBEN.

Ebben az esztendőben február 19-én volt száz éve, hogy Petőfi Debrecenből jövet, Tokajon, Miskolcon, Mezőkövesden és Andornakon keresztül Egerbe érkezett és három napot töltött az egri kispapok barátságos körében, *Tárkányi* Béla költő barátjánál. Ebből az alkalmából az egri Érseki Papnevelő Intézet, valamint az egri Gárdonyi-Társaság vándorgyűlés tartására hívta meg a Petőfi-Társaságot. A vándorgyűlésre a Petőfi-Társaság tagjai közül *Kállay* Miklós alelnök és *Gáspár* Jenő főtitkár vezetésével *Agyagfalvi Hegyi* István titkár, vitéz *Bodor* Aladár titkár, *Gclumb* Sándor rendes tag, *Gyökössi* Endre rendes tag, *Jankovics* Marcell rendes tag és *Terescsényi*

György rendes tag utazott az érseki városba.

A Petőfi-ünnep, amely két részből állt, délelőtt 11 órakor kezdődött a papnevelő intézetben. Az ünnepségen megjelent *Czapik* Gyula egri érsek, valamint a főkapitány *Kriston* Endre nagyprepost, felszentelt püspök vezetésével, továbbá a polgári és a katonai hatóságok vezetői. A papnevelő intézet dísztermében rendezett ünnepségen *Csepányi* Ferenc V. éves teológus, a nővendékpapság Egyházirodalmi Iskolájának elnöke köszöntötte a Petőfi-Társaság tagjait. Az üdvözlésre *Gáspár* Jenő főtitkár válaszolt. Utána *Jankovics* Marcell, Társaságunk rendes tagja néhány miniatűrjét mondotta el, *Holczér* Gyula

IV. éves teológus elszavalta Petőfi *«Egri hangozok»* című költeményét, végezetül Gáspár Jenő főtitkár olvasta fel *«Rózsák a havon»* című elbeszélését, amely Petőfi egri látogatásával foglalkozik. Az emlékgyűlés után az első emeleten lévő Petőfi-szoba ajtaja fölött elhelyezett márvány emléktáblát Kállay Miklós, Társaságunk alelnöke koszorúzta meg.

Délben a Petőfi-Társaság tagjait Czaplák Gyula egri érsek látta vendégül, majd utána Gáspár Jenő főtitkár koszorúzta meg az egyik kanonoki házon elhelyezett Tárkányi Béla-emléktáblát, utána a Társaság tagjai testületileg felvonultak a várba Gárdonyi Géza sírjához, amelyet Gyökössy Endre koszorúzott meg. Este hat órakor a Kaszinó nagytermében folytatódott az ünnepség. Itt Kriston Endre felszentelt püspök, a Gárdonyi-Társaság diszelnöke, az Egri Egyházmegyei Irodalmi Egyesület elnöke köszöntötte a Petőfi-

Társaság tagjait. Az üdvözlésre Gáspár Jenő főtitkár válaszolt. Tagtársaink közül *Agyagjelvi Hegyi István*, vitéz *Bodor Aladár*, *Galamb Sándor*, *Gyökössy Endre*, *Jankovics Marcell*, *Kállay Miklós* és *Terescsényi György* olvasott fel, nagy sikerrel, az Egri Városi Zeneegyesület *zenekara* Huszthy Zoltán karnagy vezetésével *Grieg* és *Volkman* egy-egy zeneművét adta elő. Az ünnepség *Kriston Endre* felszentelt püspök zárószavaival ért véget. Ezen az ünnepségen is megjelent *Czaplák Gyula* egri érsek, a főkáptalan több tagja, valamint a katonai és polgári hatóságok fejei. Este *Szentgyörgyi József* rektor-kanonok látta vendégül társaságunk tagjait a papnevelő intézetben. A szípen sikerült Petőfi-ünnepség megemlékezése körül *Szentgyörgyi József* apát-kanonok, *Agoston Julián* ciszt. tanár és Száva János érseki irodaigazgató szerzett érdemeket.

SZATHMÁRY ISTVÁN RENDES TAG HALÁLA.

Március 5-én déli 1/2 órakor hárromhetes súlyos szenvedés után meghalt a Poliklinika belgyógyászati osztályán Szathmáry István, a Petőfi-Társaság rendes tagja, az országosan ismert költő. Három hélig volt a klinika betege, amíg a halál megváltotta szenvedéseitől. Szathmáry István 1877 február 4-én született Trencsénben. Középiskoláit a trencsényi, pozsonyi, privigyei és a nagyszombati főgimnáziumban végezte jogi tanulmányait pedig a budapesti egyetemen, ahol 1899-ben az államtudományok tudorává avatták. Még 1898-ban Nyitra vármegye szolgálatába lépett, amelynek 1907-től egészen 1918-ig főjegyzője volt. 1918 decemberében kénytelen volt a cseh megszállás elől Budapestre menekülni, mert csehellenes működése miatt szabadsága, sőt élete is veszélyben forgott. A *«Jankó átká»* és a *«Csehek ellen»* című verseiben ugyanis még 1917-ben megbélyegezte a csehek árulását, felvidéki aspi-

rációit és a magyar-szlovák testvériséget dicsőítette. Budapestre kerülvén, a belgyminisztériumban teljesített szolgálatot, mint beosztott vármegyei főjegyző. Első versköte e 1913-ban jelent meg *«A csend dalol»* címmel. Azóta megjelent művei: *«Mi nem feledhetünk»* (1921), ez a verskötete második kiadást is ért el; *«Az álmok palotája»* (1925); élete főműve a *«Rákóczi»* című éposz volt, amelyben több énekben a magyar szabadság legendás vezéralakját énekelte meg. Uo. 5. versköte válogatott verseinek gyűjteménye volt.

Társaságunknak 1921 óta volt rendes tagja. Élénk szerepet vitt a magyar irodalmi és közéletben. Irodalmi érdemiért Magyarország kormányója m. kir. kormányfőtanácsossá nevezte ki s annak idején megkapta a TESz díszérmét is, valamint a Petőfi-Társaság lírai Petőfi-nagydíját. Temeése március 8-án délután volt a Kerepesi-úti

temetőben a Székesfőváros által adományozott dízsírkegyen. Temetése Társaságunk tagjai közül többen megjelentek, a gyászbeszédet pedig *Agyagfalvi Hegyi István* titkárunk mondotta, aki a következő szavakkal búcsúzott el Szathmáry Istvántól, a törhetetlen hitű magyartól és jóbaráttól:

— A halál mindig kegyetlen, de akkor a legkegyetlenebb, mikor olyan szárnyakat vagdos le, melyek még magasan repülhettek volna. Mikor olyan életet olt ki, melyek fáklyafények voltak. Szathmáry István, Te még nem töltötted be küldetésed. A Magastátra fehér homlokaid még nem látszik idáig a Felvidék sok tűnődő ősi vára még nem pillanthat le a magyar síkságra. Még sok a visszaimádkozni való s Te, a rímek papja, csak félig mondhattad el imáidat... Szülőföldedért vérző, hajszolt magyar vólál. Lantodat semmi se tudta hangozban megpendíteni, mint a trianoni kegyesség. Az a fájdalom, mely halkabb lett azóta, de el nem csendesedett máig se. Mert, amit ott elvesztettünk, azt vissza nem adhatja senki! Amint a holló mondja: soha már! Az a 22 esztendő kihullott az életünkben, főleg a tiedből, Észak-magyarország siratója! Tu'ajdonképpen csak 45 esztendőt éltél: eanyi volt mindössze a Te boldog életed. A többi a sóvárgó vágyakozás, az ellobogás ideje volt...

— Végére értél hát a vándorútnak, Trianon bujdosója. Még megérhetted, hogy a végefelé visszakanyarodott és ismerős, vadvirágos domboldalakra kapaszkodott föl az ösvény, s ha ezek a virágok nem is szülőházad kertjének virágai voltak, de már a Fátra és Tátra szellője ringatta őket is, s Te megértetted néma bánatunkat. És vártad, vártad fájdalmas boldogsággal, hogy mikor futhat már tovább a tövisel elkertelt ösvény... Zagon felé mutatott Mikes Kelemen halvány csilaga. A tied, Szathmáry István, Nyitra ősi vára felé mutatott. Ennek a csilagnak fényében már ott rezket a Te elszállod lelked is. Már ott csókolgatja az a megfényezedett fény a mo-

hoz várkövetet s a vén nyitrai temető süppedő kőkeresztjeit, melyek alatt olyan édes a pihenés. Hiszen ezek között a legsúlyosabb is könnyebb, mint a trianoni kereszt...

— A Petőfi-Társaság koszorúját hoztam el, hogy letegyem lábához, kedves, feledhetetlen tagtársunk, harsányszavú postánk. A lábához, holott inkább homlokodat illette volna. Vidd magaddal utolsó üdvözetünket, utolsó kézszorításunkat. És nem utolsó sorban: köszönetünket! Köszönjük Neked, hogy így félbehagyottan is nagy és szép munkát végeztél Társaságunkért, nemzeünkért, Nagymagyarországért, örök vezérünk, Petőfi Sándor szellemében. Hogy a töveket is vállaltad, nemcsak a virágokat. Áldjon meg érte az Isten haloporodban is! Szép álmokat a nagy, boldog magyar hazáról!

ELHUNYT TAGTARSAINK EMLÉKEZETE.

Pap Károly Debrecenben élő tiszteleti tagunk, a Tisza István Tudományos Társaság ülésén, amely március 4-én volt a Déry-Múzeum előadótermében, *O'áh Gábor* néhai rendes tagunkról emlékezett meg.

Kristóf György rendes tagunk tanulmányt írt Reményik Sándor néhai tiszteleti tagunkról. Ez a tanulmány az Erdélyi Tudományos Füzetek sorozatában jelent meg annak 173. füzeteként.

Itt említjük meg, hogy *Móra Ferenc* néhai rendes tagunknak válogatott elbeszélései a tavaszi könyvpiacon jelentek meg.

TAGTARSAINK IRODALMI SIKEREI ES KITUNTETÉSEI.

Herczeg Ferenc tiszteleti elnökünk *Aranyszámok* c. történelmi színművét, amely Zrínyi Ilonáról és Thököly Imréről szól, nagy sikerrel mutatta be és heteken keresztül játszotta a Vigszínház.

Pap Károly tiszteleti tagunknak március 4-én délelőtt adta át Bodnár János, a debreceni Tisza István Egyetem rektora a Signum laudist, amelyet Pap Károly nyugalomba vonulásakor másodszor kapott meg.

Baja Mihály rendes tagunknak a Tiszántúli Egyházkerület elnöksége a debreceni kollégium iránt tanúsított áldozatos szolgálataiért a kollégium 400 éves jubileumi nagy bronzérmét adományozta. Ezzel a kitüntetéssel az elnökség Baja Mihály két amerikai gyűjtőkörútját akarta jutalmazni. Az első amerikai útnak huszonöt éves évfordulója 1942-ben volt, a másodiké pedig ebben az esztendőben van.

Bónyi Adorján rendes tag *Négyesfogat* című regénye most jelent meg.

Csathó Kálmán rendes tagunk *Keresztapámék* című elbeszélés-gyűjteménye ugyancsak most jelent meg.

Cáspár Jenő főtitkárunkat a győri Kisfaludy Irodalmi Kör tiszteleti tagjává választotta.

Jankovics Marcell rendes tagunk legújabb könyve *Világító ablakok* címmel jelent meg.

Nadányi Zoltán rendes tagunk legújabb versgyűjteménye *Cyertek, énekeljünk!* címmel jelent meg.

Tompa László rendes tagunkat, akit az ideai közgyűlés választott a Petőfi-Társaság tagjainak sorába, a marosvásárhelyi Kemény Zsigmond Irodalmi Társaság díszülésén ünnepelte. Az ünnepség február 27-én volt igen szép műsorral. A műsor köz-

ben érkezett meg Marosvásárhelyre a hír, hogy Tompa Lászlót a Petőfi-Társaság rendes tagjává választotta. Tóth Béla tollából egyébként *Tompa László élete és költészete* címmel monografia is jelent meg a költő hatvanadik születésnapja alkalmából.

Lám Frigyes kultagunkat a Szent István Akadémia rendes tagjává választották.

ÉVADZÁRÁS

A PETŐFI-TARSASAGBAN.

A *Petőfi-Társaság* április 16-án, vasárnap délelőtt tartotta áprilisi felolvasó ülését a Magyar Tudományos Akadémia felolvasó termében. Az elnök, Havas István alelnök az ülésen bejelentette, hogy az áprilisi ülés tulajdonképpen évadzárás. Május 7-én lett volna ugyan még egy ülés, de a háborús viszonyokra való tekintettel a Petőfi-Társaság szeptember 24-ike előtt több ülést már nem tart. A felolvasó ülésnek egyébként a következő volt a tárgysora:

1. Elnöki megnyitó Havas István alelnök, 2. Főtitkári jelentés Cáspár Jenő főtitkár, 3. Kossuth-émlékek Jankovics Marcell r. tag, 4. «Az ígéret földje» (Életkép) ifj. Hegedüs Sándor r. tag, 5. A költő és a huszár (Emlékezés) Gyallay Domokos r. tag, 6. Petőfi költeményeiből Abonyi Géza, a Nemzeti Színház tagja.

A szerkesztő bizottság elnöke:

KORNIS GYULA.

A bizottság tagjai:

GALAMB SÁNDOR, GÁSPÁR JENŐ, HAVAS ISTVÁN.

A szerkesztésért és kiadásért felelős: GÁSPÁR JENŐ.

Szerkesztőség: Budapest, VI., Bajza-utca 39.

Kiadóhivatal: Budapest, VI., Andrássy-út 16.

Budapesti Hirlapnyomda és Kiadó R.-T. Felelős vezető: Nedeczky László igazgató.

A PETŐFI-TÁRSASÁG

fennállása óta a tiszta célú és őszintén magyar irodalom öre. Célja a magyar szellemi élet irányítása, kultúránk színvonalának és magyar jellegének megőrzése és a közizlés fejlesztése. Ezt a célt szolgálja, amikor a Petőfi-Társaság pártoló tagjai részére járó illetmény-köteteket nagy gonddal válogatja össze, a magyar irodalom legjava terméséből.

*

AZ 1944. ÉVI ILLETMÉNYKÖTETEK SZERZŐI

KORNIS GYULA,
TÖMÖRKÉNY ISTVÁN,
BÓNYI ADORJÁN,
GÁSPÁR JENŐ,
HAVAS ISTVÁN,
IFJ. HEGEDÜS SÁNDOR

Az 1944. év első felében megjelenő három kötet és a *Koszorú* számai 24 pengőért jutnak el a Társaság pártoló tagjaihoz. Aki a tagilletmény-köteteket bekötve kívánja, a bekötés díja fejében kötetenkint — ezidőszerint — 4 pengőt fizet, az 1944. év első felére tehát a bekötött tagilletménykötetek, a *Koszorú*-val együttesen 36 pengőbe kerülnek.

A köteteket kiadóhivatalunk:

Budapest, VI. kerület, Andrásy-út 16. sz. küldi el.

A belépési szándék is itt jelentendő be!

A *Koszorú*, a Petőfi-Társaság közlönye, egy irodalmi évben nyolcszor jelenik meg: január, február, március, április, május, október, november és december hónapokban.

Előfizetési ára egész évre 8 pengő.

A *Koszorú* kiadóhivatala: Budapest, VI., Andrásy-út 16. Távbeszélő: 126—683.

Felelős kiadó: Gáspár Jenő.

KOSZORÚ

A PETŐFI TÁRSASÁG KÖZLÖNYE

TARTALOM

<i>Jankovics Marcell</i> : Turini emlékek	193
<i>Bán Aladár</i> : Aforizmák (Körösi Csoma Sándor, Castrén és Reguly, Budenz, Szinnyi, A finn-ugor epika, Vikár Bélához, Zolnay Gyula, Kornis Gyulához) . . .	198
<i>Galamb Sándor</i> : A százéves János vitéz (Tanulmány) . . .	201
<i>Agyagfalvi-Hegyi István</i> : Költemények. (Új gyászmagyarak elé, Halálos hídverés)	205
<i>Ifj. Hegedüs Sándor</i> : Az ígért földje (Életkép)	207
<i>Petri Mór</i> : Magyar triolettek. (Visszhang, Napszállati staféta, Viszontlátás, Időknek csúcsán, Három halom, Őszi hangulat)	218
FIGYELŐ: Az igazi magyar könyvnapok (G. J.) — Új film- és színházpolitikát! (— ö.)	220
A PETŐFI TÁRSASÁG ÉLETE:	223

ÚJ FOLYAM

X. KÖTET

6. SZÁM



BUDAPEST

1944 MÁJUS

ÁRA 1 P

A PETŐFI-TÁRSASÁG PÁRTOLO TAGJAINAK TAGILLETMÉNY

TURINI EMLÉKEK

IRTA: JANKOVICS MARCELL.

1938 nyarán jártam utolján Turinban. Mintha éreztem volna előre a világ vesztét. Val de Cogneban, a Gran Paradiso tövén, Val-tournancheban, a Matterhorn lábainál szerettem volna megegyeszer igazán pihenni, úgy, hogy mindazt összefoghatom lelkemben, ami szép és jó és nagy volt életemben.

Turinban első utam a *Via dei mille*, Garibaldi ezer marsalai önkénteséről elnevezett utcába vezetett, ahol a széles térre néz a márványtáblával megjelölt ház. Könnyes lesz szemem, hogy olvasom a kopott betűket:

„*Luigi Kossuth già governatore d'Ungheria, esule per la libertà in questa casa ebbe lunga dimora e morì il 20 Marzo 1894.*“ Kossuth Lajos, egykoron Magyarország kormányzója, a szabadságért vívott küzdelem száműzöttje, e házban lakott sokáig és itt is halt meg 1894 március 20-án.

A derengő tábla mellett az erkély. Mintha tegnap lett volna... 1892, majd 1893 augusztusában esténként ezen az erkélyen üldögéltem a 90 esztendő Kossuth Lajos mellett, 17 évesen. Rajongó estéken, melyek minden csillagát jó csillagomnak tartottam.

Mintha tegnap lett volna...

És áli-e ma még e ház? Nem döntötte-e porba a barbár bomba? Bomba, melynek elseje elegendő volt az egész világ boldogságát megölteni.

A ház előtti nagy tér egyik sarkában áll, — ha még áll — a kis szobor, melyet Cegléd állított. Magyarok, akik sohasem változtak.

Mélységes áhitattal lépünk e szobor elé. Csodálatos melegség rezgi át lelkemet, hogy itt az olasz utca sem változott. Fiatal házaspár megy végig a ház előtt. Átpillantanak felénk a szoborhoz. A férfi megemeli kalapját mindaddig, míg a ház egész hosszában haladnak. Balillák zsonganak végig az utca közepén, halkan suttogják: *casa del generale Kossuth*. Így hívta Turin egész népe az ősz aggastyánt, 52 év előtt is, mikor először jártam Turinban.

A meleg alkonyattal vállukra kerítik barna manchesterbársony kabátjukat a munkások, akik a Po felől özönlének haza. Meglátnak bennünket a kis szobor előtt és egymásnak magyarázzák: *Patriotti ungheresi*. Azután hangzik halkan e két szó: *esule — eroe...* Magyar hazafiak. El-eljönnek a száműzött, a szabadság hőse lakása elé.

Csodálatos. Mintha Turin egyszerű népe jobban emlékeznék vissza Kossuthra, mint a sok közömbössé nevelt magyar. Pedig e nép közül, ki ott akkor a *Via dei mille* utcáján elhaladt, még egyik sem volt a világon, midőn Kossuth Lajos már meghalt.

50 éve... És ebben a kissé feledékeny Magyarországon, melynek nagyszerű történetírói a multak minden percét átélelmzik, még nem írtak Kossuthról komoly értékű életrajzot. Kétes hasznú propa-

gandaművekre kormányok és irányok vagyonokat költöttek, — azonban még nem jelentek meg Kossuthnak Amerikában vagy Angliában elmondott beszédei kifogástalan magyar fordításban, kivéve egypár kiválasztott célszerűségi fordítást. Pedig ezeknek a beszédeknek minden szava a magyar igazságokért kivont csillogó kard. Eddig ezek a beszédek az egyetlen magyar propaganda, melynek hatása nem ephemer, hanem időtálló, mint maga a tett.

A jellemzések, melyeket olvasunk azok tollából, akik valamikor Turinba zárandokoltak Kossuthot látni és róla írni, legnagyobbbrészt érzelmes vagy csodálkozással eltelt frázisok, ügyeskedéssel megírt riportok, célzatosan összetákolt cikkek, tele tévedésekkel. Ezért Kossuth sohasem szerette, hogyha látogatói hazaérkezésük után írtak róla. Följegyzéseimből idézem két ítéletét az ilyen ferdítő cikkírókról.

Az egyik a 90-es évek egyik neves írónöje volt, akinek nevét Kossuth nem mondotta meg, azzal az indokolással, hogy „ha egy hölgy írásán megbotránkozom, legalább a nevét megtartom magamnak.” Mint ő mondotta szószerint:

„Itt volt nálam egész délután. Annyit beszélt, hogy én szóhoz nem jutottam. Azután megírta, amit én el sem mondhattam, mert az ő szóbősége miatt hallgatnom kellett. Cikkében megállapította, hogy ezermester, polihisztor vagyok, ki ért a históriához, a geológiához, az asztrológiához stb. ami annál csodálatosabb, mert egyetlen könyv sincs a szobámban. Vajjon mit láthatott meg ez a dáma lelkéből, ha észre nem vette sokezer könyvemet.”

Merem állítani, hogy az ő szobájában és a dolgozószobában alig lehetett leülni, mert a diván és a székek toronymagasan voltak könyvekkel megrakva, melyeket éppen e napokban olvasott.

Kossuth jellemének megrajzolói közül legjobban tartott néhai való Eötvös Károlytól.

— Oh! ha az megjelenik — mondá az aggastyán — bizony valami cél szolgálatába kell állania az én ősz hajamnak és kék szememnek. Félek, mit ad a számba vagy mit írat meg rólam író-deákjaival.

Nem akarok elmélyedni Kossuth jellemzésébe. Az óriást csak óriás tudná igazán jellemezni. Én csupán oly hevenyészett képet próbálok Kossuth egyéniségéről vázolni, melynek most elmondandó részleteit már senki sem ismerhette. Élnek még kevesen, akik látták Kossuth arcát és hallották az ő hangját, de én szerencsés voltam, hogy 17 és 18 éves koromban két vakációmát az ő otthonában mellette tölthettem, mint családtag. Én az igazi otthoni levegőben láttam, az otthonába tömörült történelmi nagyságban és mégis valóságos elbájoló közvetlenségben. Én tehát nem szólok a nagy államférfiről, a tünevényes szónokról, a számkivetésben gyötrődő magyar hősről, a családok mártírjáról.

Én úgy láttam magam előtt, mint az áldott öreg embert, aki 27 éven át minden reggel meghozza a kis virágcsokrot halott feleségének és fiatalságában elhervadt Vilma leányának a képe alá.

Én úgy látom magam előtt a szent öreget, ahogy minden estén a tipikus olasz ház hosszú belső folyosóján munka előtt föl és alá jár, mert minden csillagban csodálja az Istent, az Isten műveit és a tudományt. Én úgy láttam és látom magam előtt, ahogy éjjel után is íróasztalára görnyed és írja emlékiratait gyöngyös betűkkel, szemüveg nélkül, igazán úgy, ahogy a magyar nép elképzelte: „Nem kell neki gyertyavilág, — a ragyogó csillag mellett írja haza a levelet.“ Valóságban bizony csupán egy gyertyaszálat égetett és annál jól látott.

Úgy akarom jellemezni az ő beszéde nyomán idézett néhány kis tréfával és szatirával, ahogyan ő munkája közben szólott hozzám lebilincselő humorral, kedves szatirával, hozzám, a 17 éves diákhhoz, akit méltónak tartott a legmélyebb témák meghallgatására, de akinek sok ítéletét és mélyenszántó magyarázatát e tréfák segítségével adta meg. Szóval, a kedves kedélyesség volt az ő házi hangja.

Kossuth Lajos nem tartozott a magyar urak közé, kiknek szórakozása az anekdóta elmondása vagy meghallgatása. Ha beszélgetését mégis fűszerezte valamely tréfával, az mindig a beszélgetés tárgyának jóízű derűs illusztrálására szolgált. Egypár példát mondok el följegyzéseimből.

Egyik este valami történelmi műben lapozgattam és véletlen éppen ott ütöttem fel e művet, ahol I. Ferenc osztrák császárt ábrázolta a metszet. Kossuth éppen dolgozószobájába ment mellettem, kissé fölémhajolt és mondá:

— *Annak a bécsi népnek aranyos volt a humora és igazságos utcai poézisének ihlete. Olvastál-e valaha írást, mely jobban kifejezi a népszerűség mértékét, mint az a plakát, melyet Bécsben egyik hajlalon József császár lovasszobrára ragasztottak:*

*Sepperl, Sepperl, es sind böse Zeiten,
Steig du herab! Lass den Franzi reiten!*

Vagyis a népszerű József császár szálljon le ércparipája nyergéből és lovagoltassa maga helyett az élő Ferenc császárt...

Egyízben arról beszélt, hogy a magyarság nem tudja kiaknázni a magyar föld kincseit, például a Duna erejét, Középeurópa vízi nagyhatalmát. Állunk — úgymond —, mint a cigány a Duna mellett. De sok jót lehetne e nagy vízzel főzni ha volna hozzá hús, kenyér, vaj. Igaza volt annak a szegény cigánynak...

A másik cigánytréfa, melyet Turinban tőle hallottam, visszanyúl a történelembe. Szelepcsényi György érsek sétálgat a szép esztergomi határban. Az erdőszélen koldul tőle a kóbor muzsikusz cigány. Az érsek odaszól:

— Hogy hívnak, fiam?

— Szelepcsényi Gyurka — kirem alásson...

— Ejnye, — mond az érsek, — éppen ezzel a névvel van egy primásunk is...

— Én vagyok az a nagy primás, csókolom nagy jó uram kezsit, lábát...

E kis cigánytréfát Kossuth akkor idézte, mikor megmagyarázta, nem jó, ha nagy ember nevét kis emberek is viselik. Nem jó, hogyha névazonosságok alapján senkik tartják magukat az első hegedűsnek.

Kijutott kedves szatirájából a Pató Páloknak és a sokszor ki-figurázott nemesi fölkelésnek. Este írásközlben, mikor félkézzel cigarettát sodort magának a szitában tartott szűzdohányból, mesélte: Napoleon gránátosai erősen tüzeltek az árvamegyei insurgensekre. A vezérlő főispán tüstént átmeneszti az egyik rezeskardú nemest a franciákhoz: „fuss, fiam, ahogy csak tudsz. Mondd meg nekik, ne lövöldözzenek a bolondok errefelé, hiszen itt ember van!”

Más alkalommal jellemezte a magyar gentry gögjét; tőle hallottam először a később elterjedt anekdotát az árvai szolgabíróról.

— József császár összekerül az árvai szolgabíróval és érdeklődik állása, hivatala után.

— Én a nemes, tekéntetes vármegye szolgabírája vagyok és kigyelmed?

— Osztrák császár volnék...

— Nos, az is valami...

Mindent, amiről beszélgetett, érdekes reminiscenciákkal tett érdekessé

Egyik délelőtt végiglátogattam a híres turini fegyvertárat, az Armeria Realet és mellette a királyi palotát.

— Nos, fiam, merre jártál ma reggel?

— A királyi palotában...

— Valamikor régen sokat jártam oda, mikor a palotában király is volt. Az a Viktor Emanuel, kinek szobrai állanak Olaszország legszebb terein. Bejáratos voltam hozzá, magyarok ügyében. Én konspirálni jártam az olasz királyhoz. Néha vitáztunk is. Ilyenkor mondotta:

— „Bocsásson meg nekem, kormányzó úr. Bocsássa meg, hogy király vagyok. Ez a hivatalom, — nem dobhatom el magamtól ezt a hivatalt...”

Nagyszerűen magyarázta a relativitást.

Egyik szép nyáron elment pihenni Courmayeurbe, a csodaszép olasz faluba, a Montblanc tövéen. Éppen akkor ott tartózkodott Duka Tivadar, Görgey egykori segédtsíztje, a neves magyar orvos, aki 1849 után Keletindiába vándorolt ki és ott huszonöt esztendeig mint orvos-ezredes szolgált az angol trópusi hadseregben. Kossuth elragadtatással magyarázta az egykori honvéd bajtársnak a Montblanc hatalmas Contrefortjait, az Aiguille Blanche de Peuteret ezüstként csillanó bástyáját. De akármit rajongott is Kossuth a Montblanc méreteiről és szépségéről, Duka nem tett más megjegyzést, mint „nem rossz! nem rossz!” — Az ég szerelmére, csodálkozzál már egy kicsikét! — bízatta Kossuth az Indiában megöszült vörössapkást.

— Kedves Lajosom, én huszonöt esztendeig jártam-keltem, dolgoztam a Himalaya nyolcezreseivel szemben. Azok mégis csak nagyobbak, mint ezek a hegyek...

A mult század derekán főleg Amerikában terjedt el a szokás, hogy szabadsághősök vezetéknévét keresztnévnek használták. Tömérdek polgár viselte például Washington nevét. Garibaldi egyik fiát Menottiról, a modenai mártir-hazafiról, a másikat az Unita Italia másik alakjáról, Riciotti-ról kereszteltette. A magyar Pulszky is az emigrációban a fiát Garibaldira anyakönyveztetete.

Kossuth maga említette, hogy amerikai körútja után több amerikai fiúcska kapta a „Kossuth” keresztnévet és hozzátette az ő pompás szatirájával: *Be kell vallanom, hogy kevesen voltak ezek a Kossuth keresztnevű gyerekek. Sokkal jobb szerették Lafayettet nevére a George és Edward helyébe, jobb szerették, mint az én családnévemet. Azért, fiam, mert az amerikaiak nagy demokraták, pedig mind-egyik arisztokrata szeretne lenni. Ismertem amerikai tisztelőim között egy derék parasztot, ki fiát Marquis Lafayette-nek kereszteltette. Washington francia tábornoka, ki két világrészben küzdött a népek szabadságáért, ugyanis marquis volt. Az újvilág derék parasztjának hízelt, hogy legalább a fia keresztnévben viselheti a „marquis” címet...*

Félszázada, hogy Budapest fogadta azt a Kossuth Lajost, aki 45 évvel előbb, mint bujdosó hagyta el a magyar határt. Ötven év előtt is ott állottam a százezrek között, kik hazavárták. Ott állottam az érckoporsó mögött, mikor kiemelték az állomás épületéből. Úgy éreztem, mintha abba a kis ércfülkébe bezáródott volna a nemzet tekintélye, melyet ez a szép, nemes és nagy magyar ember két világrészben szerzett a nemzetnek. Merem állítani, hogy akkor éltem át életem egyik legnagyobb fájdalmát... És akkor, most ötven éve, — mégsem ettől a legnagyobb fájdalomtól csordult ki könnyem. Könynyeznem kellett egy töviskoszorú miatt. A koporsóra megrázó koszorúttak névtelenek. Csak annyit mondhatok: letették a bujdosók koszorúját. Nem fonták babérágból, fenyőgallyakból, virágszálakból, hanem a Krisztus-tövisből, a *paliurus* óriás tüskéiből. Ekkor odalépett valami tekintélyes, hivatalos úr és a hazai földön Kossuth töviskoszorúját félretolta e rideg szavakkal: úgyis mindjárt odább megyünk...

E rideg epizód miatt, akkor 19 éves koromban, kicsordultak könnyeim. Nem szégyenlem bevallani... Ma már ötven év után talán vissza tudnám tartani e könnyeket. Azt hiszem, az élet sokunknak megadta a töviskoszorút és a tövisnek talán csak az első érintése fáj... Sírtam, mert akkor fiatal voltam.

De Kossuth koszorúinak meg volt végzete ötven év után is. Most is akartunk koszorút tenni sírjára. Néhányan a régiek, az ő gondolataiban hívők. A régi bajtársak az én kezembe akarták adni e koszorút, hogy szívem szerint mondjam el, hogyan tartjuk a régi üzenetet... A koszorú szótalánul jutott helyére, mert a hatóság sorrendet szabott... A nagy nemzeti ünnepből a gyülekezési tilalom pár sora lett. Ennyire rohannak az idők...

De hiszen nem Kossuth Lajos sírjához akartunk eljutni. Nem, mi halála után ötven évvel is csak örökéletű szelleméhez járulunk.

Mi ötven év után sem érezzük az elmúlás könnyörtelenségét, mert az ő neve jelenti a föltámadás fényességét. A ma dúló világháborúnak legszebb és legemberibb gondolata az volt, midőn, — mint a keleti hírek hozták, — a japánok 110.000 templomban ugyanabban az órában bejelentették az ősök szellemének, hogy ők is mindenkor megteszik kötelességüket hazájukért.

Így jelentkezem magam is öszülő fejfel Kossuth Lajos szelleme előtt. Állók előttte, mint ötvenkét év előtt, mikor áldó kezével végigsimított homlokomon. Becsülettel fogadom az ő szelleme előtt, hogy minden gondolatommal belekapaszkodom az ő nagy magyar hitébe, — becsülettel fogadom, hogy hiszek abban a hazában, melyet szent királyom, István király kardja hegyével rajzolt az anyaföldre, — és fogadom Kossuth Lajos és az ősök szelleme előtt, hogy minden kötelességemet meg akarom tenni e hazáért...

... És így hiszem, hogy ennek a szerencsétlen világnak meg kell értenie azt az üzenetet, melyet kilencven esztendő előtt egyik amerikai beszédjéből a bostoni kapitólium elé állított diadalívre írtak:

„Az emberiség rendeltetésében közösség, szolidaritás van.“

Bán Aladár aforizmái

Kőrösi Csoma Sándor

Nemzeted ősi honát kereséd Himalája tövénel.

Álom vitt oda és kincset adott a való.

Álmod szertefoszlott, de a kincs im az emberiségé

És szent példa nekünk életed áldozata.

Castrén és Reguly

Két testvérnép egy célért küzdő katonája

Volt Castrén s Reguly: finn, magyar ős-kutató.

Ébredező tudomány hajnalhasadása vezette

Fölfedező útvok Ázsia széleire.

Egyik az északi szív mély, túrni tudó erejével

Föllelt kincseiből szellemi várat emelt,

Másik a déli kedély tüzeit hordozva magában

Tündérlak köveként gyűjte halomba regét.

Hős vala mindenikük: szikrát hoztak le az égből,

Melyből fáklva gyanánt gyűlt ki a nemzeti láng.

Testet élő harcot viselének a bűsz elemekkel,

Búcsút mondvá a szép ifjúkor élveinek.

Bátor nyomdokaik mutatók meg: merre keressük

Régi dicső multunk messzenyúló gyökerét...

Életet áldoztak, s példájuk hirdeti fennen:

Harc és munka terén finn, magyar áll a helyén!

Budenz

Drága ajándékul küldött Germánia nekünk
Nemzeti nyelvünknek hű kutatója gyanánt.
Gránit alapfalakat raktál széthullt töredékből:
Több ezer esztendő szellemi kincseiből,
S lángelméd sugarán új fény gyúlt szittya hazánkban,
Mely elűzé sok bús, réveteg elme ködét.
Munkásságoddal tudománnyá tetted a sejtést,
Hogy neme fáján nem tártsalan ág a magyar!

Szinnyei

Mit Hunfalvy, Budenz alapoztak: nyelvi tudásunk
Rendszeres épületét Szinnyei rakta tovább.
Ifjú segítőköt választva, kezükben a munka
Fürge ütemre haladt, s nőttek a tömzsi falak;
Jól faragott köveket szerkesztvén egybe erősen
Rést az eresztékek közt az irigy se talált.
Mégis a finn-ugor őshagyomány házára zúdúlnak
Gyakran a kósza szelek rontani vágyva falát.
Ámde csupán a tetőt tudják meghontani néha,
S hullhat a csonka cserép — áll a fal, az alap ép!

A finn-ugor epika

Gazdag a nép, melynek multjáról ősrége, dal szól,
Melyben új életre kelnek a régi nagyok...
Csepp vagy a szláv tenger mélyében, kis vogul-osztyák,
Ámde szerény neved el nem fog enyészni soha,
Élni fog az testvéred, a nagy magyar ajkán,
Mert a te énekeid ősei drága szava.
Finn, észt fegyveresőr vagytok zsarnok Kelet ellen
Elhárítva a vad ostromok áradatát;
Istenek és hősök harcolnak im éneketekben
És nagy tettekre hívnak a vész idején.
Kreutzwald és Lönnrot két csillag az északi égen,
Tündöklő fényük messzire vet sugarat;
Époszaik báját az írók vetekedve dicsérik,
Művészek, költők ihlete leng körülök,
Sőt csodaszépségük hozzánk, magyarokhoz is elhat
S nyelvünkön szólnak a Kalevák s Kalevek.
Büszkén néz a magyar rátok: finn, észt, vogul, osztyák,
Lantotokon zendül évezredek szava im:
Sohse eméssze a bú szívetek: lám, nagyra mehetnek
A kicsi nemzetek is, nemcsak a százmilliók!

Vikár Bélához

Költők s fordítók agg Nestora vagy te hazánkban
És híredet, nevedet tiszteli messze vidék,
Mert, bár fürtjeiden ragyogón télnék hava csillog,
Zsenge tavasz melege élteti hő szívedet.
Gyermeke nagy kornak, munkása gazdag időknek,
Tettre hívott példád sok nemes ifjú erőt —
Általad ébredt vágy a magyar testvéri szívekben
Hallani s érteni bölcs Väinämö ösi dalát...
Zengjen hát együtt hegedőnk meg a kantele húrja,
Dalban is egytestvér légyen a finn s a magyar!

Zolnai Gyula

Finn-ugor egybevető nyelvész jó Zolnai mester,
Am legfőbb gondja mégis a nemzeti nyelv;
Ennek a kertjében munkál örökifjú erővel,
Irtva belőle a gatz, nyesve a satnya csírát.
Sőt a tudós munkát művészettel koronázza:
Ujja alatt gyakran pendül a lant idege...
Egy szív, egy lélek sugarát árasztja ragyogva
Csillagpárként a Zolnai-Somkuti név!

Kornis Gyulához

Bölcsélet és széptan két ág fáján a tudásnak,
Képzelet és érzés rajtuk a lomb, a virág.
Aki ezekből fon koszorút a lelki nagyoknak,
Azt a megértésnek érdeme lengi körül.
Ily koszorút fűztél Te Petőfink büszke fejére
Mélyreható elméd eszmevirágaiból,
S az ő szelleme hitt a hadélre kicsiny seregünkben,
Hogy vigyed a lobogót hű katonái előtt!



A SZÁZÉVES JÁNOS VITÉZ

ÍRTA: GALAMB SÁNDOR.

Vahot Imre a *Pesti Divatlap* 1844. dec. 8-iki számában a következő hírrel szolgál olvasóinak:

„A napokban Vörösmarty, Vachott Sándor s e lap szerkesztője előtt olvasá fel Petőfi legújabb nagy költeményét ily cím alatt: *János vitéz*, s ezen irodalmunkban még eddig szokatlan modorú népmese szép költői kidolgozása mindegyikünk tetszését nagy mértékben megnyeré. Magas fantázia, sajátos népi elem, meglepő regényes irány bélyegzi az egészet, s ezen kalandoros csodás mesében a költő annyira eltalálá a népies nyelvet, s mese-előadási modort, hogy azt mind a művelt közönség, mind a köznép nagy gyönyörrel fogja olvashatni. Petőfi új műve nemsokára sajtó alá kerülend, s biztosan merjük állítani, hogy nagy tetszésben részesülend.“ Egyik későbbi számában ugyane lap idézi Vörösmarty Mihály szóbeli bírálatát: „Ez a mű bármely irodalomnak díszére válhatnék“.

Amit Petőfi népies elbeszélésének első hallói és értékelői éreztek és kifejeztek, azt immár száz esztendő közvéleménye és kritikája igazolta. A mű csakugyan mind a köznépek, mind a művelteknek kedves olvasmánya lett, a történeti szemlélet előtt jelentékeny ízlésfordulatnak bizonyult, az irodalmi nevelésnek megbecsülhetetlen értékű darabja lett, hatása több fordításban külföldre is elhatott, s meséje és tárgya operetté feldolgozva a magyar színpadnak legnépszerűbb termékkévé vált: előadásainak száma még *Az ember tragédiájának* előadásai számát is felülmulta.

A *János vitéz*nek már a fogadtatása is jellemzően mutat rá a későbbi diadalmas pályafutásra. Nemcsak a felolvasott nyilatkozatra célok, hanem arra, hogy még Petőfi ellenségei, Császár Ferenc és Zerffi (Hirsch) Gusztáv is enyhébben bántak vele, mint a költő egyéb műveivel. Császár Ferenc például az *Irodalmi Ór* 1845. aug. 16. és szept. 1. számában Petőfi többi költeményeit szigorúan vizsgálva, a legkedvezőbben *János vitézről* ír. Ami kifogást hangoztat ellene, az sem komoly ítélet, inkább kuriózum-számba megy. Nem igen talál benne más megrónivalót, mint hogy „hamis fogalmakat, alaptalan nép- és országismertetéseket“ terjeszt. Fél, hogy a nép majd elhiszi a taliánországi örökös telet, és azt, hogy Franciaország határos Indiával. Másik kifogása nem kevésbbé nevetséges. Megütődik az effajta kifejezéseken: Azt a bátor szented! — vagy — Megállj, a hitedet! „Jaj a népnek, — mondja — melyet a költő káromolni tanít szabadon, és nemcsak büntetlenül, de még hírkoszorú jutalom mellett.“ Egyébként Császár dicséri a művet.

A *János vitéz* irodalomtörténeti jelentőségét a magyar szellem-tudomány rég kijelölte. A hexameteres eposznak országalapító hősei és tárogató hangja helyett ez a mű fordítja a népi alakok és a népies egyszerűségű nyelv felé elbeszélő költészetünket. Főalakja nem

királyfi már vagy „kacagányos apa“, nem hadseregvezető előkelőség, hanem egyszerű, szegény pásztorlegény. Irodalmi ihlető forrása nem a vezéri mondakör, hanem a népmese. Csodás eleme nem a pogánykor vallási képzeletéből táplálkozik, hanem az egyszerű nép fantáziájából. Demokrata irányzatossága minden propagandaíztól mentesen is nyilvánvaló. Hősenek sorsában egy tehetséges, bátor, melegszívű és nagy becsületérzésű magyar parasztfiú karrierjét látjuk kibontakozni, akárcsak a hatása alatt keletkezett Toldiban is. De míg Arany János eposzában a parasztsorban nevelt elnyomott Miklós voltaképpen nemesifjú, aki mikor a királytól bocsánatot kap és lovagsorba emelkedik, csak az őt megillető rangbéli jogot harcolja ki, addig Kukorica Jancsi karrierje fényesebb és szelídebb: a talált parasztyerekből király lesz! Tündérr király!

A történeti fejlődés természetének tökéletes félreismerése volna azonban, ha Petőfi János vitézét előzmények nélküli, vadonatúj jelenségnek tartanók, s ha epikánk népi irányának diadalmas előretörését olyanformán képzelnök el, mint Pallas Athéné születését, aki csillogó fegyverzetben, suhogó dárdával és pajzzsal pattant elő Zeus fejéből. Nem, a történeti életben ilyenfajta hirtelenség nincsen! Elvégre — mint a *Figaró házasságának* kertésze bölcsen mondja — „mindenkinek van apja“. János vitéznek is vannak előfutárjai.

Elsősorban egy XVI. századbéli „széphistória“. Gyergyai Albert *Argirus királyfija*, ez az olasz eredetű népmese, amely a magyar nép meseanyagában idővel annyira elotthonosodott, hogy valóságos irodalmi indigénánk lett. Ennek a bájos tündértörténetnek Petőfire való hatását megerősíthette Vörösmarhynak az Argilusról táplálkozó csillogó színpadi mesejátéka, a *Csongor és Tünde* is. Ez a darab egyébként a benne szereplő népi alakokkal, Balgával, Ilonával, Miriggyel, Ledérrel és az ördögfiakkal, nagyon találhatott Petőfi ízléséhez.

De ösztönös hatású lehetett a János vitéz elgondolására Vörösmarty egy másik műve, a zrínyiversekben írt, népiesen archaizáló hangú, egyénekes eposz, a *Tündérvölgy* is. Vörösmarty fantáziája ugyan nyugtalanabbul csapongó és körvonaltalanabb, mint Petőfinek világos és plasztikus képzelete, — de a *Tündérvölgy* hangjában, tárgyában és meséjében (hogyan szerzi meg magának a daliás Csaba a tündérszép Jevét) van valami jánosvitézi. Íme két versszak mutatóban!

Délről volt a nyílás veres boltozattal,
Ott állt a sárkány két tarajos fiával;
De most a vén maga fölment vad haraggal,
Hogy megharcoljon a felhők madarával;

Mert élő állatot nem szenvedett körül.
Csaba e látásra gyorsan útra perdül;
Előle fut egy a sárkányfiak közül,
A másik vasától kettévágva eldül.

Irodalomtörténetírásunktól többször kiemelt jelentősége volt *János vitéz* motívumaira Garay János *Obsitosának* is. Petőfi költeményének tréfás katonakalandjai alighanem innen erednek.

De legnagyobb és legerősebb ihletője volt *János vitéznek* a magyar népmese. Nem egyetlen mese, hanem a magyar mesevilágnak számtalan helyéről összeszedett fordulata, alakja és indítéka. A magyar filológia nagy szorgalommal mutatta ki, hogy Petőfi elbeszélő költeményének szinte valamennyi csodás eleme megtalálható népköltészetünkben. S ezzel a kutatáseredménnyel szemben megdőlnék azok az elméletek, amelyek egyes külföldi mesékből — így az Artur és a Nagy Károly mondakörből — eredeztették *János vitéz* fantasztikus fordulatait. Talán csak egy világirodalmi műnek illetését lehet érezni Petőfin. Egy szorgalmas kutatónk úgy látja, hogy János vitéz leleményessége Odysseus forfangosságával mutat hasonlóságot, a francia király előtt való elbeszélés pedig az ithakai bujdosásnak Alkinoos előtt való kalandelmondásával tart rokonságot.

Mindezek a tudományos megállapítások azonban semmiképen sem érintik a költemény jelentőségét s nem vonják kétségbe eredetiségét. Egy irodalmi alkotás értékét a filológiai szétszedő aprólékságával meghatározni nem lehet. Lehet egy költői mű minden meseszála más műben gyökerező, s maga az alkotás mégis eredetiségfényében csilloghat. A művész egyénisége az összerakásban, az elemek kombinációjában és még inkább abban nyilatkozik meg, hogy milyen mondanivalóval, milyen tartalommal tölti meg, milyen új formában önti a máshonnan vett elemeket.

De egyébként is, még az irodalomtörténeti jelentőség lemerése tekintetében sem nyom sokat a latban az indítékátültetések, a motívumsarjadzások megállapítása. Jóval szélesebb perspektívát kell a *János vitéz* körül áttekintenünk, s vizsgálnunk kell azt az izlés-átmoszférát, amelyben megszületett. Meg kell látnunk, hogy a népies irány már félszázad óta követelte létezésének jogait, de igazán csak a reformévtizedek demokrata szelleme érlelte meg. A népies hang a lírában már Pálóczi Horváth Ádámmal kezdődik, hogy aztán Kisfaludy Károlyon, Czuczor Gergelyen és némiképen Vörösmarty Mihályon át Petőfiben találjon legnagyobb mesterére. A lírai fejlődéssel kapcsolatban a népies tájleírások, egyes népi genre-képek is egyre szaporábban tűnedeznek fel költészetünkben. Rokonfolyamat meggye végbe a magyar drámaiadalomban is. A Petőfi idejében még gyermekéveit élő Nemzeti Színház színpadán az 1838-ban bemutatott *Peleskei nótárius* hortobágyi képe nagy sikert arat, 1843-ban pedig Szigligeti Ede *Szökött katonájával* diadalmasan vonul be egy új, egy nagyjövőjű műfaj, a magyar népszínmű.

Ime, ezek a felsorolt jelenségek mind közremunkáltak abban, hogy Petőfi *János vitézé*vel azután az epika is elhagyja eddigi ösvényeit, és a népi tájékok felé fordítsa útját.

Sok szó esett irodalomtörténetírásunkban arról, hogy Petőfi elsősorban lírai tehetség, akinek temperamentumához semmiképen

sem illik az ú. n. epikai nyugalom. Ez a megállapítás találó lehet Petőfire egyéb elbeszélő költeményeire, de a *János vitéz*re semmiképen sem. Mert ha valami rendkívüli földtani katasztrófa következtében nagy lírikusunk valamennyi műve a *János vitéz* kivételével megsemmisülne, akkor az utókor Petőfiben kétségtelenül az epikai képességet ünnepelné. Mert tökéletesebb elbeszélő kompozíciót szinte elképzelni sem lehet. A hang nyugodt és széles mesélő modora, a szerkesztésnek logikai biztossága, a cselekményvezetésnek puritán fegyelmezettsége mind mind valósággal Arany Jánosra emlékeztetnek. Az érzelmek rapszódikussága seholsem feszíti szét, még csak nem is feszítgeti a kompozíció kereteit, a lírai hangulatok halmozása sehol sem teszi nyugtalanná az elbeszélés menetét, s a leírás áradata sehol sem csap ki az epikai mederből.

Szinte csodálatos, hogy a dalköltő Petőfi még lírai *betétek*re sem ragadtatja magát. E tekintetben még a kíváncsnál is tartózkodóbb. Mennyire szeretnénk még egykét olyan gyönyörű dalszerű mozzanatot, mint Jancsi és Iluska búcsúzása:

„Most hát, szép Iluskám most hát, édes rózsám!
Az Isten áldjon meg, gondolj néha reám.
Ha látsz száraz kórót szélvészről kergetve,
Bujdosó szeretőd jusson majd eszedbe.“

„Most hát, Jancsi lelkem, eredj, ha menned kell!
A jó Isten legyen minden lépésseddel.
Ha látsz tört virágot útközépre vetve,
Hervadó szeretőd jusson majd eszedbe.“

Hogy Petőfinek, a par excellence lírikusnak az elbeszélő modor, az epikai tartózkodás egyetlenegyszer, a *János vitéz*ben ennyire sikerült, annak okát többen abban vélték megtalálni, hogy a költő itt egyszerű népmesét választott tárggyul, s ez a mese nem adott alkalmat neki forradalmi vagy politikai szubjektivitásra. Ez a megállapítás azonban nem tartalmazza a teljes igazságot. Hiszen ebben a költeményben is mennyi alkalma lett volna Petőfinek a maga politikai irányának hangoztatására! Ahogy Vörösmarty Mihály a *Csongor és Tünde* egyszerű népmeséi keretébe be tudta illeszteni a maga egész magasrendű életfilozófiáját, épenúgy megtehetette volna Petőfi is, hogy a *János vitéz* naív motívumait propagandisztikus célzatúakká helyezze ki.

Sokkal igazabbnak tartjuk egyik jeles Petőfi-ismerőnknek magyarázatát, aki *János vitéz* formai tökéletességét a költő akkori életkörülményeiben keresi. Soha Petőfi élete derültebb és harmonikusabb nem volt, mint *János vitéz* írása idején. A kalandos barangolások korszakán már túljutott, existenciát teremtett magának, egyszerre megnyílt előtte az irodalmi érvényesülés kapuja, megszerezte Vörösmarty elismerését, a fiatal magyar írók legjobbjai szinte vezérükül ismerték, s végül kibékült szüleivel is. Életsorsának le-

higgadása maga után vonta költői formáló módjának nyugalmas biztonságát is.*

Egy remekmű megszületéséhez számtalan tényező szükséges. Lángelme, korviszonyok, egyéni életfeltételek, az irodalmi élet relatív fejlettsége, az ihlet szerencsés perce, mind-mind elengedhetetlen indítéka annak, hogy időtálló értékű alkotás jöjjön létre. *János vitéz* fogantatása és születése idején a magyar Parnasszus valamennyi muzsája a költő körül bábáskodott. Csoda-e hát, hogy remekmű jött a világra?

* Földessy Gyula: *Petőfi elbeszélő költeményei*, Budapest, 1902. — A János vitézre vonatkozó irodalomból felhasználtuk még a köv. tanulmányokat: Kalmár Elek: *Petőfi J. v.-ének népies elemei*. Egyet. Phil. Közöny, 1893); Kéký Lajos: *Petőfi J. v.-ének hatása Arany Toldijára* (Bud. Szemle, 1913); Elek Oszkár: *Petőfi J. v.-e és a népmesék* (Ethnographia, 1916); Péterfy Jenő: *Petőfi Sándorról* (Olcsó könyvtár); Horváth János: *Petőfi fogadtatása irodalmunkban* (Bud. Szemle, 1913); Harmos Sándor: *Petőfi J. v.-ének hatása Arany Toldijára* (Irodalomtört. Közlemények, 1912); Farkas Gyula: *Petőfi nagyobb elbeszélő költeménye és forrásai* (Bp. 1923); Endrődy Sándor: *Petőfi napjai* (Petőfi Könyvtár, 29—30. füzet).

Agyagfalvi Hegyi István költeményei.

Új gyásmagyarok elé.

Egyszer már voltak gyásmagyarok...
Orruk-fülük levágva,
úgy éltek tovább
a gyalázat sarába.

Egyszer már voltak gyásmagyarok,
de, ha egyszer még lesznek,
magyar mezőkön, amerre mennek,
a füvek is kivesznek.

Holtan fordul le a madár is,
ha az erdőbe lépnek.
Átkát hordják magukkal
egy megölt népnek.

Átkát hordják magukkal
egy megölt multnak,
a csillagoknak, melyek
a porba hulltak.

Égő templomok lángja
a lelküket emésztí,
az apjuk sírdombjára
rettegve fognak nézni.

Futnak majd önmaguktól
és kergeti az árnyék,
meglátják: a halálnál
van halálabb halál még!

Egyszer már voltak gyászmagyarok,
de, ha még egyszer lesznek,
halálig hordják vállukon
az elárult keresztet!

Halálos hídverés.

Ha csak húsból, csontból vérből vagyunk
a létnek célja, értelme mit ér?
A hús elromlik, a csont eltörik
és elfolyik a vér.

Ha vágóhíd az út s a bizonyosság,
minek a betű, a tudás, a vágyak,
ha nem vagyunk jobb egyebek,
csak elítéltjei a mának?

A holnap felé folyton új hidat
próbál verni és ácsolni a hit,
de jönnek a lélek-partizánok
és robbantgatják a pilléreit.

Nagy, nehéz munka a hídverés
a zajló idő-folyóban ...
Köd a partokon s a halálszagú ködben
életre éhes, sunyi golyó van.

És mégis szép ez! Isteni munka,
égi erő emberi kézben!
Kitartani és megvallani
a keresztet a vészben!

S leroskadni, ha kell, vérrózsával
a mellen s mosollyal az arcon!
És tudni, hogy aki elbukik,
az győz ezen a harcon!

AZ IGÉRET FÖLDJE

(ELETKÉP)

IRTA: IFJ. HEGEDÜS SÁNDOR

(Szín: a diva budoárja. A szerző és a Diva kanapén ülnek. A szerző éppen felolvasta darabját.)

Szerző: A függöny legördül!

Diva: Nagyon jó, szerzőcském, kitűnő!

Szerző (örömmel): Igazán?

Diva: Csak bizza magát rám, én embert csinállok magából. Nagy embert. De csak rám hallgasson és senki másra, egyedül, csak rám. Nagyon vigyázzon a színháznál, mert az az intrika melegágya. Legyen hű hozzám, olyan siker lesz, hogy még!

Szerző: Hát színre fogok kerülni?

Diva: De még mennyire!... Együtt fogunk megjelenni a rivalda előtt. Ne féljen, nem eresztsem el a Maga kezét, akkor is erős kézzel fogom fogni, — most pedig csókoljon meg! (A szerző megcsókolja.) De ne így, így az ember a nagyanyját csókolja meg. (A szerző újra megcsókolja.) Na, elszántabban, úgy, mintha rohamra induló katona volna! (A szerző csókolgatja.) Még, még, így, édes — siker lesz, szerzőcském, — vastaps lesz.

Szerző: Oh, én minden erőmet belefektetem...

Diva: Halad, szerzőcském. Halad, de most írja bele a darabba, azt az örülési jelenetet, a harmadik felvonásba. Arra a helyre, ahová mondtam. Ne felejtse, kibontott hajjal. Igen, igen, így jó lesz, — én berohanok a színpadra, rárogyok szerelmem holttestére, zokogok és ordítok. (Legalább 10 percig ordít.)

Szerző: Meg lesz, kérem. 15 percig fog ordítani.

Diva: Az sok lesz, — ha én elkezdek ordítani, abból 10 perc teljesen elég. — Többet a legigényesebb néző sem bír ki.

Szerző: Úgy lesz, kérem... ahogy kívánja. — És én, most megyek is már. (Indulni készül.)

Diva: Hová akar menni?

Szerző: Dolgozni.

Diva: Miért akar azért elmenni? Csak nincs valami titkos útja? Mert nekem, barátocskám, ne hűtlenkedjék! Mert ha én hűtlenségen csípem, elejtem és sohasem lesz Shakespeare Magából, de még vacak, hazai szerző sem. Remélem, bízhatom magában!

Szerző: Oh, hogyan kérem! Csak azért akartam hazamenni, hogy megírjam az örülési jelenetet.

Diva: De hisz azt itt is megírhatja. Nézze, ott van az én kis asztalom, üljön le oda és dolgozzon, én pedig azalatt elolvasom az ujságokat. (A szerző leül az íróasztalhoz a háttérben, a Diva végigfekszik a kanapén és ujságot olvas. Egyszerre lecsapja az ujságokat, összegyűri őket és dühöngeni kezd.) Jaj! megfulladok a dühtől! Hogy

ez az agyalágyult direktor, Szidóniával játszatja a hétfégi premier főszerepét. Nem látja ez a ló, hogy ez a szerep nekem való? A tes-temre van írva, persze Szidónia elintrikálta tőlem! Jaj, ez a színház, ez a színház! A fejem fáj bele! Mikor jutok ilyen örülési jelenethez, minden szava a lelkemből fakad s önkénytelenül is az ajkamra tódul. (Szavalni kezd.) „Oh, bár dörgő egek szájába tudnám tenni nyelvemet, hogy üvöltésem megrázza a világot! Oh, kedves halál, Te illatos bűz! Te ép rothadás!” (Felsőhajt.) Milyen gyönyörű...

Szerző (háttul az asztalnál): Igen, gyönyörű, nagyszerű! Mindjárt bele is írom a szövegembe. (Ismétli, amíg írja.) Te illatos bűz! Te ép rothadás!

Diva (a kanapén fekve, tovább szaval): Jer, vicsorogj rám, Te rém! Irtózatos dög leszek, mint magam! Ha! Ha! Ha! És keringek köröttem kuszált hajam kígyóival. Vipera marjon meg, dögvész járjon át, — a nyavalya rázzon, — a tested fázzon, — a lelked ázzon. (Ekkor sírvafakad.) És ez nem az én ajkamon hangzik el a színpadon! — Nem, ezt nem bírom ki!... Én megőrülök!

Szerző: Meg fog, művésznő, kérem! Már dolgozom, — már félig meg is örült...

Diva: Nem félig! Egészen, szerzőcském! Én 100%-os örült akarok lenni, — kibontott hajú örült.

Szerző: De hisz már közel van hozzá! Az lesz.

Diva: Rendben van, — folytassa, szerzőcském.

(Előbbie, szobalány.)

Szobalány (belép): Nagyságos asszony, kérem.

Diva (felriadva): Na, mi az Böske?

Szobalány: Egy számlát hoztak kérem és a direktor úr van itt.

Diva: A számla nem érdekel.

Szobalány: De a masamód... az üzletből hozták és legalább 500 pengőt kérnek azonnal, mert tovább nem várnak.

Diva (dühösen): Mondtam, hogy nem érdekel ez! A direktor urat azonban bocsájtsd be!

(Előbbie, direktor.)

Direktor (mikor a szobalány kinyitja az ajtót, belép, a szobalány pedig távozik): Kezeit csókolom, drága művésznő. Milyen szép ma, megint isteni!

Diva: Pardon, direktorkám, hogy közbeszólók, ne vegye rossz néven, nekem élénk gyanúm van, hogy Maga nem azért jött ide, hogy nekem ezt elmondja. Foglaljon helyet és mondja el szépen, hogy mi baj van.

Direktor: Baj? Hogy lehetne baj? Mi csoda baj lehet? Nincs semmi baj. Semmi különös baj. Csak éppen... Szidónia lemondta a szerepét, a szombati premieren nem játszik.

Diva: Úgy? Ez igazán nagyon kedves.

Direktor: Azért jöttem Önhöz, isteni művésznő, hisz ma még csak hétfő van, szombatig öt napunk van...

Diva: Köszönöm, nem játszok. Én is lemondok! Lemondom azt a megtiszteltetést, hogy harmadrangú színésznők által levetett szerepben fellépjek. Ami az egyiknek szabad, az szabad a másiknak is. Nagyon örülök, hogy ő lemondta a szerepet. Csak most már mondja ő meg azt is, hogy miért mondta le a szerepet. Mert, remélem, Őn tudja, direktor úr, hogy miért mondta le.

Direktor: Hogyne. Hiszen orvosi bizonyítványt küldött! Indiszpozíció.

Diva (fölnevet): Ha, ha, ha! Kitűnő. De Maga is kitűnő ember, édes direktorkám. Úgy röpököd a saját színházában, mint egy vak légy. És hogy ott mi történik, abból nem lát meg semmit sem. Még azt sem tudja, hogy Szidónia miért mondta le a szerepet.

Direktor: Ejnye, kérem, hiszen mondom. Megbetegedett.

Diva: S mibe betegedett meg?

Direktor: Bocsánat, én nem vagyok orvos, hogy a betegség okát és eredetét kutassam.

Diva: Hát majd én megmondom Magának, hogy mibe betegedett bele ez a híres intrika.

Direktor: Igazán kíváncsivá tesz!

Diva: Látja azt a fiatalembert, ott az íróasztalnál?

Direktor (feláll, a szerző felé megy): Oh, bocsánat, csak most vettem észre. (Kölcsönös bemutatkozás és kézfogás.)

Diva: Ez Keményfy Szilárd. A világ legnagyobb drámaírója. Alig 22 éves. Fess elegáns, kisportolt, 5000 hold földbirtoka van, köszénbányája, két malma és hat háza Pesten. Mondja, direktorkám, indult-e valaha is, valaki ilyen képességekkel, a drámaírói pályára?

Direktor: Valóban, ez páratlan eset!

Diva: Most már aztán, remélem, hogy megértette Szidónia betegségének az okát.

Direktor: Ugyan kérem, — mi köze neki ehhez a fiatal-emberhez?

Diva: Hiszen éppen ez a baja, hogy semmi köze hozzá. Azért megsúgom Magának az egészet. Ez az én Szilárdkám, mint tapasztalatlan szerző, mikor darabjával beállított a színházhoz, Szidóniát kereste. De szerencsére, én voltam akkor a portásfülkében. Erre ő nekem elmondta, hogy mi járatban van, hogy Szidóniának szánta a darabját s azt megmu^{ta}atta ott nekem. Én abban a pillanatban láttam, hogy óriási tehetséggel állok szemben, s ezért nincs egy perc veszteni való idő sem, rögtön felajánlottam neki segítségemet, s megígértem, hogy színre viszem a darabját. Ekkor ő hálából hazakísért engem, azóta itt van nálam, s együtt dolgozunk a darabon.

Direktor: Értem kérem. — Együtt dolgoznak — a darabon. És Szidónia?

Diva: Mikor meghallotta, hogy Szilárdka nálam van, a darabjával, földhözvágta magát, elájult és összetörte az egész lakásberendezést.

Direktor: Hogyan? Saját lakásberendezését?

Diva: Ugyan direktorkám, hiszen az a lakásberendezés sohasem volt az ő tulajdona. Az az ő barátjáé, a — bankaré!

Direktor: Ez meglepő!

Diva: Mondja édes direktorkám, miért játsza Maga itt előttem a Porticsi vakot?

Direktor: Vakot? Nem is sejtettem, hogy Porticsiban vak is volt, idáig még csak, némáról tudtam.

Diva: Hisz ez a baj Magánál drága ember, hogy Maga semmiről sem tud. Ezért élnek aztán vissza a Maga jószágával, s az eredménye aztán ennek az, hogy elintrikálják az én szerepeimet.

Direktor: Csupa újdonság, amit hallok, de én nem azért jöttem ide, hogy ezeket mind megtudjam, hanem, hogy megbeszéljem Önnel a hétvégi premiert.

Diva: Hát ez igazán érdekes. Kedves direktorkám — Maga, aki annyira fogékony az új dolgok iránt, velem szemben csupa régi fogásokkal dolgozik. Hát hogy képzei ezt Maga drága ember? Hogy most én csak úgy uk-mann-fuk beugrom a Szidónia földhözvágott szerepébe? S leadok helyette négy nap alatt egy premiert?

Direktor: Elismerem, a helyzet rendkívüli, de nekem is rendkívüli érdekeim fűződnek hozzá, kibéreltem a vásártéri nagy színházat, s abban 6000 ember előtt akarom megtartani a bemutató előadást.

Diva: Hát azt meg lehet csinálni, ahhoz nem okvetlenül szükséges az, hogy a főszereplő is fellépjen a darabban!

Direktor: Isteni művésznő, ön gúnyolódik, tréfát űz velem, mikor énnekem golyó van a hasamban. Nézze! lássa be, hogy Ön a mi színpadunk csillaga!

Diva: Ma még talán igen, de nem lehet tudni, hogy mit hoz a holnap, nem ez lesz az első változás életemben, és ki tudja színpad helyett, nem-e leszek a film csillaga. Tegnap együtt voltam a mozikkal és mondtam nekik, hogy nem bírják az idegeim, a színház atmoszféráját, szeretnék áttérni a filmre.

Direktor: Ugyan, ugyan, édes művésznő, csak nem akar szakítani a színpaddal? Nem, hát ez nem lehet. Önt a mi színpadunknak elveszíteni, nem szabad. Nézze, hallgasson meg. Beszéljünk nyugodtan. Elismerem a helyzet rendkívüli, de én is rendkívüli ajánlatot teszek.

Diva: Nem játszom! kedves direktor, mert Maga képes volt, azt a nagyszerű örülési jelenetet, amelyet valósággal az én testemre szabtak, Szidóniára kiosztani. — Nem, ezt nem lehet lenyelni. — Nem játszom, még ha az egész műintézetét nekem adja, sem...

Direktor: „Ne fogadj el soha semmit!” mondja a közmondás.

Diva: Hát először is azt Alfred, de Musset írta, de mindegy, a lényeg az, hogy én nem játszom.

Direktor: Én pedig már ki is utaltam a próbákra a 200.— P-t, esténként pedig 300.— P-t és 800.— P-t magammal is hoztam

előlegnek. Ide teszem lábai elé, — a kis asztalra! *(leteszi a pénzt az asztalra).*

Diva: Kedves direktorkám, én nem az a művésznő vagyok, aki pénzért játszom. Ha játszom, akkor csak lelkesedésből játszom, a dicsőségért.

Direktor: Pardon, ezt nem tudtam. Viszont azt belátom, hogy a rendkívüli helyzet, s a rendkívüli művésznő, rendkívüli elbánást igényel. Ezért ígérem, hogy a túl fellépti díjon kívül, nyomatok külön plakátokat, a lapoknak naponta adok le kommunikéket, a reggelieknek épp úgy, mint az estélieknek, saját pénzemen megrendelem a virágsokrokat, amelyeket, majd tisztelői nevében, adnak fel a színpadra, a klakkt elhelyezem az elsőemeleti erkélyen és garantírozom a vastapsot, minden előadáson.

Diva: Ne folytassa direktorkám — fáraszt a sok beszéd, össze kell szedni idegeimet.

Direktor: Akkor én már megyek is. A 800.— P-t itt hagyom az asztalon, abban a biztos tudatban távozom, hogy Önben a művészi ambíció, lefogja győzni a sértett hiúságot.

Diva: Ne bántson — ne bántson! *(Szobalány belép.)*

Szobalány: Művésznő kérem, ez az úr óhajt beszélni a művésznővel.

Direktor: Tehát a viszont látásra *(elsiet).*

Szobalány *(tálcán átadja a névjegyet).*

Diva *(átveszi a névjegyet, kissé felhúzza szemöldökét, hangosan olvassa):* Mr. Francis Xaver, American Film producer-Manager A. G. D. C. P. New-York, London, Páris, Koppenhága, Budapest. Hát ez ki?

Szerző: Én nem tudom, én sohasem hallottam róla...

Diva *(a szobalányhoz):* Bevele.

Szobalány *(kinyitja az ajtót):* Méltóztassék.

(Beteszi maga mögött az ajtót elmenve.)

9. JELENET.

Szerző, Diva, Xaver.

Xaver *(rikító választékossággal öltözködik, bejön, kettőt lép előre, megáll, aztán előkelően meghajol):* Végtelenül boldog vagyok, hogy megismerkedhettem, hazánk legnagyobb drámai művésznőjével. Ha nem veszi rossz néven, megvallom őszintén, hogy Londonból csupán azért siettem ide, csak azért, hogy Önt lássam és tegnap este megérkeztem.

Diva *(királynői mozdulattal kezét nyújt neki):* Nagyon kedves, nagyon örülök, én is már sokat hallottam és olvastam önről.

Xaver: Hiába kérem, ezt nem lehet elkerülni. Aki a mi szakmánkban elsőrangú, az, amint méltóztatik tudni, a világ minden zugában ismert és népszerű. Ja, ez a film! *(A szerző felé fordul.)* Pardon... Xaver!

Diva: Ah, bocsánat... ez itt kitűnő fiatal barátom, Keményffy Szilárd. darabíró és földbirtokos...

Xaver: Ezt a nevet, mintha már valahol olvastam volna... Végtelenül örvendek.

Szerző (zavartan meghajol és motyog, nem tudja beletalálni magát, ebbe a furcsa helyzetbe).

Diva: Üljenek le uraim és gyujtsanak rá. Tudja Mr. Xaver, mi nők szörnyen kíváncsiak vagyunk és nem restellem megmondani, azt szeretném tudni...

Xaver (szavába vág): hogy mi szél hozott engem ide... Ez olyan, mint a kétszerkettő. A világ egyik legnagyobb művészeti vállalkozója, bekopogtat őszinte hódolattal, a magyar világ egyik legnagyobb művésznőjéhez... ebből csak nagy művészi esemény jöhet létre...

Diva: Azt akarja ezzel mondani...

Xaver: Szó szerint... Méltóztassék csak meghallgatni. Ma a film az igazi művészet. Eddig a színész kivitte a világot jelentő deszkákra, szíve minden érzését, lelke minden megrezdülését, idegeinek csodálatos játékát. A nézőtérén ezer... ezerkétszáz ember, néha csak kétszáz és a művész ő előttük áldozott az örök szépek. Taps, éljenzés, egy kis ünneplés, aztán a függöny legördült, a közönség hazament, a művész hazament, mintha nem történt volna semmi. Másnap, harmadnap, negyednap... újra kezdhette az egészet. Méltóztatik tudni, hogy ez micsoda. Meddő küzdelem a halhatatlanságért!

Diva: Igen, igaz, igaz!

Xaver: De ekkor pattant ki a nagyszerű gondolat, a Film. S nem telt bele egy időarasz és olyan tökéletessé vált, hogy most már megörökíti nem csupán a művész járását, mozgását, arcjátékát, hanem halljuk a beszédét, nevetését, ordítását... Szóval mindent, ami a művészet kifejező eszközeihez tartozik. S ez megmarad, drága művésznő! Ezt bármikor elő tudjuk venni, drága művésznő! Bármikor le tudjuk pergetni... A művésznő nyaral, a művésznő delel, a művésznő színpadon van, a művésznő alszik, egészen mindegy. A művésznő, ne addj Isten, már meg is halt, de azért mégis itt él közöttünk, mert a tekercset csak be kell illeszteni a gépbe s a vászonon megjelenik ő művészete teljességében... Ez a halhatatlanság!

Szerző: Bravó, bravó, ezután csak filmeket fogok írni...

Xaver: Nagyon helyes fiatal barátom.

Diva: Igazán örülök, hogy eljött ide s minderről ilyen érdekesen tájékoztatott.

Xaver: Dehiszen ez még nem minden. Órákig lehet erről beszélni. Mert kérem, ha valaki a művésznőt látni szeretné, egyik, vagy másik alakításában, akkor, ha történetesen nem lakik Budapesten, bizony fel kell jönnie ide és be kell mennie a színházba. Hiába, tudjuk, hogy ez nagy élvezet, megér minden pénzt és mégis olyan sokat tesz ki, hogy nem mindenkinek áll módjában, erre áldozni. De ha a művésznő egyik ragyogó alakítását bemutatjuk filmen, akkor ez az áldott jó film, eljut még a legszerényebb város-

kába is, ahol módot ad mindenkinek arra, hogy kevéske belépti díjért, gyönyörködhessek, a máskülönben elérhetetlen művésznő, nagyszerű teljesítményében. Ilyen formán a film népszerűsíti és híressé teszi, még a föld legelrejtettebb zugában is. Ez a sokak által lenézett és művészietlennek mondott filmnek, a nagyszerű tulajdonsága.

Diva: Teljesen egy véleményen vagyunk.

Xaver: Képzeld, kedves művésznő, önt egyszer látják játszani a londoni Cytyben, a párisi Boulevardon, a milánói Piadzzán, a genfi főtéren, a belgrádi nagy utcán, a San Franciskói Main Stretten, a Havay-i rakparton és Sydneyben és Mellbournban és Manillában, Kiangstownban, Sang-Haiban, Ceylonban, Kongóban, Teheránban, Istanbulban, Várnában, Fok-földön, Tűz-földön, Spitzbergákon, Korsikában, Siamban, Jávában, Borneóban, Tokyóban, Lapp földön, Kamcsatkában — s ömlik a márka, a font, a frank, a dinár, a lyra, a piasztér, a souverin, a reisz, a guinis, a yen...

Diva: Pardon, hogy közbeszólók...

Xaver: Parancsoljon!

Diva: Vegyen lélekzetet, mert megfullad.

Xaver: Pedig, kár volna értem — egyszóval jön a yen, de még micsoda yen. — Siker itt... siker ott... siker mindenütt. Világsiker, Földgömb siker.

Diva: És mit fognak szólni ehhez a színháznál?

Xaver: A színháznál, pukkadni fognak!

Diva: Remélem akkor belátják, hogy ki voltam és kit vesztetek el bennem...

Xaver: Egymást fogják okolni és szidni!

Diva: És mit gondol, hogy a főbűnösnek, Szidóniának azután is lesz maradása, a színháznál? Megújítják a szerződését?

Xaver: Szó sem róla. Egyszerűen és röviden kirúgják.

Diva: Xaver mester, ismételd meg egyszer ezt, hadd halljam még egyszer ezt!...

Xaver: Röppülni fog, punktum!

Diva: Úgy hangzik minden szava, mint a legédesebb zene — Xaver mester, Maga az én emberem. Maga drága ember! A Sors küldötte hozzám, hogy helyes útra térítsen, én hiszek Önnek. Vakon követem...

Xaver: Én mindjárt tudtam, amikor ide beléptem, hogy mi ketten megfogjuk egymást érteni.

Diva: Azért, kedves Xaver mester, most már nyugodtan áttérhetünk, látogatásának tulajdonképpeni céljára.

Xaver: Művésznő kérem, egy szerződés megkötéséről van szó. Most egy szenzációs filmet akarok kihozni, azért csak egy szót mondok Önnek, hogy ki annak a hősnője, abból Ön azonnal mindent tudni fog, mert az mindent elárul, ez a szó pedig az, hogy „Kleopátra!”

Diva: Kitűnő ötlet — nesze neked Antóniusz.

Szerző: Nekem is van egy Kleopátra című darabom.

Xaver: Nagyon helyes fiatal barátom. Most azonban egyelőre arról van szó, hogy mik a művészné igényei.

Diva: Nekem nincsenek különösebb igényeim. A pénz nálam nem számít, Ön fizet nekem annyit, mint amennyit, ma Hollywoodban, egy magamfajta, elsőrangú művésznek fizetnek. Nem igaz?

Xaver: Pontosan így gondoltam én is. Majd Hollywoodban!... De egyelőre még Budapesten vagyunk s így alkalmazkodnunk kell a hazai viszonyokhoz!

Diva: Azt akarja ezzel mondani, hogy...

Xaver: Mindent a megfelelő méretek között... Nálam sem fontos a pénz, nehogy azt higgye... De nekem az a feladatom, hogy vigyázzak a gazdasági egyensúlyra. *(A telefon csenget.)*

Diva *(felveszi a telefonkagylót)*: Itt Széplaky Melinda lakása. Tessék... Mr. Xaver... *(mormogja)* érdekes... *(átnyújtja a kagylót)*. Tessék, Önt keresik telefonon.

Xaver *(kissé meglepve)*: Áh, furcsa! *(átveszi a kagylót)*. Halló, itt Mr. Francis Xaver. Igen. Személyesen! Óh, jónapot titkár úr, jónapot! Érdekes, hogyan tudta meg, hogy itt vagyok. Mit óhajt? Távirat... Londonból... Óh nem, ne tessék elküldeni... Hanem legyen szíves bontsa fel és olvassa be a szöveget, a telefonba... Halló, halló... tessék csak, hallom. Úgy!... Úgy!... Nagyon köszönöm! A táviratot legyen szíves és tegye egy borítékba, zárja le, címezze meg és adja át a portásnak. Nagyon köszönöm, igazán nagyon köszönöm kedves titkár úr. A viszont látásra *(leteszi a kagylót és a művésznehöz fordul)*. Bocsánatot kérek.

Diva: Valami baj van Mr. Xaver?

Xaver: Miért gondolja?

Diva: Látom az arcán, kissé elkedvetlenedett.

Xaver: Hát igen... Baj ugyan nincsen, de a dolog mégis bosszant, határozottan bosszant!

Szerző: Én sohasem szerettem a táviratokat. Azok mindig rossz hírt hoznak.

Xaver: Rossz hírt, rossz hírt!... Nem olyan nagy dolog az egész. Mindössze ötezer font sterlingről van szó...

Szerző: Amit az ön részére kellene befizetni?...

Xaver: Amit nekem kellett kifizetni, már ki is fizettem... Ugyanis arról van szó, igaz, hogy nem valami érdekes dolog..., hogy régi üzlettársam... Mr. Ronald Flint, akivel 15 éve együtt dolgozom, most egyszerre megkegyült, a Kleopátra filmünkhöz betársult ötezer font sterlinggel. De mielőtt eljöttem Londonból, én határozottan kijelentettem neki, hogy ez a betársulás, még nem jogcím arra, hogy Kleopátrát, az ő kis barátnője fogja játszani a filmen. Evelin ugyan nem rossz színésznő, egészen ügyes szobalány szerepekben, de Kleopátrát, már engedelmet kérek, rábízni... Amikor foglalkozni kezdtem, a Kleopátra film gondolatával, előttem egyetlen lehetőség lebegett, mégpedig az, hogy a hősnőt csakis ön játszhatja, kedves művészné és senki más ezen a földön.

Diva: Hát ez gyönyörű, igazán megható.

Szerző: És ezért vonta ki az ötezer font sterlinget Mr. Flint a vállalkozásból. Igazán kicsinyes... hiszen az ő kis barátnője eljátszhatná, mondjuk Kleopátra, egyik rabnőjét...

Xaver: El is fogja játszani, mert én nem vagyok bosszúálló. Ez kitűnő ötlet volt öntől, fiatal barátom. S ebből kiérzem, hogy ebben a munkában, ön sikeresen segídezhet nekem. Ha nem veszi rossz néven, ezennel felkérem, írjon egy szinopsziszt, a készülő Kleopátra filmhez.

Szerző *(elérzékenyülő hangon, elcsukolva)*: Én?!

Xaver: Ön, csakis Ön.

Szerző *(meghatottan)*: Köszönöm uram. Meglesz! *(Boldogan.)* Oh, művésznő!

Diva: Látja fiatal barátom a tehetség, feltétlenül egyszer-csak utat tör magának.

Xaver: És hogy az időt ne vesztegessük, most mindjárt rátérek a következőkre. Nem tagadom, ez az ötezer font sterling most hiányzik nekem, ellenben van rá fedezetem, éppen azért nyíltan és férfiasan kérдем Önöket, hogy tudnak-e ebben hathatósan a segítségemre lenni...

Szerző: Ötezer font sterling? ... Mennyi ez magyarul? ...

Xaver: Mindegy! Én csak fontokban és dollárokbán gondolkodom... Egészen bizonyos vagyok benne, hogyha Önök ketten, most egymásközött megalakítják, ezt az ötezer fontos érdekcsoportot, akkor ezt a művésznő kitűnő összeköttetéseivel s az Ön birtokával, játszva elő fogják teremteni. Ez nem probléma... Bocsássanak meg, hogy ezzel egy percre is untattam Önöket. Rendben vagyunk! Mondja meg kedves művésznő, milyen tiszteletdíjat kér ezért a szerepért?

Diva: Hát igazán, ilyen hirtelen nem is tudom...

Xaver: Heti huszonötezer, megfelel?

Diva *(elámul)*: Pengő?

Xaver *(főlényes mosollyal)*: Ugyan kérem pengő, dollár, dollár. U. S. A. dollár, mondom, hogy én csak dollárban és fontokban dolgozom. Rendben van *(kivesz a zsebéből egy írást)*. Tessék kitölteni és aláírni *(amíg a művésznő ezzel van elfoglalva, Xaver a szerzőhöz fordul)*. Ön ezen talán elcsodálkozik fiatal barátom, de énnálam, ez már így megy. A film tudniillik óriási üzlet, ezen milliókat keresünk és a vállalkozó okosan teszi, ha bőven tartja munkatársait.

Szerző: Csodálatos. Mégiscsak nagy dolog a művészet!

Xaver: És sokrétű! Mindjárt el is intézzük az Ön honoráriumát, kedves barátom, hogy jobb kedve legyen, a szinopszisz megírásához. Felajánlok ezért Önnek, ha beválik, ha nem, mindegy... ezer...

Szerző: Pengőt?

Xaver: Sillinget, Hányszor mondjam, hogy én nem tudok, csak fontban és dollárban gondolkodni... Különben mindjárt itt is van... *(A belső zsebébe nyúl s hirtelen megijedt arcot csinál.)* No,

mi az? A tárcám! Világosan emlékszem arra, hogy a zsebembe tettem, mert még megnéztem, hogy a kétezer pengő benne van-e, százasokban kellett, benne lennie. A tárcám! Ez már igazán kellemetlen, nagyon kellemetlen, ez még életemben nem történt meg velem. Fogalmam sincsen, hogy hol lophatták ki. Ejnye, ejnye!

Szerző (*halkan, bátortalanul*): Ha megengedi Mr. Xaver, hirtelenében én most adhatok Önnek háromszáz pengőt, annyi van nálam...

Xaver: Ugyan kérem... Ezerkétszáz pengőt kell most befizetnem a filmkölcsonzó számlájára.

Diva: Nekem is van nyolcszáz pengőm, ha...

Xaver: Végtelenül lekötelez kedves művész. Akkor már van ezeregyszáz pengő, mindjárt adok írást róla (*kiállítja az írást, átveszi a pénzt, mind a kettőtől. A művész által aláírt szerződést pedig a zsebébe teszi, s akkor ezt mondja*). Még ma elküldöm a szerződés cserepéldányát.

Diva: És mikor látom?

Szerző: És mikor adjam át, a Kleopátra kéziratot?

Xaver: Holnap eljövök, elhozom a pénzt... És remélem önt is itt találom, fiatal barátom.

Diva: Itt találja, itt találja. Muszáj itt találnia!

Xaver: Most, miután ezt ilyen kitűnően elintéztam (*zsebére üt, amelyben a pénz és a szerződés van*) kezeit csókolom, a viszont látásra. (*Elmenőben hangosan nevet és a szerzőhöz visszafordul.*) Igaza van fiatal barátom, nagy dolog a művészet. (*Elmegy.*)

Szerző: De jót nevetett!

Diva (*meghökkenve*): Jaj, csak nem mirajtunk nevetett?

Előbbieket, szobalány.

Szobalány: Kérem a számlát visszahozták, kérik tessék azonnal fizetni, különben pörölnek.

Diva: Nincs egy fillérem sem!

Szobalány: De művész. Kérem, előbb százasok heverték ott a kis asztalon...

Diva: Igen az volt... jaj csak volt! Jesszus! és ez a film elvitte a pénzemet!

Szobalány: Azért mondta hát odakinn, hogy ez nagyszerű ház, s aztán nagyot nevetett.

Diva (*kis töprengés után*): Bedőltem! Na nekem elég volt a filmből, jólaktam vele!

Szerző: Mit csináljunk, végünk van!

Diva: Vissza megyek a színházhoz. Az az én világom, ott megbecsülnek... Láthatta szerzőcském, a direktor, hogy könyörgött...

Szerző: Mit lehet tenni, ezek után...

Diva: Mit? Telefonozni kell, azért van a telefon!

Szerző: De kinek?

Diva: Ne legyen ijedős szerzőcském, fel a fejvel! Vegyen mély lélekzetet! *(A telefonhoz megy és letárcsázza a számot.)* Direktor úr? Igen én vagyok. Csak azt akartam mondani, hogy ne gondolja, hogy én egy pillanatig is neheztelek... Magára aztán igazán nem! Nagyon jól tudom én azt, kedves direktorkám, hogy maga alapján véve, nagyon jó ember és jó lélek, de mint minden jó lélek, puha és könnyen beugrik, az intrikáknak! Lássá, lássa, miért osztotta ki azt a szerepet Szidóniának, mikor tudta, hogy az csak nekem való. Egyedül ezen a földön csak én tudom azt eljátszani... Játszani? Hát igen, igen kedves direktorkám, de az nem olyan egyszerű dolog. Tudom, hogy maga bajban van, de nekem is vannak bajaim és gondjaim, nemcsak Magának... Mindenekelőtt egy fil-lérem sincsen... adott, adott, de hol van az már... Az Isten tudja hol szalad... különben is csekélység volt, amit itt hagyott... azzal én nem vagyok kinn a vízből. Mit? 300-at ad még? Óh nézze, én nem alkuszom, 500.— pengő a legkevesebb, de ez azonnal kell... Maga úri ember, remélem nem él vissza nehéz helyzetemmel... Jó, jó, játszom, nem bánom, de egy kérésem van. Igérje meg becsületszavára, hogy előadja az én szerzőcském darabját... Na hát, ha a szavát adja az más, akkor minden rendben van, mindig tudtam, hogy Maga angyal... A próbákat? Hát amikor parancsolja, akár egy félóra múlva... nekem nem kell sok próba... tudja a szerepmásoló tévedésből csinált még egy példányt és azt nekem adta. Erre én dühömben, mert nem volt mit tennem, betanultam Szidónia szerepét... szerencse? Azt mondja... na lássa... Én is vagyok olyan jó, mint Maga... azonnal megyek. 20 perc és ott vagyok. *(Leteszi a kagylót és kiált.)* Böske! Böske! A kalapomat, a köpönyegemet, a szerepemet, a hálósobából a kisasztalról, és gyorsan taxit... taxit...

Szobalány *(bejön és futkosva teljesíti a parancsokat)*: Igenis kérem, igenis kérem, igenis kérem!

Diva *(miután fööltözött)*: Most pedig menjünk Szilárdkám. Győztünk! Én megkaptam az elégtételt, én játszom a premiért, kibontott hajjal, Magának pedig előadja a direktor a darabját. Föl most a győzelemre, indulás!

Szerző: Igazán gondolja, hogy előadja a direktor a darabomat?

Diva: Hiszen szavát adta nekem!

Szerző: És a direktor úr, meg is fogja a szavát tartani?

Diva: Jaj, kedves szerzőcském, ha a színház világában minden adott szót vagy ígéretet megtartának, akkor a színház nem lenne: „Az ígéret földje!”

(Függöny.)



Petri Mór magyar triolettjei

Visszhang

Tihany harangját hallok kongani,
Visszhangozza szomorúan a szívem.
Itt ültünk együtt ezen a padon.
Tihany harangját hallok kongani,
De jött a Balsors-Imperátor,
Letiporta a fakadó tavaszt.
Tihany harangját hallok kongani,
Visszhangozza szomorúan a szívem.

Napszállati staféta

Napszállati fáklyavivő
Stafétáz a Balatonnál.
Köd hull a tó fénytükrére.
Napszállati fáklyavivő,
Tüzedre is rá-ráborul.
De a fényed átszűrődik.
Napszállati fáklyavivő
Stafétáz a Balatonnál.

Viszontlátás

„Él-e még az öreg cigány,
Jártok-e még a fonóba?”
Szomorúan dúdolgatom.
„Él-e még az öreg cigány?”
Itt maradt el ifjúságom.
Itt maradt a legénységem.
Él-e még az öreg cigány,
Jártok-e még a fonóba?”

Időknek csúcsán

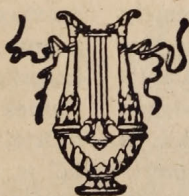
Időknek csúcsán álldogálok.
Hulló levél s kánikula:
Dalok protuberanciája.
Időknek csúcsán álldogálok.
Szívem forró dalkitörések
Fel-fellángoló napfáklyája.
Időknek csúcsán álldogálok.
Hulló levél s kánikula.

Három halom

Három halmot mutatok én is
S az ormokon nemzeti zászló.
Szonett, triolett, ballada.
Három halmot mutatok én is.
Egy életem át hordtam össze,
Magyar piramisokként raktam.
Három halmot mutatok én is
S az ormokon nemzeti zászló.

Őszi hangulat

Kétszer viruló késő-nyári táj.
Csak még egyszer foghatnám a kezedet.
Csak még egyszer sétálhatnánk a parkban
Kétszer viruló késő-nyári táj.
Elkésve bár, pompázik a sugár.
Tüzel, szerelmi lázban ég a nap.
Kétszer viruló késő-nyári táj.
Csak még egyszer foghatnám a kezedet.



**A Z IGAZI MAGYAR KÖNYV-
NAPOK.** Hosszú esztendők óta ezidén június 1-én, 2-án és 3-án köszöntenek ránk az igazi magyar könyvnapok. Azok a kormányrendeletek, amelyek a magyar könyvkiadást már is szabályozták s a magyar szellemi élet közösségéből kizárták a zsidó írókat, egycsapásra megtisztították a magyar szellemi életet és megváltoztatták a magyar irodalmi front helyzetét. Olvasva azt a névsort, amely megjelent a zsidó írókról, a tárgyilagos szemlélő is megállapíthatta, hogy hosszú évtizedeken keresztül tulajdonképpen kik is uralkodtak a magyar könyvpiacra, egy jól megszervezett, összetartó, faji szolidaritáson alapuló könyvkiadói politika jóvoltából és a magyar olvasóközönség nemtörődömségének rosszvoltából. Mert ma már kimondhatjuk önmagunk felett az ítéletet: ahhoz, hogy a zsidóság szellemi despotizmusa ránktelepedett, annak nemcsak az a bizonyos faji összefogás volt az oka, hanem a magyar olvasórétegek lagymatagsága is. Elvégre, ha a zsidó írók csak egymásnak és a zsidó ol-

vasóközönségnek írtak volna, akkor igazán nem gazdagodhattak volna meg, nem élhettek volna fejedelmi jólétben és nem gondoskodhattak volna önmaguk számára világreklámról. A magyar társadalom különböző rétegei, főleg a keresztény középosztály adta oda a maga filléreit a zsidó írók szellemi mérgeiért és így saját pénzén lopta be a kártékony szellemet otthonába.

A zsidó írók könyveit ott terpeszkedtek még a tavalyi könyvnapon is a könyvsátrakban és a kereskedésekben. Most, hogy eltűnnek nemcsak a kereskedések pultjairól, hanem a könyvtárakból is, most érkeztek el a magyar könyv igazi napjai. Csak magyar fajú és keresztény vérű írók vonulnak fel az idei könyvnapokon válogatott szellemi termékeikkel s azok a zugkiadók, akik eddig elé elárasztották a könyvpiacot többé-kevésbé burkolt destruktív könyvekkel, most riadtan néznek a jövő elé vagy lehúzott redőnyök mögött számolják fel eddigi árucikkeiket és irányítják a papírzúzda felé. A magyar és keresztény írók idei felvonulása a könyvnapokon tehát valóságos

felszabadulási ünnep. De ez az ünnep igazán csak akkor lesz ünnep, ha a magyar olvasóközönség megérti az idegen szellemű rabigából való felszabadulásának jelentőségét és azzal hálálja meg és azzal tetőzi be ezt a szabadságmozgalmat, hogy olvas, olvas és könyvet vásárol. A meglapulók szemében úgyis ott vigyorog a sanda gyanusítás: majd meglátjuk, mit tudnak a magyar írók a zsidó olvasó- és vásárlóközönség nélkül elérni. Kötelessége tehát minden magyar embernek, a mágásnak éppen úgy, mint a munkásnak, a középosztálybelinek éppen úgy, mint az egyszerű embernek, a nőnek és férfinak a könyvvásárlás és a könyvolvasás. Találkozzék író és olvasó a könyvnapokon, s ez a találkozás legyen maradandó, állandó állapot, amelyre szüksége van a keresztény írotársadalomnak és a keresztény olvasó tömegeknek egyaránt.

(G. J.)

UJ FILM- ÉS SZÍNHÁZ-POLITIKÁT! Reng a magyar glóbus s az a szellemi földrengés, amely ránk szakadt, márol holnapra változtatja meg a magyar kultúrélet egyes állomásainak hadállásait. A sajtó, a könyvkiadás és a rádió terén bekövetkezett gyors és eredményes rendcsinálás után tetteket vár a közvélemény a színház és a film birodalmában is. Két olyan szellemi fellegvár a film és a színház, ahonnan a zsidóságot csak nagynehezen le-

hetett kiszorítani s amelyben az elmúlt kétlaki esztendők alatt is érezte a maga befolyását, néha közvetlenül, néha közvetve. Meg vagyunk győződve, hogy hamarosan erős kezek irányítása alá kerül mind a két front, a film is és a színház is és az elkövetkező évadok már a teljesen keresztény és teljesen magyar szellem jegyében indulnak meg. Most, hogy a részletkérdésekre is ráterelődik a figyelem, derülnek ki szörnyűséges titkok, hogy a magyar film és színház szövevényes útvesztőiben még mennyire uralkodhatott a zsidó befolyás s hogy azoknak a keveseknek, akik hittek az átalakulások őszinteségében, milyen polipkarú, titokzatos erőkkal kellett megbírkóznok, ha a tiszta filmet és tiszta színházat akarták szolgálni.

A magyar film és a magyar színház végleges átalakításának hajnalán azonban két dologra kell felhívni a figyelmet. Az egyik az, hogy szakítani kell az azal az üzleti szellemmel, amely eddigelé rányomta bélyegét a magyar filmgyártásra és színházra. Mind a film, mind a színház elsősorban művészet és nem üzlet. A mélyen tisztelt gyártó urak és színházigazgató urak hagyjanak fel tehát azzal a merkantil szellemmel, amely még a huszas esztendő filmcézárjainak és színházi hatalmasságainak hagyatéka a magyar földön. Sem a filmszínház, sem a színház nem bolt, szatócskereskedés, hanem szentély, az egyik a legszélesebb

rétégeknek szóló kultúraterjesztés otthona, a másik pedig a jó értelemben vett irodalom terjesztésének magasabbrendű iskolája. Ha az illetékesek nem jönnek rá erre az igazságra és ha tovább is csak *üzletet* keresnek mind a két szentélyben, akkor tragikus zsákutcába jutunk és a sok szavalás és jótafarás után visszakerülünk a régi útra. De viszont a közönségnek is meg kell értenie az idők változását. Szeretnie kell a magyar filmet és szeretnie kell a magyar színházat. Ne mondja senki, hogy Budapesten és vidéken csak azért volt eleven film- és színházi élet, mert a zsidóság töltötte meg az előadótermeket, töltötte meg a színházakat.

A zsidóság a jövőben vissza fog vonulni a gettóiba és ha tehetné, akkor sem menne el tüntetésből a magyar filmek és színdarabok támogatására. A keresztény és magyar közönségnek rá kell eszmélnie arra, amire száz esztendővel ezelőtt ráeszmélt az akkori értelmiség és iparosság, hogy támogatnia kell a magyar szellemiséget, jelentkezzék az akár könyvben, akár színházban. Meg kell újhodnia a magyar filmgyártásnak és a magyar színházpolitikának, de a közönség ízlésének is, amely eddigelé engedte, hogy a zsidóság töltse meg a színházi zsöllyéket és a filmszínházak padjait, a keresztényeknek kegyesen átengedve — a karzatokat.

(—ő.)



A PETŐFI-TÁRSASÁG ÉLETE

A PEKÁR GYULA-TÖRTÉNELMI REGÉNYDÍJ NYERTESEI.

Özv. Pekár Gyuláné, Pekár Gyula egykori elnökünk özvegye 1941 november 28-án levelet intézett Kornis Gyulához, a Petőfi-Társaság elnökéhez. Ez a levél, hivatkozással azokra a meleg kapcsolatokra, amely a Petőfi-Társaságot Pekár Gyulához, az íróhoz és az emberhez fűzte, Pekár Gyula két reprezentatív regényének, „A tízezer mérföldes sárkány” és az „Attila”-nak szerzői jogait átengedte a Petőfi-Társaságnak azzal, hogy a két történelmi regény újabb kiadásainak írói jövedelméből magyar történelmi regényeket jutalmaztassanak meg.

A Petőfi-Társaság a kegyelmes asszony nemes elhatározásával 1941 december 11-én tartott zárt ülésében foglalkozott. Hálás köszönettel tudomásul vette a nemes elhatározást és elhatározta, hogy „A tízezer mérföldes sárkány” és az „Attila” írói jövedelméből Pekár Gyula alapít létesít s ebből időnként olyan magyar történelmi regényeket jutalmaz meg, amelyek mindenben méltóak Pekár Gyula emlékéhez s özv. Pekár Gyuláné elhatározásá-

hoz. Erről igen megleghangú levélben értesítette a Társaság Pekár Gyulánét, s felszólította Pekár Gyula műveinek kiadóját, az Uj Idők irodalmi Intézetet, hogy 1941 november 28-tól kezdve néhai Pekár Gyula „A tízezer mérföldes sárkány” és „Attila” című regényeinek és a regények minden elkövetkezendő új kiadásának minden tiszteletdíját, ideértve az esetleges fordítás vagy megfilmesítés jogát is, utalja át a Petőfi-Társaság Pekár Gyula Alapjára.

A mult esztendő végén az Uj Idők Irodalmi Intézet r. t. értesítette a Petőfi-Társaságot, hogy új kiadásban jelentette meg Pekár Gyula „Attila” című regényét és az új kiadás szerzői tiszteletdíjaként 4320 pengőt átutalt a Petőfi-Társaságnak. A Petőfi-Társaság úgy határozott, hogy ebből az összegből 4.000 pengőt fordít az utóbbi évek legsikeresebb magyar történelmi regényeinek jutalmazására. A 4.000 pengős irodalmi díj odaítélésére a Társaság bizottságot küldött ki Kornis Gyula elnök elnöklésével. A bizottság előadójául Gáspár Jenő főtitkárt kérték fel, tagjaiul pedig

Havas István alelnököt és Galamb Sándor rendes tagot.

A kiküldött bizottság 1944 május 16-án délben ült össze és egyhangúlag úgy határozott, hogy a Pekár Gyuláról elnevezett magyar történelmi regény jutalomdíját egyenlő arányban megosztja Voinovich Géza, a Petőfi-Társaság tiszteleti tagja „György barát” című, Fráter Györgyről szóló történelmi regénye és Kállay Miklós alelnök „Murányi Amazon” című, Szécsi Máriáról szóló történelmi regénye között. A döntésről a Petőfi-Társaság elnöksége értesítette a díj nyerteseit, valamint özv. Pekár Gyulánét és a napilapok útján a magyar irodalmi közvéleményt is.

A Pekár Gyuláról elnevezett történelmi regény-díjjal együtt a Petőfi-Társaság ebben az esztendőben pontosan 10.000 pengőt fordított irodalmi művek megjutalmazására. 2.500 pengőben részesült néhai Komáromi János munkássága, ugyancsak 2.500 pengő jutalmat kapott Tompa László erdélyi költő, 1.000 pengő jutalmat kapott Terescsényi György „Varga szakaszvezető” című novellája s most pedig 4.000 pengővel koszorúzott meg a Társaság két magyar történelmi regényt. Ezek olyan szép eredmények, hogy köszönet jár érte a nemes adakozóknak, de annak az eleven, friss és haladó szellemnek is, amely a Petőfi-Társaságra mindig jellemző volt.



A szerkesztő bizottság elnöke:
KORNIS GYULA.

A bizottság tagjai:
GALAMB SÁNDOR, GÁSPÁR JENŐ, HAVAS ISTVÁN.

A szerkesztésért és kiadásért felelős: **GÁSPÁR JENŐ.**

Szerkesztőség: Budapest, VI., Bajza-utca 39.

Kiadóhivatal: Budapest, VI., Andrásy-út 16.

Budapesti Hírlapnyomda és Kiadó R.-T. Felelős vezető: Nedeczky László igazgató.

A PETŐFI-TÁRSASÁG

fennállása óta a tiszta célú és őszintén magyar irodalom őre. Célja a magyar szellemi élet irányítása, kultúránk színvonalának és magyar jellegének megőrzése és a közízlés fejlesztése. Ezt a célt szolgálja, amikor a Petőfi-Társaság pártoló tagjai részére járó illetmény-köteteket nagy gonddal válogatja össze, a magyar irodalom legjára terméséből.

•

AZ 1944. ÉVI ILLETMÉNYKÖTETEK SZERZŐI

KORNIS GYULA,
TÖMÖRKÉNY ISTVÁN,
BÖNYI ADORJÁN,
GÁSPÁR JENŐ,
HAVAS ISTVÁN,
IFJ. HEGEDÜS SÁNDOR.

Az 1944. év első felében megjelenő három kötet és a *Koszorú* számai 24 pengőért jutnak el a Társaság pártoló tagjaihoz. Aki a tagilletmény-köteteket bekötve kívánja, a bekötés díja fejében kötetenkint — ezidőszerint — 4 pengőt fizet, az 1944. év első felére tehát a bekötött tagilletménykötetek, a *Koszorú*-val együttesen 36 pengőbe kerülnek.

A köteteket kiadóhivatalunk:

Budapest, VI. kerület, Andrásy-út 16. sz. küldi el.

A belépési szándék is itt jelentendő be!

A *Koszorú*, a Petőfi-Társaság közlönye, egy irodalmi évben nyolcszor jelenik meg: január, február, március, április, május, október, november és december hónapokban. Előfizetési ára egész évre 8 pengő.

A *Koszorú* kiadóhivatala: Budapest, VI., Andrásy-út 16. Távbeszélő: 126—683.
Felelős kiadó: Gáspár Jenő.